

NÓGRÁD MEGYE TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓJA

2014–2020

HELYZETFELTÁRÓ
MUNKAANYAG

Készült 2012-ben, módosításra került 2013. márciusban

A koncepció készítésében közreműködtek:

Consultax Kft.

Nógrádi Fejlesztési Ügynökség Nonprofit Kft.

Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlésének Hivatala

Tartalom

1. A megye társadalmi, gazdasági, környezeti helyzetének elemzése	1
1.1. Az adott térségre értelmezhető külső környezet vizsgálata	1
1.1. a) Nógrád megye fejlődésének, társadalmi, gazdasági, környezeti helyzetének azonosítása nemzetközi és hazai szinten.....	1
1.1. b) A nagytérségi összefüggések vizsgálata.....	2
1.2. A térség adottságainak, belső erőforrásainak elemzése területi bontásban, térképi megjelenítésekkel.....	3
1.2. a) természeti adottságok, természeti erőforrások és a környezet állapotának elemzése	3
1.2. aa) természeti adottságok (éghajlat, földtan, talajtan, vízrajz, domborzat, élővilág)	3
1.2. ab) a termőföldek területnagyságának és mennyiségének alakulása	4
1.2. ac) a táj jellemzői	5
1.2. ad) természet- és tájvédelem	5
1.2. ae) környezeti elemek állapota és az alakulásukat befolyásoló fontosabb tényezők.....	6
1.2. af) szennyezett területek számbavétele adatbázis alapján (a felszín alatti víz és a földtani közeg környezetvédelmi nyilvántartási rendszer kármentesítési információs rendszere, FAVI-KÁRINFO)	7
1.2. ag) felszíni és felszín alatti vízkészletek.....	7
1.2. ah) energiaforrások	8
1.2. ai) vízkárt okozó elemek (árvíz- és belvízveszély, fakadóvíz) és vízkárelhárítással kapcsolatos helyzetelemzés	9
1.2. b) épített környezet és a kulturális örökség védelme (műemlékek, régészeti lelőhelyek)	11
1.2. c) Gazdasági bázis	11
1.2. ca) Főbb gazdasági ágazatok, azok fejlődési irányai.....	11
1.2. cb) A gazdaság belső és külső kapcsolatai	19
1.2. cc) A termelési infrastruktúra állapota.....	21
1.2. cd) A telepítési tényezők értékelése	21
1.2. ce) Területi innovációs potenciál	24
1.2. cf) A térség gazdaságának versenyképességét befolyásoló tényezők.....	26
1.2. d) Társadalmi környezet	28
1.2. da) Kulturális adottságok, értékek	28
1.2. db) Területi identitás, civil aktivitás.....	29
1.2. dc) Humán erőforrások: demográfiai szerkezet és prognózis, foglalkoztatási viszonyok, humánkapacitások, jövedelmi viszonyok, kisebbségek helyzete	30
1.2. e) közlekedési (országos és térségi jelentőségű közúti, kerékpáros, vasúti, légi és vízi közlekedés) és kommunális infrastruktúra	36
1.2. ea) vonalas rendszerek, létesítmények	36
1.2. eb) egyéni és közösségi közlekedési megközelíthetőségi viszonyok	37
1.2. ec) közlekedési kapcsolati hiányok.....	38
1.2. ed) vízellátás	39
1.2. ee) Szennyvízelvezetés, szennyvíztisztítás, szennyvíz és szennyvíziszap elhelyezése	40
1.2. ef) energiaellátás.....	40
1.2. eg) hulladéklerakók, hulladékgazdálkodás.....	41

1.2. f)	A települések intézmény-felszereltsége (a lakosság egészségügyi, szociális, oktatási, kulturális, szabadidő, sport-, kereskedelmi, szolgáltató és igazgatási intézményekkel való ellátottsága, az intézmények kihasználtsága)	42
1.2. g)	A települések jellemző lakásviszonyai	47
1.2. h)	településhálózati adottságok	49
1.2. ha), hb)	településhierarchia, a településhálózat területen belüli és kívüli kapcsolatai (nemzetközi és nemzeti hálózatok, vonzáskörzetek, agglomeráció)	49
1.2. hc)	Települések közötti feladatmegosztások, együttműködések, mindezek szervezeti és intézményi rendszerei, figyelemmel az egyes kötelező közzolgáltatások biztosításának módjára, hozzáférhetőségére, fenntartási lehetőségeire, valamint demográfiai viszonyokra	51
1.2. i)	a térszerkezeti elemek azonosítása, a térszerkezet időbeli alakulása, a térségi területfelhasználás változásai, tendenciák értékelése	53
1.2. j)	a térségi területfelhasználás vizsgálata	54
1.2. k)	táj terhelésének és terhelhetőségének meghatározása	55
2.	A térséget érintő tervezési-fejlesztési környezet áttekintése	57
2.1.	A térséget érintő ágazati koncepciók, területfejlesztési elképzelések és hatályos területi tervek áttekintése	57
2.1. a)	az OTK térséget érintő vonatkozásai	57
2.1. b)	a térséget érintő kiemelt térség területfejlesztési tervei	58
2.1. c)	az Országgyűlés és a Kormány által jóváhagyott és az egyéb ágazati fejlesztési stratégiáknak az adott térségre érvényes vonatkozásai	58
2.1. d)	a hazai, az adott térséggel szomszédos, azonos térségi szintű térségek és/vagy külföldi közigazgatási egységek területfejlesztési koncepcióinak és programjainak térségre vonatkozó üzenetei	60
2.1. e)	az OTrT és a területrendezési terv(ek) térséget érintő vonatkozásai	61
2.1. f)	a térséget érintő környezetvédelmi, természetvédelmi és tájvédelmi szabályozások	63
2.1. g)	a megye 20 ezer lakos feletti városainak települési gazdasági vagy településfejlesztési programjai és településfejlesztési koncepciói	64
2.1. h)	a térség hatályban lévő ágazati tervei, programjai	66
2.1. i)	vonatkozó egyéb tervek	67
2.1. j)	a tervezést érintő egyéb jogszabályok	68
2.2.	A térség területfejlesztési szereplői elképzeléseinek feltárása, a tervezési folyamat partnerségi tervének elkészítése és végrehajtása	69
2.2. a)	a partnerségi terv elkészítése	70
2.2. b)	a partnerségi terv végrehajtása,	70
2.2. c)	a partnerségi terv eredményei alapján	70
2.2. ca)	az üzleti szektor szereplőinek a térséget érintő fejlesztési elképzeléseinek áttekintése	71
2.2. cb)	az önkormányzatok fejlesztési elképzeléseinek áttekintése	71
2.2. cc)	a térség társadalmi szervezetei fejlesztési elképzeléseinek áttekintése	71
2.3.	A területfejlesztés eszköz- és intézményrendszerének elemzése	71
2.3. a)	a területfejlesztés forrásainak elemzése (nemzetközi, központi költségvetési, önkormányzati források, a gazdasági egységek beruházásai, a különféle szervezetek fejlesztései, a háztartások)	71
2.3. b)	a területfejlesztés intézményrendszere (szervezet, működés, együttműködés)	74
2.3. c)	a területfejlesztés hatékonysága (eddigyi eredmények, forrás-aktivitás, az intézmények hatása, hiányosságok)	76
2.4.	Helyzetértékelés	81
2.4. a)	a térség erősségeinek, gyengeségeinek, lehetőségeinek és a térséget fenyegető veszélyek azonosítása	81

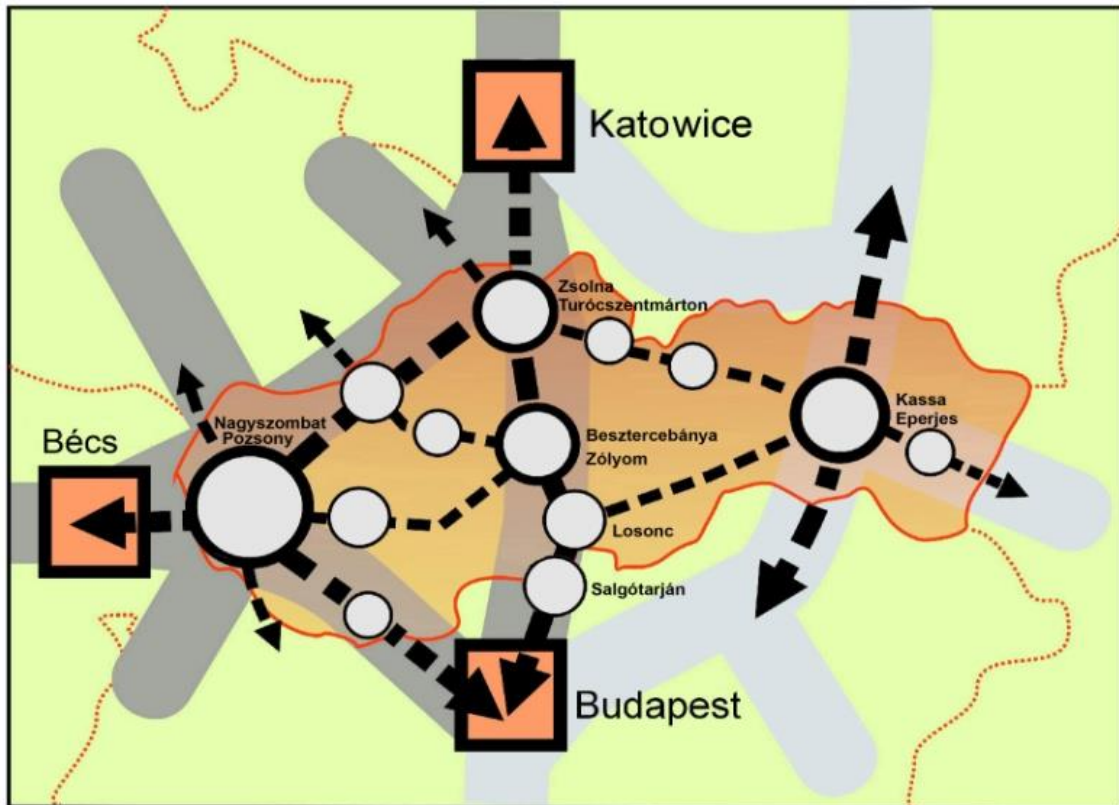
2.4. b) a térség lehetséges fejlesztési irányainak bemutatása, és ezek alapján a lehetséges cselekvési területek azonosítása	82
MELLÉKLETEK.....	85
1.2. ad) számú melléklet	86
1.2. ah) számú melléklet	88
1.2. ca) számú melléklet	89
1.2. cc) számú melléklet.....	101
1.2. da) számú melléklet	102
1.2. dc) számú melléklet	103
1.2. e) számú melléklet	111
1.2. ea) számú melléklet	114
1.2. hb) számú melléklet	116
Felhasznált irodalom:	118
Ábrajegyzék:	119
Táblázatok jegyzéke	121

1. A megye társadalmi, gazdasági, környezeti helyzetének elemzése

1.1. Az adott térségre értelmezhető külső környezet vizsgálata

1.1. a) Nógrád megye fejlődésének, társadalmi, gazdasági, környezeti helyzetének azonosítása nemzetközi és hazai szinten

1. ábra: Közlekedési hálózat

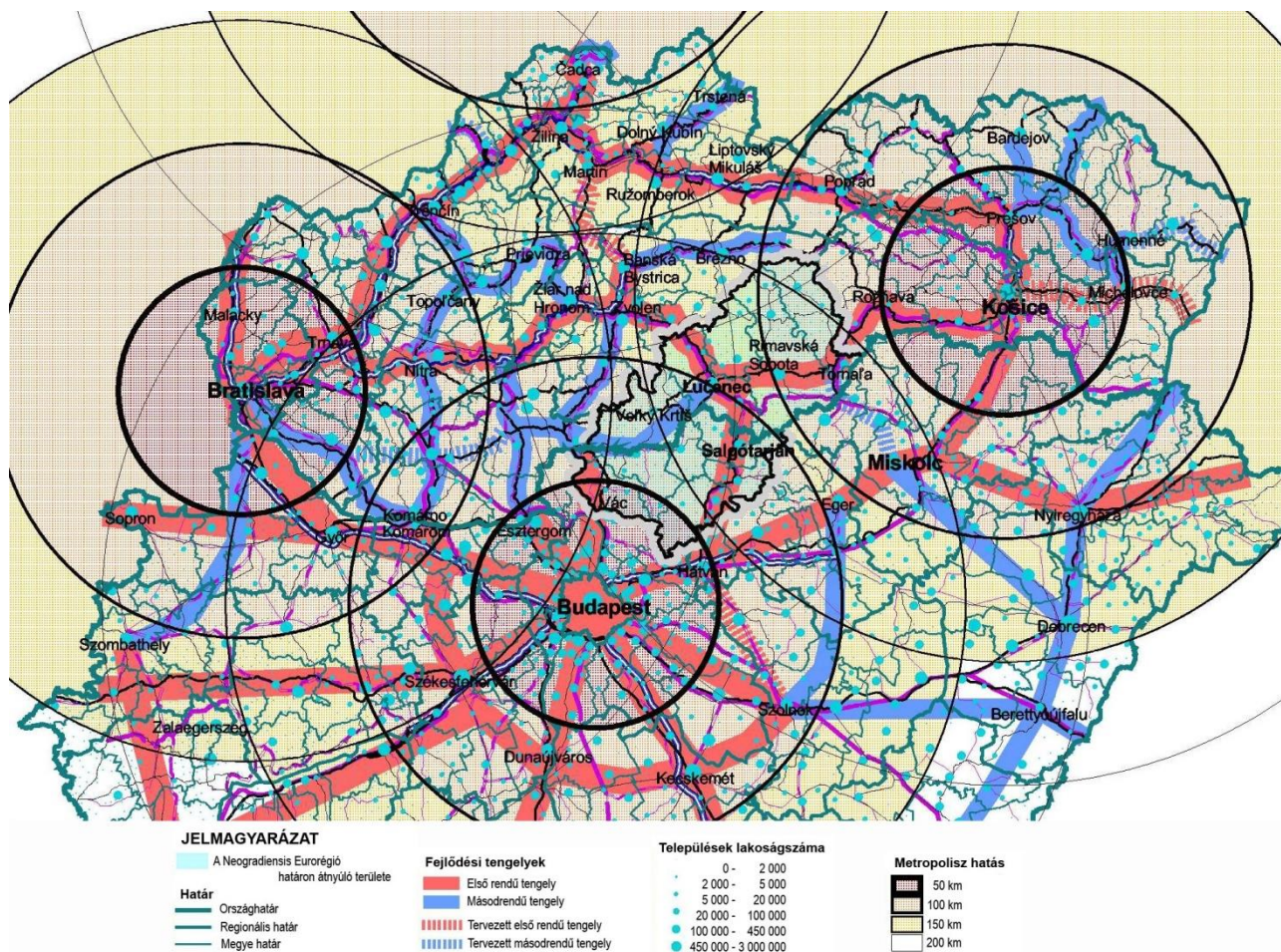

Forrás: Urbanisztikai tanulmány

Nógrád megye a globális gazdaság színterén Magyarország sorsát osztja. Fejlődését nagy mértékben meghatározza

- az Európai Unió (a továbbiakban: EU) egészének gazdasági-társadalmi és infrastrukturális fejlődése;
- a környező EU-tagállamok és EU-n kívüli országok helyzete és perspektívái, amelyek térszerkezetén belül egy határon átnyúló térség magyarországi részeként
 - a Baltikum országait Varsón és Katowicén keresztül a Mediterránium, az Égei- és az Adriai-tenger kikötőivel összekötő, országokon átnyúló ősi kereskedelmi úton helyezkedik el,
 - integrálódik az Európa középső (az EU keleti) része településrendszerének és közlekedési hálózatának legfontosabb észak-déli irányú fejlődési tengelyén kialakult, országokon átnyúló városhálózatba,
 - nyugati fele a Közép-Magyarországi Metropolisz Térség globális hálózati csomópont (HUB) integráns részét képezi, és így a nyugat-kelet és észak-dél irányú európai fejlődési és közlekedési tengelyek csomópontjában fekvő Budapestet, mint potenciális HUB-ot Szlovákia középső és keleti részével, valamint Magyarország Észak-Magyarországi Régiójával kapcsolja össze.

2. ábra: Fejlődési tengelyek, metropoliszok

Forrás: Urbanisztikai tanulmány

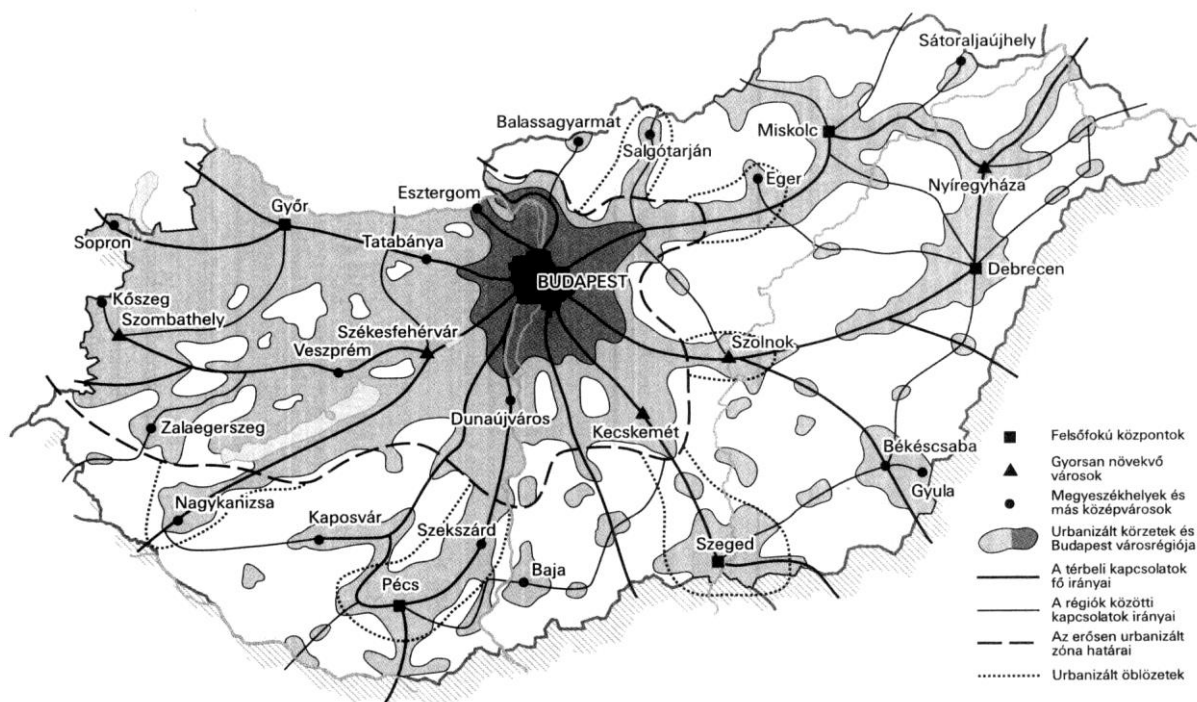
1.1. b) A nagytárségi összefüggések vizsgálata

Az ország második legkisebb területű, lélekszámát tekintve legkisebb megyéje, az egykori történelmi Nógrád megye és a mai, országhatáron átnyúló Neogradiensis Eurorégió déli része. A részletes helyzetelemzés tükrében megállapítható, hogy a megye közepén – egyfelől a Balassagyarmati, másfelől a Szécsényi és a Pásztói kistérség határvonalán – húzódik a határvonal a dinamikus fejlődő Közép-Magyarországi Metropolisz Térség és Észak-Magyarország valamint Kelet-Szlovákia határon átnyúló, leszakadó válságtömbje között. Az utóbbi válságterületen találhatóak meg azok a leghátrányosabb helyzetű magyarországi kistérségek, amelyeket a romák magasabb aránya jellemez, és összefüggő területet alkotnak a hasonló, vagy még kritikusabb helyzetű dél-szlovákiai területekkel.

Magyarország nagytárségi összefüggései részletes tudományos vizsgálatainak eredményei azonban azt jelzik, hogy a térszerkezeti összefüggések bonyolultabbak, és ugyanakkor kedvezőbb fejlődési lehetőségeket hordoznak annál, mint ami a fent említett térszerkezeti törésvonal meglétéből önmagában következik. A Perczel György által szerkesztett, Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza című egyetemi tankönyvnek a településrendszert elemző részében foglaltak¹ ugyanis egyértelműen azt az állítást jelenítik meg, hogy a salgótarjáni iparmedence és Kelet-Nógrád városainak urbanizált környezete Salgótarjánnal bezárólag egy olyan „urbanizált öblözet”, amely az északkeleti nyúlványa annak az összefüggő területet alkotó, erősen urbanizált magyarországi zónának, amelyet az osztrák határtól kezdve a Nyugat-Dunántúl és a Közép-Dunántúl városai – Győr, Sopron, Szombathely, Zalaegerszeg, Nagykanizsa, Veszprém, Székesfehérvár, Dunaújváros – és funkcionális várostérségeik valamint Budapest és városrégiója alkotnak, és amelynek mint erősen urbanizált zónának a keleti végei Egernél és Szolnoknál vannak (3. ábra). A földrajztudósok elemzésében lehatárolt erősen urbanizált zóna említett nagyvárosai és térségeik Magyarország gazdasági fejlődésének motorjai és húzóerői.

¹ ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2003, 543. o.

3. ábra: Az urbanizálódás területi különbségei Magyarországon

Forrás: Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza, egyetemi tankönyv

A fejlődő és hanyatló régiókat a megye közepén markánsan szétválasztó törésvonaltól keletre, a válságrégiók területére eső Kelet-Nógrád megmentése a társadalmi-gazdasági hanyatlástól nem képzelhető el egy integrált területfejlesztési stratégiára épülő, összehangolt állami segítség nélkül. Megvalósításához a nagytérségi összefüggések szempontjából kedvező alapot ad az előbb ismertetett térszerkezeti összefüggés. A megye székhelye, Salgótarján az említett térszerkezeti összefüggésrendszer logikájának megfelelően csapágyvárosként kap fontos szerepet a Budapest körüli belső városgyűrűben az Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció szerint. Ez meghatározó lehet abban, hogy a következő évtizedben a megye az ország térszerkezetének alakulása szempontjából döntő szerepet tölthessen be az alábbi kétféle értelemben:

- elő kell segítenie a budapesti városrégió gazdasági fejlődésének a tőle északkeletre eső, határon átnyúló fejletlenebb területekre való átvitelét, amire nagytérségi térszerkezeti pozíciója predestinálja;
- meg kell akadályoznia, hogy az északkelet-magyarországi és kelet-szlovákiai egybefüggő válságtömb továbbterjedjen a jelenlegi törésvonalon túlra nyugati irányba, a főváros közvetlen közelébe.

Területi és ágazati szempontból összehangolt, integrált területfejlesztési beavatkozások eredményeként elérhető, hogy a térszerkezeti törésvonal közép- vagy hosszú távon eltolódjon keleti irányba Nógrád megye keleti határára vagy annál is távolabb.

1.2. A térség adottságainak, belső erőforrásainak elemzése területi bontásban, térképi megjelenítésekkel

1.2. a) természeti adottságok, természeti erőforrások és a környezet állapotának elemzése

1.2. aa) természeti adottságok (éghajlat, földtan, talajtan, vízrajz, domborzat, élővilág)

Nógrád megye az ország északi részén, Pest, Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megyék, illetve a Szlovák Köztársaság által határolt területen fekvő középszintű közigazgatási egység. Magyarország második legkisebb, az észak-magyarországi régió legkisebb területű és lélekszámú megyéje.

A megye éghajlatát a Cserhát alacsonyhegységi jellege határozza meg, mely mérsékelt szárazföldi (kontinentális). Az adottságokból következően Nógrád éghajlata jóval kiegyenlítettebb, mint a szomszédos tájaké, ahol a tengerszint feletti magasságkülönbségek erőteljesen meghatározók. Az évi átlag középhőmérséklet 8–10 °C, míg a hegyvidék magasabban fekvő területein (például Karancs, Tepke-csoport), 600 méter felett ezek az értékek már 6–8 °C között ingadoznak. Az évi csapadékmennyiség 550–600 mm. A napsütéses órák száma a sokévi átlagot figyelembe véve 1850–1950 óra/év közötti.

Földtani felépítés szempontjából igen változatos a terület. Megtalálható a vulkáni kőzet (andezit, riolit, bazalt), ugyanakkor a mészkő és a dolomit is. Nagy területen lelhető fel sekélytengeri, partközeli üledék, homokkő és agyagmárga. A legnagyobb jelentősége azonban annak a barnaköszénnek van, amely (az alsó és középső miocén kor alsó részében képződött) egykor az egész megye gazdaságát meghatározta.

A megye talajszerkezetének összetétele a mezőgazdasági művelés szempontjából nem túl kedvező. Leggyakoribbak az agyagbemosódásos barna erdőtalajok, melyek főleg a Cserhátra, Börzsönyre és a Mátra vidékre jellemzőek. Jelentős emellett a barnaföldek kiterjedése is, amelyek ezen tájegységek lejtőit foglalják el általában, de az Észak-magyarországi medencék területét, így a Nógrádi-medence, Medves-vidék és Zagyva-völgy térségeiben is megtalálhatóak. A réti-és öntés jellegű talajok a folyók, patakok mentén, völgytalpakon fordulnak elő (Ipoly, Zagyva, Galga és egyéb vízfolyások). Jó minőségű csernozjom barna erdőtalaj Cserhátján és kisebb foltokat alkotva a Nógrádi medencében lelhető fel. Homokos talajok a megyében csekély kiterjedésben fordulnak elő, főként a Középső-Ipoly-völgyben képződött humuszos homok és kovárányos barna erdőtalajok. A Cserhát és a Mátra tájegységekben jellemzőek az erózió által pusztított köves és földes kopárok.

Nógrád megye területe vízfolyásokban gazdag, legnagyobbak az Ipoly, a Zagyva, a Tarna és a Galga. A viszonylag nagy vízfolyássűrűséggel ellentétben a folyók, vagyis inkább „patakok” vízállása és vízhozama szerény és szélsőségesen változó.

A megye tavaira jellemző, hogy, általában kicsi méretűek, nagyságuk mindössze 2 hektár és 60 hektár között változik. Többségük mesterséges vagy szabályozott vízfelület, melyek részben ivóvizet és ipari vizet szolgáltatnak, részben pedig horgász-, illetve halastavak.

A megye legfontosabb felszín alatti vízkészlete a talajvíz és a rétegvíz. A rétegvizet jellemzően homokkő anyagú, oligocén korú rétegek tárolják. A hasznosítható talajvíz döntően a megye vízfolyásai mentén képződött kavicssteraszokból származik.

Természeti adottságai révén, a megye területén kapcsolódik egymáshoz a Börzsöny, a Cserhát és a Mátra, valamint az önálló egységként kezelendő Karancs-Medves vidék. Erőteljes tagoltsága miatt hegyes-dombos a terület, arculatában pedig leginkább a Cserhát-hegység és annak északi-északkeleti előterében emelkedő Karancs-Medves hegység a meghatározó.

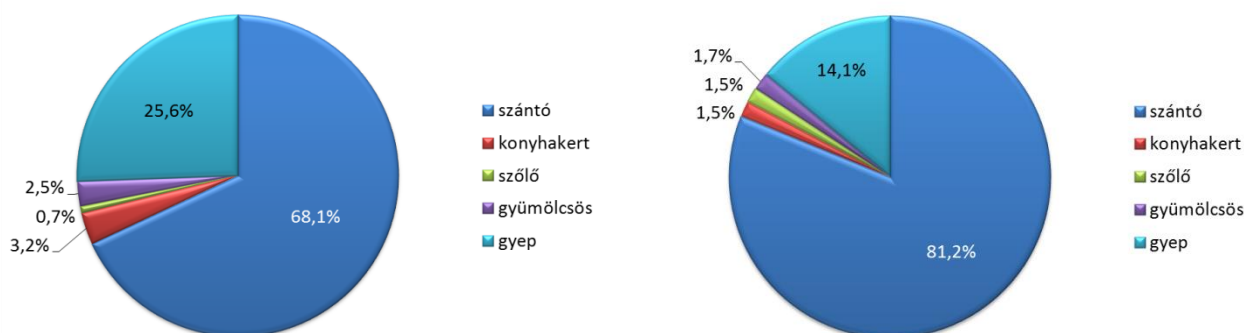
Mezotárségek: a Cserhát-Mátraalja, a Nógrádi medence, Ipolyvölgye, a Börzsöny-Naszály, a Cserhátvidék, a Karancs és a Mátra vidéke.

Magyarország megyéi közül Nógrádban a legmagasabb – mintegy 40% – az erdős terület aránya. Az állatvilág gazdag és változatos, a megye erdeiben található többek között szarvas, őz, vaddisznó, róka, borz, menyét, nyest. A hegyvidéki madarak mellett az alföldi és vizenyős területeken élők is természetes élőhelyre találnak Nógrádban.

1.2. ab) a termőföldek területnagyságának és mennyiségének alakulása

Nógrád megyében a mezőgazdasági területek aránya 48,0%, jóval alacsonyabb, mint az országos átlag (72,4%). A mezőgazdasági területeken belül az országos átlagnál jelentősen alacsonyabb a szántóterületek (68,1%) aránya, bár területnagyság alapján így is ez a földhasználati forma dominál. A második legnagyobb kiterjedésű mezőgazdasági földhasználat a gyep, részesezése a megye mezőgazdasági területén belül (25,6%), ami sokkal magasabb, mint az országos részarány (14,1%). A konyhakert, a szőlő és a gyümölcsös aránya az összes mezőgazdasági területhez viszonyítva a magas fokú erdőszűrés okán is természetesen alacsony.

4. ábra: Mezőgazdasági terület megoszlása – Nógrád megye, 2011. 5. ábra: Mezőgazdasági terület megoszlása – megyék átlaga, 2011.

Forrás: TeIR, KSH-MRSTAR

1.2. ac) a táj jellemzői

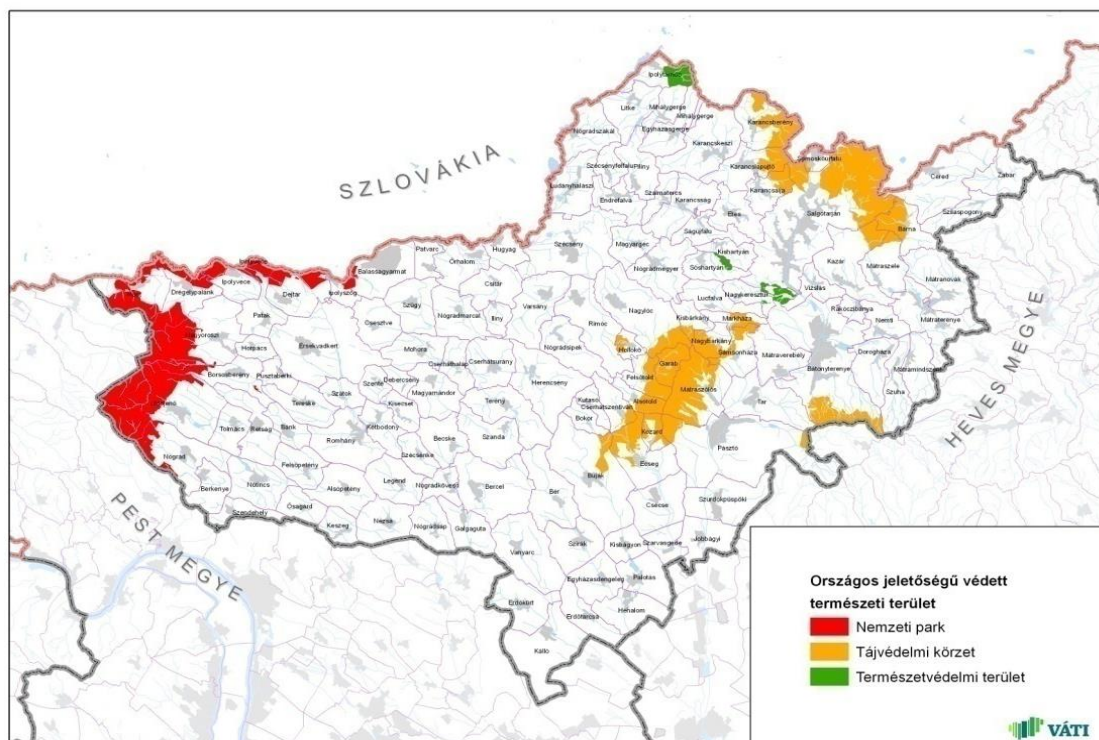
Nógrád megye táji és tájképi adottságai a változatos természetföldrajzi adottságainak megfelelően rendkívül kedvezőek. A „nógrádi táj” sokszínűségét eredményezi, hogy eltérő karakterű, változatos domborzati adottságú, talajú, valamint összetett geomorfológiájú tájak találkoznak a megye területén. A megyét nyugatról, keletről és északkeletről övező andezit- és bazaltvulkáni hegységek (Mátra, Börzsöny, Karancs-Medves) hegyvidéki erdőségeivel szemben a rögzösen felépülő Cserhátnak nincs összefüggő erdőtakarója. A homokos, agyagos üledékek alkotta, szelídebb morfológiájú, mezőgazdasági művelésbe vont dombvidéki tájból emelkednek ki a mészkő- és andezit hegyek és a teléres szerkezethez igazodó, jellegzetes futású kisvízfolyásokkal tagolt völgyközi hátság erdő borította foltjai. A mozaikos szerkezetű hegység belsejében sűrű településhálózat alakult ki. A nógrádi tájhoz hozzá tartoznak a széles panorámát nyújtó hegycsúcsok kilátópontjai, gyakran műemlék várakkal, váromokkal. A tájképi értékek hordozói elsődlegesen ma is a nagy kiterjedésű, változatos látványú, de hasonló tájkarakterű, jellemzően nem-települési területek. Az ember által átforgalmazott tájarculat leginkább a települési területeket, valamint az intenzív hasznosítású mezőgazdasági térségeket érinti, míg kisebb részben az extenzíven művelt részeket. Az egyes tájra jellemző karakter kialakításában jelentős felelősséggel bír az építészeti megformálás. Nógrád megye igen összetett és változatos geomorfológiájú, talajú vidékein eltérő természeti tájkarakterek jöttek létre. A történelem folyamán kialakult gádzálkodással, az építészeti és kulturális örökséggel kultúrtájak alakultak ki.

1.2. ad) természet- és tájvédelem

A nyugati és déli oldalán Duna-menti kis térségekkel határolt megye természeti, tájképi értékei a Börzsönytől, a megye és az ország északi határán folyó Ipoly ártereitől és a Cserhát szelíd dombjaitól a Karancs-Medves vulkáni rögein át a Mátra hegység tölgyes-bükkös erdeig terjednek az Ipoly menti Nógrádi-medence lankáival tarkítottan. A megyében az országos jelentőségű védett természeti értékeket túlnyomórészt a Bükk Nemzeti Park Igazgatóság, kisebb részben a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság kezeli. Az elsőfokú természetvédelmi hatóság a Közép-Duna-völgyi Környezetvédelmi-, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség.

Civil kezdeményezés eredményeként a Cserhát Natúrpark Alapítvány 2005-ben alakult (2009-ben Natúrpark címet kapott), a Novohrad-Nógrád Geopark pedig 2010-ben jött létre, elősegítve az ökoturizmus alapjainak megteremtését. A táji értékeket méltóképpen emeli a világörökség címet kapott (1987), és legújabbán Territoria Europe díjat is kiérdemlő Hollókő (2010) és az Európa Diplomás Ipolytarnóci Ósmaradványok Természetvédelmi Terület. A megye legújabb természetvédelmi területe a Maconkai-rét. A helyi jelentőségű védett értékekért a települési önkormányzatok felelnek. A megyében egy nemzeti park, négy tájvédelmi körzet és négy természetvédelmi terület összesen 27 625 hektár kiterjedéssel került eddig egyedi jogszabállyal országos védelem alá. Ez az országos érték 10,5%-a. E területek 3,7%-a fokozottan védett, pl. Csarnavölgy – Sasfészek-bérc, Poros-hegy – Hosszú-bérc.

6. ábra: Védett természeti területek

Forrás: Nógrád megye területrendezési terve

Ezen kívül szép számmal fordulnak elő a megye területén ex lege védett lápok, természeti emlékek – barlangok, víznyelők, források, földvárak – valamint helyi jelentőségű védett természeti területek és emlékek, erdőrezervátumok, továbbá Európai közösségi jelentőségű területek (NATURA 2000 Területek), továbbá Ramsari területek.

A felsoroltak részletes ismertetése az 1.2. ad) számú mellékletben.

1.2. ae) környezeti elemek állapota és az alakulásukat befolyásoló fontosabb tényezők

Talajok

Nógrád megye jelentős területe a közepes víznyelésű és vízvezető, illetve nagy vízraktározó képességű, jó víztartó **talajokhoz** tartozik. A nitrátherelés és a nem természetes eredetű diffúz mikroszennyezés, továbbá egyes helyeken az ipari tevékenység is okoz talajszenyezést. A lejtőkön országos átlagnál lényegesen nagyobb az erózióveszély a szabdalts domborzat, és a viszonylag nagy völgyhálózat-sűrűség miatt. E veszély összességében több mint 100 ezer ha-t érint.

Felszíni vizek

A **felszíni vizek** minősége az elmúlt években javult, de nem csak a szennyvíztisztítás mértékének növekedése, hanem a szennyezőanyag-kibocsátás csökkenése miatt is. Az új üzemek szennyezőanyag-kibocsátása általában már megfelelő. Az ipari és mezőgazdasági pontszerű szennyezések közül az Ipoly vízgyűjtőterületén 3 db egységes környezethasználati engedéllyel (IPPC) működő cég található. Az Ipoly-vízgyűjtőjén a diffúz szennyezések a meghatározóak (ebben Szlovákia szerepe is jelentős). A mezőgazdasági eredetű diffúz szennyezések közül ezen belül is a nitrátérzékenység szempontjából csak Litke, Patvarc, Dejtár környéke veszélyeztetett. Az Ipoly vízgyűjtőterületen néhány nagyobb szarvasmarha- és sertéstelep (Csitár, Érsekvadkert, Karancsság), valamint számos kisebb, háztáji állattartó telep található. A területen az állattartáshoz kapcsolódóan előfordul higrágya elhelyezés (Érsekvadkert) is.

A Zagyva vízgazdálkodási rendszerében a megfelelő szennyvízkezelési technológiával nem rendelkező települések és a mezőgazdaságból származó, valamint a felszín alatti vízzel érkező terhelés tovább rontja a víztestek kémiai állapotát. A vízfolyások állapotát, a vízminőségét, a feliszapolódást kedvezőtlenül befolyásolják a vízfolyásokba bevezetett nem kellően tisztított, vagy tisztítatlan ipari, mezőgazdasági és kommunális szennyvizek. A kisterenyei komplex hasznosítású víztározó évtizedeken keresztül nehézfémekkel is szennyezett vízzel terhelődött, melyek a leülepedett iszapban a tófenéken akkumulálódtak, így annak környezetvédelmi revitalizációja indokolt.

Felszín alatti vizek

A **felszín alatti vizeket** a megye egyes részein a talajvízszint süllyedése, minőségileg pedig a kommunális eredetű szennyezés fenyegeti egyre nagyobb mértékben. Ezt fokozza, hogy a megye területének közel háromnegyedét sekély termőrétegű, erodált talajok borítják, amelyek könnyítik a beszivárgást a talaj mélyebb rétegeibe.

Az emberi tevékenység a felszín alatti első, sekély mélységű víztestet veszélyezteti leginkább. Hatására elszennyeződhet, ihatatlanná válhat az ivóvíz. A parti szűrésű vízbázisok, helyzetüknél fogva, a legérzékenyebbek, ezért a sérülékenyek közé tartoznak. Az Ipoly vízgyűjtőterületén a sok kis települési hulladéklerakó okoz problémát, ahol a hulladék lerakása megfelelő műszaki védelem nélküli, illetve ugyanezen lerakók nagy többségében a települési folyékony hulladékot a műszaki védelem nélküli kazettákban helyezik el. Ugyancsak probléma a számos felhagyott, hulladékkal feltöltött bánya. A felszín alatti vízminőség szempontjából kockázatot jelent a Szécsény melletti horgásztó. A rekreációs célokot szolgáló egykori bányató vízminőség romlása főként nyaranta jelentős a felhalmozódott iszap miatt.

A bátonyterenyi vízbázis esetében forrásfoglalások, tavakkal dúsított talajvízkutak, és a Zagyvából történő felszíni vízkivétel adja a nagyon összetett és sérülékeny vízbázist. A város közelsége, annak mozaikszerű elhelyezkedése a vízbázis körül potenciális szennyező forrást jelent. A Zagyva körzetében mangánproblémák jelentkeztek az utóbbi években, amit vízkezeléssel és a vízkivételi rendszer átalakításának tervezetével kíván az üzemeltető orvosolni. A vízkivétel túlnyomó része fűtő kutakból történik, az egyéb víznyerő objektumok aránya elenyésző. Az ivóvízellátáshoz viszonyítva az egyéb (ipari, energetikai, mezőgazdasági) vízkivételek jelentősége csekélyebb.

Az aprófalvas településszerkezet miatt sok faluban hiányzik a szennyvíz-elvezető hálózat. A csatornázott településeken is alacsony a csatlakozási arány. A csatornahálózatba nem kerülő szennyvizek jelentős mennyisége nem kerül szennyvíztisztító telepre és a környezetet (elsősorban a talajvizet és az ivóvizet) szennyező módon kerül elhelyezésre. A szennyvíztisztítóban keletkező szennyvíziszap elhelyezése, hasznosítása is egyre nagyobb probléma. A szennyvízelhelyezés következtében a felszín alatti vizeket érő terhelések közül települési folyékony hulladék (TFH) leürítés földmedrű leürítőbe történik pl. Bánkon.

Levegő

Légszennyezettség szempontjából Nógrád megye területének jelentős része ma már az ország kevésbé terhelt területei közé tartozik. A légszennyezettség elsősorban a városokban és a fő közlekedési útvonalak környezetében jelentősebb. A közvetlen szennyező források által nem érintett települések levegőminősége megfelelő, jelentős területeken pedig kifogástalan. A városok fő szennyező forrásai a közúti közlekedés, a lakossági-közintézményi fűtés-energiafelhasználás és az ipari, szolgáltatási kibocsátások. A légszennyezettségi agglomerációk és zónák kijelöléséről szóló 4/2002.(X. 7.) KvVM rendelet Nógrád megye területét a „10. Az

ország többi területe” nevű zónába sorolja. Salgótarján város külön csoportba tartozik, az úgynevezett „11. Kijelölt városok” közé. Salgótarján esetében a légszennyezettség a nitrogén oxidok és a szálló por a felső vizsgálati küszöb és a légszennyezettségi határérték között van.

2005-ről 2009-re – a 2005-ös évhez képest – a kén-oxidok kibocsátása 10%-ra csökkent, a szén-monoxidé jelentős visszaesés után másfélszeresére nőtt, a nitrogén oxidoké kisebb megtorpanással 65%-ra csökkent, a szilárd anyagoké folyamatosan (50%-ra) csökkent, a szén-dioxidé pedig mintegy 51 tonna többlettel a négyeszeresére növekedett.

1.2. af) szennyezett területek számbavétele adatbázis alapján (a felszín alatti víz és a földtani közeg környezetvédelmi nyilvántartási rendszer kármentesítési információs rendszere, FAVI-KÁRINFO)

A legtöbb nyilvántartott veszélyforrás a keleti országrészben az Alföldön, míg a legkevesebb Csongrád, Nógrád és Tolna megyében van. Nógrád megyében az Ipoly vízgyűjtőterületén jelenleg 6 db kármentesítési eljárás van folyamatban, amelyek szinte mindegyike Balassagyarmat ipari területeit érinti.

1.2. ag) felszíni és felszín alatti vízkészletek

Felszíni vízkészletek

Nógrád megye két fő vízfolyása az Ipoly és az egyetlen Magyarországon eredő folyó, a Zagyva; előbbi a Duna, utóbbi pedig a Tisza részvízgyűjtőjéhez tartozik. A Duna és a Tisza közötti vízváltató csomópont a Lókos-patak és a Zagyvára igyekvő Galga forrásvidéke között, másrészt a Nógrád-Gömöri bazaltvidéken az Ipoly és a Zagyva, Tarna, Rima vízrendszere között található.

A természetes vizek tekintetében Nógrád megye ellátottsága nem különösebben gazdag. A folyóvizek esetében jelentősége egyedül az Ipolynak lehet, azonban ezt a lehetőséget is több tényező korlátozza. A megyei szakasz lényegében határfolyó, a szlovák oldalon más hasznosítóval és így más hasznosítási szabályokkal. A Balassagyarmattól keletre eső szakasz vízállítása már nem jelentős, hozama nagy ingásokat mutat. A nyugati rész ugyanakkor már felvonultat néhány olyan műtárgyat és természetes mederalakulatot, ahol komolyabb turisztikai tevékenység lehetséges. Ezek fő eleme a horgászat, a vízparti környezettel kapcsolatos túrák, valamint kedvező időszakban a kajaktúra lehetősége. Távolilag a víztartás és így a jelentőség növelése csak nemzetközi összefogással és együttműködéssel lehetséges. A nagyobb állóvizek közül különböző szempontok alapján három vízterület emelhető ki példaként. A Bánki-tó talán az egyetlen, amely rekreációs tevékenységekre, hotelszolgáltatásokra teljesen kiépített infrastruktúrával rendelkezik, ezáltal viszont gyakorlatilag már most kihasználja a lehetséges kapacitását. A Maconkai-víztározó és tórendszere ugyanakkor többlépcsős, átgondolt komplex fejlesztésen ment át, ennek eredményeképpen az idegenforgalom szempontjából jelentős kapacitással és kapacitási tartalékkal rendelkezik. A Palotási-víztározó több tekintetben szintén jelentősebb fejlődési lehetőséget hordoz, ugyanakkor a példaként felhozott vizek közül az infrastrukturális kiépítettség foka itt a legalacsonyabb. E példák egyben a természetes vizek zászlóshajói is a megyében, ám kiépítettségük három jól meghatározható szintet képvisel. Van még két speciális vízterület (Komra-völgyi víztározó, Hasznosi víztározó), ahol a komplex hasznosítást-fejlesztést a közvetlen ivóvíz-kivétel a jövőben is korlátozza. Az említettek kivül még körülbelül húsz jelentősebbnek mondható víztest található Nógrád megyében, ezek nagyobb részben mesterséges víztározók, kisebb részben természetes tavak és bányatavak. Közülük a közvetlen mikrokörnyezeten túl még a turisztikai hasznosításuk költséghatékony, megfélelő nagyságrendet csak három-hat 20 hektár feletti természetes víz esetében érhet el. Az ún. kisvizeknél a fejlesztési cél a közvetlen környezetet többcélú kiszolgálása és a fenntarthatóság biztosítása és a jó környezeti állapot fenntartása lehet, továbbá kiegészítő tevékenységként kisebb agrokultúrák öntözési feladatainak, valamint egy-két esetben a vízisport-lehetőség biztosítása. A nógrádi vizek esetében kereskedelmi haltermelésről nem beszélhetünk, erre nincs is alkalmas terület. A felsorolt Ipoly-szakasz és az állóvízi példák, valamint a még komolyabb fejlesztést tervezetten elbíró néhány vízterület esetében lehet megcélozni azt a komplex hasznosítást, amely már a megyén kívüli idegenforgalom bevonása irányába mutat. Ehhez döntően méretgazdaságossági és költséghatékonsági oldalról pályázati források, illetve közvetlen tulajdonosi támogatás, befektetés szükséges, forgalmi oldalról a folyamat közvetlenül nem finanszírozható. Várhatóan a jó állapot fenntartásához és a látogatottság megtartásához a turisztikai bevételből a profit kivonása nem, a kapcsolódó, közvetett szolgáltatásoknál pedig csak korlátozottan tűnik lehetségesnek. Összegezve a Nógrád megyei természetes vizek helyzetét megállapítható, hogy döntő részük hasznosítása helyi és kistérségi jóléti érdek, így csak néhány esetben célszerű foglalkozni nagyobb léptékű, megyén kívüli vonzerejű fejlesztéssel, viszont ezen lehetőségeket Nógrád megye érdekében maradéktalanul ki kell használni a tervezési időszakban!

Felszín alatti vízkészletek

A megye két legfontosabb felszín alatti vízkészlete a **talajvíz** és a **rétegvíz**, illetve a **termálvíz**. A rétegvíz jellemzően homokkő anyagú, oligocén és miocén korú rétegek tárolják. A hasznosítható talajvíz döntően a megye vízfolyásai mentén képződött kavicssteraszokból származik. Az előbbieket mellett meg kell említeni a különböző, miocén korú andezit és bazalt hasadékvizekből és az oligocén korú homokkő rétegekből eredő források szerepét is. Nógrád megye adottságai miatt azonban a vízellátás elsősorban **tisztított felszíni vízre**, és a felszínközeli vízkészletre alapozódik. Erre bázisul az Ipoly, Zagyva, Galga, Kövicses-patak víztározói, illetve azok partiszűrészű vízkészlete, valamint a talajvíz szolgál. A nyugati térségben átvezetésre került a Pest megyei Duna-szakaszon kitermelt partiszűrészű víz is, amely kiszolgálási körzetében jelentős vízpótlásként szolgál. A nagyobb vízkivételi művek mentén víztisztítók üzemelnek: Mihálygerge, Dejtár, Hasznos településeken. Az előírt határértéken belüli ivóvízminőség mindenhol biztosítható. A jelenlegi szolgáltató rendszerben időszakosan Bátonyterenyén (nyári hónapokban) a mangántartalom 20-25%-os

határérték túllépése tapasztalható (ezen ivóvíz-szolgáltatással érintett települések Bányaterenyé mellett Rákócziháza és Mátraverebély egyes részei). Az egyedi kutak, rétegvizet hasznosító víznyerő helyeknél is jelentkezik vízkezelési igény, a mélyégi rétegvizekben a vas és a mangán jelenlétével kell számolni (Kálló, Palotás, Erdőtarcsa, Erdőkürt, Bárna, Mátraszele). A megye területén 20 db sűrűleány vízbázis található (ebből 5 db tartalék-vízbázis).

A megyében egyetlen térségben folyik – közbeszerzési előkészítés szakaszban lévő – ivóvízminőség javítási program „Cered Térsége Vízellátó rendszer – Vízzelminőség javítása” címen. Az érintett települések: Cered, Zabar és Szilasapogony.

Országos viszonylatban is jelentős a sóshartyáni jód tartalmú minősített gyógyvíz, amelyet palackozással gyógyászati célra hasznosítanak (Jódaqua Gyógyvíz Kft). Pásztón a meglévő termálvízbázisra termálfürdő települt, és országos viszonylatban egyedülálló természeti jelenség a kivételesen szép panorámájú sámsónházi hegytetőn található pozitív hévíz-kút.

1.2. ah) energiaforrások

Nógrádban is érdemes átgondolni, hogy a helyi lehetőségek és adottságok kihasználásával hosszú távon hogyan lehet enyhíteni az energetikai gondokon, mivel a földgáz túlsúlya a megyében is meghaladja az országos átlagot.

A Nógrádi Szénbányák Vállalat 1992-ben fejezte be termelését, de nem a széntelepek kimerülése miatt. Az utolsó 2 évben (1990-1992) külféjtésen és kéregbányából (Nyírméd II., Székvölgy II.) termelte az erőművi tüzelésre alkalmas, 8000-9500 kJ/kg fűtőértékű 40-43% hamutartalmú és 0,8-1% kéntartalommal bíró II. és III. telepi szenet. Salgótarján Megyei Jogú Város közvetlen közelében a bányabezárás után jelentős mennyiségű erőművi tüzelésre alkalmas szénvagyron maradt. Így Székvölgy II., Inászó II. és József-táró területén is. A Salgótarjától keletre fekvő Mizserfa II. szénmező is alkalmas energetikai széntermelésre, itt a földtani számítások szerint körülbelül 30 millió tonna szén áll rendelkezésre. Nógrádban a föld mélye körülbelül 150-200 millió tonna ismert minőségű szenet rejt. Ebből Salgótarján közvetlen környékén 30-50 millió tonna energetikai célra alkalmas alacsony kéntartalmú 8-12 000 kJ/kg fűtőértékű 25-45% hamutartalmú barnaszén van. Amiből könnyen (alacsony beruházási költséggel) hozzáférhető 11,5 millió tonna energetikai szén.

A szénbányák felszámolása a helyi társadalom ma is meglévő súlyos válságát okozta, és együtt járt a hozzá kapcsolódó infrastruktúra lebontásával is, így nemcsak a széntermelést közvetlenül szolgáló létesítmények szűntek meg, hanem a kiszolgáló és háttér tevékenységek, az informatikai berendezések, a villamos és a távközlési hálózat is. A korábban a széntermelésben foglalkoztatott emberek és utódaik (esetenként több generációja) a strukturális munkanélküliség áldozatainak számát gyarapítja. A környékre jellemző széntüzelést felváltotta a korszerűnek mondott gáz- és villamos energia felhasználás a háztartásokban, amiről nem bizonyosodott be, hogy egészében, Magyarország szintjén kisebb emissziót, illetve pénzügyi és környezeti kockázatot jelentene, mint az, ha XXI. századi technológiai szinten széntüzelésen alapulna.

Az országban meglévő energiatermelő létesítmények közül országos jelentőségű erőmű (<50 MW) Nógrád megye területén nem üzemel. Balassagyarmaton 2008. decembere óta működik az immáron 6,5 MW teljesítményű biomassza hőközpont. Folyamatban van azonban a megye területén két kiserőmű kategóriába tartozó létesítmény megvalósításának különböző fázisban lévő előkészítése. Előkészítési fázisban megkezdett két kiserőmű kategóriába tartozó létesítmény megvalósítása: a Salgótarjánban, 12,5 MW kapacitással tervezett biomassza-erőmű, amely a városi távfűtés jelenlegi hőigényének 60%-át hivatott fedezni, valamint a Mátraterenyé külterületére tervezett, 20%-ban biomasszával, nagyjából azonban nógrádi és borsodi szénrelé üzemelő 49,9 MW-os erőmű létesítése.

A villamos energia szállító és ellátó vezetékek közül a megye területén a 400 kV-os, valamint az átvitelt befolyásoló 120 kV-os elosztó hálózat vezetékai haladnak keresztül. Tartóoszlopok egy része a megye talaján áll, de Nógrád villamosenergia-ellátásában közvetlenül nem játszanak szerepet, ugyanakkor – tekintettel arra, hogy ezek a hálózatok az egész ország számára biztosítják az energiaátvitelt, és egy esetleges üzemzavar esetén csökkentik, a legtöbb esetben az áterheléssel elkerülnek a fogyasztói kieséseket –, ezek a hálózatok a megye számára is magas üzembiztonságot teremtenek meg. Részletes ismertetésük az 1.2. ah) számú mellékletben található.

Nógrád megye villamos energia hálózata a heves megyei Detk településnél kapcsolódik az országos hálózati rendszerhez.

A felosztó hálózati alállomásokból indulnak a települések ellátását szolgáló közép- és alacsony feszültségű (20, 35 kV) gerinchálózatok. A közép- és alacsony feszültségű gerinchálózat táplálja a településekben a fogyasztói transzformátorállomásokat, a transzformátorokból pedig alacsony feszültségű hálózaton keresztül történik a fogyasztói igények kielégítése. A hálózatok egy része, a városokban többségében földkábeles hálózat épült, a községekben a szabadvezetékes rendszer a jellemzőbb.

A megye területén áthaladó, az országos alaphálózati rendszerhez tartozó gázszállító vezeték nem található, területét viszont érinti a nemzetközi és a hazai szénhidrogén szállítóvezetékek közé sorolt (Szlovákia) – országhatár – Vecsés – Százhalombatta olajvezeték.

A megye településeinek gázellátását térségi jelentőségű 6-8 bar-os nagyközépnomású gázvezetékek biztosítják, melyek a földgáz a bányaterenyéi, salgótarjáni, szécsényi, pásztói, balassagyarmati és a rétsági gázátadókól indítva a települési gázfogyasztókig és a nagyobb gázfogyasztók saját szabályzójaig szállítják. A településen belüli gázelosztás jellemzően középnomású kerületi megépítésre.

Az alternatív energiaforrásokon belül a megyének kiemelendő potenciális adottsága a biomassza, melyből legnagyobb mennyiségben a megye erdeiben keletkező dendromassza (tűzifa) áll a rendelkezésre. A közel százezer hektár erdőterület, nagyságrendileg 60-40%-ban oszlik meg a közösségi és a magántulajdoni forma között. Az erdők a megye területének 38%-át fedik le. Évente több mint 600 ezer m³ faanyag „termelődik”, melyből tervszerű és fenntartható erdőgazdálkodás mellett, a kitermelhető fa mennyisége megközelítőleg 350 ezer m³/év. Ebből a mennyiségből 50-60 ezer m³ energetikai célra hasznosítható, a többi alaki, minőségi tulajdonságai miatt egyéb felhasználásra kerül.

A megyében működő fafeldolgozó üzemekben keletkező pár ezer m³ fűrészipari hulladék is alkalmas energetikai hasznosítás céljára.

A dendromassza hasznosítása ésszerű kereteken belül növelhető mennyiségben rendelkezésre áll. Az energetikai célra hasznosítható biomassza termelés erdőn kívüli lehetőségének megteremtése – fás és lágyszárú energiaültetvények, további erdőtelepítések – jelenlegi parlagterületek bevonásával hatékony megoldás lehet a nyersanyag termesztés növelésére. Az erdőfelújítás, az erdőnevelés és az erdei környezet karbantartása, valamint az erdőn kívüli energetikai célú biomassza termelés lehetőségének megteremtése, (az ültetés, a nevelés, a betakarítás, az előkészítés, de még a felhasználás is) jelentős munkaerő igényű tevékenység, ezáltal az alacsony képzettségű munkaerő foglalkoztatása megoldottá válna. Jelentős tőkebefektetéssel ezek a folyamatok gépesíthetők, akár automatizálhatók is.

A biomassza energetikai hasznosításában a fő felhasználási terület a termőterülethez viszonylag közeli fűtési célú hő, valamint a használati melegvíz előállítása, közösségi és egyéni hőtermelő berendezésekben. A szükséges eszközök, berendezések gyártása az újraparositás egyik fontos helyi iránya lehet Nógrád megyében, ahol régóta foglalkoznak tüzelőberendezések gyártásával.

A Nógrád megyében használható további megújuló energiaforrásként a napenergia és a szélenergia határozható meg. Az elektromos áram és használati melegvíz termelése céljából jelentős szegmensként az egyik legtisztább energiaforrásra, a **napenergiára** is alapozhatunk. A napelemek és napkollektorok gyártása esetleges iparfejlesztési kitérési pont lehet a megye esetében, valamint napenergián alapuló intelligens és integrált térségi, illetve települési szintű elektromos áramellátási rendszerek kialakítása az EU 2020 stratégia céljainak valóra váltása érdekében elérhetőbb cél lehet 2014 és 2020 között.

A **szélenergiának** országos összehasonlításban kisebb jelentősége lehet, miután területi adottságai alapján 75 méter magasságban a szélesség évi átlagos értéke: 4-5 m/s. Ez alól kivétel a Börzsönynek a megyét csak kisebb mértékben érintő térsége, ahol az érték 6-7 m/s is lehet (ennek kihasználását azon a területen azonban számos, a szél erőművek telepítését kizáró tényező is befolyásolhatja).

Geotermikus energia hasznosítására hőszivattyús rendszerek telepítése lehetséges. Működő rendszer Ipolytarnócon található.

Megemlítendő, hogy a megye domborzati adottságai lehetővé teszik kisebb és közepes szivattyús energiatárolók megépítését, melyek telepítése vizsgálatra mindenféleképpen érdemes.

A fent említett energetikai megoldásokkal Nógrád megye külső „energia behozatala” már 2020-ra radikálisan csökkenthető, 2030-ra pedig nagyrészt megszüntethető, vagyis a fenti szándékok megvalósítása esetén Nógrád megye megtermelheti az általa felhasznált energiát. A külső tényezők viszonylatában elérhető energiatfüggetlenség olyan vonzerőt jelenthet a megye és települései számára, ami már középtávon lehetővé teheti a jelenlegi migrációs folyamat pozitív befolyásolását.

1.2. ai) vízkárt okozó elemek (árvíz- és belvízveszély, fakadóvíz) és vízkárelhárítással kapcsolatos helyzetelemzés

A Közép-Duna-völgyi Vízügyi Igazgatóság (a továbbiakban: KDV-VIZIG) feladata az árvíz-, belvíz-, és vízminőségi kárelhárítás végrehajtása a vonatkozó jogszabályok szerint meghatározott esetekben, illetve a működési területén fekvő állami védműveken. Elkerülhetetlen kérdéskör az aszálystratégiai terv végrehajtási feladataihoz szükséges kompromisszumos lehetőségek mielőbbi feltárása is.

Nógrád megye területén az Ipoly folyó 88,5 km-es szakasza, valamint a Zagyva mintegy 98,0 km-e mentén 5 db, a KDV-VIZIG kezelésében lévő árvízvédelmi szakasz található.

A megye két jelentősebb vízfolyása közül az **Ipoly** folyó szabályozásának kérdése már a XIX. században felvetődött. A tényleges szabályozási munkák az 1970-es évektől gyakorlatilag az ezredfordulóig tartottak. Ennek keretein belül, első lépésként, a folyó középvízi medrének korrekcióját végezték el, a kanyarulatok átmetszésével növelték meg annak vízszállító képességét, illetve a vízsebességét. A beavatkozások következtében a folyómeder alapvetően egy gyors vízlevezető csatornává alakult a nagy esőzések idejére, aminek következtében a mederfenék egyre mélyebbre süllyed, a környező területek kezdenek kiszáradni, illetve az áradó folyóvíz nem tud szétterülni a meglévő ártereken. Mindez a folyómeder közvetlen környezetének kedvezőtlen irányú átalakulását vonja maga után a flóra és a fauna sorsának alakulása és a biodiverzitás megőrzése szempontjából. Az elvégzett beavatkozások másik hátrányos következménye a nagy árhullámok nagyon hirtelen történő kialakulása özönvíz-szerű esőzések idején, amelyek kockázatait a klímaváltozás jelentős mértékben megnöveli.

A vízfolyások – beleértve az Ipoly folyót is – kereszt- és hosszirányú átjárhatóságának biztosítása nem, vagy csak részben megoldott. Az átjárhatóságot gátolják a bukók, mederduzzasztók és völgyzárógátas tározók. Az Ipolyon az árvízvédelmi célzatú szabályozást követően duzzasztóművek és belvízátelő szivattyútelepek létesültek. A Nógrád megyei határszakaszon Ipolyvece, Dejtár és Rárópuszta térségében 3 duzzasztómű létesült. Ezek közül csak a rárópusztai van magyar tulajdonban, illetve

üzemeltetésben. A két határszakasz közötti szlovák nemzeti szakaszon további három duzzasztómű létesült, Szete (Kubáňovo), Ipolyvisk (Vyškovce), illetve Ipolyság (Šahy) térségében. Elviekben problémát okoznak a mederduzzasztások, mert akadályozzák a hal fauna természetes mozgását, legalábbis a duzzasztási időszakban, ami gyakorlatilag egybeesik a vegetációs időszakkal. Az Ipoly vízminőségét jelentősen befolyásolja a szlovák tározók fenékleürítőinek megnyitása. További hidromorfológiai kockázatot jelenthet minden tározó, mely a vizek lefolyási viszonyait megváltoztatja. Ezek közül elsősorban a völgyzárógátas tározók érdemelnek nagyobb figyelmet, mivel adott esetben a víz továbbfolyását teljes egészében megakadályozzák, ily módon különösen a vízi élővilág életlehetőségeit csökkentik. Ugyanakkor árvízcsökkentő hatásuk révén – megfelelő kialakítás és karbantartás esetén – a vízfolyás alsó szakaszainak árvízi biztonságát növelik.

Kiemelt feladat az Ipolyszögi égerláp természetvédelmi kezelése, vízpótlása, továbbá az Ipoly szabályozásainak, vagy a természetes úton lefűződött ágainak, holtágainak revitalizációja, azok visszakötése a főmederbe.

A **Zagyva** folyó az Északi-középhegység részét képező Karancs hegységben ered, Salgótarjától keleti irányban, Zagyvaróna határában a Medves-fennsík déli lejtőjén, a tengerszint felett mintegy 600 méter magasságban. Jobbágytól épült a folyó mindkét partján fővédvonal. A vízfolyás alaprendezése szakaszosan történt 1970-80 évek között, ugyanis a Maconkai-, Mátraverebélyi-, és a Tarján-pataki tározók megépítése miatt lehetővé vált a nagyvizek szabályozása. Itt a jelenlegi meder természetes állapotban van, a meder tisztítása szükséges. A vízfolyás menti települések jelentős része a patak nyílt ártérében fekszik. A belterületi vízrendezésekhez a Maconkai-tározó feletti Zagyva-patak medrének felújítása szükséges. Jelen állapotban a minimális fenntartási ráfordítások miatt a meder vízszállító képessége rohamosan csökken, szükséges a vízfolyás felújítása.

Kisvízfolyások rendezése

A megyében található részvízgyűjtők hegy- és dombvidéki jellegéből adódóan a vízfolyások vízjárása szélsőséges, amit a klímaváltozás hatásai várhatóan tovább fokozhatnak. Száraz időben viszonylag csekély vízkészlettel rendelkeznek, csapadékos időben pedig adott esetben rendkívül heves lefolyás jellemzi őket. A hidromorfológiai kockázatot növelő völgyzárógátas tározók célja e szélsőségek mérséklése. A térségben számos kisebb-nagyobb kapacitású tározó készült, ezek száraz időre tározzák a csapadékos időszakokban lefolyó vizeket, továbbá nagy mennyiségű csapadék idején pedig a nagyvizek egy részének tározásával csökkentik az alvízi meder terhelését, az árvíz mértékét. A patakok rendezésére, a meder felújítására főleg azért van szükség a klímaváltozás perspektívájában egyre inkább, mert nagy csapadék után a lejtők laza szerkezetű talajai miatt a hordalék mennyisége jelentékeny és a nagyvizek káros mederelfajulásokat okoznak. Szükséges a vízgyűjtők rendezése, a lejtők, vízmosások megkötése (erdősítés, rétegvonal menti művelés, hordalékfogók létesítése stb. révén). Az év nagy részében e vízfolyások vízszállítása minimális, azonban nyári nagyintenzitású csapadékból, illetve gyors hóolvadásból és ehhez társuló csapadékból pár óra alatt vízhozamuk ugrásszerűen megnő, árhullám alakul ki, és vonul végig a patakon, esetleg a mederből kilépve a völgyfenéken. Az árhullámok levonulási ideje pár óra, és 1-2 nap között változhat. A klímaváltozás ezeket a jelenségeket és a velük járó kockázatokat várhatóan fokozni fogja. A KDV-VIZIG kezelésű művek alaprendezése mintegy 70%-ban valósult meg.

A patakok rendezése, a mederfelújítások során a jövőben továbbra is minden esetben figyelembe kell venni a vízfolyások természetvédelmi, ökológiai szerepét, fontosságát is. A felszíni vizek betározása az „oldalsó” kisvízfolyásokon célszerű, de azzal a feltétellel, hogy a betározás bővíző időszakokban történjen, valamint az alvízi víztestek normál biológiai állapotát kell biztosítani megfelelő vízátervezéssel. Amennyiben ezen adottságokra épített egységes hidraulikai rendszert tudunk üzemeltetni az mind árvízvédelmi szempontok érvényesüléséhez, mind a biodiverzitás erősítéséhez, valamint az éghajlatváltozási hatások mérsékléséhez (öntözés) is rendkívül hasznos lehet.

Vízvezető árkok állapota

A csapadékvíz-elvezető hálózatok kiépítettsége igen változó még egy településen belül is. A külterületi vízvezető hálózatok nagy része megsemmisült (parcellázáskor megszűntek, beszántották stb.). A meglévő bel- és külterületi vízvezető hálózatok is elhanyagolt állapotúak, így funkciójukat több esetben nem tudják ellátni.

Árvízvédelem és az aszálykárok kezelése

A KDV-VIZIG Nógrád megyei védvonalait tekintve utoljára 2011-ben volt érvényben árvízvédelmi készültség (I. fok) az Ipoly és a Zagyva folyón, valamint a zagyvai árvízcsúcs-csökkentő tározókon. A fővédvonalakon jelentősebb problémák nem jelentkeztek. A védművek állapota, a védekezők felkészültsége az árvizek alkalmával megfelelőnek minősült.

Az átlagosnál kevesebb csapadék eredményeképpen a vízfolyások mederteltsége hosszú ideje alacsony, ennek ellenére a vízállások az eddig mért legkisebb vízszinteket sem a Zagyván, sem az Ipolyon nem érték el. A folyókban az ökológiailag szükséges minimális vízigény biztosított, az alacsony vízállás eddig komolyabb vízminőségi problémát nem okozott.

Közös, integrált, valós idejű hidrológiai előrejelző rendszer kialakítása az Ipoly vízgyűjtőjére

A Magyarország-Szlovákia Határon Átnyúló Együtműködés 2007-2013. keretein belül a VÁTI által elfogadott projekt megvalósításával a szélsőséges vízjárású Ipolyra és vízgyűjtőjére egy operatív, Magyarország és Szlovákia árvízi védekezésében és vízgazdálkodásában érintett szervezeteinek folyamatos és jövőbeli együttműködésén alapuló rendszer valósul meg. Ez a fejlesztés valós időben képes a csapadékok és az árvízi helyzetek nagy pontosságú térbeli és időbeli előrejelzésére a teljes vízgyűjtőn, a vízgyűjtőre vonatkozó hidrológiai és egy az Ipolyra vonatkozó hidrodinamikai modell működtetésével, adatcsere kapcsolatok kialakításával – mindegyik gyors riasztási rendszer épül az összes érintett fél tájékoztatása érdekében. A projekt

eredményeként a vízgyűjtő egészén válik hatékonyabbá az árvízi védekezés, és csökkenteni lehet az árvízi események kedvezőtlen emberi, gazdasági és környezeti kockázatait.

1.2. b) épített környezet és a kulturális örökség védelme (műemlékek, régészeti lelőhelyek)

Nógrád megye az építészeti és kulturális örökség minősége, magyar történelmi és kultúrtörténeti jelentősége, valamint területi elhelyezkedésének sűrűsége szempontjából Magyarország egyik leggazdagabb megyéje, amit az alábbi 7. ábra szemléltet.

7. ábra: Építészeti és kulturális örökség

Forrás: Nógrád megye területrendezési terve

Nógrád megye építészeti örökségének nemzetközi szinten legismertebb, kiemelkedő példája az UNESCO Világörökség Jegyzékébe Magyarországról elsőként felvételre került védett műemléki együttes, *Hollókő, Ófalu és környezete*.

A védett természeti értékek terén hasonló nemzetközi ismertséggel és jelentőséggel rendelkeznek az ipolytarnóci ösleletek.

A magyar és a nemzetközi turizmus perspektívái szempontjából döntő jelentőségű adottság és kihasználásért kiáltó fejlesztési potenciál, hogy a Budapest vonzókörzetének külső gyűrűjébe tartozó Nógrád megye, amely maga is gazdag örökséggel rendelkezik, egyúttal a történelmi Magyarország leggazdagabb városait, azok építészeti és kulturális örökségét hordozó Felvidék déli kapu-térségét alkotja. Rajta keresztül vezet Budapestről leggyorsabban az út Szlovákia szívébe.

1.2. c) Gazdasági bázis

1.2. ca) Főbb gazdasági ágazatok, azok fejlődési irányai

Mezőgazdaság

A megye agráriuma az 1980-as években az állami támogatások visszafogásának, az ipari melléküzemágak felszámolásának, a '90-es évek elején a privatizációnak és a szövetkezetek „szétszedésének” következményeit a mai napig sem heverte ki. A gabonafélék termésmennyiségének éves átlaga 1986–1990 között 174,5, az 1996–2000-es években 121,7, 2001–2005 időszakában 119,6, 2006–2010 között már csak 97,2 ezer tonna volt. E romló tendencia egyik oka, a művelés alá vont földterület csökkenése, amelynek mértéke csupán az elmúlt évtizedben mintegy 25%-ot tett ki. [A művelődési ágak szerinti változást is mutatja az 1.2. ca) számú melléklet 28. táblázata. A szántóföldi növények többségének (a vidéki középértéktől elmaradó) termésátlaga a 2010-es évek második felében nőtt [29. táblázat]. A szemléltetést segíti az 1.2. ca) számú melléklet 52. ábra–55. ábra.

Az agrárium 2012.évi előzetes adatai alapján az őszi árpa, a búza és a tavaszi árpa betakarított területe növekedett 13; 7,6; illetve 1,3%-kal, rozst, zabot és tritikálét azonban mintegy 20%-kal kisebb területről takarítottak be, mint 2011-ben. A búza termésátlaga 2000 kg/ha volt, ez 56%-a az egy évvel korábbinak. A csökkenés valamennyi kalászos gabonafélére jellemző.

Ugyancsak visszaesett a vizsgált időszakban a gyümölcsstermés is [1.2. ca) számú melléklet 30. táblázat]. Nógrád állatállománya már az 1980-as évektől csökkent, az 1990-es évtizedben további veszteségeket szenvedett, 2000 után pedig az alábbi tábla adatai szerint alakult.

1. táblázat: Az állatállomány, december 31. [ezer db]

Megnevezés	2000.	2011.	2011. év adat a 2000. évi %-ában
Szarvasmarha	8	12	150,0
Sertés	45	24	53,3
Juh	11	10	90,9
Kecske	2	2	100,0
Ló	1	1	100,0
Tyúkféle	356	272	76,4
Házinyúl	35	16	45,7
Vágógalamb	4	4	100,0
Méhcsalád	22	23	104,5

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyvei. Saját szerkesztés és számítás

Az állatállomány fajlagos mutatói általában rosszabbak a régiós és az országos átlagnál. Egyik kivétel a szarvasmarha-állomány: a száz hektár mezőgazdasági területre jutó szarvasmarhák száma Nógrádban (14) több mint az észak-magyarországi régióban (10), és magasabb az országos átlagnál (13) is. A mezőgazdaság néhány további összehasonlító mutatója az 1.2. ca) számú melléklet 31. táblázatban látható.

A megye mezőgazdaságában dolgozók létszáma az 1990. évi több mint 13 ezer főről 2000-re 1073 főre csökkent, azóta lényegében stagnál, 2001-ben 1093 fő volt. Ezzel a nemzetgazdasági ág foglalkoztatási részaránya 2011. évre 2,7%-ra csökkent.

Nógrád erdőterülete 2012. május 31-én 98,8 ezer hektár, ami az összes földterület 39,2%-a. (2000-ben 40,8%), ami közel duplája az országos (21,0%-os) mutatónak. Az állami tulajdon részaránya 61,8%. Különösen magas az erdősisűtség a Börzsöny és a Mátravidék kistájain, a Cserhát keleti részén, és Karancs-Medves vidékén. Az Ipoly Erdő Zrt. kezelésében lévő erdők fafajta összetétele változatos, minőségében különböző. A szakemberek elsődleges feladata az ésszerű és tartamos erdőgazdálkodás révén a fa mint természetes alapanyag újratermelése és ezzel párhuzamos erdeink szakszerű kezelése. Mai ismereteink szerint mintegy 30 ezer hektár erdő telepítése indokolt Nógrádban a gazdaságosan nem hasznosítható mezőgazdasági területeken. Utóbbiak erdősitésével mód nyílik a fajta-összetétel javítására, egyben a térségi foglalkoztatási gondok enyhítésére. *Mindezek alapján – az erdőhöz kapcsolódó társadalmi igények szélesebb körű és magas színvonalú kielégítése mellett – a biodiverzitás és az erdő ökológiai stabilitásának biztosításával az erdővagyon hosszú távú növelése és gazdagítása is célul tűzhető ki.*

A mezőgazdaság fejlesztésének iránya a hagyományos növényi kultúrák (például bogyógyümölcsök) és a „honos állattenyésztés” (juh, sertés, szarvasmarha) fenntartása és korszerűsítése lehet. Fontos elemként kell megjelennie az alkalmazkodni képes, több lábon álló agrárium kialakításának, a környezeti kihívásoknak megfelelő (szárazságtűrő, ellenálló fajták stb.), magasabb hozzáadott értéket képviselő termékszerkezet (ki)fejlesztésének. Különös figyelmet kell fordítani a házi- háztáji gazdaságban rejlő lehetőségekre, az erdőgazdálkodás másodlagos természeti forrásainak felhasználására, és az élelmiszergazdaságban rejlő esélyek megragadására.

Ipar

A nógrádi ipar tévesztése már az 1960-as évektől – a szénbányászat visszafejlesztésével – megkezdődött. Az 1973. évi piaci árrobbanás okozta recesszió, az energiatartalékos ágazati és korszerűtlen gyártmány szerkezet következménye óriási anyagi- és embervesztés volt. Nógrád iparát már hanyatló időszakában érte a rendszerváltás. A '90-es évek elején a piaci viszonyokra való áttérés, a privatizáció, a keleti piacok feladása következtében termelés és foglalkoztatottak száma tovább mérséklődött.

Az ipari termelés a '90-es években először 1995-ben, majd 1996-ban nőtt mérsékelten (2-3% között), ami arra utalt, hogy a megye iparának hanyatló korszaka véget ért. 1995-ben már az export is meghaladta az 1990. éviét. Ebben a rövid időszakban a megyei székhelyű nagyobb ipari vállalkozások főbb mutatói igen kedvezően – az alábbiak szerint – alakultak:

2. táblázat: A termelés*, a létszám és az export indexe [előző év = 100,0]

Megnevezés	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2000. év az 1994. évi %-ában **
Termelés	102,7	102,4	120,3	104,0	107,7	130,1	184,4
Alkalmazásban álló	93,2	90,8	109,7	101,7	95,3	105,6	95,0
Export	109,7	104,5	129,8	103,8	128,8	163,7	325,7

*A 49 főnél (1998-ig az 50 főnél) többet foglalkoztató vállalkozások adatai

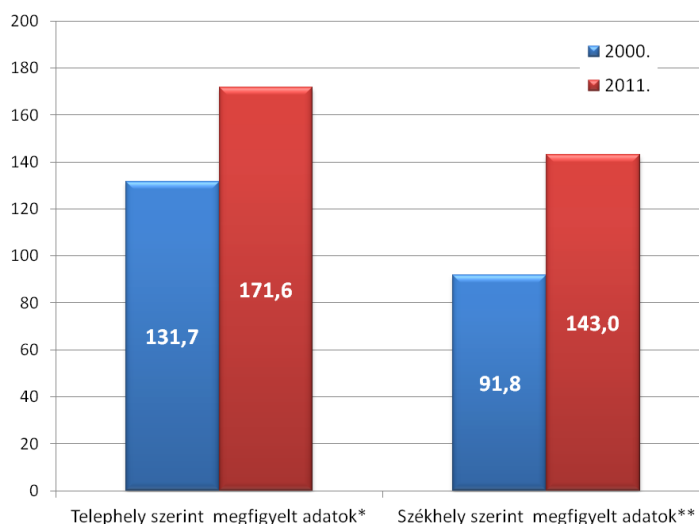
** Számított adat: az egyes idősorok láncindexei szorzataként „előállítva”

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyvei. Saját szerkesztés és számítás

Vagyis a '90-es évek második felében Nógrád ipara ismét prosperált: a termelés, a termelékenység és az értékesítés – azon belül különösen az export – évről-évre gyors ütemben növekedett. A termelési volumen csaknem megduplázódott, az export pedig több mint 3-szorosa nőtt. Mindez csökkenő létszám mellett, az intenzív fejlődés eredményeként következett be.

Sajnálatos, hogy ez a tendencia nem folytatódott az ezredfordulót követő időszakban, a termelés dinamikája meg-megtört, lelassult. A termelési érték 2000-ről 2011-re – folyó áron – ugyan mindkét megfigyelési relációban nőtt, a telephely szerinti adatok alapján 30,3 a székhely szerinti adatok alapján 55,8%-kal, ahogy azt az alábbi ábra is mutatja.

8. ábra: Az ipari termelés értéke Nógrád megyében, folyó áron

Forrás: KSH

Ugyanakkor összehasonító adatok – a számított volumenindexek – alapján az előbbi relációban a termelés volumene 4,6%-kal csökkent, míg az utóbbi viszonylatban 16,2 %-kal nőtt. [1.2. ca) számú melléklet 32. táblázat és 56. ábra]. Ugyanezen időszakban az ország ipari termelésének volumene (a KSH mindkét létszám- kategóriájában) mintegy másfélszeresére nőtt [33. táblázat]. Vagyis Nógrád ipari teljesítményének elmaradása az országos átlaghoz (de a saját régió és megyék átlagához képest is) növekedett az elmúlt évtizedben.

Ennek az alacsony szintű, jó évtizedes ipari produktumnak egyik összetevője a rendkívül alacsony termelékenység, amit az 1.2. ca) számú melléklet 34. táblázat adatai is alátámasztanak. A nógrádi ipari vállalkozások termelékenysége nem éri el a megyék átlagát, s jóval alatta marad az észak-magyarországi régió átlagának. Nógrád e mutatójával a 15. a megyék között.

Még egy további potenciális veszélyre is érdemes utalni, s ez – paradox módon – a termelési érték értékesítési arányainak alakulása, az alábbiak szerint:

3. táblázat: Az ipar értékesítésének megoszlása (Székhely szerinti megfigyelt adatok)

Év	Belföld	Export	Összesen	Belföld	Export	Összesen
	folyó áron, millió Ft			százalék		
2000.	42 957	58 219	101 176	42,5	57,5	100,0
2011.*	21 413	122 113	143 526	14,9	85,1	100,0
2011. év adata a 2000. évi %-ában	49,8	209,7	141,9			

* Ipar, víz és hulladékgazdálkodás nélkül

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyve, 2000, 2011 Saját szerkesztés és számítás

Amint látható, az értékesítés olyan mértékben tolódott el a belföldről a mindig is favorizált export irányába, amely növeli az egész ágazat kiszolgáltatottságát („kitettséget”) a külföldi partnereknek.

Nógrád egykor virágzó iparának ágazatai közül az alábbiakra érdemes külön is ráirányítani a figyelmet.

A szénbányászat 1990. évi teljes megszűnése után Nógrád megye térségében csaknem 171,5 millió tonna kitermelhető szénvagyon maradt a föld alatt. Az utóbbi években szakmai és megyei önkormányzati kezdeményezésekre megindultak a szénvagyon gazdaságos kitermelésére irányuló vizsgálatok. A kinyerhető szén elsősorban az újrainduló helyi erőműben használhatnák fel, de jutna egy szociális célú szénprogramra is. A harmadik cél olyan energiatermelő kazánok telepítése, amelyek biomasszát és szenet is képesek elégetni.

Az élelmiszeripar az agrártermékek feldolgozásának, élelmiszerek előállításának gazdája; profiljába tartozik a megye adottságainak megfelelő burgonya-, gyümölcs- és zöldségfeldolgozás, -tartósítás, étolaj, tej- és malomipari termékgyártás. Ezért is sajnálatos, hogy az 50 főnél nagyobb vállalkozások teljesítménye csökkent [35. táblázat és 36. táblázat] Ugyanakkor a 4–50 fő közötti vállalkozások 2011. évi termelése és létszáma ma is (1347 fő) meghaladja a 2000. évit (1309 fő), feldolgozóiparon belüli 13,2%-os aránya közelíti az országos 15,4 %-os átlagot [37. táblázat]. *Fontos feladat a szövetkezés szorgalmazása, a termelés és a helyi értékesítés láncszemeinek felfűzése.*

A **gépgyártás** napjainkban is húzóágazat, 2011-ben az ipari termelés és az export, 64,4; illetve 74,1%-át produkálta. Úgy tűnik, Nógrád iparát évtizedek óta és napjainkban is a gépgyártás gerjeszti, exportja élte. Az utóbbi években a gépipar „külpiacon kitettsége” – mintegy 97%-os exporthányada – miatt, az európai gazdasági válság hatására nehezebb helyzetbe került. Ennek következményeként 2012. I-III. negyedévében a gépipar termelése 15, kivitele 18%-kal csökkent. *Ugyanakkor versenyképessége alapján a megye gépiparának van esélye, hogy a recesszió megszűnése után visszanyerje pozícióit.*

Az iparon belül jelentős még a fémalapanyag, fémfeldolgozási termékek gyártása, melynek részaránya mintegy 13%.

A Nógrád megyei ipar fejlesztésének egyik útja-módja a gyorsabb ütemű korszerűsítés, ezen belül is a magasabb tudástartalmú ágazatok fejlesztése lehet. Ugyanakkor a megyei társadalom leszakadó részének nagyobb arányú foglalkoztatása érdekében, ezen munkaerő-állomány képzettségi és mobilitási szintjére is tekintettel meg kell találni a kisebb hozzáadott értékkel rendelkező, betanított- és segédmunkára épülő ipari tevékenységek fejlesztési lehetőségeit is.

Építőipar

Az építési teljesítmény az 1980-as évek elejétől – a visszafogott építési-beruházási kereslet következtében – több mint egy évtizeden át csökkent Magyarországon. A '90-es évektől pedig döntően megváltozott az építőipar tulajdonosi és szervezeti struktúrája is: a nagy építőipari vállalatok helyébe kis- és középvállalkozások léptek. Így történt ez Nógrádban is, azzal a különbséggel, hogy megyénkben a negatív folyamatok az országosnál is tovább tartottak, és eközben a megye építőipara leépült. A megyei székhelyű építőipar termelése az 1990-es években folyóáron ugyan már nőtt, a termelés volumene azonban még az ezredfordulón sem érte el az 1990-es szintet, miközben a megyék jó részében már jelentős volt az építőipari teljesítmény-növekedés.

A stabilizáció az ezredforduló utáni évtizedben sem következett be, sőt, Nógrád építőiparának teljesítménye – ahogy az az alábbi táblából, illetve a 38. táblázatból is kitűnik – immár folyóáron is csökkent.

4. táblázat: Az építőipari termelés [folyó áron] és a foglalkoztatottak* [millió Ft]

Megnevezés	2000.	2011.	2011. év a 2000. évi %-ában
Építőipar	10 100	7 497	74,2
Nem építőipari szervezetek	687	643	93,6
Összesen	10 787	8 140	75,5
Építőipari termelésen foglalkoztatottak az építőiparban	1 340	546	40,7

* Telephely szerint megfigyelt adatok

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyve, 2011 Saját szerkesztés és számítás

Építőiparunk leépülését valójában azonban a termelés mennyiségének alakulása mutatja, indexsorok alapján számítva. Az 1.2. ca) számú melléklet 39. táblázata szerint a termelés volumene – a telephely és a székhely szerint megfigyelt adatok alapján egyaránt – 2011 évben a 2000. évi felét sem érte el. A negatív tendencia 2012-ben is folytatódott, a megyei székhelyű 4 főnél többet foglalkoztató építőipari szervezetek termelési értéke I-III. negyedévében összehasonlítható áron 9,5%-kal maradt el az előző év azonos időszakától.

A megye építőiparának további ismérése, hogy több mint két évtizede a létszámleadó gazdasági ág szerepét tölti be. A foglalkoztatottak száma már a '90-es években is mintegy egyharmadával csökkent. A „karcsúsítás” 2000-től is folytatódott, a foglalkoztatottak száma ebben az időszakban több mint a felére zuhant, ahogy az a fenti táblában, illetve a 38. táblázatban is látható.

Nógrád építőiparának közeljövőbeli fejlődése a megye egész gazdasága sorsának, elsősorban a vállalkozások versenyképességének, kiváltképp építési-beruházási teljesítményének függvénye.

Kereskedelem

A kiskereskedelmi üzletek száma 1990-2000 időszakában a privatizáció, a nagy áruházláncok egységeinek megjelenése, és a szabályozók változása miatt hullámzóan alakult, de összességében közel másfélszeresére nőtt, az itt látható idősor adatai szerint.

5. táblázat: A kiskereskedelmi üzletek számának alakulása*

Év	1990.	1992.	1994.	1996.	1998.	2000.	2011. év a 2000. évi %-ában
Üzletek	2 028	3 243	3 236	3 050	2 811	2 979	146,9

* Gyógyszertárakkal együtt, vendéglátóegységek nélkül

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyvei, KSH. Saját szerkesztés

Éppen ellentétes tendencia – az üzletek számának csökkenése eredményeként – mutatható ki az ezredforduló utáni időszakban, miközben folyamatosan módosult – de lényegesen nem változott – a kiskereskedelmi egységek üzlettypus szerinti összetétele. Ezt mutatja az alábbi tábla.

6. táblázat: Kiskereskedelmi üzletek üzlettypus szerint az év végén

Üzlettypus	Üzletek száma összesen		2011. év a 2000. évi %-ában
	2000	2011	
Élelmiszerüzletek és áruházak	1 107	888	80,2
Iparcikküzletek és áruházak	1 671	1 533	91,7
Üzemanyag-töltő állomás	36	30	83,3
Összesen	2 814	2 451	87,1
Gépjárműüzletek	129	149	115,5
MINDÖSSZESEN	2 943	2 600	88,3
Gyógyszertárak	36	41	113,9

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyvei. Saját szerkesztés és számítás

Az üzletek száma – csaknem minden üzlettypusban bekövetkezett mérséklődésének – egyik legfőbb oka a gazdasági környezet változásában, a vállalkozások működési feltételeinek szigorodásában keresendő. Ezt igazolja az egyéni vállalkozók által működtetett kiskereskedelmi üzletek több mint egyharmadának megszűnése [40. táblázat]. A megye kiskereskedelmének további jellemzője még az üzlethálózat korszerűsödése, az áruválaszték bővülése, a minőség javulása. Fontos ismerv (lenne) a kereskedelmi dolgozók számának alakulása. Erről azonban – a KSH számbavételi metodikájának változása miatt – összehasonlítható adatok nem állnak rendelkezésre. Jó okunk van feltételezni, hogy az üzletek számának csökkenésével nagyjából összhangban mérséklődhetett a dolgozók létszáma is.

Nógrád megye kiskereskedelmi-értékesítési forgalmát az elmúlt években az alacsony szintű foglalkoztatottság és a vidéki átlag alatt maradó kereseti színvonal következtében kialakult alacsony szintű vásárlóerő döntően befolyásolta. A GfK Hungária 2011-ben végzett vásárlóerő-index felmérése szerint Nógrád az előző évhez képest is veszített pozíciójából, jöllehet még így sem került a megyék „sereghajtói” közé.

A kiskereskedelmi vállalkozások számának csökkenésével párhuzamosan nőtt – elsősorban a városainkban – az üres üzlethelyiségek száma. Az utóbbi 10 évben soha nem volt annyi kiadó üzlethelyiség Salgótarjánban, mint manapság. Ezen nem enyhít a vagyongazdálkodást végző önkormányzati cég vállalkozásbarát árpolitikája sem.

A megyében jelen lévő kereskedelmi hálózatokat és hipermarketeket az alábbi ábra szemlélteti:

9. ábra: Kereskedelmi hálózatok és hipermarketek

Forrás: kereskedelmi hálózatok honlapjai

Ugyanakkor Nógrád az egyetlen megye, ahol nincs bevásárlóközpont (pláza). Salgótarján Megyei Jogú Város Akcióterületi Tervének I. ütemében szerepelt pláza megépítése a belvárosban. A dr. Förster Kálmán tér alatti mélygarázs projekt biztosítani tudta volna a „hozzáférést”, ennek azonban az ellenkezője következett be. A 2012-ben bevezetett parkolási rendszer újabb lökést adott annak a folyamatnak, hogy a kereskedelem súlypontja a külvárosi hipermarketbe tolódjon. A középosztály jellemzően Budapestre és Egerbe utazik ruházati és iparcikkért, a fiatalabb korosztály szórakozni is. Jobbára az elszegényedett rétegeket és nyugdíjasokat szolgálják ki a belvárosban a többségében kínai tulajdonban lévő ruházati és használt ruha üzletek.

A „plázastop” és a területhasználat körüli jogi viták miatt állt meg Salgótarjánban – a TESCO Hipermarket szomszédságában – a 9 000 m²-re tervezett Stop Shop és Family Center beruházásainak projektje. A mall rendszerű Family Center 10 000 m²-es épületének átadásaként 2014 szerepel az ingatlanfejlesztő honlapján. A nemzetközi barkácsruházak magyarországi listáján szintén nincs egyetlen nógrádi település sem. A ruházati- és iparcikkeket forgalmazó megyeszékhelyi Nógrádker Zrt. évek óta szűkülő üzletterében kínálja termékeit. Intézményes termelői piacok működnek Salgótarjánban (Piac és Vásárcsarnok), Pásztón, és Balassagyarmaton.

A megyeszékhelyi piaci csarnokának korszerűsítési tervét már tartalmazza a város 2008-ban elfogadott integrált városfejlesztési stratégiája. Az egyre növekvő számú nógrádi helyi termék megjelenése ellenére rendszeresen szervezett, szabadtéri helyi termékpiac még nincs a megyében, bár a létrehozására már történtek kezdeményezések.

Turizmus, vendéglátás

A turizmus Nógrád megyének évtizedek óta a „remény ágazata”, várt dinamizálódása az ezredfordulót követő években sem következett be. Sőt, ennek ellenkezőjéről tanuskodnak az alábbi tábla adatai is.

7. táblázat: Kereskedelmi szálláshelyek főbb mutatói

Megnevezés	2000.	2011.	2011. év a 2000. évi %-ában
Szoba	985	1 149	116,6
Férőhely	4 592	3 477	75,7
Vendég	55 396	46 486	83,9

Ebből: külföldi	3 703	3 394	91,7
Vendégéjszaka	162 520	107 097	65,9
Ebből: külföldiek	13 765	10 374	75,4
Átl. tartózkodási idő, éjszaka	2,9	2,3	79,3
Ebből: külföldi	3,7	3,1	83,8

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyvei. Saját szerkesztés és számítás

Amint látható, a szobák száma nőtt, a férőhelyek száma csökkent, ami arra utal, hogy a szálláshelyek struktúrája jelentősen átalakult. A szálláshely-típusok száma eltolódott a kisebb férőhely/szoba mutatóval rendelkező szálláshelyek irányába, ahogy ezt alátámasztják a szállodák növekvő férőhely és vendégforgalmi mutatói [41. táblázat]. Mindeközben az összes kereskedelmi szálláshely forgalmi mutatói rendkívül szerények. A számok mellett sajnos az a tény is nagyon szomorú, hogy a megyeszékhelyen és környékén nincs olyan minőségű szálláshely, ahol üzleti vagy egyéb magas rangú vendéget el lehet szállásolni. A mennyiségi korlátok ebben a kategóriában a konferenciaturizmust, rendezvényszervezést is visszavetik. Ebben a tekintetben a balassagyarmati, szügyi vállalatok is hasonló problémával küzdenek. Amelyik településen megfelelő szálláshely van, ott sok esetben a kapcsolódó szolgáltatások, szórakozási lehetőségek hiányoznak.

Nógrád megye kereskedelmi szálláshelyein 2012. I-III. negyedévében nőtt a külföldi vendégek (15%-kal) és a külföldi vendégéjszakák (11%-kal) száma. Ez azonban nem tudta ellensúlyozni a belföldi vendégszám visszaesését, amely 12, illetve 14%-os.

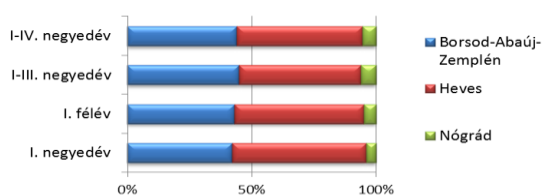
Megyénk pozíciója az Észak-magyarországi régión belül és a megyék mezőnyében differenciáltan alakult. Miközben az összes kereskedelmi szálláshely relációjában romlott, szállodai szinten – a megyék átlagánál dinamikusabb fejlődés nyomán – valamelyest javult a helyzetünk. Ez pregnánsan kitűnik a 42. táblázat adataiból. Nem sikerült előbbre lépni a kereskedelmi szálláshelyek kapacitásának kihasználása tekintetében sem, amelynek összehasonlító adatait a 43. táblázat foglalja magában.

Bár az idegenforgalom fókuszában a kereskedelmi szálláshelyek állnak, fel kell hívni a figyelmet az egyéb – benne a falusi – szálláshelyek Nógrádban is növekvő szerepére, és az ezt igazoló forgalmi adatokra és mutatókra. [44. táblázat, 45. táblázat]. Jól látható, hogy az egyéb szálláshelyek mutatói igen dinamikusan növekedtek. Így a szállásadók száma 2011-ben csaknem háromszorosa, a szobák száma több mint háromszorosa a 2000. évének, miközben a vendégforgalom a vizsgált időszakban 3,6-szeresére emelkedett. Az egyéb szálláshelyek javították Nógrád idegenforgalmi fogadóképességét, és kismértékben megyék közötti (például Borsodhoz viszonyított) pozícióját is.

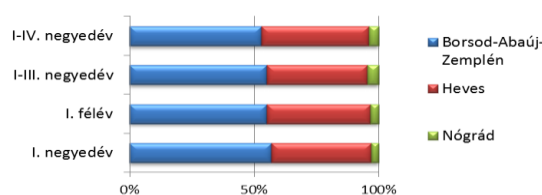
Az idegenforgalom minimumfeltétel-rendszeréhez tartozik a vendéglátás – szálláshely-szolgáltatáson kívüli – infrastruktúrája is. Főbb mutatóit a 46. táblázat részletezi. Ebből kitűnik, hogy az éttermek, büfék és cukrászdák száma visszaesett a vizsgált időszakban, ami aligha kedvez a vendégfogadásnak, és amit az egyéb típusú vendéglátóhelyek növekedése nem is kompenzálhat.

A megye idegenforgalmára a 2-4 napos itt tartózkodás jellemző, amelyek alapján megyénk pozíciója régiós és országos összehasonlításban is kedvezőtlen.

10. ábra: A vendégéjszakák aránya a kereskedelmi szálláshelyeken, 2011. év

11. ábra: A külföldiek által eltöltött vendégéjszakák aránya a kereskedelmi szálláshelyeken, 2011. év

Forrás: KSH, Statisztikai tájékoztató – Nógrád megye, 2012/1

A megyei önkormányzat jelentős erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy a turizmus hozzájáruljon a gazdaság stabilizációjához. Markánsabbá is váltak a megye turisztikai potenciáljának domináns elemei:

Nyugat-nógrádi Börzsönyalja településeinek Bánkig húzódó rekreációs övezete Nógrád és Drégely várával; Hollókő Ófalu Világöröksége, Szécsény városa, az ipolytarnóci ősmaradványok, a salgótarjáni Bányamúzeum és nemzeti kegyhelyünk, a Mátraverebély-Szentkúton található zarándokhely, a Karancs-Medves fennsík természeti és geológiai értékei, Somoskő és Salgó vára, Balassagyarmat és belső-Nógrád kulturális és építészeti öröksége, valamint Nógrád megye irodalmi és történelmi értékei szintén ide sorolhatóak.

Ezekre az értékes desztinációkra napjainkban még a rövid időtöltéssel és alacsony költséggel járó látogatóturizmus jellemző. Turisztikai attrakcióként való hatékony hasznosításukhoz sok munkára és pénzre lesz szükség.

Az 1.2. ca) számú mellékletben elhelyezett 57. ábra mutatja, hogy Nógrád megye két üdülőkörzet, a Dunakanyar és a Mátra-Bükk szélére, illetve közé esik, míg belső részét jobbra lefedi a Cserhát és környéke üdülőkörzet, magában foglalva nemzeti kegyhelyünket, Hollókőt, Szécsényt és Ipolytarnócot. A megyének az a kis része, amely nem jelenik meg a térképen üdülőkörzetként, az Balassagyarmat (Nógrád egykori megyeszékhelye) és térsége, amelynek kulturális és építészeti öröksége az egyik legértékesebb az országban. Rehabilitációja 2013. évi I. ütemének megvalósításával irodalmi és kulturális emlékhelyei európai színvonalú környezettel fogadhatják a turistákat. Mindez elősegítheti, hogy a további turisztikai fejlesztő munka hatására a Belső-Cserhát hagyományörző falvainak építészeti és táji értékei is felértékelődjenek az ökoturizmus szempontjából.

A két szomszédos üdülőkörzet, a Mátra-Bükk és a Dunakanyar forgalmához képest Nógrád megye turizmusa napjainkban jelképes. Bár a Börzsöny-alja települései rendelkeznek kidolgozott turisztikai fejlesztési programmal, és céljaik elérése érdekében koordinációs szervezetet (Sugárkankalin Turisztikai Egyesület) is létrehozta, ennek ellenére a vendégforgalom növekedése mérsékelt. A turisztikai kistájon jelentősebb árbevétel növekedést a bányai szolgáltatók könnyelhetnek el.

A közép-nógrádi térség meghatározó kínálati együttese, a Hollókő-Ipolytarnóc turisztikai tengely (beleértve Szécsény és környékét) jelentős hatást gyakorol – elsősorban szálláshely igénybevételével – Salgótarján és térsége turizmusára is. Ugyanakkor a látogatási célpontok mellett nem alakultak ki a tartózkodást növelő más attrakció elemek, illetve szolgáltatások, így a tovább tartózkodás kínálati feltételei szerények. Napjainkban rendkívül fontossá vált, hogy a Hollókő–Szécsény–Ipolytarnóc turisztikai tengelyen szolgáltatásfejlesztéssel növeljük a helyben eltöltött időt.

Az elkövetkezendő időkben várható, hogy a turisták nyitottabbak lesznek a kulturális örökségben gazdag városok, illetve a kulturális örökséggel, mint látványossággal is bíró területek – pl. Hollókő – iránt. Emiatt nagyon fontos, hogy a fogadóképességek fejlesztésére megfelelő támogatás jusson. A vendégéjszakák számának növelése mellett a turistákat több költésre is kell ösztönözni. Fontos lehet a horgász-vadász turizmus erősítése, a valódi attrakciókkal rendelkező ökoturisztikai pontok kialakítása, valamint mindezek kapcsolati hálójának, egymásra épülő rendezvényeinek kiépítése. A falusi turizmus keretében tudatosan a rövid (1–3 nap) ott-tartózkodásra épülő, aktív elemekkel kapcsolt vendéglátási formákat célszerű fejleszteni.

Nógrád megye kedvező adottságainak kihasználása az egészségturizmusban új folyamatokat indított el: két jelentős projekt is támogatásban részesült, melyek segítségével lézeres szemklinika, illetve diagnosztikai és viziterápiás szolgáltatás fejlesztés valósul meg Alsópetényben és Nógrádgárdonyban. Mindkét projektet kastélyszálloda nyújtotta be.

A turizmus szerepe azon elmaradott térségek gazdaságában meghatározó, amelyek természeti értékekben, kulturális örökségekben gazdagok. Nógrád ilyen térség, és ez determinálja turizmusának közeljövőbeli súlyát és szerepét, fejlesztésének szükségességét és dinamizálását.

Vízgazdálkodás

Nógrád megye az ország északi részén, az Ipoly és a Zagyva vízgyűjtő területén helyezkedik el, a két vízgyűjtő területet a Cserhát-hegység választja el. Az Ipoly megyei szakasza határfolyó, mennyiségi és minőségi viszonyait alapvetően a szlovákiai vízgazdálkodási és területhasználati körülmények befolyásolják. A Zagyva, megyei eredetűtől a torkolatáig magyar területen folyik, nógrádi szakasza 52 km. Felszíni vízkészlet szempontjából e két folyó a kisebb hozamú vízfolyások közé tartozik, mégis ezeken alapul a megyei vízbázisok közel fele. Felszín alatti vízkészletek tekintetében a megye a vízhiányos területek közé tartozik. Az országos helyzettől eltérően – ahol az összes ivóvíz-igény 90%-át e készletből elégítik ki –, Nógrád megyében a vízellátásnak csak mintegy harmada biztosítható a felszín alatti vízkészletekből, és ennek is elenyésző hányada a védett mélységi vízbázis.

Az elmúlt évtizedben a vízgazdálkodással kapcsolatos stratégiai elképzelések, ágazati prioritások többsége (vezeték ivóvízellátás mennyiség és minőségi fejlesztése, vízközmű rendszer aránytalanságainak mérséklése stb.) döntően megvalósultak. Ezt mutatják az alábbi táblázat adatai is:

8. táblázat: Kommunális mutatók

Megnevezés	1990	2011	2011. év az 1990. évi %-ában
Vízellátás			
Közüzemi vízellátással rendelkező település	62	131	2,1-szeres
Főnyomó és elosztó vízcsőhálózat, km	1362,2	2285,4	1,7-szeres
Közcsonnázás			
Szennyvízcsat. hálózattal rend. település	11	98	8,9-szeres
Zárt/Szennyvízcsatorna-hálózat, km	158,3	1244,1	7,85-szörös

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyvei, KSH. Saját szerkesztés és számítás

Jól látható, a kommunális beruházások (közmű-programok) eredményeként teljes a nógrádi települések közüzemi vízellátása, és szennyvízcsatorna-hálózattal 2013. januári állapotok szerint 100 település rendelkezik, az összes település több mint 76%-a, a közmű-olló jelentős mértékben záródott. A szennyvízhálózat részletes ismertetését az 1.2. ca) számú melléklet tartalmazza.

Az ivó-vízgazdálkodás területén az országos területfejlesztési célkitűzésekkel összhangban, de a megyei sajátosságokhoz igazodva továbbra is indokolt

célkitűzés a vízkár-elhárítási létesítmények fejlesztése az EU ajánlásainak megfelelő szennyvízelvezetési, -tisztítási színvonal közelítése, a vízközmű-infrastruktúra területi aránytalanságainak csillapítása, az ivóvízbázisok hatékonyabb védelme, a vízelvezető rendszerek további építése.

Amint az a fenti táblázat adataiból is látható az ivóvíz-ellátottság mennyiségi színvonalától messze elmarad a szennyvízelvezetés és a szennyvíztisztítás területi elterjedése. Jelenleg a megye településeinek mintegy negyed részén még nincs kiépítve a szennyvízcsatorna-hálózat. A rendszer teljessé tétele fontos célkitűzés lehet, miként a szennyvíztisztító telepek fenntartható működésének biztosítása és a bázisok korszerűsítése is.

A gazdasági szerkezet irány és arányváltozásai

A nemzetgazdasági ágak teljesítményében – fejlődésében vagy éppen visszaesésében – bekövetkezett változások a megye gazdaságának és társadalmának egész struktúráját átrendezték. Ezt egzakt módon leginkább – a TEÁOR szerinti szerkezetben szemléltetve – az alkalmazásban állók számának és arányának változásán keresztül lehet nyomon követni.

9. táblázat: Az alkalmazásban állók számának szektoronkénti megoszlása, százalékban

Nemzetgazdasági ág	2000.	2011.	2011. év eltérése a 2000. évtől százalékpontban
Mezőgazdaság	2,7	2,7	0,0
Ipar	44,2	28,1	-16,1
Építőipar	2,0	4,4	2,4
Termelő ágak összesen	48,9	35,2	-13,7
Szolgáltatások összesen	51,1	64,8	13,7
MINDÖSSZESEN	100,0	100,0	0,0

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyvei. Saját szerkesztés és számítás

A táblázat adatainak mélyebb elemzésre és számos következtetés levonására – a fejlődés-fejlesztés irányainak rögzítésére, ill. kijelölésére – is lehetőséget adnak. Így például:

- A termelő ágak súlyának (54,9%-ról 39,2%-ra történt) csökkenésével szemben (45,1%-ról 60,8%-ra) nőtt a szolgáltató szféra részesedése
- Továbbra is meghatározó ág az ipar, amit a gépipar gerjeszt és az export éltet.
- Közel másfélszeresére nőtt a kereskedelem, javítás; csaknem duplájára a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás területén dolgozók részaránya, miközben közel ötszörösére emelkedett az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatásban tevékenykedők.
- Sajnálatosan csökkenő a súlya az egészségügyi, szociális ellátásnak, ezzel ellentétben a közigazgatás, védelem aránya növekvő.
- A pénzügyi tevékenység aránya csekély

A térség középtávú gazdaság fejlesztésének tervezésében nem csupán az Észak-magyarországi régió Miskolc–Eger–Salgótarján horizontális tengelyében lehet és kell gondolkodni, de végre számítani kell a kedvező interregionális kapcsolódások kialakítására. A térségi fejlesztések régiós pólusközpontjaként kijelölt Miskolc helyett Budapestet, az ország fővárosát kell Nógrád kapcsolati hálójának középpontjába állítani, amely mindig is nagyobb vonzást jelentett Miskolcnál.

Tekintettel arra, hogy Magyarország egy centrális rendszerű kis ország, kapcsolataiban, logisztikai és irányítási rendszerében, az erőteret Budapest határozza meg. Emellett a szomszédos felvidéki kapcsolatok építésével, erősítésével is számolni kell (Losonc, Zólyom, Besztercebánya). Ezen hárompólusú hatásrendszerbe célszerű megfogalmazni a területfejlesztési, ezen belül különösen a gazdaságfejlesztési koncepciót.

1.2. cb) A gazdaság belső és külső kapcsolatai

A megyén belüli gazdasági kapcsolatok esetlegesek, gyengék. A kapcsolatok fejlesztésére, koordinálására eddig létrejött törekvések érdektelenségbe fulladtak, elhaltak: üvegipari klaszter, Nógrád Gazdaságért Együttműködés, megyei gazdasági kerekasztal. A klaszterszerveződés a régió többi megyéjéhez képest pár év késéssel indult el Nógrádban. A korábbiaktól erősebb és megalapozottabb formációnak számít a 2011. évben a Budapesti Gazdasági Főiskola Pénzügyi és Számviteli Kar Salgótarjáni Intézete tanárai által létrehozott és a KRF Észak-Magyarországi Regionális Fejlesztési Zrt. leányvállalata, a Bodrog-Hernád-Sajó Térsége Fejlesztési Kft., mint klaszterműködtető társaság közreműködésével folyamatosan aktív, fejlődési pályán mozgó Energetikai, Gép- és Acélszerkezet Gyártó és Mechatronikai Beszállító (EGME) Klaszter, amely 26 nagy és kisvállalatot foglal magába. Nógrád megyén túl nyúlik a Palóc Út Klaszter Egyesület tevékenysége, amely a turizmus területén szerveződött. Szécsényi székhellyel jegyezték be a Viz- és Környezet-gazdálkodási Klasztert, azonban a megye gazdaságába nem integrálódott érezhető módon.

A megyei vállalkozások közötti kapcsolatok szervezésében a helyi kamaráknak, illetve a VOSZ Nógrád Megyei Szervezetének van a legnagyobb szerepe. A Nógrád Megyei Kereskedelmi és Iparkamarán belül területi csoportok is működnek, amelyek helyi – települési, térségi – gazdasági érdekvédelmi feladatokat látnak el, szövetkezve vállalkozói klubokkal. A VOSZ helyi szervezete a

megyei vállalkozások összefogását tűzte ki fontos célul, elősegítve egymás kölcsönös piacbővítését. Az informális kapcsolatok javításának „terepe” az évenként megrendezett kamarai bál, illetve Príma Díj gálaestje.

A **megye gazdaságának hazai külső kapcsolatait** jellemzi az erőteljes Budapest-centrikusság. Vonatkozik ez az értékesítési, szolgáltatási, kutatás-fejlesztési, képzési kapcsolatokra. Részben élnek még az acélipari ágazatban kialakult térségi kapcsolatok Ózd és Bátorterenyre, Salgótarján vállalkozásai, vállalatjai között. A regionalizálódás és az Észak-magyarországi régióhoz tartozás a nógrádiak számára a Budapest-centrikusság miatt nem volt népszerű, ugyanakkor tagadhatatlan, hogy erősebbre fűzte a térség kapcsolatait a Miskolci Egyetemmel és egyéb szervezetekkel is a képzés és innováció területén.

A **külső kapcsolatrendszer értékelésekor** mindenképpen a **szomszédos szlovákiai térséggel fennálló együttműködések** célszerű elsőként számba venni. Ennek legismertebb eredményei:

A **Neogradiensis Eurorégió** 2000-ben a határon átnyúló együttműködés elősegítésére alakult meg. A két alapító – magyar oldalról a Neogradiensis Régió Egyesület, szlovák részről a Region Neogradiensis – tagjai önkormányzatok, önkormányzati társulások és megyei kamarák. A Neogradiensis Eurorégió magyar oldalon lefedi Nógrád megye teljes közigazgatási területét, szlovák oldalon a losonci, poltári és nagykürtösi járást. Teljes területe 4668 km², melyen mintegy 350 ezer ember él. A települések száma 278, melyből 11 város. Az együttműködés keretében a két egyesület – esetenként partnerségben – több közös, EU támogatott projektet valósított meg. Kiemelkedő a szerepe a határon átnyúló tervezési munkában. Számos (vasúti, közúti és Ipoly-híd) fejlesztést szorgalmazott, ezekhez megvalósíthatósági tanulmányt, engedélyezési tervet készített (Ipoly-völgyi vasút, Kerékpárút Hollókőtől Murányig). Kulturális örökségvédelmi hálózatot épített ki és működtet, kidolgozta az eurorégió értéktérképét.

A **Novohrad–Nógrád Geopark Nonprofit Kft.** létrehozásának célja a megalakult geopark területén az európai geoparkhálózat szakmai követelményeinek megfelelő örökségvédelmi, természetvédelmi, értékmentő és térségfejlesztési programok szervezése, koordinálása, lebonyolítása. Az egyesület feladata a geopark térségében lévő magyarországi és szlovákiai települések együttműködésének, közös fejlesztési programjainak támogatása, a természeti, kulturális értékek megismerésének, tudományos kutatásának, tájgazdálkodásának, (öko)turisztikai fejlesztésének segítése, ismertetése, hasznosítása, kutatási-nevelési ismeretterjesztési feladatok ellátása, a megóvásban való közreműködés, együttműködés hazai, külföldi és nemzetközi szervezetekkel. A **geopark védjegyét** és minden ahhoz kapcsolódó jogot a cég birtokol, amelynek szlovák tagja a Z.p.o. Geopark Novohrad–Nógrád Jogi Személyek Társulása.

Novohrad–Nógrád EGTC: Salgótarján Megyei Jogú Város Önkormányzata (HU) és Fülek (Fil'akovo, SK) Város Önkormányzata 2011-ben döntött egy új, a határon átnyúló fejlesztési elképzelések megvalósításának legjobb alapjait megteremtő szervezet létrehozásáról. Az EGTC (az angol betűszó magyar megfelelője Európai Területi Társulás: ETT) előnye, hogy mindkét ország elismeri, mint jogi személyiséggel rendelkező szervezetet, amely a pályázati források megszerzése és hatékony felhasználása érdekében akár partnerek nélkül is tud működni. A Novohrad–Nógrád EGTC-t 2011 decemberében jegyezték be. A magyarországi székhellyel (Salgótarján) működő szervezet alapszabályában a Novohrad–Nógrád Geopark kezdeményezésének a segítése szerepel.

A határon átnyúló **magyar szlovák együttműködési program** (HU-SK) olyan, a gazdaságfejlesztéssel is összefüggő **eredményeket tud felmutatni a megyében**, mint két Ipoly-híd, a balassagyarmati vállalkozói inkubátorház, a nagykeresztúri gyümölcsmarketing központ, vagy a salgótarjáni vállalkozói központ tetőtér bővítése. Ugyanezen program támogatásával vadászati és erdészeti klaszter jön létre Nógrád megye és a Besztercebányai Régió területén.

Említésre méltó, hogy a **Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Magyar-Szlovák tagozata** a nógrádi iparkamaránál működik országos hatókörrel.

A **megyei vállalatok export orientációja elsősorban az Európai Unió**, azon belül is legerősebben Németország felé mutat. Az export döntő hányadát a külföldi tulajdonú vállalatok adják a beszállító ágazatokban, illetve a gépiparban. A KKV-k export megrendeléseire jellemző, hogy sok esetben alulárzott alvállalkozói szerződéseket teljesítenek, melyeknek a profitja nem helyben jelenik meg (jellemző a még működő textiliparban, a fémszerkezetek gyártásában).

A **külső gazdasági kapcsolatok élénkítése** érdekében a Külgazdasági Hivatal (HITA) megyei információs irodája, illetve a kereskedelmi és iparkamara nyújt szolgáltatásokat. Az exportkapcsolatok szélesítését sok esetben akadályozza a nemzetközi menedzsment, külkereskedelmi és nyelvi kompetenciák hiánya a kisvállalkozói szférában.

A megyei és települési szintű **területi együttműködések, testvérvárosi kapcsolatok fókuszában** napjainkig jellemzően **nem a gazdaságfejlesztés állt**. Változást hozhat, hogy a közelmúltban Nógrád megyei delegáció járt Kínában, ahol együttműködési szerződést írtak alá a Guizhou tartomány vezetőivel. Megalakult a Kínai Magyar Üzleti Tanács Nógrád Megyei Tagozata, amelynek célja Guizhou tartomány és Nógrád megye között gazdasági együttműködések feltárása, kiemelt tekintettel a mezőgazdaságra, élelmiszeriparra, energetikára, gépgyártásra.

A települések, térségek, nonprofit szféra részvétele az **európai interregionális hálózatokban, programokban** a gazdaságfejlesztés területén meglehetősen gyenge. Említést érdemelnek a megyei LEADER egyesületek a vidékfejlesztésben, a Vidékfejlesztők Nógrádi Egyesülete és Hollókő Önkormányzata a vidéki és örökségturizmusban, illetve Salgótarján Megyei Jogú Város ReSource projektje az európai bányavárosok együttműködésében, fejlesztésében tett nemzetközi törekvéseikért.

1.2. cc) A termelési infrastruktúra állapota

A munkaügyi szervezet 1991 óta végez adatfelvételt a munkáltatók – döntően a vállalkozások – körében a munkaerő-piaci prognózis elkészítéséhez, amelynek alapján a termelési struktúra állapotának egyes összetevői is értékelhetők.

A termelőkapacitások kihasználtsága szempontjából a cégek magas (81–100% közötti), közepes (41–80% közötti) és alacsony (40% alatti) kihasználtságú csoportokba sorolhatók. A vizsgált időszakban a kihasználtság mutatói 2006-ban voltak a legkedvezőbbek, míg a kialakult válság következtében 2009-ben a legkedvezőtlenebbek. 2011-ben a cégek kevesebb, mint harmada bírt magas kapacitás-kihasználtsággal, miközben a rendelkezésre álló eszközeiket legkevésbé kihasználók részesedése elérte a 10%-ot. A kapacitás kihasználatlanság főbb okai – a belföldi kereslet mérséklődése, a külföldi kereslet csökkenése és a tőkehiány – nem változtak jelentősen, e három összetevő 70–80%-ban magyarázta az eredményt. Kisebb-nagyobb mértékben a munkaerőhiány is hozzájárult a kapacitások nem megfelelő kihasználásához.

Adott időszakban mért alacsony, illetve a közepes kapacitás-kihasználtság korántsem standard állapot. Az átmeneti likviditási problémák, a régi piacok elvesztése, új megrendelők felkutatása, esetleg a kezdeti időszakot jellemző alacsony üzemeltetési szint egyaránt befolyásolhatja a rendelkezésre álló eszközök kihasználtságát, és azok alakulását, miként a szezonálisból eredő eszköz-kihasználatlanság is.

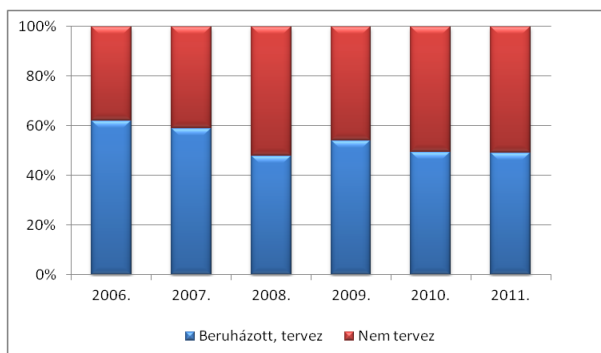
A kapacitáskihasználás és a rendelésállomány alakulását szemléletesen mutatja az 1.2. cc) számú melléklet 58. ábra és 59. ábrája.

A rendelésállomány alakulása a kereslet és a piaci kapcsolatok stabilitásának, kiszámíthatóságának változását méri. Így a rendelésállomány változása javuló vagy romló piaci pozíciókat takar, ami jelentős befolyással bír a termelés alakulására, a foglalkoztatott számára, a vállalatok pénzügyi, vagyoni helyzetére.

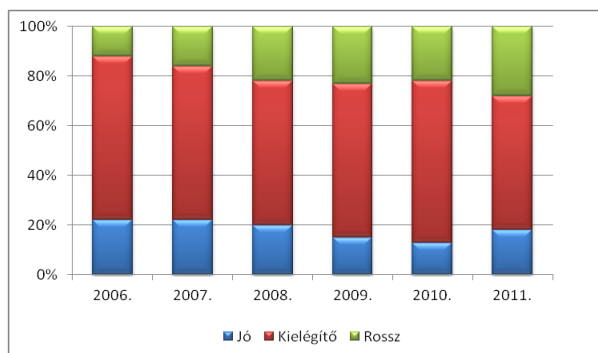
A piacvesztés, keresletcsökkenés már 2007-ben elkezdődött a megyei vállalkozások körében, ami a következő két évben egyre fokozódott az ismert okok miatt. A 2010. évi adatok némi bizakodásra adtak okot, de 2011-ben ismét megtorpant az éppen kibontakozó kedvező irányú folyamat.

A kapacitásbővítési tervek szerint az utóbbi években a cégek fele jobbra nem tervezett fejlesztést, bővítést. A beruházási szándékok mögött elsősorban a feldolgozóiparban tevékenykedők expanziós törekvései húzódtak meg. A legtöbb beruházást a legkisebb cégek aktiválták, körükben mégis az átlagnál alacsonyabb volt a fejlesztést megvalósítók aránya. A beruházások között előkelő helyet foglalt el a gépi berendezések, járművek beszerzése, az épület, telephely vagy üzlet létesítése, illetve bővítése.

12. ábra: A beruházási szándékok alakulása adott évben Nógrád megyében

13. ábra: Az üzleti helyzet megítélése adott év őszén

Forrás: Nógrád Megyei Kormányhivatal Munkaügyi Központja

A vállalkozások üzleti helyzetében – a fentebb bemutatott folyamatok velejárájaként is – kedvezőtlen irányú elmozdulás tapasztalható. 2006 és 2011 között a gazdálkodók körében 4,8 százalékponttal csökkent az üzleti helyzetet jónak, illetve 11,2 százalékponttal a kielégítőnek tartók aránya, miközben a rossz üzleti helyzetről számot adók súlya 16 százalékponttal növekedett.

1.2. cd) A telepítési tényezők értékelése

A gazdaság telepítési tényezőinél vizsgáljuk a logisztikai adottságokat (A); az oktatási, képzési háttérrel (B); a népességet, mint munkaerő-piaci bázist (C); a befektetésekhez rendelkezésre álló infrastruktúrát (D).

A) A gazdasági és logisztikai csomópontok elérhetősége szempontjából kedvező a határmenti elhelyezkedés, az 5 db határátkelési pont. Repülőtér legközelebb Budapesten és Debrecenben, kikötő szintén Budapesten található. Budapest, ill. az autópálya közelsége miatt kedvező a dél- és nyugat-nógrádi térség helyzete. Elérése az M3 autópályától, és a 2A gyorsforgalmi útról 15-25 percet vesz igénybe. Kelet-Nógrád esélye a befektetőkért folytatott harcban aligha fog javulni, amíg nem fejeződik be a 21. sz. főút négsávúsítása. A megközelíthetőségi hátrányok között kevésbé az időtényező, mint az útminőség a súlyosabb. Az autóiipari központok – Kecskemét, Esztergom, Győr – elérésében Nógrád számára kulcskérdés, hogy az M0 körgyűrű körbeérje Budapestet. A meglévő keleti szakaszokkal is már sokat javult logisztikai helyzetünk. A megyei vállalatok elenyésző arányban élnek

a vasúti áruszállítás lehetőségével. A közúti szállításnak vele szemben – szem előtt tartva a megyei vasútvonalak állapotát – behozhatatlan. Emiatt e hálózat fejlesztésének hiánya mérsékelten jelent hátrányt.

B) A megye oktatási, képzési infrastruktúrája viszonylag jó minőségű. Országos probléma, hogy a szakmakínálát időben és választékban nem mindig alkalmazkodik a munkaerőpiaci igényekhez. A betelepült befektetők a képzőintézményektől több rugalmasságot, alkalmazkodó készséget várnak el, és szorgalmazzák a duális képzés súlyának növelését. A tőkékért folytatott versenyben pozíciókon sokat javítana a műszaki felsőfokú képzés megteremtése, melybe a technikusképzés is beleértendő. Ennek igénye mellett az itt működő külföldi vállalatok gyengének találják még a nyelvi kompetenciákat, különös tekintettel a szaknyelvi ismeretekre (pl. rajzolás).

Nógrád – a számviteli főiskola jó négy évtizedes működésének köszönhetően – bővelkedik pénzügyi, számviteli szakemberekben, amely kedvező potenciált jelenthet a pénzügyi szolgáltató szektor befektetéseire (call center, shared service center). Ezt a potenciált erősíti a nagyszámú, kihasználatlan irodaház, elsősorban Salgótarjánban. Kormányzati támogatású decentralizált intézményi szerepvállalással – mint csapágyváros – Salgótarján újra bázisa lehet a pénzügyi oktatásnak, kutatásnak a BGF kivonulását követően is.

A 2013-ban készült **Nógrád megyei szakképzés-fejlesztési koncepció** célja, hogy olyan szakképzési struktúra és tartalmi fejlesztés megvalósítását segítse elő, mely megfelel a munkaerő-piaci igényeknek, segíti az egyén alkalmazkodó-képességének, munkavállalói kompetenciáinak fejlesztését, és alkalmazható tudást biztosít.

A megyében működő 22 középiskola csaknem mindegyike többcélú intézmény. Hat iskolának van benne a profiljában az általános iskolai képzés, tizenegynek a gimnáziumi képzés, s tizenhármanak a szakképzés. Mint az Oktatási Hivatal által összeállított, 2012/2013. tanévre szóló beiskolázási adatokból látható azonban, ezek közül az intézmények közül több a valóságban nem végez szakképzést. Négy középiskola speciális szakiskolaként is tevékenykedik.

A 2012/2013. tanévben az Nógrád megyei szakiskolák 671 helyet hirdettek meg az előrehozott szakképzésben. A 671 helynek azonban csak a 28%-át töltötték föl. Ebből le kell szűrnünk azt a tanulságot, hogy a **kétkezi szakmák népszerűsége még mindig nincs a megfelelő szinten.**

A **Nógrád Megyei Kereskedelmi és Iparkamara** regisztrált adatai szerint 2012/2013-as tanévben 98 gazdálkodó szervezet vesz részt a **tanulószerződéses képzésben**. A kamara hitvallásának tekinti a duális képzés kiterjesztését, ami az egyre nagyobb számú tanulószerződéses gyakorlati képzésben valósulhat meg. A duális képzés eredményeként pedig egyre több kiemelkedő szakmai felkészültséggel és gyakorlati jártassággal rendelkező pályakezddő kerülhet a munkaerő-piacra. A gyakorlati képzésbe bekapcsolódó gazdálkodóknak elsődleges feladatuk az, hogy megfelelő személyi és tárgyi feltételeket biztosítva, az adott képzési program, szakmai és vizsgakövetelmény szerint felkészítsék a tanulókat a szakmai gyakorlati vizsgára. Természetesen, ha a gazdálkodó előrelátó, a gyakorlati képzés ideje alatt kinevelheti saját munkaerő-utánpótlását is. A **pályaorientáció** keretében a kamara célja elsősorban a kétkezi munka és a szakmák megismertetése, megkedveltetése, valamint sikeres életpályáknak a bemutatása.

A Nógrád megyei szakképzés-fejlesztési koncepció legnagyobb kihívásként jelöli meg, hogy **olyan szakképzési rendszert kell megteremteni a megyében, ami mind struktúrájában, mind minőségében eleget tesz a munkaerő-piaci igényeknek.** El kell érni továbbá, hogy a végzett tanulók jelentős része szakmájában helyezkedjen el, s lehetőleg a megyében maradjon.

C) A népességen belül a szabad munkaerő aránya, összetétele első ránézésre bőséges munkaerőpiaci kínálatot mutat minden kistérségben. Az alacsony iskolai végzettségűek magas száma és aránya még mindig lehetővé teszi, hogy a megyébe munkaintenzív tevékenységet végző befektető tudjon betelepülni. A már itt dolgozó befektetők tapasztalatai szerint a rendelkezésre álló munkaerő minősége, munkához való viszonya nem megfelelő. 20 fő kiválasztásához minimum százat kell interjúra, próbamunkára behívni. A halmozottan hátrányos, tartós munkanélküli rétegek foglalkoztatása széles körű munkaerőpiaci felkészítő program nélkül reménytelen várakozás. Mindezen tapasztalatok főleg a kelet-nógrádi térséget jellemzik, a fluktuáció a megye nyugati részében (Rétság, Balassagyarmat) jóval alacsonyabb.

A rendszerváltást követően kialakult kistérségi foglalkoztatási, munkanélküliségi különbségek továbbra is megmaradtak. A megyei átlagot jelentősen meghaladja az álláskereső aránya – a munkavállalási korú népességen belül – a salgótarjáni és a szécsényi körzetekben, míg a leghátrányosabb helyzetűnek számító bátonyterenyi kistérségben a megyei átlagtól jelenleg elmaradó értéket mutat, vagyis a kedvező változást a tömeges közfoglalkoztatás okozta. Megyei viszonylatban a balassagyarmati és a rétsági körzetek munkaerő-piaci pozíciója a legkedvezőbb, viszont a pásztoi térséget is átlagon aluli érték jellemzi.

10. táblázat: A regisztrált álláskereső száma és aránya körzetenként

Körzet	Álláskereső (fő)							Az álláskereső aránya a munkavállalási korú népességhez*, %
	havi átlagos száma						száma	
	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012. jún.	
Salgótarján	5 064	5 869	6 372	7 056	7 494	7 316	6 848	16,3
Balassagyarmat	2 201	2 459	2 384	2 925	3 006	3 130	2 893	10,6
Pásztó	1 729	1 897	1 986	2 552	2 629	2 876	2 484	11,8
Szécsény	2 120	2 003	1 968	2 118	2 076	2 384	2 273	18,1

Bátonyterenye	2 066	2 215	2 340	2 698	2 567	2 560	2 001	12,4
Rétság	1 164	1 226	1 292	1 640	1 597	1 679	1 670	9,9
Nógrád megye	14 345	15 669	16 340	18 988	19 368	19 945	18 169	13,4
Észak-Magyarország	82 791	89 799	93 006	107 960	108 766	110 699	101 932	12,6
Országosan	393 465	426 915	442 333	561 768	582 664	582 868	524 352	7,9

Forrás: Nógrád Megyei Kormányhivatal Munkaügyi Központja, *A nemzetgazdaság munkaerőmérlege, 2011.01.01. (KSH)

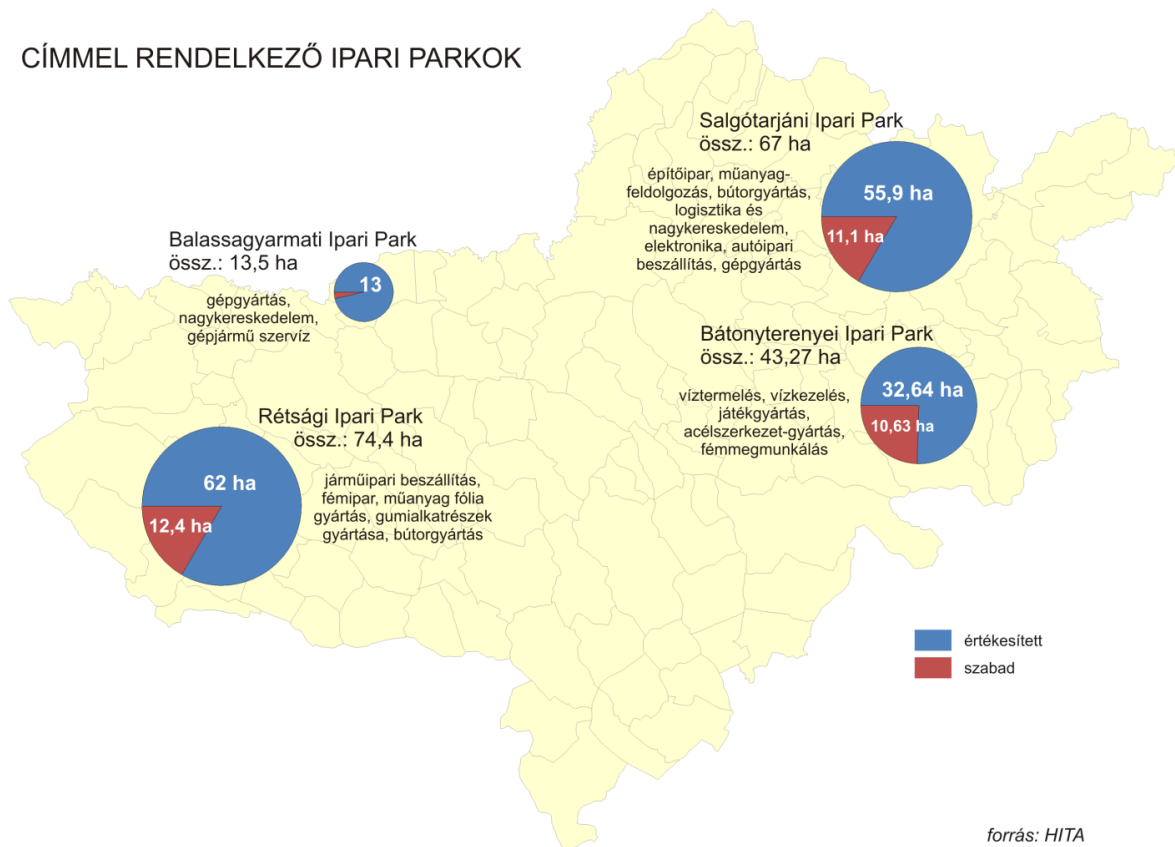
A nógrádi munkaerő mobilitása alacsony. Pásztó és Rétság környékéről jellemző az ingázás a budapesti agglomerációba, de akár megyén belül nagyobb távolságok megtételére (1-1 óra oda-vissza) már alacsony hajlandóságot mutatnak az emberek, főleg több műszakos munkarendben.

A lakosság nyelvtudás szintje – az előregedés, a jól képzett fiatalok elvándorlása következtében – rendkívül alacsony. Diplomát igénylő munkakörökbe is nehéz olyan embert találni, aki tárgyalóképes szakmai nyelvtudással bír. A külföldi tulajdonú jelentősebb vállalkozások menedzsmentjében alig találunk nógrádi lakosokat.

D) Infrastruktúra: a többeáramlás visszaesésben az utóbbi 7 évben az is szerepet játszott, hogy Nógrád megyében nem történt jelentősebb iparterület fejlesztés, a meglévő ipari parkok javarészt beteltek.

Az ipari parkok kihasználtságát az alábbi ábra szemlélteti:

14. ábra: Címmel rendelkező ipari parkok

Salgótarján ipari parkjában jelenleg mindössze 1,5 hektár területet kínál eladásra a Salgó Vagyon Kft., a III. ütem jogi és egyéb okok miatt nem értékesíthető még, illetve domborzati viszonyai nem is teszik lehetővé versenyképes feltételekkel nagyobb területű üzem létesítését ott. Az ipari park területe tovább nem bővíthető.

A Rétsági Ipari Parkban 9,5 hektár közművesített terület vár értékesítésre, amely két, nem egybefüggő telekből áll.

Balassagyarmat ipari parkja tipikusan KKV-k számára létesült, s a helyi önkormányzatnak még fél hektár eladható területe van.

Bátonyterenyén az ipari park 10 hektáros területén az infrastruktúra fejlesztése zajlik ÉMOP támogatással.

Kisterenyei városrészen az önkormányzat épít utat, infrastruktúrát 4 hektár területen. A 21. sz. főút melletti területekre már kötöttek szerződéseket betelepülő vállalkozásokkal, összesen 200-300 új munkahely létesítésére számítanak.

Kelet-Nógrádban a domborzati viszonyok jelentősen korlátozzák az iparterület fejlesztési lehetőségeket. A rehabilitáció folyamata elindult az volt acélgár területén, ugyanakkor a bontási folyamatokat elsősorban az ingatlanadó, és nem a gazdaságfejlesztési szándék vezérelte. Itt jelenleg 10 hektár terület áll rendelkezésre, bár nagy közúti teherforgalmat bonyolító vállalkozás számára a megközelítése a városon keresztül nem ideális. A bontási folyamat más nagyüzemi területeken is elindult (volt öblösüveggyár és síkúveggyár).

A barnamezős telepek további felszámolása, rehabilitációja Salgótarján jövője szempontjából kulcskérdés, mivel a zöldmezős területek használhatósága ipartelepítési célra a domborzati viszonyok miatt korlátos. Pásztó környékén viszont célszerű feltárni gazdaságfejlesztésbe vonható zöldmezős területeket a kedvező elhelyezkedés miatt. Ez az a távolság, ameddig a kelet-nógrádi iparmedencéből a munkaerő hajlandó ingáznia.

Balassagyarmaton gazdasági tevékenységre jelentős tartalék területek állnak rendelkezésre a déli iparterületen a Delphi mellett, azonban azok bevonásához infrastruktúra-fejlesztés és elkerülő út építése szükséges. A szomszédos Szügybe települt vállalkozásokkal együtt ezen a területen formálódik Nógrád megye új ipari centruma. Az iparterület fejlesztés a teljes megyére nézve elengedhetetlen, mert a meglévő ingatlankapacitások jelentik a legszűkebb keresztmetszetet a munkahelyteremtésben, tőkebeáramlásban. Kelet-Nógrádban Pásztó rendelkezik zöld mezős ipartelepítésre a legnagyobb területtel, amelyek körültekintő iparterület fejlesztéssel jelentős betelepülési lehetőségeket állíthatnak elő. Salgótarjánban hatalmas kiterjedésű alulhasznosított ipari-gazdasági területek és barna mezős rehabilitációval hasznosítható ipari telektömbök állíthatóak a térség újraiparosításának szolgálatába.

Többnyire a csökkenő lakosságú városok problémája a kiürült iskolák, közintézmények irodaépületeinek fenntartása, hasznosítása. Fejlesztésbe vonásuk lehetőségei korlátosak, szerepüket a szolgáltató szektor befektetéseinél lehet megtalálni. a gazdaság- és vállalkozásfejlesztési programokat.

A telepítési tényezők fejlesztésének iránya szinte minden szinten a korszerűsítés, a humántőke estében az oktatásfejlesztés, a tudástartalom erősítése lehet.

1.2. ce) Területi innovációs potenciál

A 2020-ig szóló Nemzeti Kutatás-fejlesztési és Innovációs Stratégia munkaanyaga a középpontjában álló TUDÁS-t három fő elem köré rendezi: **a tudás előállítását, a tudás felhasználását és közöttük a tudás áramlását.** Ezen ésszerű logika mentén vizsgáljuk jelen fejezetben Nógrád megye innovációs potenciálját is.

A tudás előállítását tudásbázisok szolgálják, amelyekbe beletartozik az oktatási-képzési rendszer és tehetséggondozás, a K+F infrastruktúra, illetve a kutatóhelyek.

A megye képzési infrastruktúrája és minősége jónak mondható. Évről évre szerepel megyei intézmény a középiskolák százasa toplistáján, és a felvételi arányainak sem rosszak. Az iskolai tehetséggondozást segítő TÁMOP pályázatra ebben az évben 27 megyei intézmény adott pályázatot. Mindemellett szintén népszerű volt a „Kulturális intézmények részvétele a tanórán kívüli nevelési feladatok ellátásában” c. TÁMOP konstrukció 15 pályázóval, amely a kreatív képességek fejlesztésére való törekvést tükrözi. A megyei szakképzés szervezete, amely a vállalkozások visszajelzése szerint nem mindig követi a piaci igényeket, átalakulóban van. A megyei fejlesztési és képzési bizottság megalakulásával megyei hatáskörbe kerül a szakképzés fejlesztési irányainak és arányainak meghatározása. A megyei helyzet felméréseivel a gazdaság által igényelt szakképzések indulhatnak a 2014-2015-ös tanévtől. Mindezt remélhetőleg hatékonyan szolgálja majd a megyei TISZK, amely mintegy 1,2 milliárd forint támogatással jött létre.

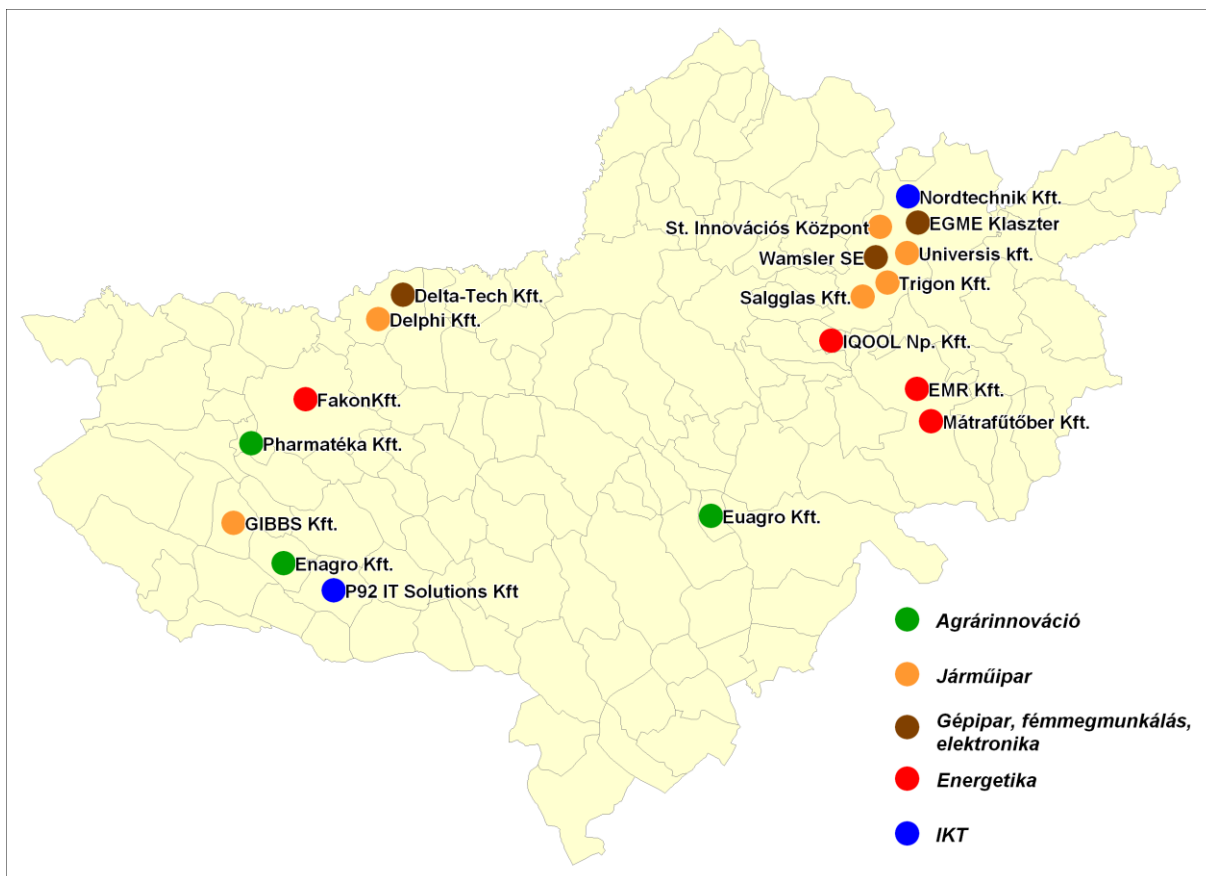
A megye kiemelkedő tudásbázisát mindig is az általunk csak „számvetési főiskolaként” emlegetett intézmény adta. A tudás előállítását tekintetében a megye számára óriási veszteség, ha egyetlen felsőoktatási intézménye végleg bezárja kapuit. Bár a megye és a város az intézmény mellé állt és súlyos milliókkal támogatta - amíg tehette - a működést, ez nem volt elegendő a felvételi rendszer változása, a tanulók számának csökkenése és az egyes szakmák piaci túlkínálata ellen tett intézkedések negatív hatásainak kompenzálására. Mindent meg kell tennünk azért, hogy a meglévő bázison egy **új, versenyképes tudásközpont** jöjjön létre, amely a tudásalapú helyi társadalom motorja lehet.

Nógrád megyében a **K+F infrastruktúra** szegényes. A Nemzeti Innovációs Hivatal koordinációjával összeállított Nemzeti Kutatási Infrastruktúra Regiszterben egyetlen nógrádi intézmény, bázis sem szerepel. Kutatóhelyek kizárólag a gazdasági szférában vannak jelen, melyekhez gyakran társul együttműködés keretében egyetemi, vagy más kutatóintézeti háttér, illetve akár külföldi K+F+I kapcsolatrendszer.

A megye innovatív vállalkozásainak, szervezeteinek felmérésekor gyakran tapasztaltuk, hogy a hivatalos statisztikák torz képet adnak innovációs potenciálunkról. Ezek nem tartalmazzák a megyében telephellyel igen, de székhellyel nem rendelkező szervezeteket. Másrészt akadnak olyan vállalkozások, amelyeknek a kutatás-fejlesztés ugyan nem bejegyzett tevékenysége, de folyamatosan hajtják végre fejlesztéseket. A bejegyzett tevékenység szerint műszaki K+F tevékenységet végző vállalkozások száma Nógrádban 2010-ben mindössze 11 db volt, ami a megyei átlagnak (Budapest kivételével) csupán 0,81%-a! A high-tech feldolgozóiparba a statisztikák ugyanebben az évben 39 vállalkozásunkat sorolták, amellyel már a megyei átlag 2%-ához közelítünk. Tudás-intenzív szolgáltatást 3 668 vállalkozásunk végzett, ami az előzőhöz hasonló reprezentativitását a megyei átlagok tükrében.

A meghatározó megyei K+F+I tevékenységeket az alábbi térkép szemlélteti ágazati bontásban (saját szerkesztés):

15. ábra: K+F+I tevékenységek

Részletesebb képet kapunk vállalati fejlesztési potenciálunkról, ha megvizsgáljuk az Új Széchenyi Terv „Tudomány, innováció” Programjában elért megyei pályázati eredményeket. Az említett programba tartozó pályázati körben a legtöbb pályázat Nógrád megyéből az „Innovációs eredmények hasznosításának támogatása KKV-k részére” c. konstrukcióban érkezett be, szám szerint 23 db, amely ugyanennyi innovációs potenciállal rendelkező vállalkozást jelent. A nagyobb projektekre szabott „Vállalatok komplex technológiai innovációjának támogatás” pályázaton is elindult 7 szervezet, amelynek bemeneti feltételeit valóban csak dokumentált fejlesztési múlttal rendelkező nagyobb vállalkozás tudja teljesíteni. 100 millió Ft feletti támogatást kaptak ebből a programból: Salgótarjánból a Salgglas Zrt. és a Wamsler SE, Rétságáról a GIBBS Kft., Balassagyarmatról a Delphi Thermal Kft., Érsekvedkertről pedig a Fakon Kft.

A „Piacorientált kutatás-fejlesztési tevékenység támogatása” (GOP-1.1.1-11) pályázaton 3 szervezet indult, akik közül ezidáig a salgótarjáni Trigon Kft.-nek ítéltek meg 61 millió Ft támogatást mechanikus sebességváltó és vizsgáló berendezés fejlesztésére. Ebben a konstrukcióban van 3 olyan nyertes pályázó is, melyeknek a székhelye a megyén kívül van (Pusztaberki, Galgaguta, Bátorterenyre fejlesztési helyszínekkel). Az ÉMOP „A régió innovációs potenciáljának fejlesztése innovatív start-up cégek létrehozásával” pályázatán 4 megyei cég indult el összesen 35 millió Ft támogatási igénnyel.

A **tudás felhasználásában** és gazdasági hasznosításában minden szereplőre szükség van, függetlenül attól, hogy hazai KKV-ről vagy ide települt külföldi multinacionális vállalatról van szó. A kutatás-fejlesztésbe, és főleg az alaputatásba való befektetés csak akkor lehet kifizetődő beruházás, ha eljut a fogyasztóhoz, és ezáltal valódi innovációvá válik. A nógrádi pályázatok tételes áttekintéséből kitűnik, hogy a tudás felhasználásában vannak kezdeményezések mind a nagyvállalatok, mind a KKV-k részéről. A korábbi hazai/régiós pályázati rendszerben is azt tapasztaltuk, hogy bár nem volt a források iránt fokozott az érdeklődés, azok jól hasznosultak, hiszen a gazdasági szereplőink a piac, és nem a fiók számára fejlesztettek terméket, technológiát.

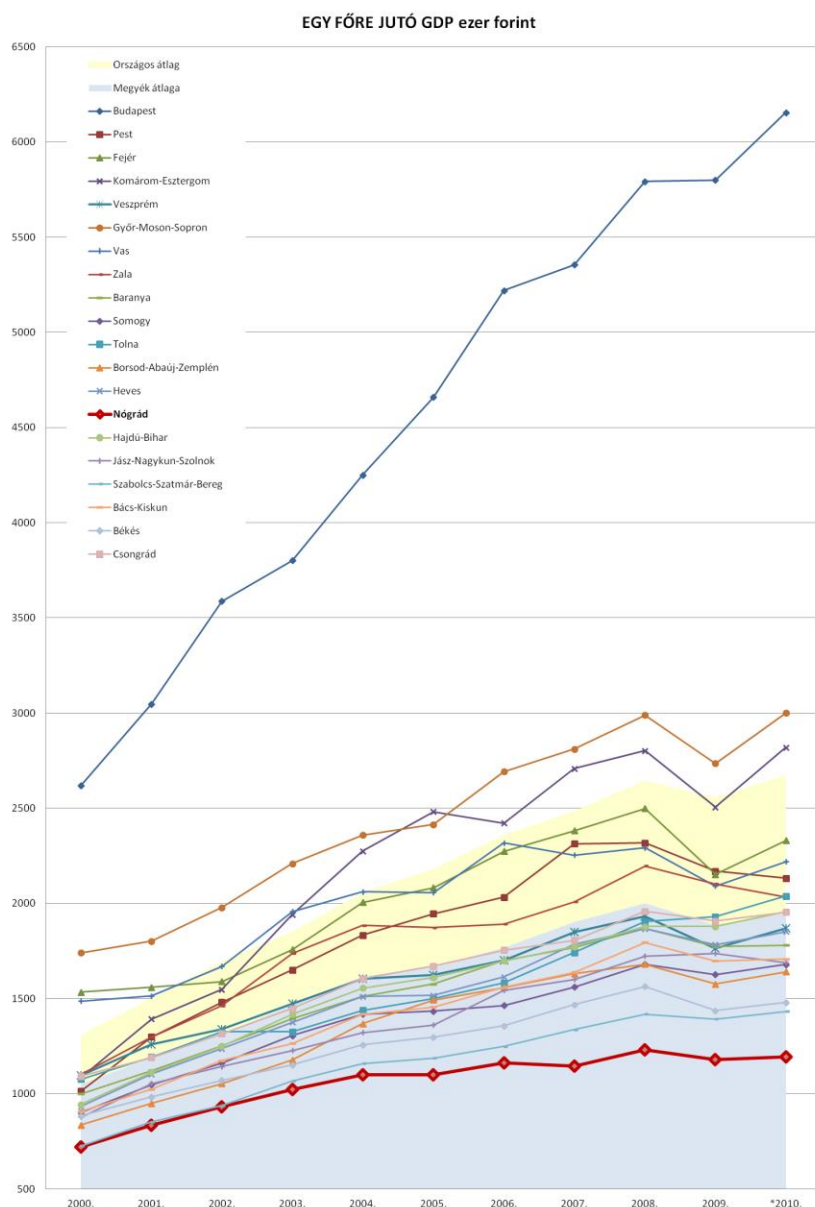
A tudásközpontok, illetve kutatóhelyek távolsága miatt a megyében nagy szerepe van az információs és kommunikációs technológiáknak. Ezeknek köszönhetően **tudásközpont** akár **virtuálisan** is létre tud jönni. E területen végre van olyan tendencia, amire Nógrádban büszkéek lehetünk: míg 2001-ben az 1000 lakosra jutó internettel ellátott feladatellátási helyek száma a közoktatási intézményekben a hazai átlagnak felelt meg, 2009-re 15%-kal meghaladta a régiós, 35%-kal pedig az országos átlagot.

A **tudás áramlása** biztosítja azt, hogy az *új* ismerete, az *új* dicsőség valóban beépül a vállalkozásokba és eljut a fogyasztóig. Ehhez a mainál intenzívebb együttműködés szükséges a kutatóhelyek és felsőoktatási intézmények és a vállalati szektor között, illetve a vállalati szektoron belül is. Nagy szükség van egy megyei innovációs ügynökség felállítására, amely ezt lenne hivatott támogatni, ösztönözni. Mindemellett pozitív változás, hogy a kezdeti passzivitást követően tavaly óta felélénkült a megyében a klaszteresedés. A helyi klaszterek – EGME Energetikai, Gép- és acélszerkezetgyártó és Mechatronikai Beszállító Klaszter, Víz- és Környezetgazdálkodási Klaszter, határon átnyúló Erdészeti és Vadászati Klaszter – fejlődése remélhetőleg eljut abba a fázisba, hogy akkreditált innovációs klaszterekké váljanak.

A fejlesztéssel foglalkozó megyei kis- és nagyvállalatok jelentős része mérnökihiánnyal küzd. Nagyon fontos jövőbeli feladatunk, hogy a tudás áramoltatásában meg tudjuk tartani a felsőfokú, kiemelten a műszaki végzettségűek szerepét, versenyképes állásajánlatokkal, kedvező életér biztosításával segítsük elő Nógrádba való visszatérésüket, illetve be- és letelepedésüket.

1.2. cf) A térség gazdaságának versenyképességét befolyásoló tényezők

16. ábra: Egy főre jutó GDP

Forrás: KSH

adatokat a megyébe tartozó egyes vállalkozások adataiból összesítik. A több telephellyel rendelkező szervezetek esetében a bruttó hozzáadott értéket a megyei bérek és keresetek arányában osztják fel az érintett megyék között. A többi szervezetet a székhely szerinti megyében számolják el, azt feltételezve, hogy tevékenységüket a bejegyzés szerinti megyében végzik. Nógrád megyében átlagon felüli azon kis- és középvállalkozások száma, melyeknek székhelye Budapestre van bejegyezve. Ennek legfőbb oka a helyi adóhatóság szakmai felkészültségében, illetve a vállalkozók által „eredményorientáltak” nevezett ellenőrzési politikájában keresendő. Másrészt a szolgáltató szektor vállalkozói többen vallják, hogy fővárosi címmel könnyebb megbízásokhoz jutni, egy salgótarjáni székhely versenyhátrány a megrendelésekért folytatott piaci harcban. A torzítás mértéke sajnos nem mérhető, legfeljebb a megdöbbentő lemaradást tükröző ábra által okozott negatív érzések javítására alkalmas a tényének figyelembe vétele.

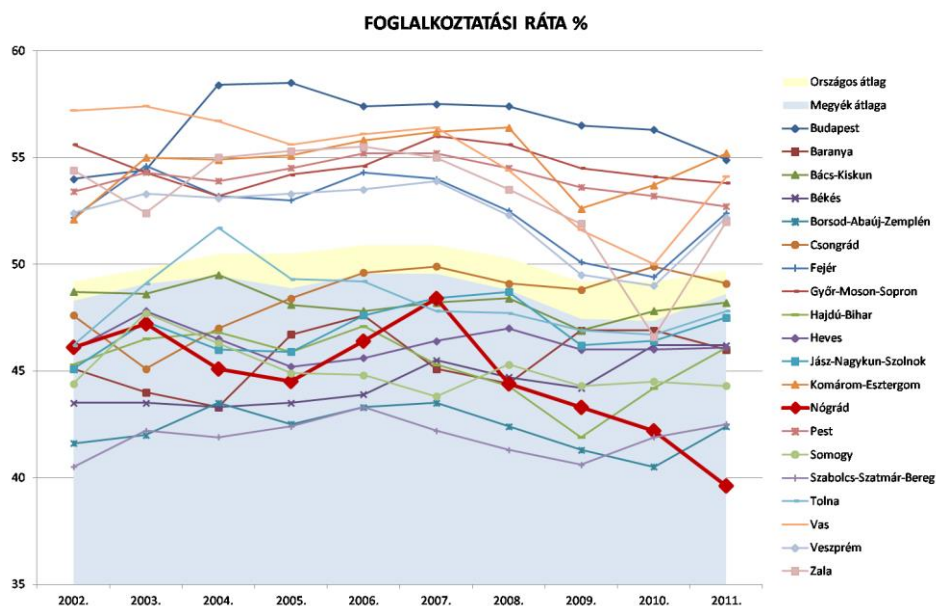
A munkatermelékenység értéke az egy foglalkoztatottra jutó GDP-vel fejezhető ki. Mivel mind a foglalkoztatottság, mind a GDP hasonló arányban marad alul a többi megyéhez képest, az adatok nem hoznak az egy főre eső GDP számításától eltérő eredményt.

A regionális versenyképesség főbb mutatói a gazdasági kibocsátás (GDP), a munkatermelékenység, a foglalkoztatási és a munkanélküliségi ráta. (A versenyképesség természetesen másként, ennél jóval részletesebben is elemezhető.) Nógrád megye versenyképességét az említett mutatók alapján a hazai megyék viszonylatában vizsgáljuk, és összehasonlítjuk az EU 27 átlagával.

Az egy főre eső GDP alakulását 2000–2010 között országos és megyei szinten, illetve átlagban a grafikonon ábrázolja. A szürke mező jelzi a megyei (Budapest nélküli) átlag, a sárga az országos átlag szintjét. A grafikonon látható, hogy a megyék nagy többségében már 2003-tól lelassult a gazdasági növekedés, amely egyre inkább elmaradt a budapesti értékektől, és az EU átlagától is. A főváros gazdasági növekedése nagyon lendületes, a legmagasabbak között van Európában. A megyék között különbségek 2002 óta növekednek, melynek egyik tényezője a külföldi tőkebeáramlás területi egyenlensége. Budapesttel szemben a legkisebb ütemben Nógrád megyében növekszik az egy főre eső GDP. A leszakadást tükrözi, hogy a sorban felette álló megyéhez viszonyítva is egyre nagyobb a különbség. Míg Győr-Moson-Sopron és Komárom-Esztergom megyék kiugró teljesítménye mellett a többi megye nagyjából egy ütemben halad, Nógrád 2004. óta majdnem stagnál. 2010-ben az EU 27 átlagának 28,9 (!) %-át érte el az egy főre eső GDP Nógrád megyében. A sorban utánunk következő Szabolcs-Szatmár-Bereg megye esetén ez az érték 34,7%.

Az adatok értékelésénél nem szabad figyelmen kívül hagyni egy fontos tényezőt. A KSH módszertani útmutatója szerint a vállalati szektorban a GDP

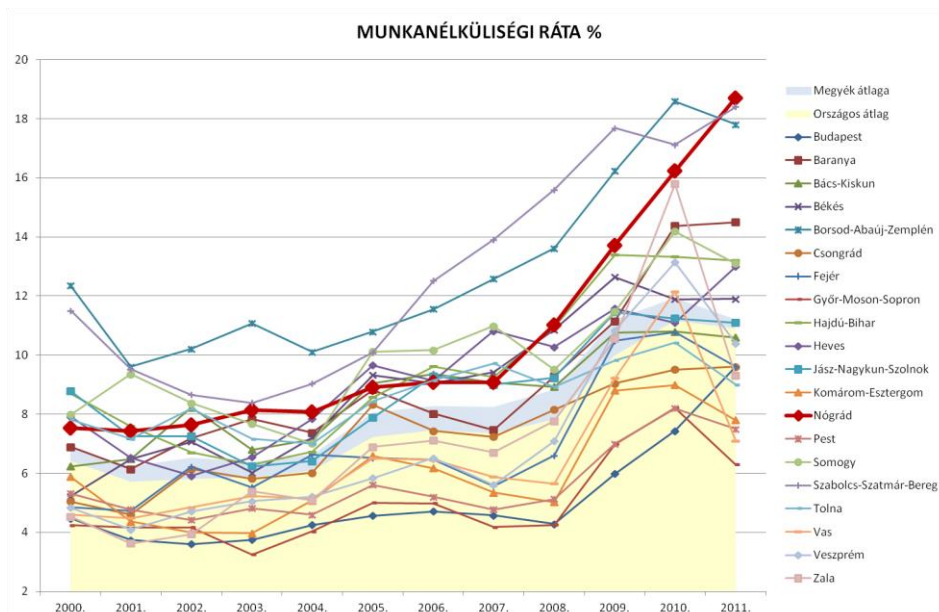
17. ábra: Foglalkoztatási ráta

Forrás: KSH

A foglalkoztatási ráta a megyékben elég nagy ingadozásokat mutat. A vizsgált időszakban 7 megyében és Budapesten értéke mindig meghaladta az országos és megyei átlagot. A többi megye viszont évek óta nem tud tartósan „sávot” váltani. A legtöbb, kevésbé fejlett megyében 2006 óta esik vissza a foglalkoztatottság. 2011-ben először ment az érték 40% alá, sajnos éppen Nógrád megye esetében (39,6%). Ez az érték az EU 27 átlagának 61%-a.

18. ábra: Munkanélküliségi ráta

Forrás: KSH

A munkanélküliségi ráta 2005 óta mutat jelentős változást. Előtte csak Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében volt ugrásszerű növekedés a ráta értékében. A többi, kevésbé fejlett megyében, így Nógrádban is, viszonylag stabilizálódott a helyzet 2005-2007 között, azt követően viszont minden megye esetében látható a gazdasági válság hatása. A ráta 2011-ben Nógrád megyében alakult a legkedvezőtlenebbül 18,7%-os értékével, megelőzve ezáltal a mindig előtt álló Szabolcs-Szatmár-Bereg (18,4%) és Borsod-Abaúj-Zemplén megyét (17,8%). Ez az érték az EU27 országok átlagos munkanélküliségi rátájának (9,4%) csaknem a kétszerese.

A fentieket összegezve: Nógrád minden mutató tekintetében utolsó helyen áll 2011-ben a megyék rangsorában. Pozíciója leszakadó, növekedése az utóbbi hat évben nem számottevő. Meglepő, hogy mindez Közép-Európa egyik legdinamikusabban fejlődő térségének szomszédságában történik, amelynek hatásai nem érződnek, illetve annak húzóereje nem érvényesül, vagy nem tudja azt a megye kihasználni. Az látható: megfelelő és hatékony beavatkozás nélkül Nógrád megye végképp periférikus helyzetbe kerül, és leszakadása visszafordíthatatlanná válik.

1.2. d) Társadalmi környezet

1.2. da) Kulturális adottságok, értékek

A települések kulturális életében korábban meghatározó kultúrotthonok, művelődési házak száma az ezredfordulóig jelentősen, 2000 és 2011 között csaknem 20%-kal csökkent. Ezzel szemben közel 70%-kal gyarapodott az önkéntes alkotói közösségek száma, miközben tagjaik száma összességében csökkent. Ezen ellentétes tendenciák egyben jelzik a kulturálódási igényekben végbemenő differenciálódást is. [1.2. da) számú melléklet 52. táblázat]

A Salgótarjáni Közművelődési Nonprofit Kft. a közművelődési és konferencia központot, a Bányamúzeumot, az Apolló Mozit, a város sportlétesítményeit és a gyermektábort működteti. Változatos közművelődési és művészeti programjai közül kiemelkedik a Nemzetközi Dixieland Fesztivál és a Tarjáni Tavasz rendezvénysorozata. Az itt működő, 2012-ben megalakult Zenthe Ferenc Színház önálló társulattal, egyben befogadó színházként is működik. Rendezvényi és látogatottsági mutatói rendkívül kedvezően alakultak, ahogy az alábbi tábla adatai is tanúsítják.

11. táblázat: Színházi mutatók

Megnevezés	2000	2011	2011. év a 2000. évi %-ában
Előadás	10	73	7,3-szeres
Látogató, ezer	4	16	4-szeres
Ezer lakosra jutó látogató	17	80	4,7-szeres

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyvei. Saját szerkesztés és számítás

Balassagyarmat patinás kisváros, Nyugat-Nógrád oktatási-kulturális központja. Itt működik a megye egyetlen képtára, valamint a képzőművészeti galériája. A város számos kulturális-művészeti rendezvényének élén az országos Madách Imre Irodalmi és Színházi Napok, és a Madách Ünnepek áll. Nemzetközivé vált a Szent Anna napi Búcsú és a Zenei Tábort. Itt rendezik évente az Ipoly Parti Sörfesztivált, amely a megye legnagyobb vonzerővel rendelkező fesztiválja.

Nógrád megyében a mozik és az előadások száma drasztikusan lecsökkent. [1.2. da) számú melléklet 53. táblázat]

A közművelődés alapvető színterei ma is a közkönyvtárak, amelyek egy része a tudományos gyűjtő- és kutatómunkát (mikrofilm, internet-használat stb.) is lehetővé teszi. A települési könyvtárak száma az 1990-es években bekövetkezett csökkenés után 2000-től stabilizálódott. Öröndetes, hogy nőtt a beiratkozott olvasók, és az ezer lakosra jutó könyvtári egységek száma is. Ennek ellenére azonban az utóbbi mutató rosszabb valamivel az országos átlagnál.

A Balassi Bálint Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézet együttműködik a településekkel mind a könyvtári, mind a közművelődési módszertani szolgáltatások terén, működteti a Palócföld című folyóirat szerkesztőségét. Már 70-re nőtt azon települések száma, melyek részére mozgókönyvtári ellátást nyújt. A Kojnok Nándor Olvasóterem és Helyismereti Gyűjtemény és az itt elhelyezett különgyűjtemények és módszertani anyagok szakmai jelentőségük miatt külön kiemelendők. A Nyitott Könyv Olvasói Egyesület TEMI Könyvtára – ugyancsak Salgótarjában – számos ismeretterjesztő, közösségformáló programmal is szolgálja széles korosztályú közönségét. A balassagyarmati Madách Imre Városi Könyvtár 1108 m²-es területével a megye második legnagyobb könyvtára, egyben szellemi műhely, 16 község számára nyújt könyvtári szolgáltatást. Büszkesége az MTA könyvtárától átvett Esze Tamás-gyűjtemény digitalizált állománya. Mindkét nagy városi könyvtárunk évtizedek óta folytat könyvkiadói tevékenységet, segítve a helyi szerzők műveinek szerkesztését, nyomdai előkészítését is.

12. táblázat: Könyvtári, múzeumi mutatók

Megnevezés	2000	2011	A 2011. év a 2000. évi %-ában
Települési könyvtár			
Könyvtár	122	120	98,4
Könyvtárak szolgáltató-helyei	145	125	86,2
Beiratkozott olvasó, ezer	33	36	109,1
Ezer lakosra jutó könyvtári egység	5 792	6 046	104,4
Múzeális intézmény			
Múzeális intézmény	14	12	85,7
Kiállítás	67	93	138,8
Látogató, ezer	89	64	71,9
Ezer lakosra jutó látogató	410	317	77,3

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyvei. Saját szerkesztés és számítás

A történeti múlt értékei megőrzésének, bemutatásának, különböző gyűjtemények kiállításának szinterei a múzeumok. A muzeális intézmények számának csökkenésével szemben nőtt a kiállítások száma, a látogatottság azonban a 2000. évhez képest valamelyest mérséklődött.

Salgótarjánban a Dornay Béla Múzeum a nemzetközi szinten is figyelemre méltó Mihályfi gyűjteménnyel rendelkezik, a város Bányamúzeuma pedig Közép-Európában is egyedülálló. A múzeumi szervezet négy múzeuma által 2009-2010 folyamán elnyert közel 400 millió forint összértékű EU-s pályázati támogatás eredménye 2011-2012-ben ért be, amikor csaknem tucatnyi jelentős – itt csak néhány példával illusztrálható – fejlesztés valósult meg. A 2012-ben látványraktárral bővült balassagyarmati Palóc Múzeum és skanzen, a felújításra került szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum, az újrendezett Hollókői Falumúzeum, a pásztói új, állandó történeti kiállítás és a felújított Palóc Ház Nógrád megye jeles kulturális értékei. Pásztón a városrehabilitációs projekt keretében megvalósult a Csohány Galéria, a ciszterci műemlék kolostor együttes és a Múzeum tér felújítása. A Szlovák Nemzeti Múzeummal együtt benyújtott „Közös örökségünk Madách” tárgyú pályázati projekt befejeződött, amely keretében megújult az egykori Madách kúria és állandó kiállítás. A balassagyarmati Palóc Múzeum térszín alatti látványraktárral, a szuterén szintű meglévő műemléki terek felújításával, akadálymentes vizesblokkal, interaktív kutatási és oktatás lehetőségeket biztosítani tudó múzeumpedagógiai eszközökkel, tűzjelző és riasztó rendszerrel, gépészeti korszerűsítéssel gazdagodott.

Gyűjteményeink, tárgyi kulturális értékeink a magas művészet (Balassi, Madách, Mikszáth, Csohány Kálmán, Földi Péter) és a népművészet területén is számottevőek. A palócságot átölelő megoldás lehet a füleki Zsákszínház, a losonci Kármán József Színház és a salgótarjáni Zenthe Ferenc Színház együttműködése, művészeti kooperációja.

Megkezdődött a kiemelt turisztikai termék és attrakció fejlesztését szolgáló projekt megvalósítása Hollókői idegenforgalmi szerepének erősítése érdekében. Kiemelkedő jelentőségű volt a szakkönyvtári fejlesztés, amelynek eredményeként Nógrád múzeumi és levéltára szakkönyvtárában valamennyi kötet katalógus szinten is elérhető az intézményi honlapról.

Amíg közgyűjteményeink közül az említett könyvtárak és múzeumok 2013. január 1-ével a városi önkormányzatok fenntartásába kerültek, addig a megyei levéltár már 2012-ben az országos levéltárba integrálódott. A Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltára színvonalas szakmai tevékenységét segítette többek között a salgótarjáni központ raktárkapacitásának növelése, és a digitális technika országosan elismert széleskörű alkalmazása.

1.2. db) Területi identitás, civil aktivitás

A nógrádi identitás fontos szerepet tölt be Nógrád – mint földrajzi, kulturális, közigazgatási és gazdasági egység – belső hálózatának és szellemiségének fejlesztésében. Az identitásélmény elengedhetetlen feltétele a megye erőforrásai hatékony kiaknázásának, a kooperációkon alapuló előnyök érvényesítésének. A megye eredményeinek – sikereinek és elismertségének – számos összetevője van, amelyek elérésben a települési önkormányzatok, gazdasági, társadalmi és civil szervezetek – közvetett vagy közvetlen formában, sajátos eszközeikkel – működtek/működnek közre. A nemzetközi kapcsolatok formálása során a gazdasági-kooperációs előnyök eléréséhez a természetes történelmi kötődések megfelelő alapot nyújtanak. Ennek érdekében érdekelhető törekvés mutatkozott a határ-menti kapcsolatok ápolására, új partnerek és együttműködési formák kialakítására. A megye történelmi-kulturális értékeinek bemutatására az elmúlt években pályázatok segítségével tanulmányutak szervezésére került sor, Madách-Mikszáth kultusz ápolása jegyében színes programok várták az érdeklődőket, a Virágos Nógráért verseny a vidékfejlesztés területén tett meghatározó tanúbizonyságot, a Nógrádi Megyenapoknak a megye kulturális, hagyományőrző programjai sorában is kiemelkedő jelentősége volt és van napjainkban is.

A civil aktivitás fő koordinátora, szervezője volt a megyeszékhelyen működő, 2000-ben megnyílt Nógrád Megyei Civil Szolgáltató Központ, amelyet a Mozgáskorlátozottak Egymást Segítőik Egyesülete gesztorált. A szervezet működteti a Nógrád Megyei Civil Portált, melyen megtalálható a megyei civil szervezetek adatbázisa és a Nógrád Megyei Civil kalauz is. A civil szervezetek növekvő száma és a közszolgáltatásban, gazdaságban elfoglalt egyre erősödő szerepe ellenére a harmadik szektor még mindig nem kellőképpen erősödött meg. A továbblépéshez egy olyan új szolgáltató rendszer (Civil Információs Centrumok) kialakítása volt szükséges, amely minőségi fejlesztőmunkát végez a nonprofit ismeretek, információk, együttműködési készségek és partneri, hálózati mechanizmusok terén. Az Új Civil törvényben megjelölt feladatok ellátására 2012-ben létrejött a Nógrád Megyei Civil Információs Centrum, melyet a salgótarjáni székhelyű Háztartások Foglalkoztatásáért Alapítvány működtet. A centrum folyamatos működésű szakmai tanácsadási rendszert és képzéseket biztosít. A megyei szervezetek továbbra is segítséget kapnak jogi és pénzügyi kérdésekben, pályázatkészítésben. A Salgótarjáni Civil Fórum a bejelentkezésükkel együttműködési szándékukat kinyilvánító salgótarjáni civil szervezetek tanácskozó összejövétele. A Fórum a civil szervezetek kapcsolatainak fejlesztését, a közös érdekvédelem lehetőségének elősegítését, a civil társadalom erőinek összefogását, működésük hatékonyságának javítását szolgálja. A Fórum működését a Civil Kódex szabályozza.

A Salgótarjáni Civil Kerekasztal a Fórum szekciói által megválasztott szakmai és érdekvédelmi csoportosulások képviselőinek rendszeresen ülésező tanácskozó testülete. Két Civil Fórum közti időszakban munkaterv alapján foglalkozik az együttműködési lehetőségekkel, a partnerséget alakító és az aktuális civil szektort érintő kérdésekkel. A szekciók/munkacsoportok együttműködési szándéka szerint keresi az Nemzeti Civil Alaprogram (ma Nemzeti Együttműködési Alap) és az Európai Unió által kiírt közös pályázati lehetőségeket. Segíti a helyi, megyei, regionális és országos, valamint szakmai civil kezdeményezéseket.

1.2. dc) Humán erőforrások: demográfiai szerkezet és prognózis, foglalkoztatási viszonyok, humánkapacitások, jövedelmi viszonyok, kisebbségek helyzete

Demográfiai szerkezet és prognózis

A megye lakónépessége 2012 elején 198 933 fő volt, amely az elmúlt hat évben 7,4%-kal csökkent. A népesség több mint két évtizede tartó fogyásának két fő oka van: egyfelől a csökkenő születésszámhoz magas halandóság társul, másfelől többen költöznek el innen, mint ahányan beköltöznek. Ez a demográfiai folyamat okozza a korösszetétel romlását, a népesség elöregedését.

Nógrád népességét alakító tényezők közül 2006-ban még a természetes fogyás volt a meghatározó, a vándorlás lényegesen kisebb szerepet játszott, 2009-ben megfordultak az arányok. A foglalkoztatási krízishelyzetben lévő megyéből ugyanis egyre többen vándorolnak el. Az elmúlt hat évben bekövetkezett 15 891 fős csökkenésből 49%-ot, vagyis 7768 főt a természetes fogyás határozott meg, míg a vándorlási veszteség 51%-kal, 8123 fővel járult hozzá a Nógrád megyében lakók számának csökkenéséhez.

A lakónépesség fogyása a vizsgált időszakban Nógrádban (-7,4%) intenzívebb volt mind az Észak-magyarországi régió (-6,3%), mind az országos átlagnál (-1,2%).

13. táblázat: A demográfiai adatok alakulása Nógrád megyében, fő

Megnevezés	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	Összesen
Élveszületés	1 961	1 863	1 814	1 779	1 668	1 590	10 675
Halálozás	3 107	3 122	3 004	3 090	3 016	3 104	18 443
Természetes fogyás	-1 146	-1 259	-1 190	-1 311	-1 348	-1 514	-7 768
Vándorlás	-648	-1 589	-1 355	-1 409	-1 650	-1 472	-8 123
Népesség-fogyás	-1 794	-2 848	-2 545	-2 720	-2 998	-2 986	-15 891

Forrás: KSH

Nógrád megye lakosságának korösszetétele az országosnál kedvezőtlenebb, a demográfiai öregedés folyamata intenzívebb, mint a megyék átlagában. A gyermekkorúak aránya a 2006. január 1-jei 15,6%-ról 2012 elejére 14,2%-ra csökkent, miközben a 65 évesek és idősebbeké 16,8%-ról 18,4%-ra nőtt. Országosan is hasonló folyamatok figyelhetők meg, azzal a különbséggel, hogy a negatív változások kevésbé rontották az arányokat, mint Nógrádban.

14. táblázat: A korösszetétel, az eltartottsági ráta és az öregedési index alakulása, %

Megnevezés	Nógrád megye		Észak-Magyarország		Országosan	
	2006.	2012.	2006.	2012.	2006.	2012.
14 éves és fiatalabb	15,6	14,2	16,6	15,2	15,4	14,5
15-64 éves	67,6	67,4	67,4	67,5	68,8	68,6
65 éves és idősebb	16,8	18,4	16,1	17,3	15,8	16,9
Népesség összesen*	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Az eltartott népesség rátája	47,9	48,3	48,4	48,2	45,4	45,7
Öregedési index	107,3	129,2	97,0	113,6	102,4	116,6

Forrás: KSH

Az *eltartottsági ráta* (a 0-14 évesek és a 65 évesek és idősebbek aránya a 15-64 évesekhez képest) a megyék közül Nógrád megyében a legmagasabb: 2012. január 1-jén száz 15-64 évesre 48,3 gyermek és időskorú személy jutott, míg országos átlagban 45,7. A korösszetétel változását jól szemlélteti az *öregedési index*, mely legfrissebb adata szerint – 2012. január 1. – száz gyermekkorúra 129-130 idős ember jutott, míg országosan 116-117.

A születések számának csökkenő trendje következtében egyre kevesebb gyermekkorú lakosa van Nógrád megyének, s ezt a negatív tendenciát a növekvő elvándorlás tovább fokozza. Az *előttünk álló években is nagy valószínűséggel a kedvezőtlen demográfiai folyamatok alakítják majd a lakosság számát, összetételét.*

Napjaink nógrádi traumája a fiatal iskolázott szakemberek elvándorlása. Ez hatékony helyi intézkedésekért kiált: anyagi ösztönzőkkel, ösztöndíjjal, letelepedési támogatással is meg kell állítani az elvándorlást, meg kell tartani a még itthon lévőket, haza kell csábítani az elköltözötteket!

Foglalkoztatási viszonyok

A foglalkoztatási, munkanélküliségi mutatók alapján Nógrád az egyik legkritikusabb térség hazánkban. A foglalkoztatás szintje folyamatosan alacsonyabb, mint országos átlagban, miközben a munkanélküliségi ráta rendre magasabb értéket mutat. A megye helyzetét jellemzi, hogy *2011-ben a foglalkoztatás szintje országos viszonylatban itt volt a legalacsonyabb, miközben a munkanélküliségi ráta a legmagasabb.* Az elmúlt években jelentősen romlottak a gazdasági aktivitást jelző mutatók, a folyamat intenzívebb volt mind a magyarországi térségeket, mind az európai unió tagállamait jellemzőnél.

Az utóbbi két mutatót jól szemléltetik az 1.2. dc) számú mellékletben található 60. ábra és 61. ábra.

2006-ban Nógrád megyében a 15-74 éves népesség alig több mint fele, 51,1%-a volt jelen a munkaerőpiacon foglalkoztatottként vagy álláskeresőként. A foglalkoztatási ráta 2007 és 2010 között 50,35%-ról tovább esett 48,36%-ra, amivel a megyei bontású országos összehasonlításban a Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és Somogy megyék által alkotott, 46,35% és 51,47%-os foglalkoztatottsági rátájú sereghajtó csoportba tartozik, és élesen elkülönül a szomszédos Pest megyétől, amely az 56,03% és 58,66% közötti foglalkoztatási rátájú megyék csoportjába tartozik [64. ábra]. 2011-ben a foglalkoztatási arány 39,6%-ra csökkent, s ezzel soha nem tapasztalt szintre süllyedt.

A munkanélküliségi ráta 10,6%-ról 18,7%-ra emelkedett. A rendelkezésre álló 2006. évi nemzetközi adatokkal való összehasonlíthatóság szempontjából releváns, hogy Nógrád megye munkanélküliségi rátája 2006-ban 11,1% volt. Az ESPON kartogramján [63. ábra] jól látható, hogy Nógrád megye nem csak észak-magyarországi környezetével alkot egy magas munkanélküliséggel jellemezhető összefüggő területet, hanem ez az egységes tömb átnyúlik a magyar-szlovák határon, és Kelet-Szlovákiában Lengyelország határáig tart, ahol egy szintén magas munkanélküliséggel sújtott területhez csatlakozik. Nógrád megye országhatárral azonos északi határának túlsó oldalán a – 2011. évinél minden bizonnyal kedvezőbb – 2006-os adatok egy olyan, 15 és 49,5%-os munkanélküliségi rátával jellemezhető összefüggő területet mutatnak, amelynek nyugati határvonala nyugati irányban túlnyúlik a Duna vonalán, keleti határát a szlovák-ukrán határ alkotja. A munkanélküliségi ráta alakulása élesen kirajolja a megye társadalmának munkanélküliségi helyzetében a nyugati és keleti rész közötti törésvonalat [64. ábra és 66. ábra]. A TEIR-ben található 2011-es adatok szerint a nyugati oldalon a Rétsági kistérség munkanélküliségi rátája 10,2%, a Balassagyarmatié 12,0%. Ezzel szemben a keleti oldalon, a Balassagyarmattal határos Szécsényi kistérségé 18,9%, a vele keletről szomszédos Salgótarjáni kistérségé 18,0%, a Bátorfyerényei kistérségé az előző két év 16,4%-a és 18,2%-a után 13,4%, míg a Balassagyarmati kistérséggel szintén keleti oldalról szomszédos Pásztói kistérségé 13,6%. A 2011-es adatok alapján megyei összehasonlításban a legmagasabb kategória (42–51 fő) felső harmadába tartozó 49 fős mutatóval az 1000 lakosra jutó 180 napnál hosszabb ideje regisztrált munkanélküliek száma tekintetében Nógrád megye élesen elválik a tőle nyugatra, az osztrák határig összefüggően elterülő megyék csoportjától, amelyekben 1000 lakosonként 9–19 főt tartanak számon. Ezzel az indikátorral **Nógrád megye integráns részét képezi a szlovák határ mentén húzódó, Nógrád, Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyék alkotta, országosan a legrosszabb képet mutató összefüggő tömbnek** [66. ábra]. A megyén belül élesen elkülönül a Rétsági és a Balassagyarmati kistérség a szomszédos Szécsényitől, Pásztóitól, valamint a Salgótarjánitól. A 2011-es adatok szerint a Rétsági és a Balassagyarmati kistérségben 33–38 fő, a Szécsényiben viszont 63 fő, a Pásztóiban 43, a Salgótarjániban 64 fő a mutató értéke, amivel az említett három kistérség Észak-Magyarország és Észak-Alföld összefüggő tömböt alkotó, társadalmi szempontból leszakadó térségeihez sorolódik [67. ábra]

A pénzügyi-gazdasági válság jelentősen rontotta a megye egyébként is rossz foglalkoztatási helyzetét. A gazdasági folyamatokat azóta is többnyire stagnáló, illetve negatív tendenciák jellemzik a térségben, melyek munkaerőpiacra gyakorolt kedvezőtlen hatása megmutatkozik a megye foglalkoztatási mutatóiban.

15. táblázat: A gazdasági aktivitás alakulása a 15-74 éves népesség körében Nógrád megyében

Megnevezés	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011/2006
	ezer fő						%
Foglalkoztatottak	74,9	75,6	70,6	67,1	65,1	61,0	-18,6
Munkanélküliek	8,9	7,9	10,2	12,7	14,7	14,1	58,4
Inaktívak	80,2	79,6	80,2	77,9	76,4	78,9	-1,6
15-74 éves népesség	164,0	163,1	161,0	157,7	156,2	154,0	-6,1

Forrás: KSH-MEF

A megye foglalkoztatási helyzetének romlását jól szemléltetik az előző táblázat adatai. A KSH által vizsgált – 15-74 éves – népesség száma évről évre folyamatosan csökkent, melynek hatására 2011-ben 6,1%-kal kevesebben szerepeltek a megfigyelt körben. A foglalkoztatottak száma ezzel egy időben közel 14 ezer fős, 18,6%-os csökkenést mutatott, holott a nyugdíj-korhatár folyamatos emelkedése miatt elvileg ezzel ellentétes folyamatnak kellett volna érvényesülnie. A válság kibontakozásának évében, illetve 2011-ben volt a legintenzívebb a foglalkoztatottak számának apadása, amit döntően az önfoglalkoztatók tevékenységének megszűnése határozott meg, de az alkalmazásban állók száma is kedvezőtlenül alakult.

A munkanélküliek száma 2008–2010-ben folyamatosan nőtt a megyében, bár 2011-ben már némi javulást tükröztek az adatok, de öt év alatt így is közel 60%-kal emelkedett az aktívan munkát keresők létszáma. A válság kezdetén állástalanná váltak jelentős része azóta sem talált vissza a munkaerőpiacra, miközben az iskolából kikerülők esetében is jelentősen hosszabbá vált a munkahely-keresés időszaka.

A munkanélküliek nemenkénti megoszlását a nyílt munkanélküliség megjelenése óta a férfiak túlsúlya jellemzi, ami azonban jelentős szezonális ingadozást mutat. A havi átlagos létszámok ugyanakkor hűen tükrözik a férfi-női munkanélküliség alakulását. E szerint az elmúlt években a férfiak súlyának folyamatos csökkenése volt jellemző.

A válság kezdeti időszakában a férfiak jelentős számban veszítették el álláshelyüket, ezért 2009-ben az álláskeresőkön belüli arányuk elérte az 55%-ot. Ezt követően viszont jelentősen csökkent a két nem létszáma közötti különbség, döntően a közfoglalkoztatásba bevont férfiak magas száma miatt, de ismeretes, hogy a férfiak jobban mobilizálhatóak, a rövid idejű munkát és az ingázást is szívesebben vállalják, mint a nők. 2012. június végén az erősebb nemhez tartozók súlya 50,7%-ot mutatott, az egy évvel korábbinál 1,9 százalékponttal, míg a 2009. júniusinál 3,8 százalékponttal kevesebbet. Ezzel párhuzamosan viszont emelkedett a gyengébb nem képviselőinek munkanélkülieken belüli aránya.

A nők munkaerő-piaci helyzetének romlása főként az idősebb korosztályhoz tartozók esetében figyelhető meg. Nagy részük szintén a válság vesztese, többségük azóta sem jutott vissza a munka világába. A nők ezen rétegét nem csak az életkoruk, hanem egészségi állapotuk is akadályozza az elhelyezkedésben. A létszám-bővülést egyrészt a rehabilitációs ellátási rendszerből kiesők beáramlása, másrészt a munkaerőpiacra belépni szándékozó pályakezdők növekvő száma, továbbá a nőknek felajánlott álláshelyek – köztük a közfoglalkoztatás – alacsony szintje okozza. A támogatott foglalkoztatási lehetőségek között is csak igen keveset kínálnak a nők részére. Sajátos adottságaiknál fogva egyes női munkavállalói rétegek jól körülhatárolható hátrányokat szenvednek az elhelyezkedésnél. Bizonyos, hagyományosan női szakmák, foglalkozások iránt érzékelhetően csökkent a kereslet. A kisgyermekes, vagy gyermeküket egyedül nevelő anyák számára a váltakozó munkarend, vagy a nagy távolságú ingázás nehezen vállalható, miközben a számukra is elfogadható rugalmasabb foglalkoztatási formák alig léteznek.

Nógrád megyében az álláskereső nők létszáma 2012. június végén 8950 fő volt, szinte ugyanannyi (-65 fő, -0,7%), mint az egy évvel korábban, holott az összes álláskereső létszáma 4,5%-kal mérséklődött.

A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat nyilvántartása szerint minden harmadik munkát kereső nő legalább egy éve nem dolgozott. A tartósan regisztrált álláskeresők körében a nők aránya elérte az 54,4%-ot. 2012 közepén a munkanélküli nők 61%-a középkorú, 23%-a 50 évesnél idősebb, míg 16%-a fiatal volt. A nők iskolai végzettség szerinti összetétele rendszerint eltér az átlagos megoszlástól. A nők körében az alacsony iskolai végzettségűek aránya (49%) magasabb, mint a férfiak esetében, de az érettségizettek (27,7%) és a felsőfokú (3,4%) végzettségűek is nagyobb súllyal szerepelnek a nők körében, mint a férfiakéban, ugyanakkor a szakmunkások részesedése (19,9%) sokkal alacsonyabb, mint az erősebb nem esetében.

Humánkapacitások

Az iskolázottság és a szakképzettség szintje a társadalmi-gazdasági fejlettség egyik legfontosabb ismérve. A változó körülményekhez igazodva elengedhetetlenül szükséges az új ismeretek megszerzése, illetve a már meglévők korszerűsítése. A 2005. évi mikrocenzus adatai azt jelzik, hogy Nógrád megye lakosságának iskolázottsági szintje nem érte el az országosan jellemző mértéket.

A 15 éves és idősebb népesség legmagasabb befejezett iskolai végzettségének vizsgálata szerint 2005-ben a megyében az országos átlagnál magasabb volt a legfeljebb általános iskolát, illetve a szakmunkásképzőt, szakiskolát végzetek aránya, míg az érettségivel, diplomával rendelkezők súlya nem érte el a hazai átlagot.

16. táblázat: A 15 éves és idősebb népesség legmagasabb befejezett iskolai végzettség szerint Nógrád megyében, %

Megnevezés	15 éves és idősebb lakosság	Foglalkoztatottak	Munkanélküliek
Legfeljebb általános iskola	45,9	18,9	38,0
Középfiskola érettségi nélkül, szakmai oklevéllel	20,8	33,9	34,9
Középfiskola érettségivel	24,8	32,4	24,0
Egyetem, főiskola oklevéllel	8,5	14,8	3,1
Összesen	100,0	100,0	100,0

Forrás: KSH, Mikrocenzus

1990 óta a foglalkoztatottsági viszonyok átrendeződtek, a foglalkoztatottak számának fokozatos csökkenése mellett megjelentek a munkanélküliek, és jelentősen emelkedett az inaktív keresők száma is. E csoportok igen eltérőek az iskolai végzettség tekintetében, illetve az egyes végzettségi szintekhez jellemzően különböző foglalkoztatottsági arányok tartoznak. Az alacsonyabb képzettségű, idősebb foglalkoztatottak fokozatosan kikerültek az aktív keresők közül és helyüket magasabb, korszerűbb képzéssel rendelkező fiatalok foglalták el.

Az utóbbi évtizedben jelentős szemléletváltás történt a fiatalok gondolkodásában és demográfiai magatartásában. A hangsúly a tanulásra, a képzettség szintjének emelésére helyeződött. A képzésben töltött idő egyre növekszik, sokan a munkaerő-piaci belépéstől tartva hosszabbítják meg iskolai éveiket, s választják az érettségire épülő iskolarendszerű vagy felsőfokú képzéseket. A pályaválasztók (és szüleik) értékrendjében elsődleges vonzerővel az érettségi, majd a diploma bír. Gondot jelent, hogy a diákok nagy része rendszerint nem a munkaerő-piaci igények, hanem a helyi képzési kínálat alapján választ iskolát, szakmát.

Az első alkalommal regisztrálást kérő pályakezdők szinte kivétel nélkül a frissen végzettek közül kerülnek ki, ezért elsősorban ők jelzik az iskolák kibocsátása és a munkaerőpiac igénye között mutatkozó eltéréseket.

17. táblázat: Az első alkalommal regisztrációt kérő szakképzett pályakezdő álláskeresőik száma és megoszlása Nógrád megyében

Megnevezés	2009.		2010.		2011.	
	Létszám fő	Megoszlás %	Létszám fő	Megoszlás %	Létszám fő	Megoszlás %
Alapfokú szakképesítés	7	1,7	3	0,7	3	0,6
Alapfokú iskolai végzettséghez kötött középfokú szakképesítés	157	38,4	173	40,9	242	51,0
Középisikolai végzettséghez kötött középfokú szakképesítés	128	31,3	134	31,7	127	26,7
Felsőfokú szakképesítések	48	11,7	48	11,3	59	12,4
Felsőfokú iskolarendszerű képzés	69	16,9	65	15,4	44	9,3
Összesen	409	100,0	423	100,0	475	100,0

Forrás:KSH

A főiskolán, egyetemen végző hallgatók dinamikus növekedése ellenére a magasán kvalifikált fiatalok az utóbbi években csökkenő számban kérték regisztrálásukat. Általános tapasztalat, hogy **a felsőoktatásba beiratkozott nógrádiak több, mint 90%-a nem tér vissza lakhelyére (!)**, mivel elhelyezkedésükre minimális az esély. Ugyanakkor a megfelelő vezetési- és munkatapasztalattal rendelkező értelmiség pedig a központi centralizáció okán fokozatosan veszíti el pozícióit és lehetőségeit a megye területén. Döntően a jól képzett, mobil középkorú munkavállalók vándorolnak el. A tömegesen elterjedt, sokszor államilag is támogatott OKJ-s képzések nagy többségükben nem illeszkednek a munkaerő-piaci elvárásokhoz, így tényleges hasznosításukra nem – vagy csak nagyon korlátozottan – kerül sor.

A következő években a munkaerő-állomány képzettségi szintjének emelkedése várható, ugyanis a munkaerőpiacra belépő pályakezdők magasabb iskolázottságúak, mint a nyugdíjba vonuló, idősebb korosztályhoz tartozók, miközben a felnőttképzés is egyre hangsúlyosabbá válik.

Mindez magában rejti, hogy az eddiginél sokkal nagyobb erőfeszítéseket kell tenni a humánkapacitások megtartására. A meglévő potenciál hatékonysága – az átgondolt helyi intézkedéseken túl – úgy is növelhető, ha a határ két oldalán a kölcsönösség jegyében járnak át művészeink, tanáraink, diákjaink. Arra kell törekedni, hogy ez a mozgás ne csak észak-dél irányú legyen, hanem működjék fordítva is.

Jövedelmi viszonyok

Az **egy lakosra jutó összes nettó jövedelem** tekintetében markáns különbség rajzolódik ki Pest megye és Nógrád megye társadalmának helyzete között. Nógrád megye 2010. évi 548 866 Ft-os értéke jóval elmarad attól a csoporttól, amelybe a szomszédos Pest megye tartozik, és amelyben az egy lakosra jutó összes nettó jövedelem 2010-ben 651 023–729 211 Ft volt. Ebbe a csoportba tartozik még Vas, Győr-Moson-Sopron és Komárom-Esztergom megye; vagyis egy olyan összefüggő területről van szó, amely az osztrák határtól a Duna és az Ipoly mentén Nógrád megyéig terjed az egy lakosra jutó összes nettó jövedelemre vonatkozó megyei szintű területi statisztikai adatok szerint [68. ábra]. A megye társadalmának magasabb és alacsonyabb fizetésű részei térbeli elhelyezkedése szintén a helyi társadalom szétszakadását jelzi a megye nyugati és keleti részét elválasztó észak-dél irányú törésvonal mentén. A TEIR-ben található 2010-es adatok szerint a nyugati oldalon a Rétsági kistérségben az egy lakosra jutó összes nettó jövedelem 607 864 Ft, a Balassagyarmatiban 604 719 Ft, ami a fent idézett megyei bontású országos adatsorból annak a csoportnak felel meg, amelybe a fent említett dunántúli megyékhez csatlakozó Zala és Veszprém megye, valamint a Nógráddal szomszédos Heves megye tartozik. 2010-ben ezekben a megyékben az egy lakosra jutó összes nettó jövedelem 585 331–651 023 Ft volt. Ezzel szemben a keleti oldalon, a Balassagyarmattal határos Szécsényi kistérségben 451 521 Ft (a legalacsonyabb összeget mutató Borsod-Abaúj-Zemplén megye és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kategóriája), a vele keletről szomszédos Salgótarjánban 547 661 Ft, a Bátorfyerenyi kistérségben 499 963 Ft (a legalacsonyabb összeget mutató Borsod-Abaúj-Zemplén megye és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kategóriája), míg a Balassagyarmati kistérséggel szintén keleti oldalról szomszédos Pásztóiiban 535.032 Ft (a legalacsonyabb összeget mutató Borsod-Abaúj-Zemplén megye és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye kategóriája) [69. ábra és 70. ábra]

A kereset az életkörülményeket leginkább meghatározó *munkajövedelem* determinánsa. Ezért a havi átlagkeresetek időbeli és térbeli összehasonlítása – adott időszakban – fontos a megye gazdasági-társadalmi megítélése, pozícionálása szempontjából is, például az alábbiak szerint:

18. táblázat: Az alkalmazásban állók havi átlagkeresete, forint

Megye, régió	Bruttó átlagkereset			Nettó átlagkereset		
	2000	2011	2011.év adata a 2000. évi %-ában	2000	2011	2011.év a 2000. évi %-ában
Borsod-Abaúj-Zemplén	73 711	178 793	242,6	48 265	120 603	249,9
Heves	76 632	192 339	251,0	49 974	128 348	256,8
Nógrád	66 038	169 484	256,6	44 239	115 249	260,5
Észak-Magyarország	73 215	181 180	247,5	48 051	121 964	253,8
Magyarország	87 566	212 152	242,3	55 650	140 255	252,0
Ebből:						
megyék	75 806	184 764	243,7	49 445	123 966	250,7

Forrás: Területi statisztikai évkönyv, 2006, 2011. [Összefoglaló adatok] Saját szerkesztés és számítás

Amint az a fenti tábla változó állományú indexeiből (3. és 6. oszlop) kitűnik, a nominális keresetek növekedése – a fenti „környezetben” – Nógrádban volt a legdinamikusabb: a bruttó átlagkereset indexe 256,6%, a nettó átlagkereseté 260,5%. A megye kereseti elmaradása relatíve mérséklődött, miközben abszolút értékben tovább nőtt. Amíg a bruttó nógrádi átlagkereset országostól való elmaradása 2000-ben 21 528 Ft volt, addig ez a különbség 2011-ben már 42 668 Ft-ra, közel a duplájára nőtt. Ugyanezen differencia-értékek a nettó átlagkereset viszonylatában 11 411 Ft, illetve 25 005 Ft.

Nógrád megyében a nettó átlagkereset – amint az a fenti tábla adataiból könnyen kiszámítható – 2011-ben már „csak” 7%-kal, havi 8717 Ft-tal maradt megyék átlaga mögött. Ami itt nem látható, de tény: amíg Nógrád nettó átlagkeresete alapján a megyei mezőny végén állt 2000-ben, addig 2011. évben a 115 249 Ft-os átlagkereset meghaladta a Szabolcs-Szatmár-Bereg, Békés és Somogy megyei nettó átlagkeresetet, és közel állt további 5 megye átlagkereseti színvonalához.

Nagyon fontos tudni, hogy a vizsgált időszakban – minden ellenkező állítással szemben – a nettó keresetek növekedése (is) jóval meghaladta a fogyasztói árindex növekedését, tehát a reálkeresetek átlaga Nógrád megyében is emelkedett 2000–2011 időszakában! Egészen pontosan: a fogyasztói árindex 2000–2011 között „mindössze” 79,6%-kal növekedett, miközben a nógrádi nettó átlagkereset 160,5%-kal, amelyek következtében a reálkereset átlaga a vizsgált időszakban 45%-kal emelkedett.

A személyi jövedelmek nagysága számos társadalmi-gazdasági faktor függvénye, jellemzésére az egyik legalkalmasabb az ezer lakosra jutó személyi jövedelemadót fizetők számának mutatója.

Az adófizetők arányát tekintve Nógrád a megyei 42%-os arány alapján a megye Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyével van azonos szinten, élesen elkülönülve a tőle nyugatra fekvő megyéktől és Heves megyétől, amelyekben ez az arány 42,4–48,9% közötti [71. ábra]. Az adófizetők arányának kistérségek szerinti térbeli változása szintén a helyi társadalom helyzetének jól látható különbségét jelzi a megye nyugati és keleti részét elválasztó észak-dél irányú vonal mentén. A TeIR-ben található adatok szerint a 2002–2010 időszakban nyugati oldalon a Rétsági kistérségben az állandó népesség 42,2–44,3%-a, a Balassagyarmatiban 42,7–44,1%-a fizet adót. A 2010. évi 44,3% és 44,1% megyei bontású országos összehasonlításban jobb, mint Pest megye és Budapest arányszáma, és Komárom-Esztergom, valamint Fejér s Zala megye által alkotott halmaz összesített 43,4–47,6%-os kategóriájának felel meg. Ezzel szemben a keleti oldalon, a Balassagyarmatival határos Szécsényi kistérségben 36,0–40,1%, a vele keletről szomszédos Salgótarjániban 38,8–41,0%, a Bátorfyerenyi kistérségben 36,3–39,8%, míg a Balassagyarmati kistérséggel szintén keleti oldalról szomszédos Pásztóiiban a keleti oldal előzőleg említett három kistérségéhez képest kevésbé kedvezőtlen, de a nyugati oldalnál rosszabb helyzet mutatkozik az adófizetők 39–42,3%-os aránya tükrében [72. ábra és 73. ábra].

19. táblázat: Személyi jövedelemadó, 2011

Megnevezés	Ezer lakosra jutó adózók száma	Egy adófizetőre jutó	
		szja alapot képező jövedelem, ezer forint	szja adó, ezer forint
Borsod-Abaúj-Zemplén	402	1 542	208
Heves	431	1 600	236
Nógrád	420	1 465	191
Észak-Magyarország	412	1 560	213
Ország összesen	436	1 772	264

Forrás: Területi statisztikai évkönyv, 2011. Saját szerkesztés és számítás

Ez az érték – amint az a fenti táblázatban látható – magasabb a régiós átlagnál, de elmarad az országos szintű mutatótól. Még rosszabb Nógrád pozíciója – egyrészt az alacsony foglalkoztatási szint, másrészt fentebb bemutatott, az országotól elmaradó keresetek következtében – az egy adófizetőre jutó személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelem és az egy adófizetőre jutó személyi jövedelemadó tekintetében. Az előbbi mutató 82,7, az utóbbi 72,3%-a az országos értéknek. Az egy adófizetőre jutó személyi jövedelemadó – a megyei mezőnyben – Nógrádban a legalacsonyabb.

A keresetek és munkajövedelmek mellett az egyéb jövedelemforrások (nyugdíjak, járadékok segélyek stb.) és a különböző jövedelemkomponensek (családi pótlék, stb.) differenciáltan alakultak, röviden az alábbiak szerint.

Nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban a vizsgált időszakban évente átlagosan a népesség mintegy 32%-a részesült Nógrád megyében, amely arány – az országosnál intenzívebb előregedés következtében – magasabb a 30% körüli hazai átlagnál. 2001 elején 71,5 ezer fő volt a nógrádi nyugdíjasok száma, míg 2012 elején 63,4 ezer fő, mintegy 12%-kal kevesebb [54. táblázat] A csökkenő létszám mögött egyrészt a nyugdíjkorhatár emelkedése, másrészt a nyugdíjszerű ellátásokban részesülők felülvizsgálata állt.

A tárgyidőszakban az ellátottak több mint 90%-a részesült saját jogon járó nyugdíjban, míg a bázisidőszak évében, 2001 elején ez az arány csak 78,8% volt. A többi ellátott részére rokkantság, megváltozott munkaképesség, fogyatékos, vagy egyéb más ok miatt folyósítottak nyugdíjat, járadékot vagy pótlékot. A nyugellátás havi átlagos összege a vizsgált időszakban 2,44-szeresére emelkedett. Vagyis a nyugdíjas társadalom ellátottsága arányaiban és dinamikájában is az aktív keresők mögött maradt. Ezzel szemben a nyugellátás 2011. évi összegét tekintve Nógrád a megyei mezőny közepén áll, a 89 430 Ft-os értéke éppen a sor mediánja.

Családi pótlékot a megyében vizsgált időszakban havi átlagban 24–26 ezer család kapott 38–43 ezer gyermek után. Az egy családra jutó havi átlagos támogatás 2008-tól alig valamivel 25 ezer Ft fölött alakult, lényegében változatlan maradt, s így legfeljebb csak a lakosság egy szűkebb rétegében ösztönözhetette a gyermekvállalást. Gyermekgondozási segélyt 3,7–3,9 ezer fő, gyermekgondozási díjat és gyermeknevelési támogatást mintegy ezer-ezer fő vett igénybe az utóbbi években.

A helyi társadalom életszínvonalának jelzésére gyakran használt indikátor az 1000 lakosra jutó személygépkocsik száma (db). Ez a mutató szintén éles földrajzi határt rajzol ki a megye társadalmának különböző anyagi helyzetű keleti és nyugati része között. A TelR-ben található 2011-es adatok szerint az 1000 lakosra jutó személygépkocsik száma a nyugati oldalon a Rétsági kistérségben 301, a Balassagyarmatiban 275 (mindkettőben 10%-al meghaladta a 200-at 2002-ben is). Ezzel szemben a keleti oldalon a Szécsényi kistérségben 230 (2002-ben nem érte el a 200-at, csak 187 volt), a Salgótarjáni kistérségben 263 (a 2002-es 216 db-hoz képest), a Bátorterenyei kistérségben 253 (2002-ben itt sem érte el a 200-at, csak 195 volt), míg a Pásztóiiban a keleti oldal előzőleg említett három kistérségéhez képest kevésbé kedvezőtlen, de a Rétságinál rosszabb helyzet mutatkozik az 1000 lakosra jutó 273 db személygépkocsi tükrében [74. ábra és 75. ábra]. Az 1000 vagy 100 lakosra jutó személygépkocsik számán belül még inkább érzékelteti a különböző területeken élő eltérő anyagi helyzetű népesség csoportok közötti életszínvonalbeli különbséget, ha az adott időszakban forgalomba helyezett új gépkocsik számát vizsgáljuk 1000 vagy 100 főre vetítve. A kartogram azt jelzi [76. ábra], hogy ennek a mutatónak a tükrében, összességében, Nógrád megye nyugati oldalának, a Rétsági és a Balassagyarmati kistérségnek a lakossága a Budapest közelében fekvő dunántúli kistérségek lakosságáéhoz hasonló színvonalon él (130–160 új szgk/1000 fő), míg keleti oldalán, a Szécsényi, a Bátorterenyei és a Pásztói (100–130 új szgk/1000 fő) csak egy fokkal él magasabb szinten Észak-Magyarország hátrányos helyzetű kistérségeinek (pl. Ózdi, Edelényi, Sátoraljaújhegyi: 70–100 új szgk/1000 fő) lakosságánál. A 76. ábra adatai alapján jól kirajzolódik a megye keleti és nyugati része közötti társadalmi különbség valamint az, hogy a megye két nyugati kistérsége a budapesti agglomeráció szerves folytatása.

A szegénység és a gyakran vele járó problémák egyik indikátora a cigány, romani és beás népcsoportokhoz tartozók aránya egy-egy területen. A 2001-es népszámlálási adatok alapján regionális összehasonlításban látható, hogy a Nógrád megyét magába foglaló Észak-Magyarországon él a legnagyobb arányban az említett három népcsoport. Észak-Magyarországot az Észak-Alföld és a Dél-Dunántúl követi a sorban. A vizsgált arányszám az összes többi régióban jóval kisebb, mint Észak-Magyarországon [77. ábra] Nógrád megyében a 2001-es népszámlálási adatok szerint cigány, romani és beás népcsoportokhoz tartozók aránya az Észak-Alföldön belül csak Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéhez hasonlítható, Észak-Alföld többi megyéjét meghaladja csakúgy, mint a Dél-Dunántúl összes megyéjének arányszámait [78. ábra]. Kistérségi bontásban látható, hogy a 2001-es népszámlálási adatok szerint a cigány, romani és beás népcsoportokhoz tartozók kiemelkedően magas arányával jellemezhető – majdnem összefüggő tömböt alkotó – hátrányos helyzetű észak-magyarországi és észak-alföldi kistérségek sorozata, amelyek összefüggő területét a magyar-szlovák határ mentén csak a Kazincbarcikai kistérség választja ketté (a 2001-es adatok szerint), a Budapest felé eső nyugati oldalán a Szécsényi és a Pásztói kistérség nyugati határvonalánál végződik. Települési bontásban látható, hogy a 2001-es népszámlálási adatok szerint cigány, romani és beás népcsoportokhoz tartozók aránya a megye keleti felének településein (Szécsényi, Salgótarjáni, Bátorterenyei, Pásztói kistérség) a legnagyobb, míg a nyugati oldalon a Rétsági kistérség helyzete a Dunántúl északi részéhez hasonló [79. ábra]. A társadalmi térképek azt jelzik, hogy Nógrád megye társadalmi tere két jól elkülönülő részre oszlik. A Rétsági és a Balassagyarmati kistérség által alkotott nyugati rész társadalmát a Budapesti agglomerációéhoz és Észak-Dunántúlhoz hasonló társadalmi mutatók jellemzik, míg a Szécsényi, Salgótarjáni, Bátorterenyei, Pásztói kistérség által alkotott keleti felét jellemző társadalmi indikátorok Észak-Magyarország hátrányos helyzetű térségeiéhez hasonlóak. Az a törésvonal, amely a megyei bontású társadalmi térképeken Nógrád megye és a tőle nyugatra eső fejlettebb területek között mutatkozik, a valóságban – a kistérségi és a települési szintű bontás tükrében jól láthatóan – nem Nógrád megye határán, hanem a megye közepén (a Balassagyarmati kistérség keleti határán) húzódik észak-déli irányban. Magyarország szlovák határ menti északi fele társadalmi szempontból ezen a törésvonalon válik ketté az ország – Nyugat-Nógrád, Közép-Magyarország és Észak-Dunántúl területileg összefüggő régiói által

alkotott – legfejlettebb térségére és – Kelet-Nógrádból, Borsod-Abaúj-Zemplén megye valamint az Észak-Alföldi Régió legészakibb megyéjéből álló – leginkább leszakadó tömbjére. A leszakadó magyarországi térséghez a határ túlsó oldalán Kelet-Szlovákia Lengyelorszáig tartó leszakadó térsége csatlakozik, amelynek népessége az említett magyarországi területekénél is rosszabb helyzetben van.

Kisebbségek – nemzetiségek – helyzete

Nemzetiség minden olyan, Magyarország területén legalább egy évszázada honos népcsoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, a lakosság többi részétől saját nyelve, kultúrája és hagyományai különböztetik meg, egyben olyan összetartozás-tudatról tesz bizonyosságot, amely mindezek megőrzésére, történelmileg kialakult közösségeik érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul. A nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX törvény biztosítja a nemzetiségek számára az önkormányzatok létrehozásához való jogot. Ezzel a joggal Nógrád megyében 4 népcsoport él, bár az egykori ruszin kisebbségi önkormányzat működése csak egy választási ciklusra terjedt ki.

Nógrád megyében a Magyarországon élő nemzetiségek közül a roma, a szlovák és a német nemzetiségek telepedtek le.

A **romák** alkotják a Magyarországon élő legnagyobb hivatalosan elismert nemzetiséget, ők az egyetlenek, akik nem rendelkeznek anyaországgal. A 2001-ben végzett népszámlálás adatai szerint nemzetiségi hovatartozás alapján 190 ezren vallották magukat cigánynak, míg a reprezentatív cigányvizsgálatok eredményei alapján a kutatók 1971-ben 320 ezer fő körülire, 1993-ban 468 ezer körülire, 2003-ban pedig mintegy 570 ezerre becsülték a cigányok számát. Ez az ország teljes népességéhez viszonyítva közel 5,5 százalékos arányt jelentett.

A romáknak hat nagy csoportja közül az oláh-cigányok élnek a megyében legnagyobb számban. Az oláh-cigányok túlnyomó többsége ismeri és beszéli a roma nyelvet. A megyében élő romák nagy része az apró falvakban él, kisebb részük a városokban. A falusias környezetben, többnyire szegregáltan, rossz lakáskörülmények között élnek. A megye több településén látszólag megállíthatatlan folyamat a település „elcigányosodása”, szegény-cigánnyá válása. A roma kisebbség foglalkoztatási rátája igen alacsony, ezen belül is a roma nőké 10%. Ez adódik egyrészt az alacsony iskolázottsági szintből és a korai gyermekvállalásból.

Számos gazdasági-társadalmi folyamatot tapasztalunk, amelyek kedvezőtlenül érintik a leghátrányosabb helyzetű térségeket, illetve társadalmi csoportokat. Nemzetközi összehasonlításban kifejezetten alacsony a foglalkoztatás, nem versenyképes az oktatás, veszélyesen nő a lakosság eladósodása. Ezek a folyamatok halmozottan érintik a roma lakosságot, aminek egyszerre oka és következménye a diszkrimináció, tehát ciklikusan újratermelő, generációk között öröklődő jelenségről van szó.

A **szlovák nemzetiség** a második legnagyobb számban élő nemzetiség a megyében. Országos szinten a 2001-es népszámlálási adatok alapján 17 693 fő vallotta magát szlovák nemzetiségűnek, ezzel szemben a hazai szlovák szervezetek 100–110 ezer főre becsülik a hazai szlovákság lélekszámát. A nógrádi szlovákság a megyében viszonylag szétszórtnak, a megye nyugati- és déli területein, kistelepüléseken él. Észak-Nógrád területén viszonylag kis számban élnek szlovák nemzetiségűek. A megye szlovák nemzetiségi települései: Alsópetény, Bánk, Erdőkürt, Felsőpetény, Lucfalva, Mátraszentimre, Nézsa, Nógrádsáp, Nőtincs, Ósagárd, Rétság, Sámsonháza, Szügy, Terény, Vanyarc, Nógrád, Galgaguta, Szuha–Mátraalmás, Bokor, Egyházasdengeleg, Bér, Keszeg, Legénd, Erdőtarcsa.

Jelenleg megyénkben kevés **német nemzetiségű** él, akik társadalmi helyzete semmiben nem tér el a szlovákokétól és a magyarságétól. Számukra az adekvát oktatás, nevelés, képzés, munkahelyi előrehaladás természetes, és a többségi társadalom tagjaiéval minimum azonos szintű.

A **roma lakosság aránya** Nógrád népesség összetételében közelít a 20% felé. Ugyanakkor a népességben elfoglalt arányuk korosztályonként más. Részvételük a nyugdíjas korosztályban elenyésző, míg az óvodások között – bár erről nem készült statisztika – meghatározó, számos településen nyilvánvalóan, és egyes becslések szerint megyei szinten is már többségi. Nem mentesül a cigányság a rájuk fokozottan érvényes mutatók mellett (aluliskolázottság, szakmanélküliség, munkanélküliség, alacsony vagy irreális önértékelés, mostoha lakáskörülmények, tömeges nélkülözés, telepszerű elhelyezkedés, szubkultúra lét, gyakran visszahúzó szocio-kulturális háttér, stb.) a mindenkire egyaránt érvényes trendek közül a család(ok) erodálásának folyamata alól sem. Ma a gyermekek 42% nem házasságban, hanem együttélésben (vagy még abban sem) születik.

1.2. e) közlekedési (országos és térségi jelentőségű közúti, kerékpáros, vasúti, légi és vízi közlekedés) és kommunális infrastruktúra

1.2. ea) vonalas rendszerek, létesítmények

Az állami tulajdonú úthálózat jelenlegi hossza 944 km, amiből a főutaké 170 km, mely a 2. számú Budapest–Vác–Rétság–Hont elsőrendű főútból, a 21. számú Hatvan–Somoskőújfalu elsőrendű főútból, továbbá a 22. számú Rétság–Salgótarján és 23. számú

20. táblázat: Nemzetiségi önkormányzatok számának alakulása

Megnevezés	1998.	2002.	2006.	2010.	2012.
Roma	44	64	81	87	76
Szlovák	11	18	21	23	24
Német	2	3	2	2	2
Ruszin	-	-	1	-	-
Összesen	57	85	105	112	102

Forrás: KSH

Kisterenye–Tarnalelesz másodrendű főutakból áll. Hosszuk és irányuk csak a legszükségesebb elérhetőségeket biztosítják a megye méretéhez, települési viszonyaihoz igazodva, a hiányzó kapcsolatokat a további fejezetek ismertetik.

A 774 km hosszú mellékúthálózat elsősorban összekötő utakból és bekötőutakból áll a megye apró falvas szerkezetéhez igazodva.

Nógrád megye országos közúthálózatának útkategóriánkénti megoszlását és az országos közutak burkolattípus szerinti százalékos megoszlását az 1.2. e) számú melléklet mutatja be.

További összesen 5067 km út van önkormányzati tulajdonban, melyből 1356 km a belterületi út. A belterületi utakból 420 km (31%) még ma is kiépítetlen. Meglepő, de például Bátonyterenye városban 23,4, Balassagyarmaton 15,5 km a kiépítetlen belterületi út. Regionális támogatással pár tíz kilométernyi önkormányzati út az elmúlt években felújításban részesült, de ezzel együtt is a belterületi burkolt utak kb. 50%-a gyenge vagy rossz minőségű. A 3710 km külterületi útból mindössze 78 km (2,1%) a kiépített szakaszok hossza.

A kerékpárutakra általánosságban az a jellemző, hogy az országban elkészült kerékpárút-beruházások zömében nem alkotnak hálózatot. Így van ez Nógrádban is. Egyrészt hiányzik a települések közigazgatási határát túllépő, rendszerben való gondolkodás, másrészt a beruházások java része hivatásforgalmi célokat szolgál. Nógrád megyében négy pontszerű kerékpárút épült ki: Rimóc–Hollókő (8,4 km), Pásztó és Hasznos (0,69 km), a 21. sz. főút mentén Salgótarjánnál (1,84 km), illetve a nőtinci tározó partján. Egy nemzetközi program keretében (Hollókőtől Murányig – Határon átnyúló kerékpárút-hálózat néven) a Nógrád Megyei Önkormányzat projektvezetésével 70 km kerékpárút engedélyezési terve készült el. Finanszírozásához a megyei önkormányzat 3,5 mFt önerőt vállalt. Kiemelt projektként formálódik a Zagyva kerékpáros turisztikai fejlesztés, melynek keretében kialakítandó kerékpárút Salgótarjánra a Heves megyei Boldog településsel köti össze. A csatlakozó Boldog-Szolnok kerékpárút szakasz külön projektben épül meg.

Korábban az Ipoly megyei szakaszán számos híd állt, amelyek közül kevés maradt meg: a 2. sz. főúton Parassapuszta és Ipolyság (Šahy), a 22. számún Balassagyarmat és Tótygarmat (Slov. Darmoty) között. Újjáépült a közelmúltban a Pösténypuszta [Szécsény] – Pető (Peťov) és Rárópuszta [Nógrádszakál] – Raroš közötti.

Nógrád megye Szlovákiával 156 km hosszú határszakaszán jelenleg a 2. sz. főúton Parassapusztánál (Ipolyság (Šahy) felé), a 21. sz. főúton Somoskőújfalunál (Sátorosbánya (Siatorska Bukovinka) felé), valamint Balassagyarmatnál (Tótygarmat (Slov. Darmoty) felé) és Cerednél (Tajti (Tachty) felé) közúti, illetve a Somoskőújfalunál vasúti határátlépési pont található. Az elmúlt időszakban átadott (Pösténypuszta [Szécsény] – Pető (Peťov) és Rárópuszta [Nógrádszakál] – Raroš közötti hidakkal további határátlépési pontok létesültek. Az átadott két hídon túl további hidak megépítése, valamint az Ipoly folyóval nem érintett határszakaszon egykori útkapcsolatok visszaépítése indokolt a közlekedési szakemberek szerint.

A megye vasútvonalai az országos átlagnál rosszabb állapotban vannak, ha minden szempontot figyelembe veszünk, akkor talán az utolsó helyet foglalják el. A pályák karbantartása folyamatos, de ez csak a szinten tartásra éppen hogy elég. Időszakosan látványos romlások történnek.

A vonalak még jelen állapotukban is többre lennének képesek a személyszállításban. A magyar vasúthálózat egyik legrégebben kiépített elsőrendű fővonalán megközelíthető Salgótarján az egyetlen megyeszékhely, amelynek nincs közvetlen vasúti kapcsolata Budapesttel, és nincs intercity közlekedés sem.

A vasútvonalak részletes ismertetését 1.2. ea) számú melléklet tartalmazza.

A fenntartható fejlődés követelményei a vasútvonalak jövőbeli jobb kihasználásának lehetőségét és fejlesztésének igényét új megvilágításba helyezik, illetve egyes esetekben parancsoló szükségszerűségként vetítik előre.

1.2. eb) egyéni és közösségi közlekedési megközelíthetőségi viszonyok

A Nógrád Volán Zrt. 2005. január 1-től közszolgáltatási szerződés keretén belül végzi helyi és helyközi személyszállítási feladatait. Személyszállítási üzletággal rendelkezik Salgótarjánban (helyi és helyközi), Balassagyarmaton és Budapesten. A bátonyterenyei személyszállítási üzletág 2007. április 1-től gazdasági okok miatt megszüntetésre került, az itt ellátott tevékenységek beintegrálódtak a salgótarjáni helyközi személyszállítási üzletág feladatkörébe.

A társaság Salgótarjánban helyi járatit és helyközi, Balassagyarmaton helyi-helyközi, valamint Szécsényben helyközi, helyi autóbussz-állomást üzemeltet.

A salgótarjáni, balassagyarmati és a szécsényi önkormányzatokkal közösen elindított autóbussz pályaudvar rekonstrukció illetve, újjáépítés eredményeként 2007-ben mindhárom városban sor került az autóbussz-pályaudvarok átadására.

A Nógrád Volán Zrt. 2000. évtől intenzív menetrend racionalizálást hajtott végre. A 2000–2008. év időszakában mintegy 22,1%-os – 2447 ezer km – fizető kilométer kibocsátás történt a helyközi és távolsági menetrend szerinti közlekedésben. A kiszolgálási színvonal emelése érdekében az ütemes menetrend bevezetése Salgótarján és Budapest között kialakított részhálózaton többletfutás teljesítmény megrendeléssel járt.

A megye három városában (Salgótarján, Balassagyarmat, Bátonyterenye) üzemeltet **helyi járatit** közlekedést. A helyi járatit hasznos km-teljesítmény 86,2%-át a megyeszékhely helyi közlekedésének teljesítménye teszi ki. A három városban 36 db autóbusszal 48 vonalon szállítják az utasokat, (iskolai előadási) munkanapokon mintegy 631 db indított járat közlekedtetésével.

A megyében nemzetközi, de még országos jelentőségű repülőtér sincs. A nemzetközi repülési igényt Budapest (Liszt Ferenc Repülőtér) elégíti ki, az M3 autópályáról való viszonylag kedvező eléréssel. A megyeszékhelytől mindössze 30 és 40 km-re szlovák oldalon található a losonci és a sliac-i repülőtér, amelyek a megye elérését segíthetnék, de lehetőségeik egyelőre kiaknázatlanok. A kisebb losonci magánrepülőtér belföldi célokat szolgál, egy aszfaltos leszállópályával rendelkezik. A 800 m hosszú és 30 m széles aszfalt leszállópályával rendelkező sliac-i repülőtér 1500 m hosszúságúra fejlesztésére az adottságok megfelelőek, így kisebb utasszállítógépek leszállására is lehetőség nyílna. Repülőtéri infrastruktúrája jól kiépített: hangárok, szerelőműhelyek, üzemanyagkút található, valamint szállás, étkezési lehetőségek is gazdagítják kínálatát.

A vasúti összeköttetések kapcsán fontos megjegyezni, hogy a megyeszékhely vonaláról a kelet-magyarországi nagyvárosokba nem lehet egy átszállással kényelmesen, gyorsan eljutni, mivel az Intercity járatok nem állnak meg Hatvanban. Ehhez Füzesabonyba vagy Budapestre kell tovább utazni. A probléma elsősorban a nyugdíjas és a felsőoktatásban tanuló fiatal korosztályt érinti.

Szlovákia irányába a határon átnyúló személyszállításnak már szinte teljes hiánya figyelhető meg. A szomszédos szlovák megyékkel a vasúti összeköttetés csak Somoskőújfalun keresztül működött korábban is, de csak Fülekig. Innen tovább átszállással lehetett eljutni Losoncig. 2011-ben ez a füleki járat is átmenetileg felfüggesztésre került. Határ menti fekvése ellenére Nógrád megyét érintően a Volán csak napi egy nemzetközi autóbuszjáratot működtet (Budapest-Krakkó parassapusztai átkeléssel), az sem közlekedik a hét minden napján.

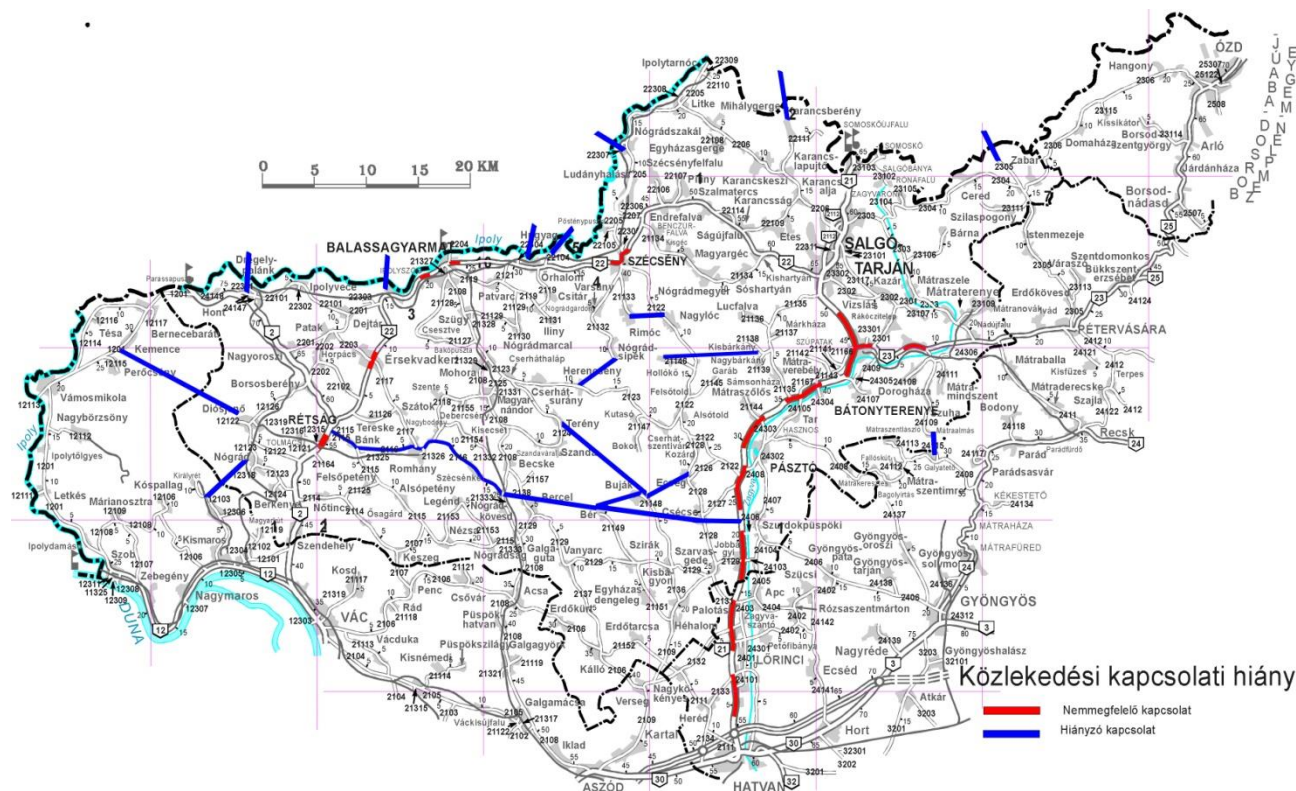
1.2. ec) közlekedési kapcsolati hiányok

A legalapvetőbb közlekedési kapcsolati hiány a 21. sz. főút esetében mutatkozik. Sokat segített a nemzetközi átmenő forgalom, az M3 autópálya felé irányuló forgalomnak a megyeszékhely elérhetősége szempontjából megindult négy nyomúsítási folyamata, valamint a több évtizedes késedelemmel befejezett salgótarjáni tehermentesítés előmozdításában. Feltétlenül szükséges a négy nyomúsítás folytatása, az M3 autópálya és Salgótarján közötti teljes kiépítése, a szakaszosan elkészült négy nyomú szakaszok összekötése. A kormány az egyes közlekedésfejlesztési projektekkel összefüggő közigazgatási hatósági ügyek nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű ügyé nyilvánításáról és az eljáró hatóságok kijelöléséről szóló 345/2012. (XII. 6.) Korm. rendeletével a 21. sz. főút négy nyomúsítását nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű ügyé nyilvánította, s a beruházással összefüggő útügyi hatósági engedélyezést a kiemelt jelentőségű ügyé minősített közigazgatási hatósági eljárások közé sorolta.

Közlekedési kapcsolati hiányt teremt a 23. sz. főút települési belterületi szakaszokon átvezető jelenlegi nyomvonal, Bátortereny (Kistereny) és Nemti elkerülésének hiánya akadályozza a főúti funkció megfelelő betöltését.

Hiányzó kapcsolat a 22. sz. főút Balassagyarmat elkerülésének elmaradt folytatása. A 2004-ben megépült belterületi rövid elkerülést mindkét irányban hosszabbítani szükséges a városon kívül, hogy az elkerülés teljes értékű lehessen.

19. ábra: Közlekedési kapcsolati hiányok

Forrás: OTrT

Nógrád megye közlekedésfejlesztési koncepciójában a Balassagyarmatot északról elkerülő út keleti negyedének megépítése országos főközlekedési útként került megjelölésre, – melyet az OTTrT (Országos Területrendezési Terv) 2013. évi társadalmi egyeztetésre bocsátott anyaga is így tartalmaz – míg a déli elkerülő út, hálózati jelentőségű, új összekötő útként 2020-ig megvalósítandó fejlesztésként van rögzítve. A déli elkerülő út fejlesztése az állami közútkezelő „forrásvezérelt” terveiben 2020-ig nem szerepel. A megközelítőleg 5,7 km hosszú útfelvezetéssel – a tervezhető 2020-ig terjedő időszakban – a balassagyarmati ipari területeket összekötő, feltáró, önkormányzati útként lehet csak számolni, amennyiben a forrásokat az önkormányzat meg tudja teremteni, illetve szerezni. További szükséglet a 22. sz. főúton a többi település elkerülése, fontossági sorrendben előre hozva Szécsény városát és Érsekvadkertet.

A 2. sz. főúton a további elkerüléseket elvileg megoldja az M2 autótű tervezett kialakítása. Rétság város esetében válhat ez sürgössé, amennyiben az autótű kiépítés elhúzódik.

Hiányzó kapcsolatot jelentenek a jelenleg csak egy irányból megközelíthető zsáktelepülések. Ezen a helyzeten sokat segített a közelmúltban újjáépített pósténypusztai és rárópusztai két Ipoly-híd, de további kiépítések is szükségesek, zsáktelepülési szempontból a hugyagi egykori híd esetében, egyéb úthálózati hiányzó kapcsolat tekintetében Drégelypalánk, Balassagyarmat-Ujkkóvár, Nógrádszakál és Órhalom esetében.

Ugyancsak szükséges a Szécsény-Hollókő turisztikai fejlesztési tengely folytatásaként a hollókői világörökségi attrakció és a 21. sz. főút Bátorterenyé térségébe eső szakasza közötti közúti kapcsolat kiépítése. Az új kapcsolat a Bátorterenyei kistérség Mátra felőli szélén, a Mátraalmás és Galyatető között tervezett út kiépítése révén nem csak annak a közúti csatlakozási feltételét teremti meg, hogy a Bátorterenyei kistérségből Szentkút turista forgalmának egy része Hollókőt és Szécsényt is érthesse, hanem mindezt közvetlenül hozzákapcsolja Galyatető és a Mátra kiemelt üdülőkörzete turisztikai forgalmához is. Korábban tervek készültek Nógrádsipek és Herencsény, valamint Bér, Buják és Ecseg összekötésére. Felmerült még, hogy szükséges Rimóc és Nagylóc, valamint Legénd és Romhány összekötése, valamint Pest megyét is érintően Nógrád és Szokolya között útkapcsolat kiépítése. A határ szakaszon jelentős igény mutatkozik a Karancsberény és Lipovány (SK), valamint a Zabar-Gömörpérfalva (SK) egykori utak visszaépítésére. Vizsgálatra javasolt a jelenleg nem országos közúti szintű útvonalú Diósjenő-Kemence (Pest megye), Buják-Terény és Mátraalmás-Galyatető (Heves megye) nyomvonalak esetleges fejlesztése. A távlati tervekben szerepel a Rétság és a 21. sz. főút közötti útszakasz főúti szintű fejlesztése. A kiépítést indokolja, hogy a megye északi részén húzódó 22. sz. főúton kívül egyéb kelet-nyugat irányú főúti szintű kapcsolat nincsen. Ez a főúti kiépítés a korábbi elképzelések szerint folytatódik Gyöngyös térségén keresztül a Tisza tó irányába.

1.2. ed) vízellátás

Nógrád megyében minden település rendelkezik **közüemi vízellátással**. A vízellátás vizsgálata során fontos szempont a lakásállomány változásának elemzése. A megye területén 2006 óta a lakásállomány, ha nem is nagymértékben, de növekedést mutat.

A 90 206 (2010. év vége) lakásból 80 134 (89,2%) csatlakozik a közüzemi vízellátáshoz, ez a csatlakozási arány azonban alacsonyabb az országos átlagnál (94,9%). A lakásépítéssel párhuzamosan folyamatosan növekszik az ivóvíz hálózatra csatlakozott lakások aránya is. A megye vízellátását uralkodóan a térségi vízellátó-elosztó rendszerek biztosítják. Vízbázisuk a távlati igények kielégítésére is alkalmas, a víz továbbítására és a tározásra szolgáló főműveik a beállt, elosztóhálózatok menti alacsony vízfogyasztásokhoz képest túlméretezettek.

A legnagyobb művek köré szerveződtek a szolgáltató cégek, amelyek maguk is térségi szervezetek: Észak-magyarországi Regionális Vízművek Zrt. (ÉRV), Nyugat-Nógrád Vízmű Kft. mely feladatkörét 2011-ben a Duna Menti Regionális Vízmű Zrt. (DMRV) vette át, Észak-Nógrád Vízmű Kft. Dél-Nógrádi Vízmű Kft. és Bátortereny és Környéke Víz-és Csatornamű Kft., mely utóbbi három feladatkörét az Észak-magyarországi Regionális Vízművek Zrt. (ÉRV) vette át, a Salgótarján és Környéke Vízmű Kft. Az Ipoly érintett vízgyűjtőterületén felszíni vízkivétel a Komra-völgyi tározón és a Terény-Kiskérpusztai tározón keresztül történik. Az Ipolyból kivett víz, a Komra-völgyi tározón keresztül az Észak-Magyarországi Regionális Vízművek Zrt. működési területén található települések ivóvízellátását szolgálja. Az így felhasznált víz befogadója a Tarján-patak, amely a Zagyva vízgyűjtőjére esik.

A vízellátás-fejlesztési feladatokban ma már nem a bekötések számának növelése a legfontosabb, hanem a minőség biztosításának igénye. A távlati igények kielégítése a megye területén található vízbázisokból lehetséges, azonban további vízminőség-javító intézkedésekre van szükség a határértékeket meghaladó vízbázisoknál. A vízminőség javításra a hosszú tartózkodási idők miatt is szükség van. A Dejtári víztermelő telep vízminőség javítása és költséghatékonyságának emelése, valamint a regionális vízellátás (Dunai vízbázisoktól) kapacitásának bővítése, az ellátási biztonság fokozása szükséges.

1.2. ee) Szennyvízelvezetés, szennyvíztisztítás, szennyvíz és szennyvíziszap elhelyezése

A csatornázás és a szennyvíztisztítás fejlesztése a vízkészletek hosszú távú megőrzése szempontjából is kiemelkedő fontosságú. A lakosság átlagos vízfogyasztása egy főre nézve 2008-ban 62 l/nap körül alakult a megyében. Ebből a mennyiségből átlagosan 45-50 l/nap szennyezett víz keletkezik. A használt víz a környezet egyik legjelentősebb, leggyorsabban terjedő szennyező forrása lehet, amennyiben az nem kerül megfelelő módon összegyűjtésre és kezelésre. A megyében található vízbázisok védelme érdekében a szennyvizek elhelyezését meg kell előznie a megfelelő többfokozatú tisztításnak, ezért a szennyvízkezelés kérdése kiemelt fontosságú a térségben. A szennyvíztisztítás helyzete, kapacitása a folyamatos fejlesztéseknek köszönhetően fokozatosan javult az elmúlt években.

2011-ben a megye 131 települése közül 98-ban épült ki szennyvízcsatorna-hálózat. A 90 279 lakásból 60 927 (67,5%) csatlakozott a szennyvízhálózatokhoz. Ez az arány magasabb a régiós (65,1%), de érezhetően alacsonyabb az országos (72,8%) átlagnál. Általánosan elmondható, hogy az elmúlt tíz évben a településeken keletkező szennyvizek tápanyag tartalma jelentősen megnövekedett, amit a korábban, de többnyire még a közelmúltban létesített szennyvíztisztító telepek sem tudnak kellően eltávolítani. A szennyvíztisztítókkal kapcsolatban elmondható, hogy kapacitásuk és tisztítási hatásokuk nem mindig kielégítő (pl. foszfor eltávolítás, vagy a természet-közeli technológiájú telepek működési problémái). A szennyvíztisztítás helyzete, kapacitása összességében a folyamatos fejlesztéseknek köszönhetően fokozatosan javult az elmúlt években, de fontos kiemelni, hogy a kisebb szennyvíztisztító telepeknél általában nem megoldott a szennyvíziszap helyben történő elhelyezése. A szennyvíztisztítás területén ezért még jelentős fejlesztésekre van szükség annak érdekében, hogy a fenntartható fejlődés környezeti követelményeinek megfelelhessen a megye.

1.2. ef) energiaellátás

A nógrádi villamos berendezések és hálózat tekintetében a hálózati engedélyes az ÉMÁSZ Hálózati Kft., melynek a megbízásából a hálózatot üzemelteti az ELMŰ-ÉMÁSZ Hálózati Szolgáltató Kft., illetve egyes munkákra pályázati úton nyertes vállalkozók is bevonásra kerülnek. Az ellátás teljes körű, mind a 131 település ellátott villamos energiával.

A 120kV-os távvezetékek régebben az országos alaphálózat részét képezték, mára **főelosztó hálózati** szerepet töltenek be. Nógrád megye villamosenergia-ellátásának fő betáplálását a kétrendszerű DETK-NBAT (Nagybátony) 120 kV-os távvezeték biztosítja. A Nagybátonyi 120/20 kV-os alállomás a csomópont, de ellátható még Lőrinci ill. Borsodnádásd felől is.

Nagybátonyból két 120 kV-os kör indul:

- a „**Nagy-Nógrádi kör**”: Nagybátony – Balassagyarmat – Nógrádkövesd (Rétság) – Mátra (Lőrinci) – Nagybátony. (Rétság második irányú betáplálása Vác felől van.)
- a „**Kis-Nógrádi kör**”: Nagybátony – SKŰ (St. Acélgár) – Salgótarján ÉMÁSZ – Nagybátony

A 120 kV-os alállomásokon történik a 120/középfeszültségű transzformáció, az ott elhelyezett nagy transzformátorokkal, melyek a fenn részletezett két 120 kV-os körre vannak felfűzve.

Az alállomásokról indulnak ki a 20 kV-os (a megyében uralkodó feszültség szint) és 10 kV-os (Salgótarján) szabadvezetékek vagy kábelek. Ezekre vannak felfűzve a településeket, üzemeket, intézményeket ellátó közép/kisfeszültségű transzformátorok.

Az egyes települések ellátásában a 120 kV-os hálózat nem játszik közvetlen szerepet, csak a fentiekben részletezett hálózati elemek soros tagjaként.

A megye éves villamos energia felhasználásának a lakosság valamivel több, mint 1/3-át fogyasztja el. Az egyes települések ellátása a fokozatosan átviteli szerepkörűvé vált 120 kV-os hálózati rendszerről vételezett villamos energiával történik. A kifeszültségű hálózat hossza 2008-ig folyamatosan nőtt (1847 km), azóta ez az érték, ha kis mértékben is de csökkent (2011, 1698 km). A 2008-ra jutó villamosenergia-felhasználás 2007-ig nagyjából stagnáló, 2008-ban viszont valamelyest növekvő volt.

A szolgáltatott villamos energia 2008-as csökkenése után 2011-re 586 736 MWh-ra emelkedett.

A megyében az egy háztartási fogyasztóra jutó villamos energia felhasználás 2009 óta csökkenést mutat.

A Nógrádban öt nagy villamos állomás található, Salgótarjánban, Nagybátonyban, Balassagyarmaton, Rétságon, Nógrádkövesden, és a déli részen már Heves területén Lőrinciben. Területünk országos szinten kiemelkedik az állomások terén, főként, ha figyelembe vesszük, hogy ezek az elmúlt 12 évben átépítésre kerültek.

A megye településeinek földgázzal való ellátottsága szinte teljes körűnek mondható, a vezetékes gáz mindössze három településen (Ipolytarnóc, Kiscest és Rákócziabánya) nem elérhető, és közpénzből gazdaságosan meg sem valósítható. Az összes értékesített vezetékes gáz mintegy 50%-át fogyasztották 2008-ban a háztartások. Az egy háztartásra jutó vezetékesgáz-fogyasztás – nyilvánvaló összefüggésben a növekvő árakkal – 2006 óta mintegy 20%-kal csökkent.

A távfűtés és melegvíz-szolgáltatás jelenleg egy településen – Salgótarjánban – biztosított, és összesen 3.800 lakást és mintegy 700 közületi fogyasztót is érint. Ezen a területen változás várható, amennyiben a tervezett, modern technológiájú, környezetbarát biomassza erőmű megépül Salgótarjánban. A nem vezetékes energiahordozók használata még jelenleg is meghatározó részarányt foglal el Nógrád megye hőenergia ellátásában, a háztartásoknál mintegy 40%-ban használnak még nem vezetékes energiahordozókat.

1.2. eg) hulladéklerakók, hulladékgazdálkodás

Nógrád megyében 2007-re a rendszeres hulladékgyűjtés már mind a 131 településen megszervezésre került. A lakásállomány több mint 85%-a a szolgáltatásba bevont.

A keletkező települési szilárd hulladék mennyisége kis mértékben csökkent az elmúlt években, azonban az összmennyiségen belül a lakossági eredetű hulladék aránya rendre növekedett. A 2010-ben a keletkezett települési szilárd hulladék 85,8%-a került a lakosságtól elszállításra. Az elszállított, közel 67 ezer tonna települési szilárd hulladék gyakorlatilag teljes mennyiségben lerakással kerül ártalmatlanításra. Az újrafeldolgozással hasznosított hulladék – bár az utóbbi 5 évben megduplázódott – csekély mennyiségű, 2010-ben is 1 tonna alatti, mindössze csak 0,14%-ot képviselt. Növekedése az egyes alkotók szelektív gyűjtésének bevezetésével, vagy hulladékgyűjtő szigetek felállításával vált lehetségessé, s a jövőben intenzív felfutása prognosztizálható.

21. táblázat: Hulladék gyűjtése, ártalmatlanítása

Megnevezés	2000.	2007.	2008.	2009.	2010.
<i>Hulladékgyűjtés</i>					
Hulladékgyűjtésbe bevont település	122	131	131	131	131
Rendszeres hulladékgyűjtésbe bevont lakás és üdülő	79 328	81 242	80 633	79 992	79 607
Ebből: lakás	77 719	79 886	79 192	78 634	78 300
Szelektív hulladékgyűjtésbe bevont lakás és üdülő	..	176	5 010	11 297	7 434
Ebből: lakás	..	171	4 457	10 743	6 879
Elszállított települési szilárd hulladék, ezer t	..	74,3	74,2	61,5	66,8
Ebből: lakosságtól	..	58,7	61,0	52,4	56,7
ezen belül: szelektív hulladékgyűjtésben	..	0,0	0,1	0,1	0,0
Elszállított folyékony települési hulladék, ezer m ³	81,9	30,1	34,4	34,1	31,4
Ebből: lakossági tárolókból	21,9	9,5	11,9	9,7	9,6
<i>Hulladékhasznosítás, ártalmatlanítás</i>					
Újrafeldolgozással hasznosított, ezer t	..	0,5	0,6	0,9	0,9
Energiahasznosítással történő égetéssel hasznosított, ezer t	..	–	–	–	–
Energiahasznosítás nélküli égetéssel ártalmatlanított, ezer t	..	–	–	–	–
Lerakással ártalmatlanított, ezer t	..	73,8	73,6	60,5	65,9
Összesen	..	74,3	74,2	61,5	66,8
Üzemelő lerakóhelyek száma	23	12	11	3	3

Forrás: KSH évkönyv 2010

Nógrád megyében hosszú távon is üzemelő, meglévő, illetve fejlesztésre tervezett regionális hulladéklerakó helyek Nógrádmarcalon és Salgótarjánban találhatóak, melyek azonban jelenleg együtt sem nem képesek a feladatok teljes körű megoldására. A megyében keletkező szilárd hulladékok hosszú távú begyűjtése, kezelése és lerakása tehát nem mindenhol megoldott. Kedvezőbb ebből a szempontból a nyugat-nógrádi térség helyzete, ahol a közelmúltban a Nógrádmarcalon kialakított hulladékkezelő központ hosszú távon is kielégíti az igényeket. Nógrád megye keleti része hulladékgazdálkodási szempontból „fehér foltos” terület, mely az országos hulladékgazdálkodási programból 2010-ig rendre kimaradt. A kelet-nógrádi területeken jelenleg a legnagyobb területi vonzással rendelkező salgótarjáni lerakó mellett – kisebb, mikro-térségi vonzással szállítanak még hulladékot Bátorfyerenyre és Jobbágyi lerakóiba, valamint a megye területén kívülre, a Hatvanban működő átrakóba is.

Jelenleg 4 térségi jelentőségűnek nevezhető szilárd hulladéklerakó üzemel a megyében, Salgótarján (29 település, 73 000 lakos), Bátorfyerenyre (10 település, 35 000 lakos), Jobbágyi (23 település, 20 000 lakos) és Nógrádmarcal (54 nógrádi település, több mint 60 000 nógrádi lakos) településeken.

A megye településeinek hosszú távú hulladék-elhelyezési feladatait térségi hulladékgazdálkodási rendszerek kialakításával, két korszerű, nagytérségi települési hulladékkezelő és lerakó létesítmény működtetésével kívánja Nógrád megye megoldani. Nógrádmarcalon a Zöld Híd Program (Észak-kelet Pest és Nógrád Megyei Regionális Hulladékgazdálkodási Projekt) részeként, EU normák szerint megépült hulladékkezelő központban 2010 második felétől a Nógrád megye nyugati részének 54 településéről beszállításra kerülő települési szilárd hulladékot kezelik. A Kelet-Nógrád Térségi Hulladékgazdálkodási Társulás – melyhez már 51 település csatlakozott – támogatást nyert a salgótarjáni fő helyszínnel fejlesztendő térségi hulladéklerakó továbbtervezésére, melyet a közeljövőben, KEOP támogatással terveznek megvalósítani.

A két, – a megfelelő hulladékok újrahasonosítását elősegítő, a nem hasznosítható hulladékok számára pedig a környezetvédelmi követelményeket maradéktalanul kielégítő lerakót kiépítő – támogatott fejlesztés befejezésével, a teljes megyét lefedni képes, integrált, komplex, EU konform hulladékgazdálkodási rendszer alakul ki.

A 20/2006 (IV.5.) KvVM rendelet előírásainak megfelelően 2009. július 16-ig valamennyi olyan legális, működési engedéllyel rendelkező, települési kommunális hulladéklerakó – melyet a rendelet környezetszennyezőnek, a légkört, a vizeket és az emberi egészséget potenciálisan veszélytétőnek minősített – bezárt. A rekultivációs tervek elkészültek a teljes körű rekultiválás – két projekt keretében, EU támogatással – 2014. évben befejeződhet.

1.2. f) A települések intézmény-felszereltsége (a lakosság egészségügyi, szociális, oktatási, kulturális, szabadidő, sport-, kereskedelmi, szolgáltató és igazgatási intézményekkel való ellátottsága, az intézmények kihasználtsága)

Nógrád megye egészségügyi ellátórendszere magába foglalja a fekvőbeteg- (kórházak), a járóbeteg- (szakrendelők, gondozók) és az alapellátást, utóbbi a felnőtt háziorvosi, gyermekorvosi, fogorvosi és védőnői ellátásból áll.

A megye egyre csökkenő lakosságának egészségügyi ellátását a megye **3 fő egészségügyi intézményén**, a salgótarjáni **Szent Lázár Megyei Kórházon**, a balassagyarmati **dr. Kenessey Albert Kórház-Rendelőintézet**en valamint a pásztói **Margit Kórházon** kívül az **aktív fekvőbeteg szakellátásban** további 19 (budapesti, Pest- és Heves megyei) kórház, krónikus, rehabilitációs ellátásban további 12 megyén kívüli intézmény látja el. A 3 megyei intézmény ellátási kötelezettsége, mindössze 10 szakmában terjed ki a megye teljes területére

A 2007. évi egészségügyi reformhoz kapcsolódva a kórházi ágyszám csökkenés Nógrád megyét is érintette, ez alapján kialakult az új fekvőbeteg szakellátási struktúra, melynek eredményeként a pásztói Margit Kórház 100 aktív ágyából 80 elvonásra került, krónikus, rehabilitációs és ápolási ellátás nyújtására 75 ágy helyett 155 áll rendelkezésre. A salgótarjáni megyei súlyponti kórház belgyógyászati osztályát érintette nagyobb ágyelvonás (94-ről 68-ra) míg a balassagyarmati kórház aktív ágy száma közel 200-al csökkent, a krónikus rehabilitációs és ápolási ágyszámok 50-el történő növekedése mellett.

A megye egészségügyi szolgáltatói struktúráját a működtető forma szerinti változások ekkor még nem érintették.

2012. január 1-jével a megyei önkormányzati fenntartásban lévő egészségügyi intézmények állami tulajdonba kerültek, ugyanezen év májusától pedig a települési önkormányzatok jogutódjává a magyar állam lépett.

Az új területi kötelezettség 2012. július 1-jei bevezetésével a Szent Lázár Megyei Kórház ellátási területe lecsökkent, ugyanakkor a balassagyarmati kórházé egyes szakmákban megnövekedett, sőt van olyan is, amelyben minden kistérségre (járásra) kiterjed. A pásztói kórház már csak krónikus és rehabilitációs ellátást nyújt, illetve egynapos sebészeti beavatkozásokat végez.

2009-től folyamatosan 1487 az engedélyezett kórházi ágyszám. Jelentősebb változások a működő kórházi ágyak és az ágykihasználtság tekintetében nem történtek.

A 2012. július 1-jétől megállapított új fekvőbeteg-szakellátási kapacitás alapján Nógrád megyében 14-el csökkent az aktív ágyak száma, a krónikus ágyak száma pedig 4-el nőtt.

22. táblázat: Kórházi ágyak, db

Megnevezés	2000.	2008.	2009.	2010.	2011.
Összesen					
Engedélyezett kórházi ágy	1660	1474	1487	1487	1487
Működő kórházi ágy	1533	1442	1455	1455	1455
Ágykihasználás, %	72,6	72,5	71,5	69,8	68,3

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyve, 2011

A megye kórházai 300 000 lakos ellátásra is alkalmasak lennének, mégis alacsony ágykihasználtsági mutató jellemzi őket.

Járóbeteg-szakellátás:

Járóbeteg-szakellátáshoz kapcsolódó rendelőintézet Salgótarjánban, Balassagyarmaton és Pásztón a kórházhoz integráltan működik. Salgótarjánban ezenkívül, a Nógrád Megyei Kormányhivatal két egészségügyhöz kapcsolódó szervezeti egysége egészségbiztosítási orvosszakértési tevékenységgel is foglalkozik. Rétságon és Szécsényben 2011-ben Európai Unió forrásból és kistérségi önkormányzatok összefogásával kistérségi járóbeteg-szakellátó központok jöttek létre.

A megye járóbeteg-szakellátásának teljesítmény mutatói közelítenek az országos átlaghoz, azonban más megyékhez viszonyítva közel sem jó Nógrád helyzete.

A megye kórházai és rendelőintézetei több lépcsős rekonstrukción estek át, így infrastrukturális ellátottságaik a mai követelményeknek megfelelnek.

A járóbeteg-szakellátás részeként működik a balassagyarmati Merident Bt., mely a fogászati ellátásban vesz részt.

Háziorvosi ellátás:

Nógrád megyében az egészségügyi államigazgatási szerv által engedélyezett, közfinanszírozott háziorvosi körzetek száma 137, amely az alábbi táblázat szerint oszlik meg.

23. táblázat: Háziorvosi ellátás

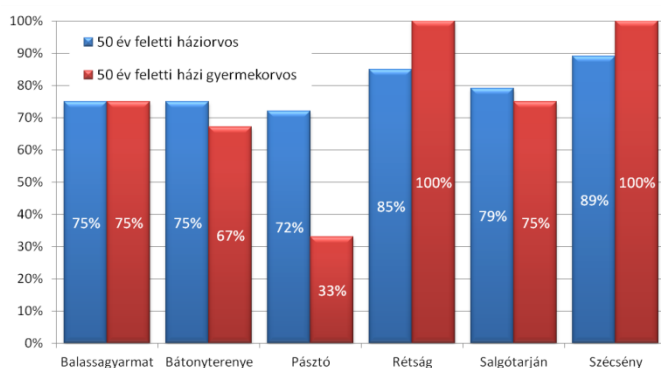
	Engedélyezett	Betöltött	Betöltetlen	Ebből tartósan betöltetlen
Felnőtt háziorvosi körzet	56	55	1	1
Gyermek háziorvosi körzet	25	23	2	2
Vegyes körzet	56	52	4	3
Háziorvosi ellátás összesen	137	130	7	6

Forrás: Nógrád Megyei Kormányhivatal Népegészségügyi Szakigazgatási Szerve, Tájékoztató Nógrád Megye Közgyűlése részére Nógrád megye háziorvosi ellátásáról, 2012. október 31.

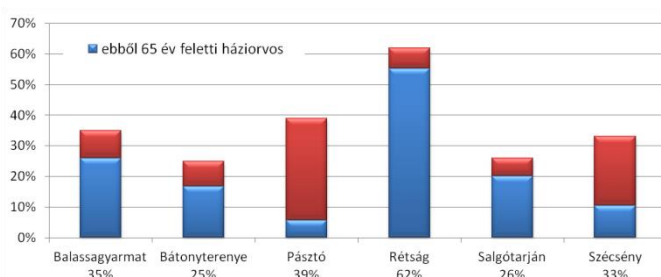
A Rétsági kistérségben 1 vegyes körzet, a Salgótarjánban pedig 1 felnőtt, 2 gyermek és 3 vegyes körzet betöltetlen.

A körzetek nagy része területi kötelezettséggel működik, az ellátotti kör önkormányzati rendeletben meghatározott. A Salgótarjáni kistérségben egy hajléktalanokat ellátó, a megyére kiterjedő területi kötelezettséggel működő praxis is engedélyezett. A 130 betöltött körzetet és a 7 betöltetlent 129 orvos (106 háziorvos és 23 házi gyermekorvos) látja el. A háziorvosi szolgáltatások sok esetben több települést is ellátnak, ez más-más képet mutat kelet és nyugat Nógrádban. Az egy háziorvosra jutó lakosság szám a megyében 1566 fő, mely az országos átlagot (1548) alig haladja meg.

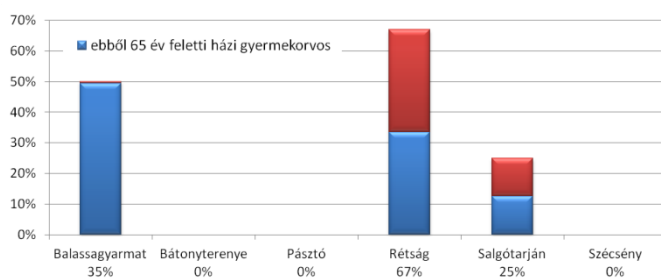
20. ábra: 50 év feletti házi orvosok és házi gyermekorvosok aránya kistérségenként

21. ábra: 60 év feletti házi orvosok aránya kistérségenként

22. ábra: 60 év feletti házi gyermekorvosok aránya kistérségenként

Forrás: Nógrád M. Kormányhivatal Népegészségügyi Szakigazgatási Szerve

Szociális ellátás:

A személyes gondoskodást nyújtó ellátások, mai fogalomhasználattal alapszolgáltatások megszervezésével, az állam az (területi-, települési) önkormányzatok illetve azoktól a megyei intézményfenntartó központokhoz átkerülő intézmények segítséget nyújtanak a szociálisan rászorulóknak részére saját otthonukban és lakókörnyezetükben önálló életvitelük fenntartásában, valamint egészségi és mentális állapotukból származó problémáik megoldására. Nógrád megyében a szociális feladatok a Nógrád Megyei Intézményfenntartó Központhoz kerültek (de az átszervezések jelenleg is zajlanak). Ezen intézmény az alapszolgáltatások körében elsősorban az időskorúak, a fogyatékos emberek, a pszichiátriai betegek, szenvedélybetegek, továbbá a hajléktalan emberek számára nyújt szolgáltatásokat. A szociális szolgáltató, illetve intézmény együttműködik az ellátási területen működő szociális, gyermekjóléti-gyermekvédelmi, egészségügyi, oktatási és munkaügyi szolgáltatókkal, intézményekkel.

Az intézményrendszer fejlettsége nagyjából az országos átlagéhoz hasonlítható hatékonyságú, minden érintett célcsoport számára elérhető és megfelelő színvonalú szolgáltatást nyújt. Továbbfejlesztése azonban az országos átlagnál sokkal nagyobb jelentőségű kérdés a megye leszakadó helyzete miatt.

A speciális alapellátások kiépültsége Nógrád megyében alacsony. Az alapellátások túlnyomó többségben az 1000 fő alatti településeken hiányoznak. Az alacsony lélekszámú települések saját maguk többnyire nem képesek az ún. hagyományos ellátások megszervezésére sem. A nappali ellátást nyújtó intézmények közül a legrégebbi múltra visszatekintő Ezüsfenyő Idősek Otthona, Idősek Klubjának kiépültsége a legkevésbé hiányos. Az idősek nappali intézménye a kistérségek közül a bátonyterenyében, a pásztóiiban, a salgótarjáiban és a szécsényiben működik.

A házi orvosok, házi gyermekorvosok életkori megoszlása az elmúlt években sem javult, továbbra is nagy (77,5%) az 50 év felettiük száma. Az 50 év feletti házi orvosok és házi gyermekorvosok aránya a Szécsényi és Rétsági kistérségben a legmagasabb.

A 60 év feletti orvosok – házi orvosok és házi gyermekorvosok együtt - aránya a megyében 33%, a 60 éven felüliek 63%-a a 65. életévét is betöltötte. A legtöbb 60 év feletti házi orvos a Salgótarjáni, Rétsági, Balassagyarmati és a Pásztói kistérségben praktizál, az arányuk azonban a Rétsági kistérségben a legnagyobb, és itt 88%-uk már a 65. életévét is betöltötte. A házi gyermekorvosok esetében a Rétsági és a Balassagyarmati kistérségben a legmagasabb az idősek aránya.

Egy 2006-os országos felmérés szerint a megyében a 60 év feletti alapellátásban dolgozó házi orvosok és házi gyermekorvosok aránya 18% volt, mely 6 év alatt 33%-ra nőtt.

A házi orvosi **ügyeleti ellátás** a megyében 8 ügyeleti központtal működik, ezek területi ellátási kötelezettsége egy község kivételével a megye területét lefedik.

2011-ben 99 **védőnő** volt a megyében, akik közül 75 területi, 17 pedig iskola-egészségügyi feladatot látott el.

A megyében, Balassagyarmat, Bátonyterenye, Bercel, Pásztó, Rétság, Salgótarján és Szécsény területén található **mentőállomás**.

A fogászati ügyeleti ellátás hétvégén és ünnepnapokon csak a megyeszékhelyen működik. Bár a megye egész területe nem nagy, gondot jelenthet a lakosság szegényebb rétegeinek a megye távoli településeiről az ügyeleti helyszínre való eljutás.

A fogyatékos, hajléktalan, valamint a pszichiátriai és szenvedélybeteg ellátási kötelezettségének a legtöbb érintett város nem tesz eleget. Az átmeneti elhelyezést nyújtó intézmények terén elsősorban a meglévő intézményi kapacitáshiány okoz gondot, bár egyes intézménytípusok (főleg fogyatékosok, pszichiátriai és szenvedélybetegek ellátását szolgálók) sok helyen egyáltalán nem elérhetők.

A rászorult, megromlott egészségi állapotú, önmagukról gondoskodni nem tudó idős embereket a **tartós bentlakásos és átmeneti** elhelyezést nyújtó intézményekben gondozzák. A megyében, 2008-ban 20 ilyen intézmény működött, melyekben 2019 férőhelyen 1973 ellátottról gondoskodtak. 2011. év végén továbbra is 20 intézmény működött 2053 férőhellyel, melyekben 2016 rászorult kapott elhelyezést.

A szociálisan rászorultak étkeztetése és a házi segítségnyújtás kiépültsége az országos átlagnál valamivel jobb, az ezer főre jutó igénybevevők száma itt a legmagasabb. A viszonylag újszerű ellátási formát, a jelzőrendszeres házi segítségnyújtást is több településen szervezték meg.

Az **étkeztetés** keretében legalább napi egyszeri meleg étkeztetésről kell gondoskodni azok esetében, akik önmaguk illetve eltartottjuk részére ezt tartósan vagy átmeneti jelleggel nem képesek biztosítani (kor, egészségi állapot, fogyatékoság, pszichiátriai betegség, szenvedélybetegség, hajléktalanság miatt). Az étkeztetés Nógrád megye valamennyi kistérségében működik. Az ellátottak száma 2000 óta (2069 fő) duplájára emelkedett, 2011-ben ugyanis már 4148 fő szorult szociális étkeztetésre.

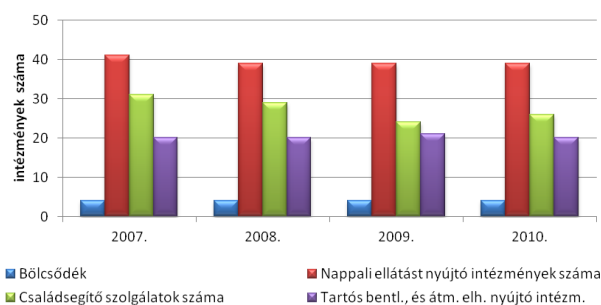
A **házi segítségnyújtás** szolgáltatást igénybe vevő személynek saját lakókörnyezetében kell biztosítani az önálló életvitel fenntartása érdekében szükséges ellátást (ápolási, gondozási feladatok, ellátott és lakókörnyezet higiéniájának megtartása, veszélyhelyzet megelőzése). Az ellátottak számára évről évre növekedést mutat, 2011-ben 2285 főt jelentett. Az őket teljes munkaidőben gondozók száma szintén emelkedett.

Jelzőrendszeres házi segítségnyújtás a megye valamennyi kistérségében működik, de 2008-hoz képest 2307 főről, 2011-re 895 főre csökkent a számuk.

A szolgáltatók száma a szécsényi kistérségben a legtöbb, összesen: 11, a bátonyterenyében 7, a pásztoiban 5. Kistérségi feladatellátás (is) működik a balassagyarmati, a bátonyterenyei, a rétsági, a salgótarjáni és a szécsényi kistérségekben.

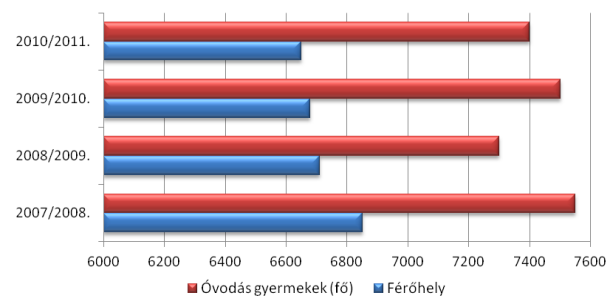
A **bölcsődék** száma a 90-es évek második felében drasztikusan csökkent, 2000 után stagnálás figyelhető meg és jelenleg is mindössze csak 3 az ellátást biztosító települések száma. Intézmények Balassagyarmaton, Szécsényben és Bátonyterenyén találhatóak. Az előzőeken túl jelenleg a megyeszékhelyen egy magánbölcsőde működik. Férőhelyek tekintetében növekedést tapasztalhatunk, de ez az érték (2011-ben 122 férőhely) még mindig alacsonynak mondható a beíratott gyermekek számához képest (2011-ben 152 fő).

23. ábra: Egyes szociális intézmények alakulása Nógrád megyében 2007–2010

Forrás: KSH adatok alapján, saját szerkesztés

24. ábra: Óvodás gyermekek és férőhelyek számának alakulása 2007–2011.

Forrás: KSH adatok alapján, saját szerkesztés

A **támogató szolgáltatás** ellátás célja a fogyatékos személyek lakókörnyezetben történő ellátása, a lakáson kívüli szolgáltatások elérésének segítése, valamint az életvitel önállóságának megőrzése mellett a lakáson belüli speciális segítségnyújtás. Támogató szolgáltatás Nógrád megyében a Salgótarjáni és a Balassagyarmati kistérségben működik, és kistérségi szinten látják el a feladatokat. Utcai szociális munkaszolgáltatás nem működik Nógrád megyében. Salgótarjában a hajléktalan szállók munkatársai az utcán élő hajléktalanok ellátását is biztosítják, különösen a téli időszakban.

Oktatás:

2012-től a **köznevelésben** egy új rendszer kiépülése indult el, a megyei önkormányzatok „elvesztették” közoktatási intézményeiket és azok a megyei intézményfenntartó központokhoz (MIK) kerültek (de az átszervezések jelenleg is zajlanak). A kormány célja a fenntartói feladatok átvételével a területi különbségek mérséklése. 2013 januárjától az óvodák kivételével az oktatási intézmények állami fenntartásba kerültek, a feladatokat pedig a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ a létrejött tankerületeken keresztül látja el (az önkormányzatok mint működtetők azonban továbbra is megmaradhatnak). A tankerületek működése nem jár többletkiadással, mivel a MIK átszervezésével, valamint a települési önkormányzatoknál a fenntartói feladatokat szervező és irányító munkatársak átvételével jött létre. A tankerületek élén a tankerületi igazgatók állnak, ezek főbb feladata az illetékességi területükön működő

köznevelési intézmények irányítása, pedagógiai munkájának koordinálása, kapcsolattartás az intézményvezetőkkel, pedagógusokkal és a köznevelés egyéb szereplőivel, rendszeres jelentések és adatszolgáltatások készítése, továbbá bizonyos esetekben az intézmények működési feladatainak ellátása.

A megyeközponti tankerület többletfeladatokat lát el, illetékessége a megye egész területére kiterjed, de ugyanúgy tankerületi igazgató vezeti.

Nógrád megyében 6 tankerület került kialakításra: a Balassagyarmati, a Bátorterenyei, a Pásztói, a Rétsági, a Salgótarjáni és a Szécsényi.

Az **óvodai ellátás** biztosítása, mint az iskola előtti nevelés, kötelező alapellátás. Minden gyermek a 3. életévének betöltését követően köteles napi négy órában részt venni óvodai nevelésben. Az óvodai nevelés biztosítására a megyében a **2011/2012-es tanévben 135 óvoda- feladat ellátási hely** működött, a 2001/2002-es tanévi 146 helyhez képest. Az óvodák számának csökkenése magával vonja a férőhelyek és a csoportok számának csökkenését is. A megyében az óvodai nevelés megoldott, azonban nem mindig az adott település óvodájában történik az ellátás.

A Nógrád megyét is érintő negatív demográfiai folyamatoknak megfelelően az **általános iskolások száma** is csökkenő tendenciát mutat, amelyet az alábbi táblázat szemléltet.

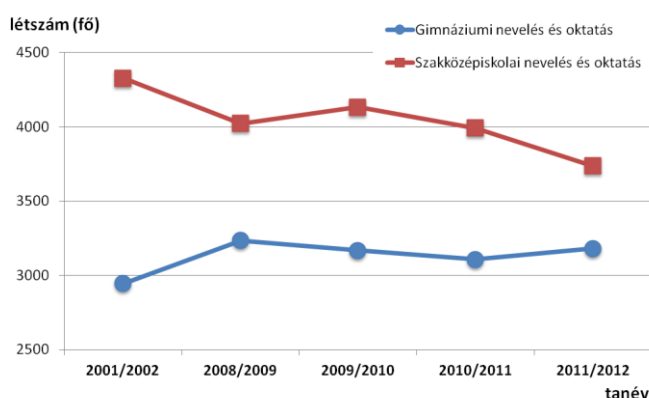
24. táblázat: Általános iskolások száma

Megnevezés	2001/2002	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012
Tanuló a nappali oktatásban	20 541	16 801	16 416	16 084	15 580

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyve, 2011

Alapfokú művészetoktatási intézmény a megye több településén is működik, Salgótarjában, Balassagyarmaton, Bátorterenyén, Kazáron, Ságújfaluban valamint Karancslapujtón.

25. ábra: Gimnáziumi és szakközépiskolai létszám

Forrás: Nógrád megye Statisztikai Évkönyve 2011 alapján, saját szerkesztés

A demográfiai hullám a középfokú oktatási intézményeket sem kerülte el. A **középfokú oktatási** intézményekben eltérő a gimnáziumok és a szakközépiskolák tekintetében a tanulói létszám alakulása. A gimnáziumok esetében megyei szinten 1%-os csökkenés tapasztalható, a szakközépiskolákban ez az arány 4,5%.

Nógrád megyében a **gimnáziumi oktatás 19**, a **szakközépiskolai oktatás 15** intézményben folyt a **2011/2012-es tanévben**. A gimnáziumok számában az elmúlt években kismértékű növekedés tapasztalható, a szakközépiskolai oktatásnál ilyen jellegű változás nem történt.

25. táblázat: Óvodai nevelésben, iskolai oktatásban részesülők a nappali oktatásban

Gyermek, tanuló	2001/2002	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012
Óvodás gyermek	7 247	6 745	6 693	6 655	6 591
Általános iskolai tanuló	20 541	16 801	16 416	16 084	15 580
Szakiskolai és spec. szakiskolai tanuló	2 093	2 439	2 429	2 504	2 475
Középfokú tanuló	7 272	7 258	7 301	7 099	6 919
Felsőoktatásban tanuló	853	523	442	362	271
Összesen	38 006	33 766	33 281	32 704	31 836

Forrás: Nógrád megye Statisztikai Évkönyve 2011, saját szerkesztés

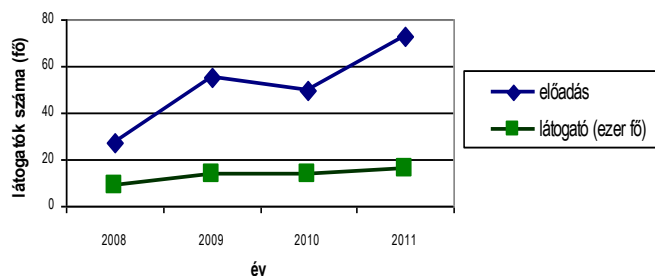
Közművelődés:

Nógrád megyének nincs önálló színházépülete, de a Zenthe Ferenc Színház a Salgótarjáni Közművelődési Nonprofit Kft. keretein belül, az évtizedek óta befogadó színházként működő József Attila Művelődési és Konferencia Központban működik. A „Központ” ezenkívül, minden évadban helyet ad más színházak darabjainak is. Az előadások és a látogatók száma, ha nem nagy mértékben is, de mindenképp növekedést mutat.

A **települési könyvtárak** száma évek óta nem emelkedik, ugyanez a tendencia figyelhető meg a beiratkozott olvasók számában is. A városi könyvtárak mellett sok településen nincs külön könyvtár, az iskolai könyvtárral együtt üzemel, s így egy helyen oldják meg a diákok és az olvasni vágyók számára a kölcsönzési lehetőséget.

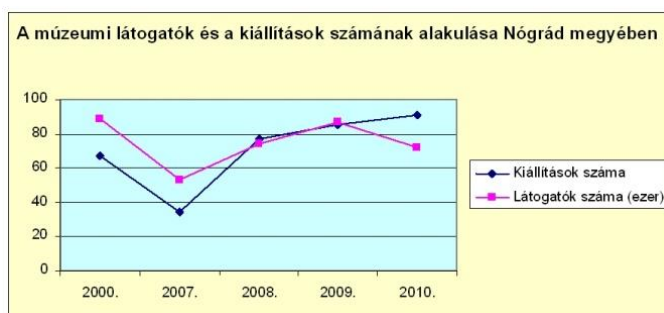
A megye **muzeális intézményeinek** száma 2000-ben még 14 volt, **2011-ben már csak 12**, azonban az intézményekben megrendezett kiállítások száma 67-ről 91-re emelkedett. A kiállítást látogatók számában is csökkenés mutatkozik, s a látogatók túlnyomó többségét így is a kötelező iskolai vagy óvodai múzeumlátogatások alkalmával a diákok alkotják.

26. ábra: Színházi előadások és látogatók száma

Forrás: Nógrád megye Statisztikai Évkönyve alapján 2011, saját szerkesztés

27. ábra: A múzeumi látogatók és a kiállítások számának alakulása Nógrád megyében

Forrás: KSH adatok alapján

Szabadidő, sport

Sajnos egyre több az olyan település megyénkben, ahol nem működik szervezett sporttevékenység. A megye sportlétesítmény ellátottsága az elmúlt öt évben keveset változott. Ez alól talán csak a **balassagyarmati műfüves pálya** átadása, a **salgótarjáni sportcsarnok korszerűsítése** és a **bátonyterenyi tanuszoda** üzembe helyezése a kivétel. A labdarúgó pályák száma csökkent, állapotuk egyre rosszabb. Az atlétikai pályák használhatatlanok, a versenyekhez szükséges eszközök – leérkező, gát, stb. – eltűntek. A Salgótarján környékén korábban működő három sífelvonó közül napjainkra már egyik sem üzemel. Némileg kárpótolja a rossz helyzetet a megye természeti adottsága, ami alkalmas sportturizmusra, kirándulásra, lovaglásra, tájfutásra, sízésre, terepversenyekre.

Igazgatási intézmények

A Nógrád Megyei Kormányhivatal 2011. január 1-jén jött létre, 14 szakigazgatási szerv integrációjával, mellyel a rendkívül széttagolt területi államigazgatási szervezetrendszer egységes struktúrába szerveződött. A Kormányhivatal 33 szervezeti egysége 25 Nógrád megyei feladat-ellátási helyen működik, ezek közül 11 a megyeszékhelyen, 14 a megye más városaiban.

1.2. g) A települések jellemző lakásviszonyai

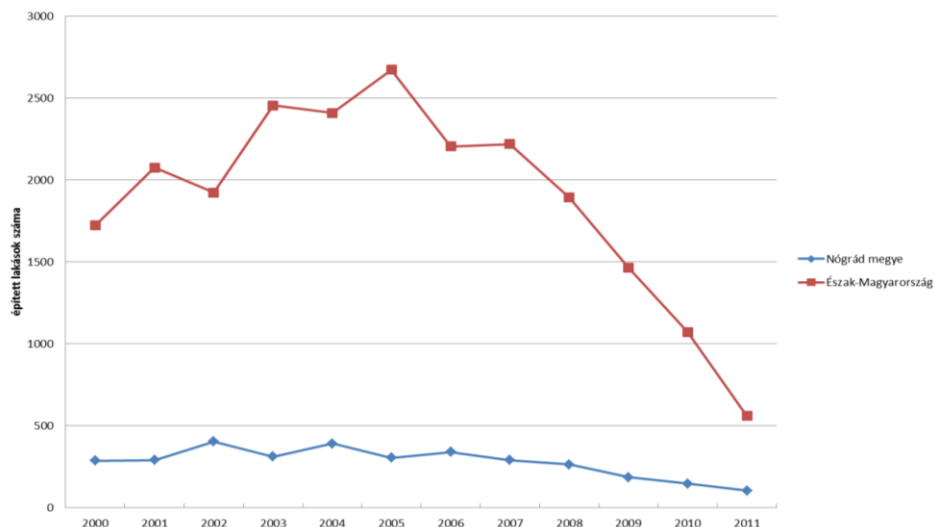
A lakáspiac, különösen az új lakások építése, érzékeny mutatója a gazdaságban tapasztalható változásoknak. A kedvezőbb gazdasági helyzetben lévő vagy fejlődő területek általában vonzóbbak a lakásberuházások számára is, hiszen a magasabb jövedelmek és a munkalehetőségek nagyobb kínálata következtében ezek a belföldi vándorlás célterületei, aminek hatására a lakásépítési kedv más területekhez képest általában élénkebb.

A lakásépítések folyamata gyakran tükrözi a társadalmi-gazdasági életben bekövetkezett változásokat. Észak-Magyarországon az 1990-es évek elején a lakásépítések száma drasztikusan visszaesett, az 1991-1995. évek átlagában elkészült lakások száma kevesebb, mint fele volt az 1990. évinek. Az 1995-1997. közötti időszakot jellemző növekedés után az építkezések csökkenő intenzitással folytatódtak. A mélypontot 2000. év jelentette, ekkor a régióban az 1990. évi 5,8 ezerrel szemben csupán 1,7 ezer volt az újonnan átadott lakások száma. A lakáspolitikai változások kedvező hatása az ezredfordulót követően országosan és azon belül Észak-Magyarországon is érzékelhető. A régióban ez idő alatt az építések száma mintegy 40%-kal nőtt, 2005-ben meghaladta a 2,4 ezret.

2006-ban országosan megtorpant a lakásépítési kedv, amely területileg mindenütt jellemző volt, függetlenül azok fejlettségi szintjétől.

Nógrád megyében 2002-ben volt a legnagyobb az épített lakások száma (403), aztán a csökkenést követően újabb növekedés figyelhető meg, ez azonban elmarad a 2002-es adatokhoz képest. 2006 óta az épített lakások tekintetében folyamatos csökkenés tapasztalható, napjainkban ez az érték körülbelül 100, amely régiós, de országos szinten is nagyon alacsonynak mondható.

28. ábra: Épített lakások számának alakulása Nógrád megyében 2000-2011, db

Forrás: saját szerkesztés, KSH adatai alapján

A városokban épített lakások száma a régió belül növekedést mutat, ugyanakkor Nógrád megyében a községekben épített lakások részesedése a nagyobb, mindez összefüggésben van az alacsonyabb arányú városi népességgel. A lakásépítésekben belül a saját használatra építettek aránya Nógrádban a legnagyobb.

A lakásállományon belül csökkent az egy- és kétszobás, és nőtt az annál nagyobb lakások aránya, de ennek ellenére a lakosság, elsősorban a városokban a lakótelepi lakások nagy súlya miatt még mindig kisebb területű és szobaszámú lakásokban él.

A 100 lakásra jutó lakosok száma országos, régiós, és megyei szinten is csökkenést mutat 2001-hez képest. 2001-ben mind a régió (262) mind pedig a megye (252) értékei jóval az országos értékek (251) felett helyezkedtek el.

1.2. h) településhálózati adottságok

1.2. ha), hb) településhierarchia, a településhálózat területen belüli és kívüli kapcsolatai (nemzetközi és nemzeti hálózatok, vonzáskörzetek, agglomeráció)

Megyeszékhely: Salgótarján Megyei Jogú Város

Középváros, járási székhely: Balassagyarmat

Kisváros, járási székhely:

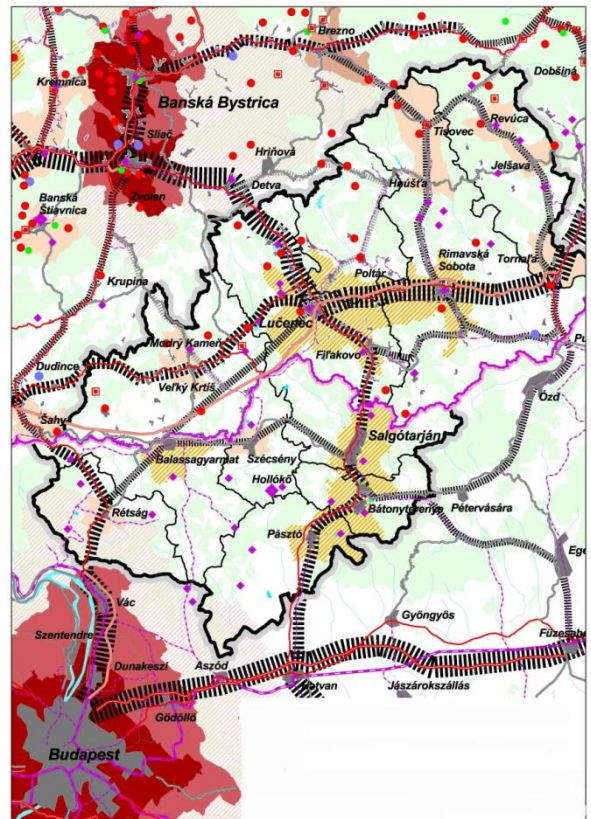
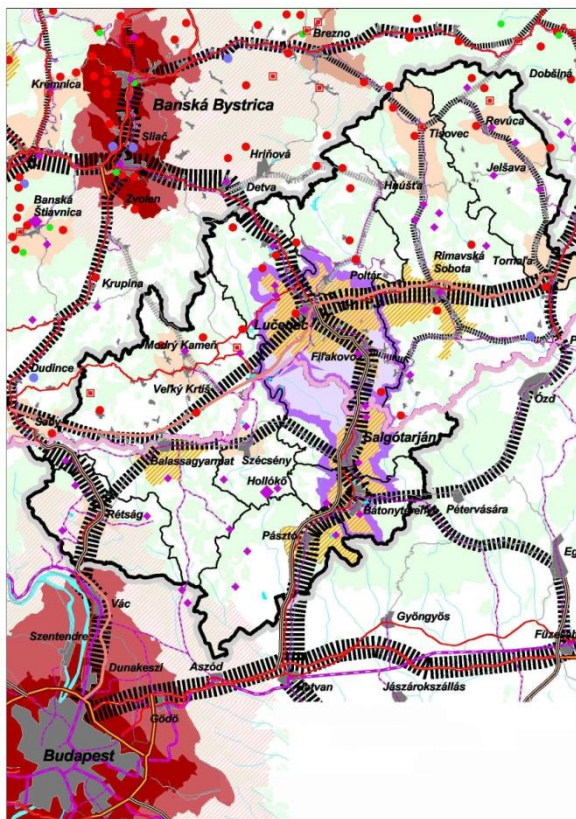
- Pásztó
- Szécsény
- Bátonyterenye
- Rétság

A megye többi települése községi jogállású.

A megye településrendszere integráns részét képezi a Neogradiensis Eurorégió határon átnyúló térségének, amelynek városhálózatát és gravitációs központjait a 29. és 30. ábra ábrázolja.

29. ábra: A településrendszer gravitációs központjai és fejlődési perspektívái

30. ábra: A jelenlegi településstruktúra Urbanisztikai tanulmányterv

JELMAGYARÁZAT

[Black line]	Határ
[Pink line]	Országhatár
[Thin black line]	Járás, kistérségi határ
[Thick black line]	A Neogradiensis Eurorégió határon átnyúló területének határa
[Red square]	A települések gravitációs övezetei
[Dark red square]	Első szint - Települési pólus - belső zóna
[Light red square]	Első szint - Települési pólus szuburbanizációs övezete
[Pink square]	Első szint - Települési pólus határövezete
[Yellow square]	Második szint
[Orange square]	Harmadik szint 1. és 2.-es csoport
[Light orange square]	Települési pólus társközpontja

[Purple square]	Határon átnyúló urbanizált térség
[Purple square]	Losonc - Salgótarján
[Black vertical lines]	A településrendszer fejlődési tengelyei
[Thick black vertical lines]	1. szint
[Medium black vertical lines]	2. szint
[Thin black vertical lines]	3. szint
[Dotted black vertical lines]	4. szint
[Red circle]	Rekreáció és turizmus
[Red circle]	Rekreációs és turisztikai központ
[Blue circle]	Gyógyfürdő
[Red square]	Önkormányzati - rekreációs és turisztikai központ
[Green circle]	Gyakran látogatott kirándulóhely
[Green square]	Építészeti és kulturális örökség
[Purple diamond]	Világörökség

[Red line]	Úthálózat
[Red line]	Gyorsforgalmi út
[Orange line]	Elsőrendű főút előző sávokkal
[Red line]	Elsőrendű főút
[Light orange line]	Másodrendű főút
[Purple line]	Vasút vonal
[Purple line]	Fő vonal
[Pink line]	Regionális vonal
[Black square]	Település
[Light blue square]	Tavak
[Light blue line]	Folyó
[Light green square]	Erdő

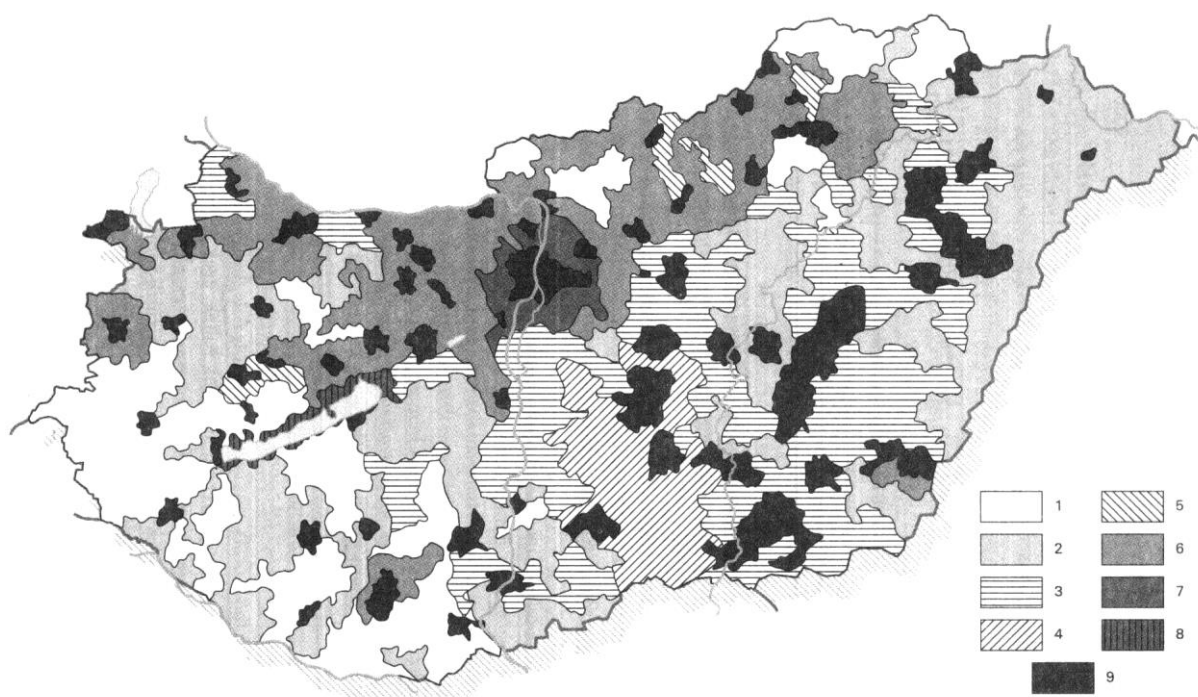
Nógrád megye egész területe integráns része a szlovák-magyar határon átnyúló Neogradiensis Eurorégióknak.

Tágabb transznacionális összefüggésrendszerben Nógrád megye az említett határon átnyúló térség magyarországi részeként

- a Baltikum országait Varsón és Katowicén keresztül a Mediterránium, az Égei- és az Adriai-tenger kikötőivel összekötő, országokon átnyúló ősi kereskedelmi úton helyezkedik el, amelynek mai európai jelentőségű észak-déli közlekedési folyosókban történő leképeződése a megye területét észak-déli irányban átszelő 2-es és a 21-es számú főút,
- integrálódik az Európa középső (az EU keleti) része településrendszerének és közlekedési hálózatának legfontosabb észak-déli irányú fejlődési tengelyén kialakult, országokon átnyúló városhálózatba,
- nyugati fele a Közép-Magyarországi Metropolisz Térség integráns részét képezi, és így a nyugat-kelet és észak-dél irányú európai fejlődési és közlekedési tengelyek csomópontjában fekvő Budapestet, mint potenciális HUB-ot Szlovákia középső és keleti részével, valamint Magyarország Észak-magyarországi régiójával kapcsolja össze.

A községi jogállású települések különböző kategóriáinak térbeli tagozódása szempontjából lényeges, hogy a megye területének középső részét kedvezőtlen helyzetű kis- és aprófalvak összefüggő térsége foglalja el, amit a következő ábra szemléltet.

31. ábra: Magyarország falutípusai az 1980-as évek elején

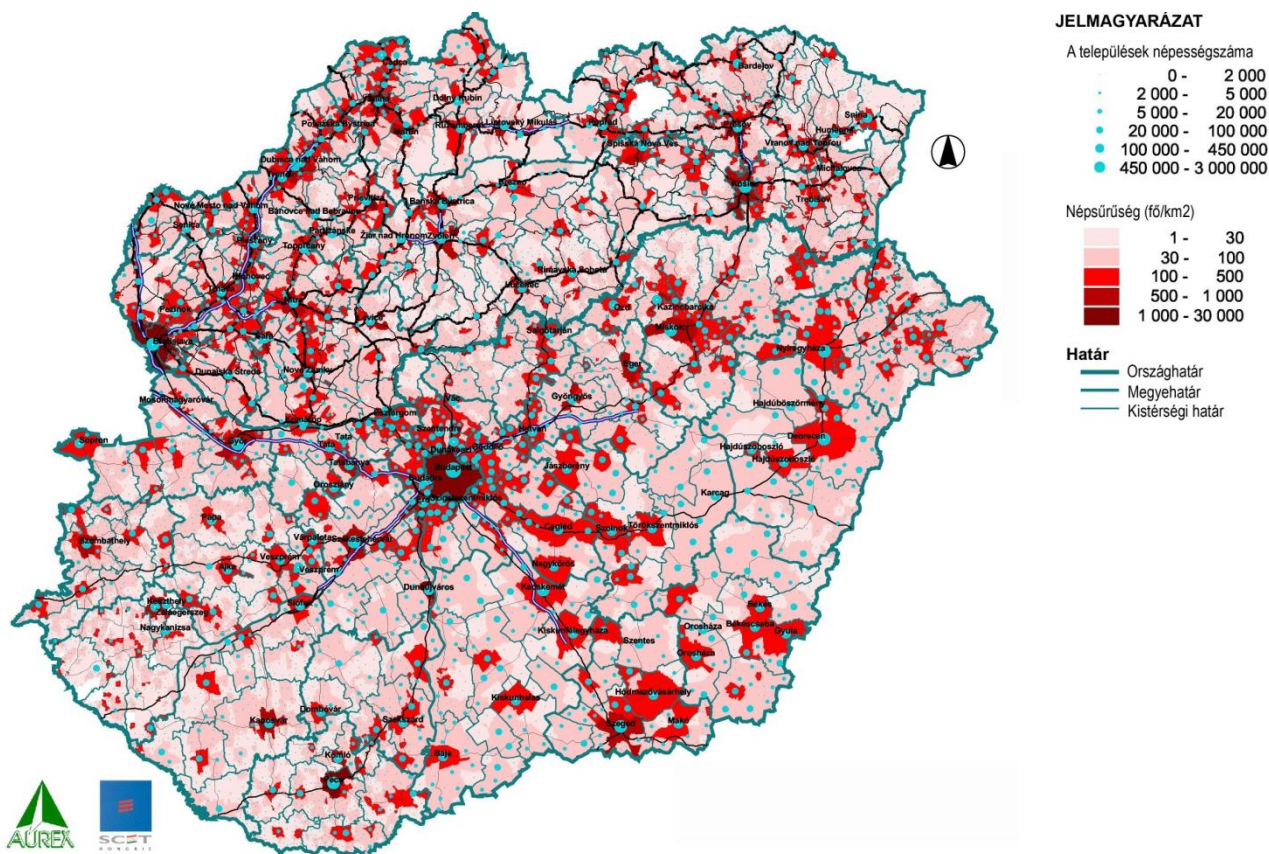
- 1 = gyorsan fogyó népességű, alapfokon ellátatlan, kedvezőtlen helyzetű kis- és aprófalvak;
- 2 = közepes méretű, hagyományos falusi funkciójú agrárfalvak;
- 3 = stagnáló-csökkenő népességű, agrár-vegyes foglalkoztatású nagy- és óriásfalvak, egykori kis mezővárosok;
- 4 = városi funkciókkal is rendelkező, ipari-tercier foglalkoztatású községek;
- 5= ipari községek;
- 6= agglomerációk, lakóövezetek községei;
- 7 = a budapesti agglomeráció községei;
- 8 = speciális szerepkörű falvak;
- 9 = városok

Perczel György szerk., Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza 2003 Budapest, ELTE Eötvös Kiadó

A fehér folt Nógrád megye középső és déli részén a gyorsan fogyó népességű, alapfokon ellátatlan, kedvezőtlen helyzetű kis és aprófalvakat jelöli a 80-as évek elejének állapotai szerint, amelyekhez képest az említett falvak helyzete nem javult, hanem inkább romlott.

A település hálózatra vonatkozó részletes adatok az 1.2. hb) számú mellékletben találhatóak.

32. ábra: Településtípusok

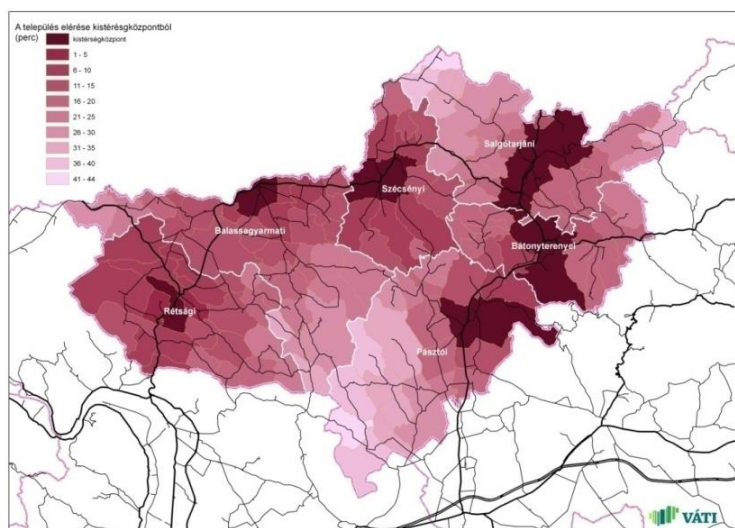

Az ábra a népesség térbeli koncentrációját mutatja a különböző népsűrűségű területek térbeli eloszlásának bemutatásával, és ezzel jól kirajolja azt a kelet-nógrádi urbanizált területet, amely a Budapest körüli erősen urbanizált zóna urbanizált öblözete, és észak felé a magyar-szlovák országhatáron átnyúlva Fülek – Losonc – Zólyom – Besztercebánya urbanizált területeihez kapcsolódik.

A népesség térbeli eloszlása, az urbanizált nagyobb népességű területek kirajzolódása Magyarország és Szlovákia térszerkezetében

1.2. hc) Települések közötti feladatmegosztások, együttműködések, mindezek szervezeti és intézményi rendszerei, figyelemmel az egyes kötelező közszolgáltatások biztosításának módjára, hozzáférhetőségére, fenntartási lehetőségeire, valamint demográfiai viszonyokra

33. ábra: Kistérségi központok elérése

Nógrád megye középtávon történő visszatekintésében az egykori vármegyei szerepkört ellátó Balassagyarmat és – az előző század iparosításának révén kiemelkedett – jelenlegi megyei jogú város Salgótarján dominanciájával rendelkezett. Ez a két pólus területi pozícióból kifolyólag, vonzáskörzeteit, kapcsolatait tekintve nem tudta jótékonyan mozgatni, megfelelő fejlődési ütemre „kényszeríteni” a megye egészét.

A megye további 4 városa, Szécsény és Pásztó mellett megjelent kistérségi központok – Bátor-terenye és Rétság – arányait tekintve már elegendő volumennel, a kistérségi rendszer tényleges működését tekintve mégsem teljes értékű kapcsolatokkal eredményezték a kistérségi rendszer működését.

A kistérségközpontok elérhetősége a megye hat kistérségéből kettőben (Balassagyarmati és

Pásztói) a központ excentrikus elhelyezkedése miatt a kistérség egyes településeiből csak 35 percen túli, a Salgótarjáni kistérség szélső településeinek (Ipolytarnóc, Litke, Zabar) kedvezőtlen elérését pedig a kistérség nagy területi kiterjedése okozza. A Szécsényi, a Rétsági és a Balassagyarmati kistérségek között hálózata sugaras elrendezésű.

A *Salgótarjáni kistérség* 4 fő útra fűzi fel a településeit, amelyek között a Ságújfalu–Karancsalja és a Salgótarján–Mátraszele mellékút jelent kapcsolatot. A megyeszékhelytől északnyugatra tartó mellékút (2206. j., majd a 2205. j.) a Dobroda patak mentén haladva az országhatárig a kistérség 7 települését fűzi fel.

A *Balassagyarmati kistérség* települései a kistérség központból induló 4 fő ágra fűződnek fel: a 22. sz. főút keleti és nyugati szakaszára, valamint a Balassa-gyarmat–Aszód (2108. j.), és az Ipolyszög–Drégely-palánk (2201. és 22101. j.) mellékútra. A négy ág között összeköttetést csak Szűgy–Nógrádmarcal–Csitár–Órhalom és a Dejtár–Patak–Érsekvadkert viszonylat jelent, így a kistérség települései nagy részben Balassagyarmaton keresztül, illetve a kistérségből kilépve kapcsolódnak egymáshoz.

A *Bátonyterenyei kistérség* keleti felén a 23. sz. főútra kapcsolódó mellékutakon érhető el a kistérség központja. Szinte minden falu önálló úttal kapcsolódik a főútra, az utak között nincsen kapcsolat. A nyugati oldal települései a Mátra egy nyúlványa választja el Bátonyterenyétől. A fizikai akadály miatt csak közvetve lehet e településekből a kistérség központba jutni: a falvakat a Kis-Zagyva völgyében futó Tar – Salgótarján mellékút (21135. j. Sámsonházi bekötőút) fűzi fel, amely mind két végén a kistérségen kívül kapcsolódik a kistérségi központba tartó 21. sz. főútra.

Pásztó a megye legexcentrikusabban elhelyezkedő kistérségi központja. A kistérség keleti falvai a sajátos – a Cserhát oldalából induló, a patak völgyeket követő – északnyugat-délkelet irányú mellékúthálózat miatt csak jelentős kerülővel érik el Pásztót.

A *Rétsági kistérség* viszonylag szabályos rácsos közötti szerkezettel rendelkezik, csak a Legénd–Romhány kapcsolat hiánya szembeötlő.

A *Szécsényi kistérség* közötti szerkezete közel szabályosan centrikus, a települések hat ágon található, minden ágon 1-2 településsel. A sugarak közötti kapcsolat hiányos, gyűrűirányú elem csak Ludányhalászi és Endrefalva között található.

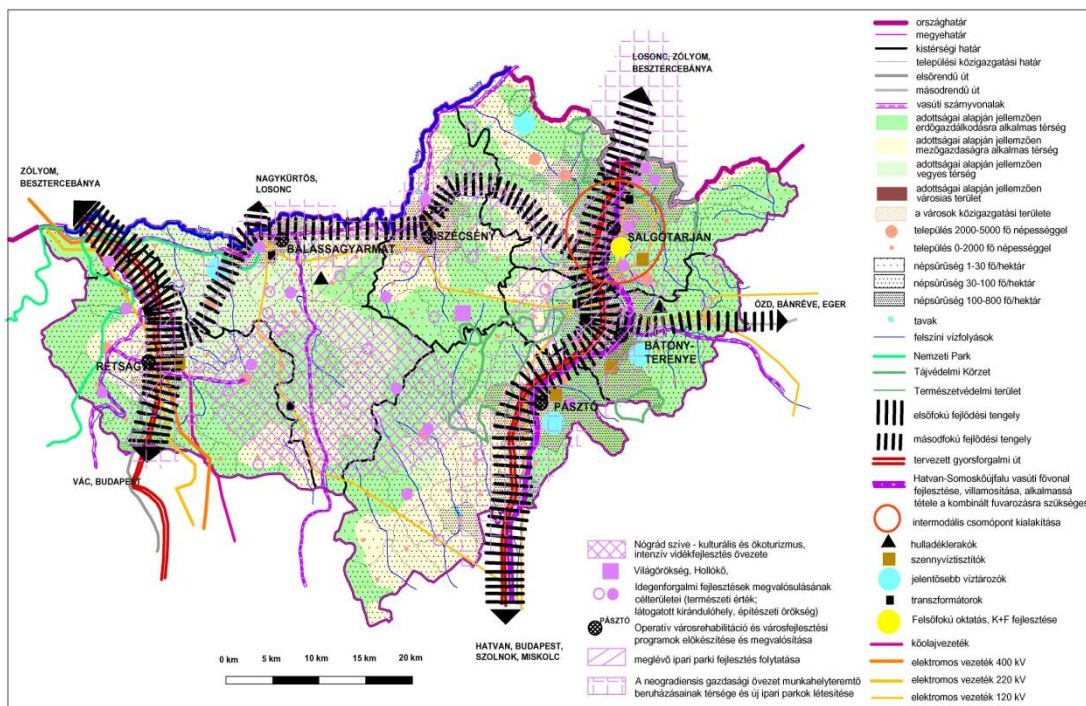
A Nógrád megyében jelenleg hivatalos statisztikai kistérségi rendszer hat egységével szemben ténylegesen csak öt funkcionális vonzáskörzet állapítható meg. A Bátonyterenyei kistérség települései az ingázás egyértelműen a megyeszékhelyhez köti, így ezek a salgótarjáni funkcionális városi térségbe kerültek, a megye többi funkcionális városi térségének egysége a kistérségekkel nagyjából azonos. Azonban fontos kiemelni, hogy a Rétsági kistérség déli településeiből a kistérség központ helyett Vácra, a Szécsényi kistérség keleti településeiből Salgótarjánba, a Pásztói, Balassagyarmati kistérségek déli településeiből pedig jellemzően Budapestre ingáznak, az érintett települések jellemző kapcsolatai sem a térségi központokhoz kötődnek.

A közigazgatási és közszolgálati funkciók, egészségügyi, kereskedelmi, közoktatási, rendvédelmi, építésügyi, kulturális, szociális, munkaügyi intézmények valamint a kereskedelem és a piaci szolgáltatások jelenlétét tekintve **térségi jelentőségű funkcionális központként** Salgótarján és Balassagyarmat értelmezhető. A közigazgatási és közszolgálati funkciók tekintetében – jóval kisebb súllyal – **funkcionális központként** kezelhető még Szécsény, Pásztó és Bátonyterenye. Rétság valószínűleg Vác közelsége miatt nem rendelkezik ezen adottsággal.

A funkcionális városi térségektől eltérő területi mintázattal, térségeken átnyúló feladatmegosztások, illetve együttműködések jellemzően a természetvédelem, vízgazdálkodás területén, valamint a hulladékgazdálkodást annak kezelését illetően alakultak ki.

1.2. i) a térszerkezeti elemek azonosítása, a térszerkezet időbeli alakulása, a térségi területfelhasználás változásai, tendenciák értékelése

34. ábra: Nógrád megye térszerkezete a térszerkezeti elemek, a területfelhasználás és átalakulási folyamatok tükrében

Forrás: Urbanisztikai tanulmányterv Losonc és Salgótarján térségének fejlesztésére

Nógrád megye két elsőfokú fejlődési tengelyét a 2. és 21. számú főutak jelölik ki.

A 21. sz. főút mentén található a megye urbanizált térsége, melybe a megyeszékhely, Salgótarján, és Bátorterénye, illetve városrészeik tartoznak bele. Ide koncentrálódik a megye lakosságának legnagyobb aránya, a hagyományos ipar, illetve a szolgáltatások jelentős része. Pásztónak és térségének összekötő szerepe van Hatvan, illetve az M3 autópálya irányába. Északi kapcsolatainál fogva a térség a szlovákiai Losonc, Zólyom és Besztercebánya irányába jelentős fejlődési potenciállal bíró gazdasági tengelyt képez, amely része a Baltikumot a Mediterrániummal összekötő európai közlekedési folyosónak. A közvetlen határmenti térség további munkaerő tartalékokat jelent a Kelet-Nógrádban megvalósuló fejlesztésekhez.

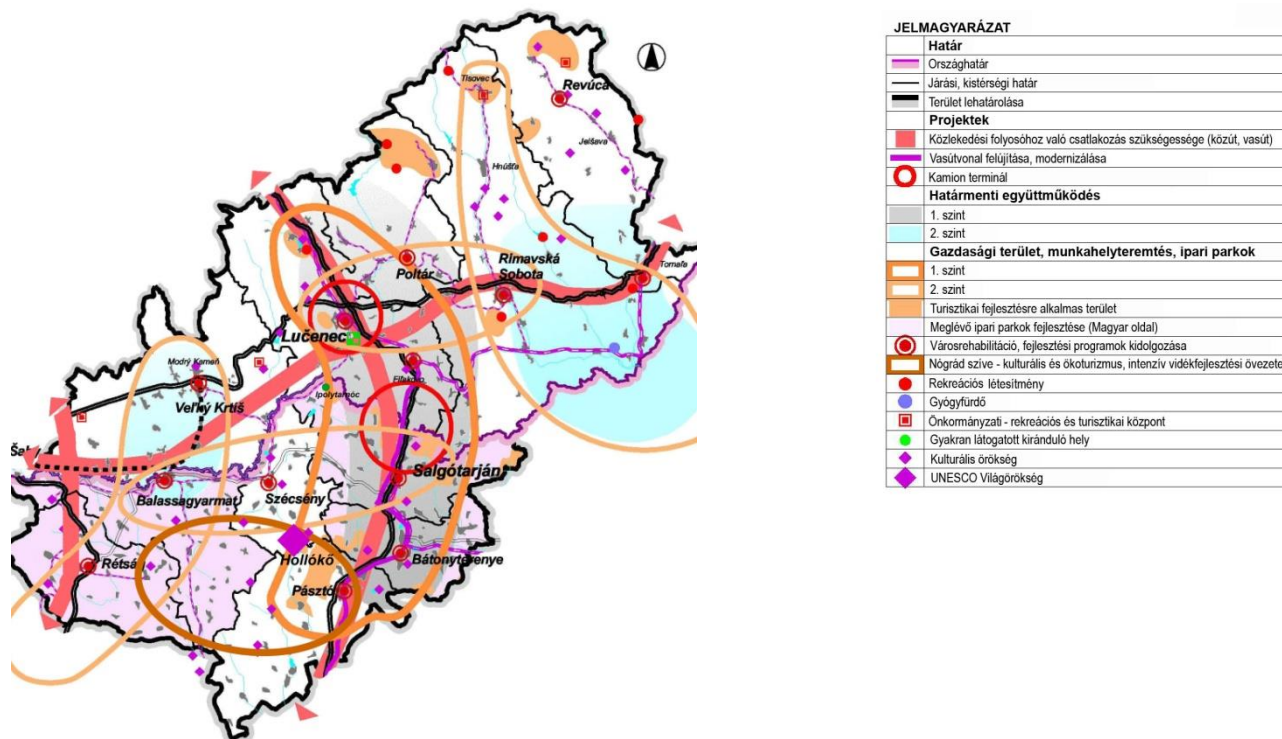
A 2. sz. főút mentén Rétság, illetve hozzá szorosan kapcsolódva a 22. sz. főút mentén Balassagyarmat új üzemeivel inkább a high-tech ipar kisvárosi központjai. Az alacsonyabb fokú urbanizáltság ellenére az ipar súlya – gazdasági teljesítménye alapján – a megyének már erre a térségére helyeződött át. A 2 számú főút szintén fontos kapcsolatot jelent az északi szomszéd régióba, de potenciálja az alacsonyabb szintű urbanizáltság miatt a keleti gazdasági tengelyénél kisebb.

Másodlagos fejlődési tengelyeket jelölnek ki a 22. és 23. sz. főutak. A kettő együtt keresztbe szel egy olyan térséget Szécsénytől Ózdig, amely mentén kijelölt szabad vállalkozási zónák találhatóak. Balassagyarmatnak kiváló kapcsolatrendszere a szlovák Nagykürtös városával alakult ki, amelyen keresztül a Losonc-Besztercebánya tengelyre is nyitni tud. Az északi irányú közlekedést jelentősen megkönnyítették az elkészült Ipoly hidak Szécsényben és Rárópusztán.

A fejlődési tengelyek által körülhatárolt patkó fogja közre Nógrád „zöld szívét”, amely a vidékfejlesztés és turizmus övezete. Ez a térség a tájfenntartást és önfenntartást biztosítani képes mezőgazdasági magja Nógrádnak, amelynek a falu-város új egyensúlyának megteremtésében is szerepet szánunk.

A vidékies térség keleti és nyugati szélén található a Mátra és a Börzsöny hegység, amelyek szerves táji és ökológiai kapcsolódást biztosítanak Heves és Pest megyékhez. A kettőt összekötő varázslatos vidék ökoturisztikai fejlesztések potenciális területe.

35. ábra: Nógrád megye térszerkezete a határon átnyúló területfejlesztési perspektívák tükrében

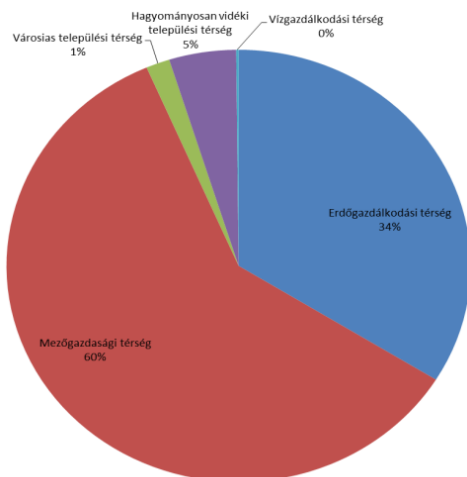
A határon átnyúló európai fejlődés perspektívájában Kelet-Nógrád urbanizált térsége és iparmedencéje Salgótarján, Bátonyterenye, Pásztó városokkal és funkcionális várostérségeikkel egy határon átnyúló urbanizált ipari-gazdasági térséget rajzol ki a szlovákiai Fülekkal és Losonccal valamint funkcionális várostérségeikkel.

A 2-es, 22-es és 21-es főközlekedési útvonalakra felfűződő megyei városhálózat által körbevett belső-nógrádi térségben "dobog a megye szíve", itt található kulturális és építészeti örökségének vonzó tájainak egyik jelentős része. A településrendszeren belül ez a gyorsan fogyó népességű, alapfokon ellátatlan, kedvezőtlen helyzetű kis és aprófalvak vidéke, amit a 80-as évek elejének geográfiai kutatásai regisztráltak, amihez képest helyzetük nem javult, hanem inkább romlott.

1.2. j) a térségi területfelhasználás vizsgálata

Nógrád megye összes területe mintegy 250 ezer hektár, melyen belül az egyes térségi területfelhasználási kategóriák nagyságrendje a következő:

36. ábra: Térségi területfelhasználási kategóriák területe, Nógrád megye, (terület%)

Forrás: Nógrád megye területrendezési terve

Különösen magas az erdősültség (Mátra és Börzsöny hegység), de a Cserhátvidék keleti részén és a Karancs-Medves vidékén is jelentős összefüggő erdőterületek találhatók.

A mezőgazdasági térség a legnagyobb kiterjedésű területfelhasználási kategória. Területi aránya (60%) jelentősen meghaladja a mezőgazdasági területek részesedését (42,4%), mert magában foglalja az 50 hektár alatti erdőfoltokat és a kivett területek (pl.: utak, vasút, belterületek) egy részét is. A tényleges mezőgazdasági területen belül mindig a szántóföldi hasznosítás volt a meghatározó. A szántók területi aránya az elmúlt évtizedben változott 81 539 hektárról 79 582 hektárra (1,5%-os csökkenés). A legnagyobb mértékben a szőlő művelési ág területe csökkent. Itt a csökkenés mértéke megközelítette az 50%-ot. A konyhakertek területére a stagnálás volt jellemző, a gyümölcsösök területe viszont 15%-kal növekedett 2002. és 2008. között.

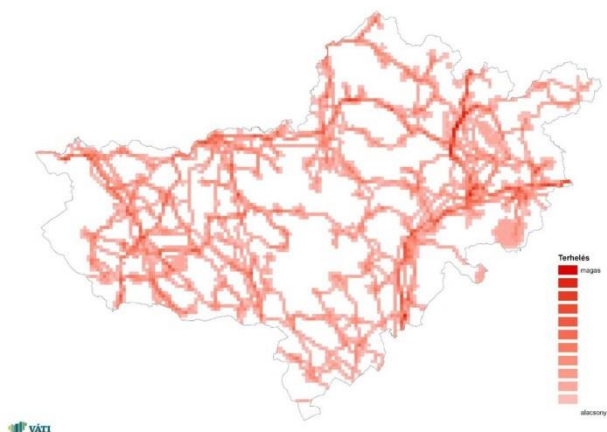
A települési területek változásának megállapítása a 2005-2008-as időszakban a központi belterületek alapján történt. A települési területek kiterjedése 2005-ben 20 244 hektár volt, 2008-ra ez 21 018,5 hektárra növekedett. A növekedés mértéke közelítőleg 4%.

1.2. k) táj terhelésének és terhelhetőségének meghatározása

Az értékelés a Budapesti Corvinus Egyetem Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszékén a tájterhelhetőség vizsgálata a területrendezési tervekben kidolgozott *módszertanára* alapozódik.

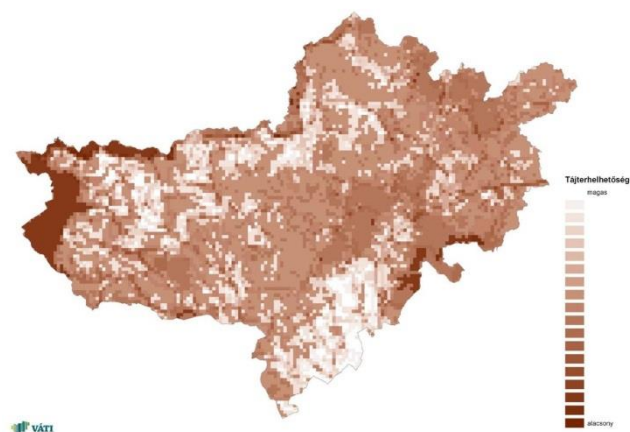
A vizsgálat eredményeként legkevésbé terhelhető tájak Nógrád megyében a Börzsönyben, a Mátrában és az Ipoly mentén található. Kevésbé érzékeny, de mindenféleképpen fokozott figyelmet kívánnak tájterhelhetőség szempontjából a Belső-Cserhát aprófalvas területeinek környezete.

37. ábra: Nógrád megye tájterhelése

Forrás: Nógrád Megye Területrendezési Tervének Módosítása (2011)

38. ábra: Nógrád megye tájterhelhetősége

Forrás: Nógrád Megye Területrendezési Tervének Módosítása (2011)

A nógrádi tájra általában az ember és természet harmonikus kapcsolata a jellemző. A tájelemek közül meghatározóak a természetes keletkezésűek, tehát a földtani, biológiai eredetű, a megye gazdag természeti erőforrásait jelentő tájelemek. Az ember által létrehozott tájelemek többnyire nem hivatkozhatóan, természetes környezetükhöz alkalmazkodóan, sok esetben magas szintű esztétikai élményt eredményezve részei a tájnak (Belső-cserhádi települések, kastélyok, várak).

A megye területét nagyrészt egyenletesen lefedő, nemzetközi, országos és helyi jelentőségű, táji és természeti értékekkel bíró területek jellemzik (Nemzeti park, tájvédelmi körzet, országos jelentőségű védett terület, Natura2000 terület, geopark, natúrpark, Világörökség, Európa Diplomás terület, helyi védett területek). Egyes tájelemek nemzetközi összehasonlításban is figyelemre méltóak (észak-nógrádi bazaltvidék, palóc települések, geológiai ritkaságok stb.).

Arányait tekintve ez a legerdősültebb megye. Egyes területein a tájkép meghatározó eleme az állandó erdőborítás. A megye déli részei és a Nógrádi-medence (Szécsény környéke) inkább intenzív mezőgazdasági művelés alá vont területek, míg a többi részén főként extenzív mezőgazdálkodás folyik. A tájkép meghatározó tájelemei itt a természetes, gazdálkodásba nem bevont gyepek és az extenzív legelők.

A tájterhelés szempontjából vizsgálva a tájéssztétikai élményt a nagyobb városok iparterületei és főként Salgótarján lepusztult peremterületei, a vonalas infrastruktúra, de az új ipari parkok „dobozai” is jelentősek.

A védett területek, természeti értékek mellett meg kell említeni a táj rekreációs szerepét, amely sok esetben (Mátra, Börzsöny, Cserhát, Medves) szintén a tájterhelés hiányából és a tájképi értékekből fakad.

A nógrádi táj terhelhetősége csekély, hiszen a legfontosabb értékei a természetes erőforrások.

Javaslatok:

Intézményterület: Települések belterületein jöhet létre.

Ipargazdasági táj, ipar- és raktárterület: Elsősorban a nagyobb települések területein, barnamezős beruhásként jöjjenek létre, vagy biológiailag értéktelen területeken a meglévő vonalas infrastruktúra mellett, úgy, hogy az értékes táji elemeket ne nyomják el, ne változtatassák meg jelentősen a tájkép összhatását, jellegét.

Erdőgazdálkodási táj: A tájvédelem szempontjából fontos a kíméletes erdőgazdálkodás a követelmény, tehát a tájterhelés szempontjából érzékenyebb területeken lehetőleg olyan termelési módszereket kell alkalmazni, amely lehetővé teszi a folyamatos erdőkép fenntartását.

Mezőgazdasági táj: A mezőgazdasági üzemek, kiszolgáló létesítmények korszerű, tájba illő felújítása a cél, a tájképnek legyenek meghatározó elemei a sövények, fás ligetek, facsoportok, magányos fák, utakat szegélyező fák.

Települések: Tájba illő épületek építése, a meglévő manzárdtetős stb. épületek tájba illő felújításának ösztönzése a cél. A tájkép szempontjából jelentős, illetve a hagyományos településszerkezetet őrző stb. települések esetében az elektromos hálózat földkábelrel történő kiváltása a cél.

Kertgazdasági táj: A Cserhát egy részét a gyümölcs-, szőlő-, gyógynövény kultúrák határozták meg. A településeken és azok környékén ennek továbbra sem látható akadálya. Egyes esetekben ennek a gazdálkodási formának a visszaállítása kívánatos is lenne: Hollókő.

Gyepgazdálkodás: Fontos a legelő állatállomány az extenzív gyepeken, a tájba illeszkedő, kulturált, rendezett állattartó telepek, létesítmények kialakítása, fenntartása.

Általános elvek: védett területen meg kell akadályozni a tájterhelést, törekedni kell a meglévő vonalas létesítmények felülvizsgálatára, megszüntetésére (ha ez lehetséges és indokolt, pl. földkábel, nem nyilvántartott dűlőutak megszüntetése stb.). Törekedni kell a kilátásvédelemre, tehát ne épüljön objektum, vonalas infrastruktúra olyan helyen, ahol a kimagasló táji értékek esetében a kilátást, rálátást zavarja. A természetvédelmi területeken figyelembe kell venni a védelemhez kapcsolódó előírásokat. A fenntarthatóság elve érvényesüljön ökológiai és társadalmi szempontból egyaránt.

Tájterhelést jelenthet a turizmus is, ezért a nógrádi tájon egyértelműen az ún. szoft turizmus, vagy fenntartható turizmus érvényesüljön, amely kimondja: A fenntartható turisztikai fejlesztés egyrészt kielégíti a jelenlegi turisták és a fogadó területek szükségleteit, másrészt védelmezi és növeli a jövő lehetőségeit. Nagyon fontos, hogy megőrizzük az alapvető ökológiai folyamatokat, a biológiai változatosságot és a tájképi elemeket. A jelentősebb turisztikai fejlesztéseknek lehetőleg belterületen kell megvalósulniuk.

2. A térséget érintő tervezési-fejlesztési környezet áttekintése

2.1. A térséget érintő ágazati koncepciók, területfejlesztési elképzelések és hatályos területi tervek áttekintése

2.1. a) az OTK térséget érintő vonatkozásai

Az Országos Fejlesztési Koncepció és az Országos Területfejlesztési Koncepció megalapozása tárgyú dokumentum Nógrád megyei vonatkozásaihoz

A területfejlesztési politika megújításáról, az új Országos Területfejlesztési és az új Országos Fejlesztési Koncepció kidolgozásáról szóló 1254/2012. (VII.19.) Korm. határozat alapján kidolgozott dokumentum az ország minden térségére, ágazatára, szférájára mutat jövőképet és célokat. A más tervezési és értékelési folyamatok eredményeit összegző helyzetértékelésre épülő koncepció hosszú távú jövőképet és célokat jelöl ki, középtávon fontos prioritásokat és fejlesztéspolitikai célkitűzéseket nevez meg, amelyeket további szakpolitikai, ágazati, területpolitikai fejlesztési igényekre, irányokra és teendőkre bont.

Az elkészült dokumentumban több ágazatban és területen említésre kerül régióink és megyénk, amelyekből következtetések, tanulságok vonhatók le.

Versenyképesség: A tíz kiemelt iparágba sorolt vállalkozások esetében, ha a nettó árbevételeket nézzük, a megye települései legutolsó helyen helyezkednek el, sőt vannak olyan területek, amelyek igazából már be sem sorolhatók. Kedvező helyzetben csak néhány település van, amelyeknél érvényesül a főváros vonzó hatása, valamint ide tartoznak a kistérségi központok (vagyis a városok), a megyeszékhely. Összességében azonban nagyon alacsony a kiemelt 10 iparágba sorolt vállalkozások 2010. évi nettó árbevételének összesítése.

Feldolgozóiparunk a gazdaság húzóágazata: Nógrád megye gazdaságának, exportjának jelenlegi motorja a feldolgozóipar. A gazdaságfejlesztés egyik fő iránya a hagyományos és jövő-centrikus feldolgozó iparágak megerősítése.

Demográfiai prognózis: A népességcsökkenés nemcsak országosan, hanem megyei szinten is megfigyelhető. A Koncepció kiterjed Nógrád megyére olyan tekintetben, hogy a megyék között 7% fölötti (-7,5%) népességcsökkenést tudhat magáénak. Másik fontos adat a lakónépesség száma, melynél a 2011. október 1-jei adatokat alapul véve látható, hogy az utolsó helyen áll a megyék között (204 ezer fő).

Demográfiai előrejelzések szerint az 53. oldalon levő térképen jól kirajzolódik a megye prognosztizált népességszám változása, és ennek aránya a településeken. Az előrevetítés a 2010–2021-es időszakra szól. Egyértelműen kitűnik, hogy a keleti területeken a fogyás lesz jellemző (helyenként azonban kisebb növekedési aránnyal), ugyanakkor a nyugati, délnyugati területeken és a főváros közelségében növekedés várható.

A koncepcióban régiós utalás található a fokozódó egészségügyi egyenlőtlenségekre, melyek egyre inkább Nyugat- és Kelet-Magyarország között jelennek meg, ezen belül is a leghátrányosabb helyzetben az Észak-Magyarországi Régió két északkeleti megyéje van.

Migráció: Népességmozgás tekintetében utalás található az Észak-Magyarországi Régióra, amely szerint a térség népességkibocsátó a fejlettebb megyék felé: pl. Fejér, Győr-Moson-Sopron, Pest megye.

Mélyülő területi különbségek: Az egy főre jutó GDP alapján a 175 kistérség közül 94 hátrányos helyzetűnek tekinthető.

A feltüntetett térségek közül Nógrád megye mind társadalmi-, gazdasági-, és infrastrukturális szempontból az elmaradottak közé tartozik. A meglévő kedvezőtlen folyamatokat súlyosbítja a társadalmi ellátórendszerek működésének elégtelensége nyomán kialakult helyzet, illetve a munkavállalási hajlandóságot kevésbé ösztönző juttatások rendszerének megléte. Az önkormányzatok által rendszeres szociális segélyben részesítettek ezer főre jutó száma a régióban rendkívül magas.

Vidékfejlesztés: Az ország vidéki térségeiben 2009-re a keleti, észak-keleti és a dél-dunántúli területeken, összefüggő zónát alkottak a kiugróan magas munkanélküliséggel rendelkező vidéki térségek, közöttük Nógrád megye is.

Közfoglalkoztatás: A közfoglalkoztatás tekintetében a területi különbségek jelentősek. Az összes álláskereső 69%-át Észak-Magyarország, Észak-Alföld, Dél-Alföld és a Dél-Dunántúl adja. Ezeken a területeken magas a szociális rászorultság alapján pénzbeli ellátásban részesülők aránya is.

Perifériák visszacsatolása/felzárkóztatása: A perifériák több dimenzióban is fellelhetők Magyarország térszerkezetében. A társadalmi és/vagy gazdasági szempontból elmaradott térségek sorában Kelet-, és Északkelet-Magyarország határ menti térségei is említésre kerülnek.

Új középszint: új megyei szerepek: Az önkormányzati és területfejlesztési rendszer átalakításával a területi középszint főszereplőivé a megyék váltak. Vannak azonban klasszikus, a megyehatárokon átlépő kis- és nagyvárosi vonzáskörzetek is, illetve olyan kisvárosi várostérségek, amelyeket sokkal több szál fűz a szomszédos megye nagyvárosához, mint a megyeszékhelyhez.

Példaként említésre kerül Balassagyarmat térsége, amely inkább Budapesthez kötődik, mint Salgótarjánhoz.

Magyarország térszerkezeti jövőképét összesítve funkcionális térségek kerültek megjelenítésre. Nógrád megye tekintetében főként a környezeti meghatározottságú, természetközeli gazdálkodású területek, a jó mezőgazdasági adottságú területek, a turisztikai funkciójú és csekély mértékben a települési funkciójú területek kerültek felvázolásra.

Külső és belső nagyvárosi gyűrűnk a decentralizáció szolgálatában: a funkcionális térségek között Salgótarján, mint „csapágyváros” jelenik meg, amelyet a Budapesttől kb. egyórányi útra lévő városok sorában említ. Ennek köszönhetően a gyűrű városai dinamikusan fejlődhetnek, valamint meglévő ipari és logisztikai karakterük lehetővé teszi, hogy a termelés és logisztika terén feladatokat vegyenek át a fővárostól.

Említésre kerül a városok közötti közlekedés fejlesztése, beleértve a közösségi közlekedés fejlesztését is, melynek indokoltságára Salgótarján esetében a hangsúlyt helyeznek.

Salgótarján határon túlnyúló kapcsolatai is említésre kerülnek, ahol a közvetlen határon túli térségekkel való ellátórendszeri kapcsolatok és funkciók megosztása fejlesztési lehetőségeket rejt.

A települési hálózatok térszerkezete térkép a Budapesttől Balassagyarmatig húzódó területet a fővárosi agglomeráció részeként kezeli, illetve megjeleníti a határon átnyúló agglomerációs térséget is.

Leszakadt térségek újra az ország társadalmi-gazdasági vérkeringésében: említésre kerül, hogy a roma népesség jelentős része az országban területileg igen koncentráltan él Észak- és Északkelet-Magyarországon. Megyénkben főként a keleti területeken jelentős a roma népesség aránya.

Természeti erőforrásokra alapozott növekedés övezetei: víz, termőföld, ásványkincs, táji érték. A globális éghajlatváltozás kapcsán is említésre kerül a régiónk. Az előrejelzések alapján a régió alacsonyabb területei aszály szempontjából sérülékenyek.

A fenntartható tájgazdálkodás tekintetében a megye elsősorban a természetközeli gazdálkodás területeként jelenik meg. Magasabb területein kiváló termőhelyi adottságú erdőterületek gazdagítják a tájat.

A bányászati és energetikai szempont szerint Nógrád megye nagyobb jelentősége a biomasszában rejlik. A megye nagy része tájvédelmi, illetve természetvédelmi és ökológiai hálózat részét képezi. Nem elhanyagolható a megye kulturális örökségek szempontjából sem, sőt világörökségi helyszínnel és javasolt világörökségi helyszínnel is rendelkezik.

A turisztikai térszerkezet szemléltetése során a megye jelentős része üdülőkörzet, valamint a Börzsöny és a Mátra térsége kiemelt üdülőkörzet kategóriába tartozik. A megyét az országos kerékpárút hálózat is átszeli.

Harmonikus vidéki területhasználat: A megye nagy részét erdő borítja, néhol mezőgazdasági és minimális helyen vegyes használatú területeket találunk.

Kutatás+fejlesztés+innováció (K+F+I): nem először tér ki a koncepció arra, hogy az egyközpontúságot (azaz a főváros túlsúlyát) oldani kell, ezért szükség van a K+F+I szektor területi diverzifikációjára, ennek egyik lehetséges területe az Észak-Magyarországi régió.

A környezetvédelem még nagyobb hangsúlyt kap a jövőben, ezért mindenképpen fejleszteni szükséges a szennyvíztisztító és elvezető kapacitásokat Észak-Magyarországon.

2.1. b) a térséget érintő kiemelt térség területfejlesztési tervei

2.1. c) az Országgyűlés és a Kormány által jóváhagyott és az egyéb ágazati fejlesztési stratégiáknak az adott térségre érvényes vonatkozásai

Nemzeti Vidékfejlesztési Stratégia 2012-2020

Készítette: Vidékfejlesztési Minisztérium, Készült: 2011

A dokumentum Nógrád megyét kifejezetten az elöregedéssel fokozottan sújtott vidéki térségek között emeli ki, ahol fenyegethet az elnéptelenedés veszélye. A megyére kiemelten érvényes egyéb vonatkozásai nincsenek.

A térségi komplex vidékfejlesztési nemzeti programok közül Nógrád megyét leginkább érinti az „Aprófalvas térségek fejlesztési programja”, illetve a „Vidékfejlesztési együttműködések a Kárpát-medencei határon túli magyarsággal program”.

Magyar Növekedési Terv

Készítette: Nemzetgazdasági Minisztérium, Készült: 2011

A dokumentum az FDI állomány elemzésénél említi Nógrádot, mint nagyon kevés külföldi középállalatot vonzó térséget. A gazdasági növekedés szempontjából kulcsfontosságú fejezet „Magyarország újraiparosítása”, amely elengedhetetlen a kelet-nógrádi térség számára egyéb kitörési ágazat hiányában. A MNT súlypontjai között munkahelyteremtő iparágként jelenhetnek meg Nógrádban a szolgáltató központok, meglévő alapokon bővíthet az elektronika, a járműipari beszállítás, és az egyéb feldolgozóipari szektorok (üvegipar, gépgyártás, faipar, hulladék feldolgozás), a turizmus és az élelmiszeripar. A K+F+I területén táguló tere van az agrárinnovációnak, illetve a megújuló energetikai fejlesztéseknek.

Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégia

Készítette: Nemzeti Fejlesztési Ügynökség, Készült: 2007

A dokumentum Nógrád megye vonatkozásában nem specifikál konkrét problémákat, célkitűzéseket, általános érvényességgel vehető figyelembe a tervezési munka során.

Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2005-2013

Készítette: Magyar Turisztikai Hivatal, Készült: 2005

A dokumentum Nógrád megyét semmilyen kiemelt cél vagy akció tekintetében sem nevesíti, nemzeti és regionális megközelítést alkalmaz, igazodva a jelenlegi fejlesztési időszak rendszeréhez. Mindössze a világörökségi helyszínek említésekor találunk kisbetűs utalást Hollókőre. A dokumentum 2014-2020-as időszakra vonatkozó relevanciájának hiánya, illetve a területi elveket nélkülöző megközelítés miatt a stratégia további elemzése nem indokolt a tervezési folyamat tekintetében. Érdemes azonban figyelembe venni a stratégia kiváló célstruktúráját.

Széll Kálmán Terv

Készítette: Magyar Kormány, Készült: 2011

Általános érvényű dokumentum, nem szerepel benne megyespecifikus intézkedés. Általános érvényességgel vehető figyelembe a tervezési munka során.

Semmelweis Terv az egészségügy megmentésére

Készítette: Nemzeti Erőforrás Minisztérium, Egészségügyért felelős Államtitkárság, Készült: 2011

Általános érvényű dokumentum, nem szerepel benne megyespecifikus intézkedés. Általános érvényességgel vehető figyelembe a tervezési munka során.

Magyar Zoltán Közigazgatás-fejlesztési Program

Készítette: Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, Készült: 2011

Általános érvényű dokumentum, nem szerepel benne megyespecifikus intézkedés. Általános érvényességgel vehető figyelembe a tervezési munka során.

Nemzeti Környezetvédelmi Program 2009-2014

Készítette: Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium Készült: 2009

Általános érvényű dokumentum, nem szerepel benne megyespecifikus intézkedés. Általános érvényességgel vehető figyelembe a tervezési munka során.

Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia 2008-2025

Készítette: Magyar Kormány, Készült: 2007

A dokumentum Nógrád megye vonatkozásában nem specifikál konkrét problémákat, célkitűzéseket, általános érvényességgel vehető figyelembe a tervezési munka során.

Nemzeti Társadalmi Felzárkóztatási Stratégia 2011-2020

Készítette: KIM Társadalmi Felzárkóztatásért Felelős Államtitkárság, Készült: 2010

A dokumentum Nógrád megye vonatkozásában nem specifikál konkrét problémákat, célkitűzéseket, általános érvényességgel vehető figyelembe a tervezési munka során. A társadalmi problémák megoldása tekintetében kiemelten fontos alapküldetés, szakmapolitikai elvei – felzárkózás, integráció, komplexitás és koncentráció, innováció és fenntarthatóság, fokozatosság – nem hagyhatók figyelmen kívül a társadalmi problémák megoldási lehetőségeinek keresésekor.

Idősügyi Nemzeti Stratégia

Készítette: Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Készült: 2009

A dokumentum Nógrád megye vonatkozásában nem specifikál konkrét problémákat, célkitűzéseket, általános érvényességgel vehető figyelembe a tervezési munka során.

Nemzeti ifjúság Stratégia 2008-2023

Készült: 2009

A dokumentum Nógrád megye vonatkozásában nem specifikál konkrét problémákat, célkitűzéseket, általános érvényességgel vehető figyelembe a tervezési munka során.

Nemzeti Energiastratégia 2030

Készítette: Nemzeti Fejlesztési Minisztérium, Készült: 2012

A dokumentum Nógrád megye vonatkozásában nem specifikál konkrét problémákat, célkitűzéseket, általános érvényességgel vehető figyelembe a tervezési munka során.

Nemzeti Erdőprogram 2006-2015

Készítette: Vidékfejlesztési Minisztérium, Készült: 2004

A dokumentum Nógrád megye vonatkozásában nem specifikál konkrét problémákat, célkitűzéseket, általános érvényességgel vehető figyelembe a tervezési munka során.

Magyarország vízgyűjtő-gazdálkodási terve

Készítette: Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, Készült: 2009

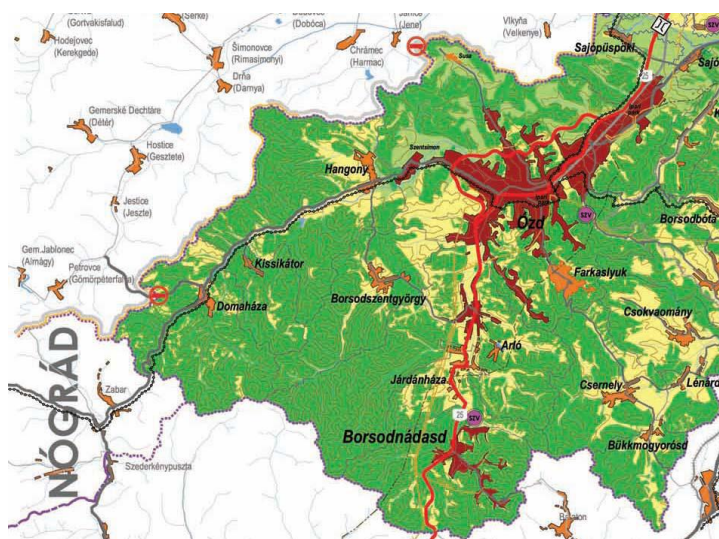
A dokumentum Nógrád megye vonatkozásában nem specifikál konkrét problémákat, célkitűzéseket, általános érvényességgel vehető figyelembe a tervezési munka során. Az érintett vizek a terv mellékletben felsorolásra kerülnek.

2.1. d) a hazai, az adott térséggel szomszédos, azonos térségi szintű térségek és/vagy külföldi közigazgatási egységek területfejlesztési koncepcióinak és programjainak térségre vonatkozó üzenetei

Borsod-Abaúj-Zemplén megye esetében a közös megyehatár mindössze 6 km hosszúságú, ahol a következő elem összehangolását kell biztosítani:

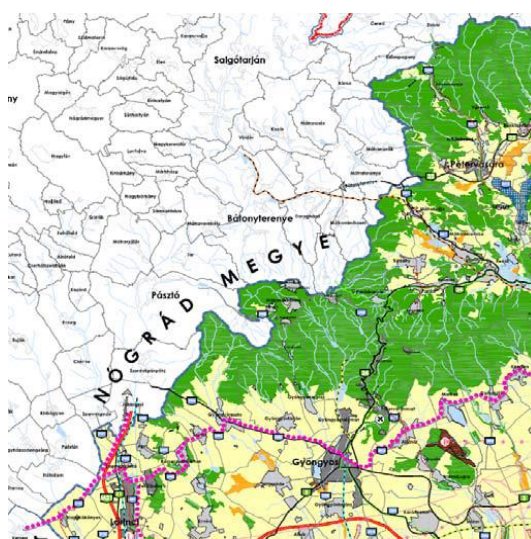
- Északkeleti határmente kerékpárút 2.A szakaszán Domaháza (Borsod-Abaúj-Zemplén) és Zabar (Nógrád) között.

39. ábra: Borsod-Abaúj-Zemplén megye térségi szerkezeti terve, 2009 (részlet)

Forrás: Város-Teampannon Kft.

40. ábra: Heves megye térségi szerkezeti terve, 2010 (részlet)

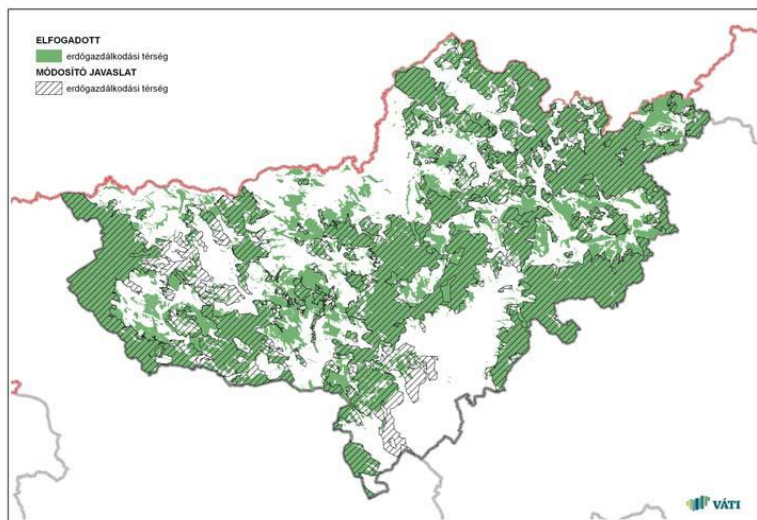
Forrás: Régió Kft.

Heves megye esetében a közös megyehatár 115 km hosszúságú, ahol a következő elemek összehangolását kell biztosítani:

- M21 gyorsforgalmi út Zagyvaszántó (Heves) és Jobbágyi (Nógrád) között,
- Rétság térsége (2. sz. főút) – Jobbágyi – Szurdokpüspöki térsége – Gyöngyös (24. sz. főút) új főúton Gyöngyöspata (Heves) és Szurdokpüspöki (Nógrád) között,
- Mátraterenye térsége (23. sz. főút) – Recsk térsége (24. sz. főút) új főút Mátraballa (Heves) és Mátraterenye (Nógrád) között,
- 21. Palócok földje kerékpárút: Szécsény – Hollókő – Pászto – Jobbágyi – Zagyvaszántó szakaszán Zagyvaszántó (Heves) és Jobbágyi (Nógrád) között.

2.1. e) az OTrT és a területrendezési terv(ek) térséget érintő vonatkozásai

41. ábra: Erdőgazdasági térség változása

Forrás: Váti Nonprofit Kft.

Az erdőgazdálkodási térség kijelölésének alapja a Nemzeti Erdőtelepítési Program azon célkitűzése, miszerint az ország erdőszültsége 2035-re érje el a 26–28%-ot. Ennek eléréséhez a javasolt erdőterületek országos és megyei szintű kijelölése az „Országos Területrendezési Tervről szóló 2003. évi XXVI. törvény” módosító javaslatához készült földhasználat elemzés alapján történt, a megyei sajátosságok alapján pontosítva.

A gyorsforgalmi úthálózat elemei

- M2: Budapest (M0)–Vác–Rétság–Hont–(Szlovákia) (a TEN-T hálózat része),
- M21: Hatvan (M3)–Salgótarján. (jelenlegi tervekben már 21. sz. kiemelt főút 2x2 sávval)

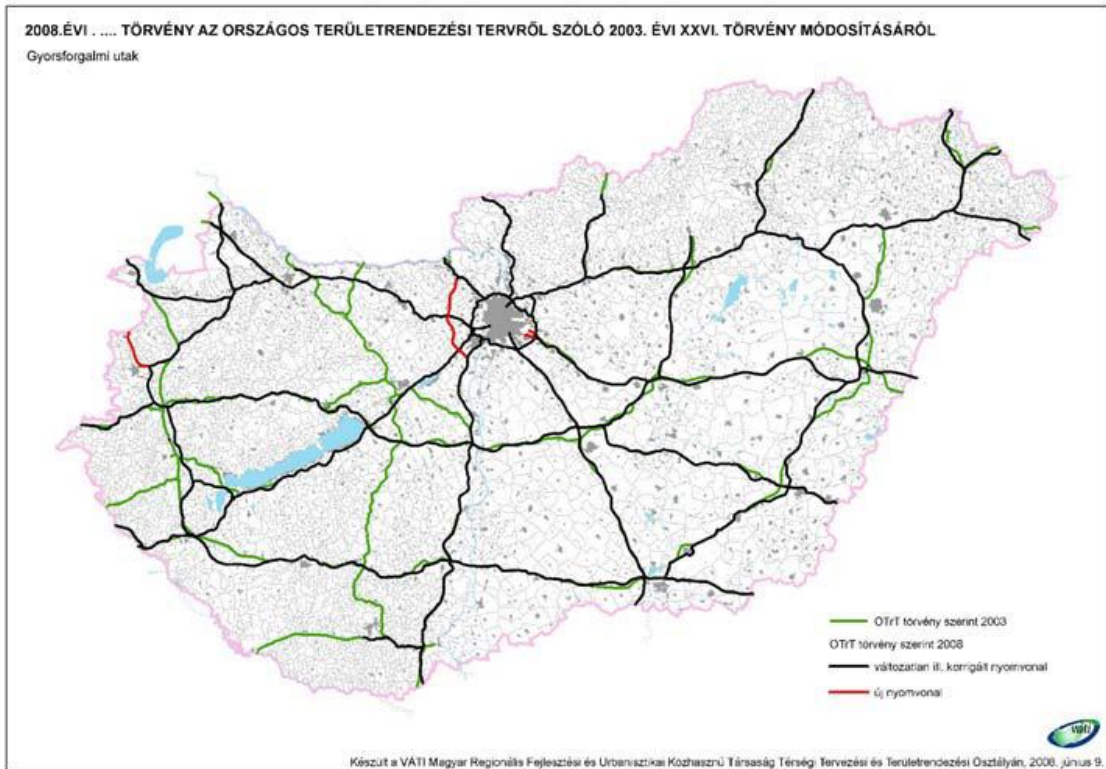
A közúthálózat korrekcióját elsősorban az Európai Unió kibővülése, és az azzal járó forgalomáramlási átrendeződés indokolta. Ennek függvényében a korábban tervezett

gyorsforgalmi úthálózat felülvizsgálata során néhány elemről a közlekedési tárca úgy döntött, hogy hálózati szerepét gyorsforgalmi út helyett főúti paraméterekkel is betöltheti, így gyorsforgalmi útként való további szerepeltetése nem indokolt (megyei érintettség: 21. sz. főút Salgótarján–Somoskőújfalu–Szlovákia szakasza).

A Rétság térsége – Jobbágyi – Szurdokpüspöki térsége – (Gyöngyös) új főút a megyei területrendezési tervben korábban is szerepeltetett nyomvonalon maradt a törvényben, a határon átnyúló kapcsolatok javítása érdekében bekerült a Szécsény térsége (22. sz. főút) – Nógrádszakál – (Szlovákia) új főút, – a korábbi Bátorfyerenye – (24. sz. főút) új főút helyett a Mátraterenye térsége (23. sz. főút) – Recsk térsége (24. sz. főút) maradt csak a főúthálózat része.

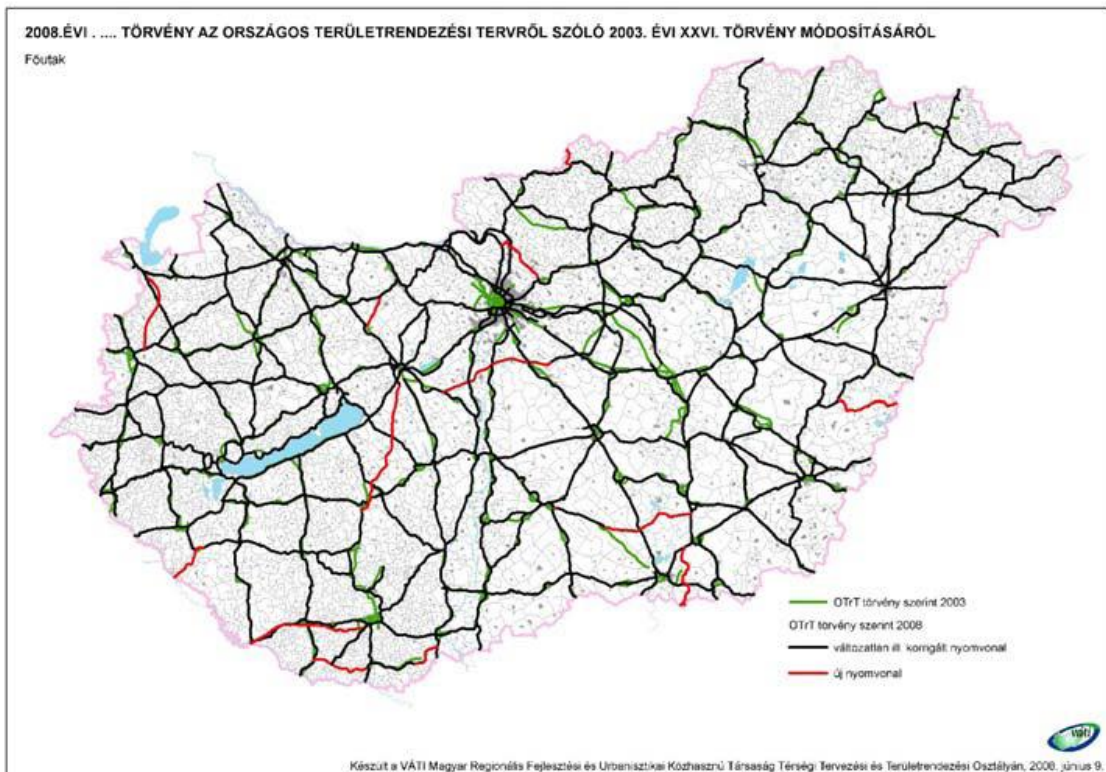
A főúti elkerülő szakaszok az OTrT felülvizsgálata során lényegében megmaradtak, Órhalom elkerülése került csak be újonnan, valamint olyan szakaszok nevesítése került törlésre, amelyek egyben valamely gyorsforgalmi út részét fogják képezni.

42. ábra: Az OTrT gyorsforgalmú úthálózatának változása

Forrás: Váti Nonprofit Kft

43. ábra: Az OTrT főúthálózatának változása

Forrás: Váti Nonprofit Kft

Az országos kerékpárút törzshálózat a felülvizsgálat során alapvetően megváltozott, a két hálózatnál csak néhány elem feleltethető meg egymásnak. Az új hálózat kialakítása egyfelől a potenciális országos kerékpáros turisztikai célpontok kijelölésén alapult, másfelől a hálózati szemléletnek megfelelően további útvonalak kialakítása is történt.

A Nógrád megyét érintő legjelentősebb változás, hogy a korábbi országos hálózat kiegészült a Palóccok földje kerékpárúttal, amely a világörökség részét képező Hollóköt, valamint a Cserhát és a Mátra területeit is megközelíthetővé teszi.

A Dunakanyar–Ipolymente, és a Karancs–Mátra–Tisza-tó országos kerékpárutak megyét érintő szakaszait az északkeleti határmente kerékpárút foglalja magában, melynek nyomvonala nem a forgalmas utak mentén, hanem a turisztikai látványosságokat megközelítve halad.

44. ábra: Az OTrT kerékpárút hálózatának változása

Forrás: Váti Nonprofit Kft

2.1. f) a térséget érintő környezetvédelmi, természetvédelmi és tájvédelmi szabályozások

- 1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól
- 1994. évi LV. törvény a termőföldről
- 2000. évi XLIII. törvény a hulladékgazdálkodásról, módosította a 2012. évi XXVIII. törvény
- 1995. évi LVII. törvény a vízgazdálkodásról
- 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről szóló
- 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól
- 21/2001. (II.14.) Korm. rendelet a levegő védelmével kapcsolatos egyes szabályokról
- 4/2002. (X.7.) KvVM rendelet a légszennyezettségi agglomerációk és zónák kijelöléséről
- 240/2000. (XII.23.) Korm. rendelet a települési szennyvíztisztítás szempontjából érzékeny felszíni vizek és vízgyűjtőterületük kijelöléséről módosította: 93/2007. (IV.26.) Korm. Rendelet, 307/2010. (XII.23.) Korm. rendelet
- 201/2001. (X. 25.) Korm. rendelet az ivóvíz minőségi követelményeiről és az ellenőrzés rendjéről
- 220/2004. (VII.21.) Korm. rendelet a felszíni vizek minősége védelmének szabályairól
- 275/2004. (X.8.) Korm. rendelet az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről
- 30/2004. (XII.30.) KvVM rendelet a felszín alatti vizek vizsgálatának egyes szabályairól
- 31/2004. (XII.30.) KvVM rendelet a felszín alatti vizek megfigyelésének és állapotértékelésének egyes szabályairól
- 219/2004. (VII.21.) Korm. rendelet a felszín alatti vizek védelméről módosította: 92/2007. (IV.26.) Korm. Rendelet, 302/2008. (XII.17.) Korm. rendelet
- 27/2004. (XII.25.) KvVM rendelet a felszín alatti víz állapota szempontjából érzékeny területeken levő települések besorolásáról
- 6/2009. (IV.14.) KöM-EüM-FVM-KHVM együttes rendelet a földtani közeg és a felszín alatti vízszennyezéssel szembeni védelméhez szükséges határértékekről és a szennyezések méréséről
- 50/2001. (IV.3.) Korm. rendelet a szennyvizek és szennyvíziszapok mezőgazdasági felhasználásának és kezelésének szabályairól

- 25/2002. (II.27.) Korm. rendelet a Nemzeti Települési Szennyvízelvezetési és -tisztítási Megvalósítási Programról módosította: 30/2006. (II.8.) Korm. rendelet
- 26/2002. (II.27.) Korm. rendelet a Nemzeti Települési Szennyvízelvezetési és -tisztítási Megvalósítási Programmal összefüggő szennyvízelvezetési agglomerációk lehatárolásáról
- 126/2003. (VIII.15.) Korm. rendelet a hulladékgazdálkodási tervek részletes tartalmi követelményeiről
- 15/2003. (XI.7.) KvVM rendelet a területi hulladékgazdálkodási tervekről
- 213/2001. (XI. 14.) Korm. rendelet a települési hulladékkal kapcsolatos tevékenységek végzésének feltételeiről
- 98/2001. (VI. 15.) Korm. rendelet a veszélyes hulladékkal kapcsolatos tevékenységek végzésének feltételeiről
- 16/2001. (VII. 18.) KöM rendelet a hulladékok jegyzékéről
- 275/2004. (X. 8.) Korm. rendelet az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről
- 14/2010. (V. 11.) KvVM rendelet az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekkel érintett földrészekről
- 2/2002. (I. 23.) KöM-FVM együttes rendelet az érzékeny természeti területekre vonatkozó szabályokról
- 34/1997. (XI. 20.) KTM rendelet a Duna-Ipoly Nemzeti Park létesítéséről módosította: 1/1998. (VIII.15.) KöM rendelet , 5/1985. (XI. 22.) OKTH rek. a Mátrai Tájvédelmi Körzet létesítéséről
- 9/1989. (VIII.24.) KVM rendelet tájvédelmi körzetek létesítéséről
- 2/1977. (TK 13.) OtvH a Hollókői Tájvédelmi Körzet létesítéséről
- 148/2007. (XII.27.) KvVM rendelet a Hollókői Tájvédelmi Körzet védettségének fenntartásáról
- 3/1977 (TK13) OtvH az Ipolytarnóci Ősmeradványok természetvédelmi terület bővítése
- 9/1987 (XI. 4.) OKTH az Ipolytarnóci Ősmeradványok természetvédelmi terület bővítéséről
- 149/2007. (XII.27.) KvVM rendelet az Ipolytarnóci Ősmeradványok természetvédelmi terület védettségének fenntartásáról
- 13/2004. (VII. 21.) KvVM rendelet a Sósartyáni Hencse-hegy Természetvédelmi Terület létesítéséről
- 19/2007. (VI. 1.) KvVM rendelet a Márkházapusztai fás legelő természetvédelmi terület létesítéséről
- 14/2000. (VI.26.) KöM rendelet a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság illetékességi területén lévő egyes védett természeti területek erdőrezervátummá nyilvánításáról, 3.§ (1) Pogány-rózsás Erdőrezervátum, Diósjenő
- 137/2007. (XII.27.) KvVM rendelet a Mátrai Tájvédelmi Körzet védettségének fenntartásáról
- 150/2007. (XII.27.) KvVM rendelet a Kelet-cserhádi Tájvédelmi Körzet védettségének fenntartásáról
- 132/2007. (XII.27.) KvVM rendelet a Karancs-Medves Tájvédelmi Körzet védettségének fenntartásáról
- A vidékfejlesztési miniszter 16/2012. (II. 21.) VM rendelete a Maconkai-rét természetvédelmi terület létesítéséről

2.1. g) a megye 20 ezer lakos feletti városainak települési gazdasági vagy településfejlesztési programjai és településfejlesztési koncepciói

Salgótarján Megyei Jogú Város, a megyeszékhely Nógrád megye egyetlen 20 ezer lakos feletti városa (37 166 lakos)

A város térszerkezeti pozíciója, társadalmi, gazdasági, környezeti helyzete

A határváros a Baltikumot a Mediterránnummal összekötő észak-dél irányú közép-európai fejlődési és közlekedési tengelyen helyezkedik el az urbanizált térségeknek az országhatárokon átnyúló Katowice–Zsolna–Turócszentmárton–Besztercebánya–Zólyom–Losonc–Budapest vonalon kirajzolódó láncolatába illeszkedve, az új Országos Fejlesztési és Településfejlesztési Koncepció Budapest körüli belső város gyűrűjének északkeleti csapágyvárosaként, a dinamikusan fejlődő közép-európai metropolisz körül körvonalazódó városregió és Magyarország valamint Szlovákia határon átnyúló, drasztikusan leszakadó összefüggő válság-területének határán.

A város és funkcionális térsége magterülete gazdag védett természeti területekben, unikális geológiai értékekben, építészeti és kulturális örökségben. A központi és északi beépített területeit körül ölelő hegyvidéket erdő borítja, helyenként Magyarországon egyedülálló szubalpin klímával. Két középkori vára – Salgó és a szlovák határon álló, de már szlovák területen lévő Somoskő – történelmi élményt nyújt a turistáknak. A trianoni Magyarország egyik legjelentősebb vidéki ipari központjából várossá lett megyeszékhely modern városközpontja a modernista városépítészeti alkotása, a 60-as, 70-es és 80-as évek legkiválóbb magyar építészeinek kézjegyét viseli magán. Az építészeti együttes széles körű szakmai elismerést vívott ki, és a rendszerváltás után műemléki védelmet kapott, elsőként az országban a modern városépítészeti alkotásai közül. A városi lakásállomány nagy része is az említett korszakban épült, az adott időszak átlagos szintjét jóval meghaladó építészeti és környezeti minőségben, jó tájállással, a nagyvárosias beépítésű településrészek körüli családi házas lakóterületeinek eredeti környezeti és építészeti minősége pedig az esetek többségében semmivel sem marad el a jobb budapesti vagy dunántúli kertvárosi lakóterületekétől. A városi szövet minőségének legnagyobb problémáját a rendszerváltás óta tartó és az utóbbi négy év eseményei következtében tovább erősödött strukturális gazdasági válság és a helyi társadalom ezzel együtt járó krízise, drasztikus népességfogyása, elöregedése és elszegényedése okozza.

A rendszerváltás után a bányák végleg bezártak, **a város hagyományos ipara** a privatizáció és a helyi iparágak nagy részét érintő globális strukturális válság következtében **gyakorlatilag megszűnt**, a nagy hagyományú iparvárosban az ipari szektorban a keletkező GDP és a foglalkoztatottak száma a korábbi szint töredékére esett vissza. A jelentősebb ipari vállalkozások közül csak kevesen tudtak talpon maradni. Ugyanakkor közöttük olyan **sikeres új ipari vállalkozások – KKV-k – is vannak**, amelyek európai szinten is piacképes ipari termékeket állítanak elő, és a helyi gazdaság fejlesztésében jelentős szerepet játszhatnak.

A gazdasági válság, a munkahelyek hiánya, a foglalkoztatás egyre alacsonyabb szintje valamint az induló kisebb vállalkozásokat sújtó terhek következtében a város hosszú távú fenntartására alkalmas **értelmiségi és vállalkozói a közép-rétegek nagy része** – a közeli közép-európai metropolisz, Budapest – piaca és nagyvárosi éleletheiségei elszívó hatásának engedve részben formálisan és véglegesen is, részben látens módon, salgótarjáni állandó lakását megtartva, **elvándorolt** a városból. A megyeszékhely kiváló középiskoláiból évről évre az egyetemekre kerülő fiatalság pedig nem tér vissza. A város ilyen értelemben látható, két évtizede tartó kiürülésével szemben a hagyományosan itt élő, a 90-es évekig a bányákban illetve az iparban foglalkoztatott roma népesség, amely a rendszerváltás utáni években azonnal és szinte teljes egészében, végérvényesen elveszítette munkalehetőségeit, száma és a teljes népességen belüli aránya dinamikusan emelkedik, részben a népességszám természetes növekedése következtében, részben azért, mert a város és környéke létesítményeiben a rendszerváltás előtt foglalkoztatott roma etnikumú népességnek és utódaiknak, az egykori környező ipari falvakban élő halmozottan hátrányos helyzetű, strukturális munkanélküli csoportjai munka és jövedelem híján a városban és szociális ellátó rendszerében elviselhetőbb életfeltételeket talál magának, mint a falvakban, ezért igyekszik tömegesen bevándorolni. A város népességének elvándorlásából és a nem roma etnikumú lakossága alacsony termékenységi rátájából következő természetes fogyásból eredő drasztikus mértékű népességfogyását és előregedését a roma etnikumú helyi népesség ezzel ellentétes demográfiai folyamatai úgy ellensúlyozzák, hogy összességében az ellentétes demográfiai tendenciák eredője a népesség fogyása.

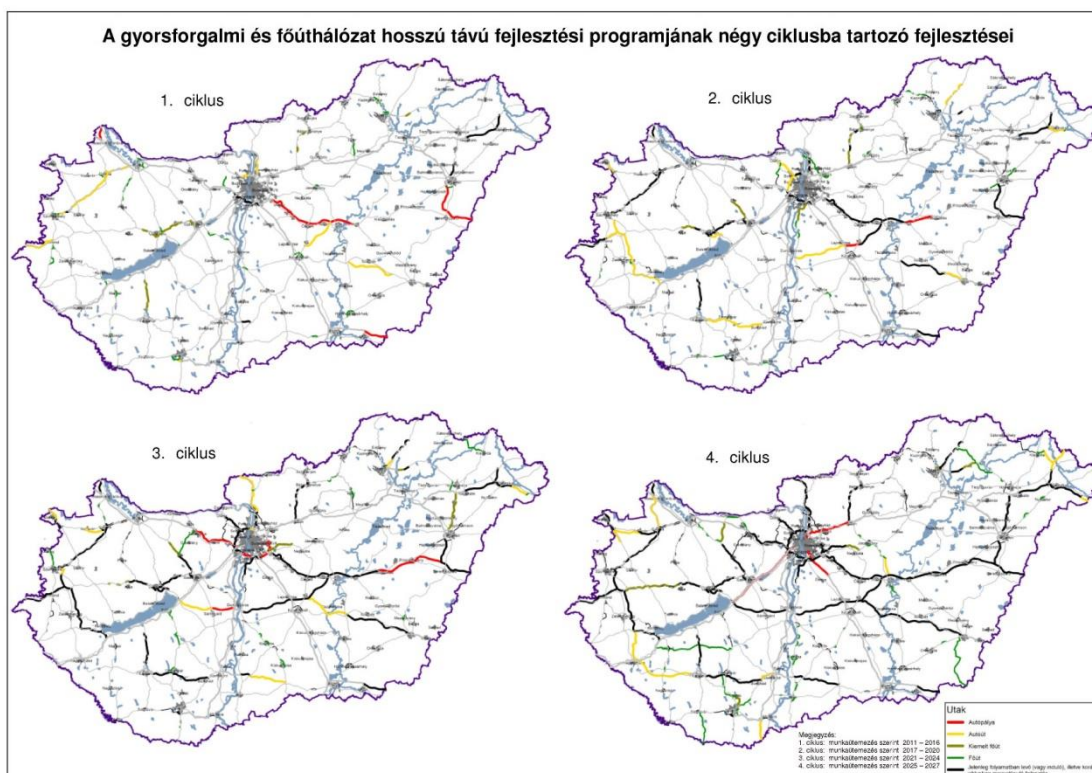
A fent leírt társadalmi folyamatok középtávú fennmaradása esetén, a jelenleg uralkodó helyi társadalmi és gazdasági folyamatok megállítása és ellentétes előjelűre fordítása nélkül a város társadalmi-gazdasági szempontból hosszabb távon nem tartható fenn. A város és a megye helyi társadalma nem rendelkezik olyan gazdasági erővel, amivel ezt a problémát meg tudná oldani. A kedvezőtlen folyamatok ellentétes előjelűre változtatása nyilvánvalóan kizárólag külső – állami és Európai Unió – segítséggel képzelhető el. A szükséges segítségnek csak egyik része a pénz, a vissza nem térítendő támogatás megfelelő nagyságú összege, a másik része gazdaságpolitikai, szabályozási és szervezési jellegű. A 2014. január 1-el induló új EU költségvetési periódus **a nógrádi gazdaságfejlesztési és újraperosítási program keretében** eszközöket ad, amelyekkel a bemutatott kedvező adottságokra építve **Salgótarjában a társadalmi, gazdasági és környezeti szempontból fenntartható fejlődés érdekében** jelentős mértékben erősíteni kell az ipari **foglalkoztatást**, a fenti kényszerek miatt különösen az alacsony hozzáadott értékű, betanított munkára épülő, tömeges foglalkoztatást lehetővé tevő ipari területeken, ezzel párhuzamosan;

- hatékonyan elő kell segíteni a magas hozzáadott értékű, valamint **K+F+I gazdasági tevékenységet**, végző **KKV-k** letelepedését, illetve **fejlődését** a városban nem csak a klasszikus vagy high-tech ipar, hanem a jövő húzó ágazatai, például az **egészségipar** és a **környezetipar** területén is;
- és funkcionális város térségében az újraperosítással párhuzamosan elő kell segíteni az **energiafelhasználás hatékonyságának növelését** és az **energiafüggetlenség** irányába történő jelentős mértékű elmozdulást, élve a megújuló energiák (nap, szél) és a meglévő helyi energiaforrások (biomassza, szén) felhasználásának lehetősége szempontjából kedvező adottságokkal, és elvégezve az energiapazarlás megszüntetése érdekében szükséges energiatakarékossági beruházásokat;
- új **egyensúlyt** és **partnerséget** kell teremteni a **város és környező rurális vidéke** között, a vidékfejlesztéssel összehangolva, hogy a város és a körülötte lévő városias települések lakosságát minél nagyobb mértékben a környező rurális vidékek mezőgazdasága lássa el, rövid csatornán keresztül a környék mezőgazdasági termelőinek elérhető árú és jó minőségű mezőgazdasági termékeivel, és biztosítani kell, hogy mindez megfelelő színvonalú fizikai körülmények között, a város és környéke lakossága számára fenntartható közösségi közlekedéssel elérhető létesítményben történjen,
- erősíteni kell a **társadalmi kohéziót** és **befogadást**, a felelősségtudatot és a társadalmi szolidaritást, a gazdaságfejlesztési és iparfejlesztési tevékenységgel összehangolva biztosítva a helyi társadalom leszakadó része számára is az esélyegyenlőséget és a munka világába való bejutást az óvodától a középiskola befejezéséig tartó integrált és integráló, kollégiumi rendszerű képzéssel és szakképzéssel a **halmozottan hátrányos helyzetű népesség felemelése és integrálása érdekében**,
- erősíteni kell a helyi társadalomban a **versenyképes tudást és képzettséget** a városban működő **közoktatási és felsőoktatási rendszer fejlesztésével**, újrastrukturálásával;
- a támogatások mellett a szükséges pénzügyi, szervezési, szabályozási és adózási eszközök kialakításával és használatával fel kell számolni a város egész beépített területén végighúzódó és központjának képét is romboló, alulhasznosított ipari, gazdasági, illetve közlekedési roncssterületeket, rozsdametóként helyet foglaló felhagyott ipari létesítményeket, és a pusztuló városi szövet összességében mintegy száz hektárnyi, jelenleg csak veszteséget és kárt termelő területét a közszféra által kézben tartott **barna mezős rehabilitáció** Európában bevált eszközeinek használatával, a magánszféra vállalkozásaival strukturált együttműködésben újra alkalmassá kell tenni versenyképes ipari, gazdasági tevékenység végzésére, újrahasznosítva a meglévő drága infrastruktúrát annak érdekében, hogy az újraperosítás és a gazdaságfejlesztés környezeti szempontból fenntartható módon történjen, a **város ökológiai lábnyomának és a fejlesztés hosszú távú társadalmi költségeinek felesleges növelése nélkül**.

Az említett fejlesztésekkel, a diverzifikált és fenntartható gazdaságfejlesztés és a vele összehangolt integrált városmegújítás révén Salgótarján újra olyan várossá válhat, amelyben nem csak a fizikai keretek adottak ahhoz, hogy jó lehessen ott élni, hanem maga a városi élet is jó, mert megújuló, vonzó középvárosként, **határon átnyúló gazdasági és kulturális kisugárzású erős térségi központként fenntartható fejlődési pályán** működő, a foglalkoztatás magas szintjét biztosító helyi gazdasággal, minőségi szolgáltatásokkal és városi környezettel rendelkezik. Mindezt megalapozza majd az 2013-ban megújításra kerülő, és a teljes tervezési időszakra kiterjedő Integrált Városfejlesztési Stratégia.

2.1. h) a térség hatályban lévő ágazati tervei, programjai

45. ábra: Úthálózat fejlesztései

Forrás: A gyorsforgalmi- és a főúthálózat hosszú távú fejlesztési programjáról és nagyívű tervéről szóló 1222/2011. (VI.29.) Korm. határozat

Észak-Magyarországi Régió Innovációs Stratégiája

Készült: 2008, aktualizálva Készítette: Észak-Magyarországi Regionális Innovációs Ügynökség

Az Észak-Magyarországi Régió összhangban az Európai Unió stratégiáival és ajánlásaival, ill. a hazai gazdaságfejlesztési prioritásokkal a növekedés potenciális forrásai közül kiemelten kezeli és meghatározó gazdaságfejlesztő erőnek tekinti a kutatás-fejlesztési és innovációs folyamatokat. A K+F+I folyamatok tervezett fejlesztése a régió innovációs potenciáljának és teljesítményjavításának alapvető feltétele. A stratégiai prioritások, tervek és intézkedések összefoglaló dokumentuma a Regionális Innovációs Stratégia, amelynek első változata 2004-ben, majd felülvizsgált, térségi-környezeti beágyazottsági szempontokat határozottabban kiemelő felülvizsgált változata 2008-ban a NORRIS projekt forrásainak felhasználásával került kialakításra és publikálásra. A 2008-as stratégia megújítását az időközi gazdasági, társadalmi változások és a nemzeti innovációs rendszer átalakulása indokolták 2011-ben. A dokumentum megállapítja, hogy a régióban rendelkezésre álló K+F kapacitásból Nógrád megye részesedése minimális. A stratégia aktualizálása Nógrád megye vonatkozásában több torz, vagy nem helytálló adatot, információt tartalmaz, amelyet annak társadalmazása során a nógrádi szereplők felvetettek.

Megyei szintű ágazati tervek, programok

Nógrád megye közlekedésfejlesztési koncepciója

Készült: 2003, Készítette: Tethely Kft. (tervszám 0240) a Nógrád Megyei Területfejlesztési Ügynökség megbízásából

Nógrád megye közlekedésfejlesztési koncepciójának helyzetelemzésében a tervezők elsősorban arra törekedtek, hogy átfogó kép alakuljon ki a megye közlekedési helyzetéről, továbbá azokról a tényezőkről, adottságokról, folyamatokról, amelyek a megye közlekedését döntően meghatározzák.

A koncepció nem időtávra szól, de még 2030-ra is határoz meg feladatokat. Ugyan a dokumentum 9 éve készült, legnagyobb része tartalmilag még aktuálisnak tekinthető.

A koncepció célja:

- hosszú távra meghatározni Nógrád megye közlekedési hálózatának átfogó fejlesztési irányait;
- részletezni és időben ütemezni az ahhoz kapcsolódó feladatokat;
- elősegíteni a megyére vonatkozó terület- és közlekedésfejlesztési elképzelések összhangját.

Nógrád megye Innovációs stratégiája

Készült: 2004-2005, Készítette: Nógrád Megyei Területfejlesztési Ügynökség Kht. és együttműködő partnerei

A dokumentum 7 éve készült, nem határozott időtávra. A gazdasági környezetben azóta bekövetkezett változások miatt tartalma már nem teljesen korszerű, ugyanakkor prioritásai még helytállóak lehetnek:

- a KKV-k működési feltételeinek javítása
- termék- és technológia fejlesztés
- az innovációs kultúra színvonalának emelése
- az innovációs infrastruktúra fejlesztése.

Nógrád megye szakképzés fejlesztési stratégiája

Készült: 2012, Készítette: Expanzió Humán Tanácsadó

A megyei szakképzési stratégia készítésének célja, hogy a szakképzésben érintett intézmények számára meghatározza a követendő irányokat és elősegítse a forrásfelhasználás hatékonyabbá és eredményesebbé tételét. A dokumentum terjedelmének 80%-ában helyzetelemzést tartalmaz, javaslattevő fejezetei meglehetősen tömören sikerültek.

Stratégiai célkitűzések:

- a szakképzés igazodjon a munkaerőpiac elvárásaihoz
- a szakképzés minősége javuljon, színvonala növekedjen
- az iskolarendszerű szakképzés piacképes szakképesítést nyújtson, kulcskompetenciákat alakítson ki – és a munkavégzés során további szakképzésben való részvétellel sarkalljon
- a meglévő intézményrendszer optimális átalakításával és forrásbevonás melletti célirányos fejlesztésével a megye szociális/földrajzi/demográfiai adottságaihoz igazodó, a hátrányos helyzetből és térségből kiutat mutató struktúra alakuljon ki.

Nógrád megye szakképzés-fejlesztési koncepciója

Készült: 2013 Készítette: Nógrád Megyei Fejlesztési és Képzési Bizottság

A szakképzésről szóló 2011. évi CLXXXVII. törvény 82.§ a) pontja értelmében a Megyei Fejlesztési és Képzési Bizottság (MFKB) feladata kidolgozni az adott megye szakképzés-fejlesztési koncepcióját, melynek részét képezi a képzési irányokra és beiskolázási arányokra vonatkozó rövid és középtávú terv is. A koncepciónak hatékonyan hozzá kell járulnia az MFKB munkájához, ugyanakkor olyan szakképzés-fejlesztési célokat és elveket kell meghatározni, melyek alkalmasak a munkaerő-piac igényeinek megfelelő szakmaszerkezet és megyei szakképzési rendszer kialakítására.

Stratégiai célok:

- a szakképzés és a gazdaság összhangjának megteremtése
- az egész életen át tartó tanulás feltételeinek megteremtése
- esélyegyenlőség biztosítása
- mobilitás növelése
- a szakképzés minőségének és hatékonyságának javítása

Pozicionálási és versenyképességi stratégia

Készült: 2011. március Készítette: TDM Consulting

A megyei TDM szervezet által elkészített tanulmány Nógrád megyét, mint turisztikai desztinációt pozicionálja, javaslatot tesz a jövőképre, annak eléréséhez szükséges változtatásokra, fejlesztésekre.

A megfogalmazott akciók megvalósítása 2012-ben részben már megkezdődött.

2.1. i) vonatkozó egyéb tervek

Helyi vidékfejlesztési stratégiák:

36 Jó Palóc Közhasznú Egyesület: „Palócföld könnyei és gyöngyei” – Helyi Vidékfejlesztési Stratégia

Települések: Bárna, Cered, Dorogháza, Egyházasgerge, Etes, Ipolytarnóc, Karancsalja, Karancsberény, Karancskeszzi, Karancslapujtő, Karancsság, Kazár, Kisbárkány, Kishartyán, Litke, Lucfalva, Márkháza, Mátramindszent, Mátranovák, Mátraszele, Mátra-

tereny, Mátraverebély, Mihálygerge, Nagybárkány, Nagykeresztúr, Nemeti, Rákóczibánya, Ságújfalu, Sámsonháza, Somoskőújfalu, Sóshartyán, Szalmatercs, Szilaspogony, Suha, Vizslás, Zabar

A hatályban lévő Helyi Vidékfejlesztési stratégia a 2009-ben elfogadott HVS-re épül. Fő célkitűzések:

- a helyi életminőség fejlesztése
- a helyi turizmus és térségmarketing fejlesztése
- helyi vállalkozások fejlesztése
- együttműködések ösztönzése a térségen belül és a térségek között önkormányzatok, vállalkozások és civil szervezetek vonatkozásában
- felkészülés a 2014-2020-as időszakra, hosszú távú elképzelések generálása, projektek továbbfejlesztése.

Cserhátja LEADER Helyi Akciócsoport: A Cserhátja és a Nyugat-Mátra Európában – Helyi Vidékfejlesztési Stratégia

Települések: Alsótold, Bér, Bokor, Buják, Csécse, Cserhátszentiván, Ecseg, Egyházasdengeleg, Erdőkürt, Erdőtarcsa, Felsőtold, Galgaguta, Garáb, Héhalom, Jobbágyi, Kálló, Kisbágyon, Kozárd, Mátraszőlős, Palotás, Pásztó, Szarvasgede, Szirák, Szurdokpüspöki, Tar, Vanyarc

A HVS felülvizsgálatára 2011 májusában került sor. Fő célkitűzések:

- a helyi és térségi gazdasági környezet és a vállalkozások fejlesztése, a foglalkoztatás növelése
- a helyi életminőség javítása, a vidékhez kötődés erősítése
- a humán erőforrás fejlesztése és a társadalmi tőke erősítése
- a helyi és térségi turizmus, vendégfogadás és a kapcsolódó tevékenységek fejlesztése
- a térségi marketing tevékenység elősegítése.

Ipoly-menti Palócok: Helyi Vidékfejlesztési Stratégia – „Élhető táj, élhető kultúra, élhető vidék”

Települések: Alsópetény, Becske, Bercel, Cserháthaláp, Cserhátsurány, Csesztve, Csitár, Debercsény, Dejtár, Drégelypalánk, Endrefalva, Érsekivadkert, Herencsény, Hollókő, Hont, Horpács, Hugyag, Iliny, Ipolyszög, Ipolyvece, Kétdodony, Kiseccset, Kutasó, Ludányhalászi, Magyaréc, Magyarnándor, Mohora, Nagylóc, Nagyoroszi, Nógrádkövesd, Nógrádmartal, Nógrádmegyer, Nógrádsipek, Nógrádszakál, Órhalom, Patak, Patvarc, Píliny, Pusztaberki, Rimóc, Romhány, Szanda, Szátok, Szécsénke, Szécsény, Szécsényfalu, Sente, Szügy, Terény, Varsány

Fő fejlesztési prioritások:

- helyi turizmus ágazat fejlesztése
- helyi vállalkozások fejlesztése
- helyi életminőség fejlesztése
- társadalmi tőke erősítése
- hátrányos helyzetű csoportok integrációjának elősegítése.

Duna-Ipoly Határmenti Együttműködés Helyi Közössége Közhasznú Egyesület

A DIPO HVK a Rétsági Kistérség 16 településéből és a Váci Kistérség 3 településéből tevődik össze.: Bánk, Berkenye, Borsosberény, Diósjenő, Felsőpetény, Keszeg, Kosd, Legénd, Nézsza, Nógrád, Nógrádsáp, Nőtincs, Ósagárd, Penc, Rád, Rétság, Szendehely, Tereske, Tolmács (Pest megyei települések dőlt betűvel jelölve)

A 2011-ben felülvizsgált Helyi Vidékfejlesztési Stratégia fő célkitűzései:

- a vidékgazdaság fejlesztése, a helyi gazdaság szereplőinek integrációja, a helyi termék piacának megteremtése, a turizmus fejlesztése
- a települések és a helyi közösség identitásának és kapcsolatainak erősítése, a humán erőforrás fejlesztése.

2.1. j) a tervezést érintő egyéb jogszabályok

- A területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény
- A területfejlesztési koncepció, a területfejlesztési program és a területrendezési terv tartalmi követelményeiről, valamint illeszkedésük, kidolgozásuk, egyeztetésük, elfogadásuk és közzétételük részletes szabályairól szóló 218/2009. (X. 6.) Korm. rendelet

- Az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény
- Az országos településrendezési és építési követelményekről szóló 253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet
- A víziközmű-szolgáltatásról szóló 2011. évi CCIX. törvény
- Az utak építésének, forgalomba helyezésének és megszüntetésének engedélyezéséről szóló 93/2012. (V. 10.) Korm. rendelet
- A vizek hasznosítását, védelmét és kártételeinek elhárítását szolgáló tevékenységekre és létesítményekre vonatkozó általános szabályokról szóló 147/2010. (IV. 29.) Korm. rendelet
- A kiemelt térségi és megyei területrendezési tervek, valamint a településrendezési tervek készítése során az országos, a kiemelt térségi és a megyei övezetek területi érintettségével kapcsolatosan állásfoglalásra kötelezett államigazgatási szervek köréről és az eljárás részletes szabályairól szóló 282/2009. (XII. 11.) Korm. rendelet
- Az építésügyi hatósági eljárásokról, valamint a telekalakítási és az építészeti-műszaki dokumentációk tartalmáról szóló 37/2007. (XII. 13.) ÖTM rendelet
- Az építésügyi hatósági eljárásokról és az építésügyi hatósági ellenőrzésről szóló 193/2009. (IX. 15.) Korm. rendelet
- A telekalakításról szóló 85/2000. (XI. 8.) FVM rendelet
- A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény
- A világörökségről szóló 2011. évi LXXVII. törvény
- Az örökségvédelmi hatástanulmányról szóló 4/2003. (II. 20.) NKÖM rendelet
- A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal eljárásaira vonatkozó szabályokról szóló 10/2006. (V. 9.) NKÖM rendelet
- Az építészeti örökség helyi védelmének szakmai szabályairól szóló 66/1999. (VIII. 13.) FVM rendelet
- Egyes tervek, illetve programok környezeti vizsgálatáról szóló 2/2005. (I. 11.) Korm. rendelet
- A környezeti hatásvizsgálati és az egységes környezethasználati engedélyezési eljárásról szóló 314/2005. (XII. 25.) Korm. rendelet

2.2. A térség területfejlesztési szereplői elképzeléseinek feltárása, a tervezési folyamat partnerségi tervének elkészítése és végrehajtása

A fejlesztési elképzelések feltárása 2011-ben kezdődött, amikor a NORDA Észak-Magyarországi Regionális Fejlesztési ügynökség Nonprofit Kft. megbízásából a Nógrádi Fejlesztési Ügynökség Nonprofit Kft. helyzetfeltárást és projektgyűjtést végzett a 2011-2013 időszakra vonatkozóan.

Rövid, aktualizált helyzetértékelés készült el Nógrád megyére, illetve a megyei anyagokból az Észak-magyarországi régióra, valamint Nógrád megyei kezdeményezésű fejlesztési koncepciók, javaslatok kerültek megfogalmazásra, beleértve az ágazati fejlesztési programokat is. Az ügynökség összeállította a Nógrád megyei projektek listáját az közszférára és a gazdaságra egyaránt kiterjedően a következő szempontok szerint:

- tervezett, jelentős tőkebefektetési lehetőségek,
- nagy horderejű, még előkészíthető projektek (1 milliárd Ft feletti támogatási igénnyel)
- kisebb, részben vagy teljesen előkészített projektek (250 millió Ft és 1 milliárd Ft közötti támogatás igénnyel),
- kisebb, még előkészíthető projektek (250 millió Ft alatti támogatás igénnyel).

Az önkormányzatok, kistérségi társulások, civil szervezetek, vállalkozások megkérdezése adatlapos felméréssel történt.

A listára került projektek jelentős részéhez a mai napig sem nyílt meg pályázati lehetőség, ezért azok továbbvitele szükséges a 2014-2020 közötti fejlesztési időszakra, amennyiben a projektgazdák fejlesztési szándékukat fenntartják. A helyzetértékelő fejezet rész kiváló alapot képez a 2014-2020 időszakra készülő megyei fejlesztési koncepció helyzetelemző fejezetéhez.

A 2014-2020 időszak tervezési tevékenységéhez a partnerség építése 2012 áprilisában kezdődött meg. Április első hetében két tervezési workshop zajlott a gazdasági szereplők, illetve a városi önkormányzatok részvételével, melyen a résztvevők előadást hallottak a tervezési folyamatról, annak feladatairól, ütemezéséről, illetve megalkották Nógrád megye 2030-ra vonatkozó jövőképét, és javaslatot tettek a legfontosabb prioritásokra.

Nógrád Megye Önkormányzata 2012. június 7-én tárgyalta a területi tervezés aktuális és jövőbeli feladatait, és hatalmazta fel elnökét és a megyei főjegyzőt a területfejlesztési dokumentumok összeállításával összefüggő feladatok előkészítésére. A megyei területfejlesztés koncepció készítése ezzel hivatalosan is kezdetét vette. Ezt követően jelent meg tervezési felhívás a megyei önkormányzat honlapján.

2.2. a) a partnerségi terv elkészítése

A Partnerségi Terv elkészítése 2012 júliusában kezdődött. A Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlésének Hivatala, illetve a tervezési folyamat szakmai feladatait ellátó Nógrádi Fejlesztési Ügynökség Nonprofit Kft. munkatársai közösen meghatározták:

- a partnerségbe bevonni kívánt célcsoportokat
- az egyes partnerekkel folytatandó kommunikáció módját, eszközeit, ütemét
- a tervezés társadalmasításához kapcsolódó rendezvények formáját, menetrendjét
- az eredmények értékelésének és felhasználásának módját, állomásait.

2.2. b) a partnerségi terv végrehajtása,

A Partnerségi Terv végrehajtása három fázisban történik:

Előkészítő fázis: 2012. június 7 – október 15.

Tevékenységek:

- tervezési felhívás összeállítása, megjelentetése a megyei önkormányzat honlapján (www.nograd.hu)
- tervezési műhelyek szervezése 6 városban és 10 mikrotérségben
- területfejlesztési szakmai műhelyek szervezése
- média megjelenések (helyi sajtó, helyi és regionális rádió)
- szakértői csoport felállítása a partnerek képviselőiből
- OTK véleményezésére a partnerek szakértőinek felkérése

Javaslattevő fázis: 2012. október 16 – december 15.

Tevékenységek:

- tervezési felhívásra beérkezett javaslatok értékelése, szintetizálása
- szakértői csoport tagjaival zárt szakmai egyeztetések
- közösségi oldal indítása a lakossággal történő intenzív kommunikációhoz
- média megjelenések
- elkészült munkaanyag írásbeli véleményeztetése a partnerekkel
- területfejlesztési konferencia szervezése a partnerek meghívásával

Programozási fázis: 2013. január 2 – június 30.

Tevékenységek:

- koncepció munka változatának zárt társadalmi egyeztetése a partnerekkel
- koncepció munka változatának nyílt társadalmi egyeztetése rendezvényeken, médián és interneten keresztül
- koncepció elfogadása, közzététele a honlapon
- térségi programozási workshopok (helyi közösségvezérelt programokhoz kapcsolódóan) a helyi érintett szereplőkkel
- területi és ágazati személyes egyeztetések, konzultációk a programozáshoz
- program zárt társadalmi egyeztetése a partnerekkel, érintettekkel
- program elfogadása, közzététele a honlapon
- zárókonferencia a partnerek részvételével

2.2. c) a partnerségi terv eredményei alapján

Mivel a Partnerségi Terv végrehajtása folyamatos, a helyzetelemző rész elkészültekor még csak az időarányos eredményeket lehet figyelembe venni. Jelen fejezetben eddigi tapasztalatainkat összegezzük.

2.2. ca) az üzleti szektor szereplőinek a térséget érintő fejlesztési elképzeléseinek áttekintése

Az üzleti szektor – néhány vállalkozás és érdekképviseleti szervezet, kamara – képviselőit elsőként hívtuk össze 2012 májusában és tájékoztattuk a 2014-2020 időszak tervezési, felkészülési feladatairól. A mikrotérségi workshopokon visszafogott volt a vállalkozói részvétel, a tervezési felhívásra beérkezett javaslatok között turisztikai, kézműipari, illetve klaszter projektjavaslatok szerepelnek. A multinacionális vállalatokkal folytatandó kommunikáció erősítése céljából bevontuk a partnerségbe az EGME klasztert, amely részükre tájékoztató workshopot szervezett szeptember végén. Az eseményen innovációs kezdeményezések kerültek előtérbe. Az üzleti szektor megkeresésével kapcsolatban általános tapasztalat, hogy fejlesztési terveiket – sok esetben mint üzleti titkot – kevésbé osztják meg, illetve – még nem ismerve az ágazati terveket – nehéz őket orientálni területi vagy ágazati irányba.

2.2. cb) az önkormányzatok fejlesztési elképzeléseinek áttekintése

A mikrotérségi workshopokon elhangzott vélemények és a tervezési felhívásra érkezett válaszok alapján az rajzolódik ki, hogy az önkormányzatok nehezen kezelik a hirtelen paradigmaváltást, a fejlesztéseiket tekintve a jelen pályázati rendszer keretein belül gondolkodnak többnyire. Mindez visszatükröződik a beérkezett projektjavaslatokban, melyek túlnyomó része még mindig pontszerű, és nem komplex, területileg integrált fejlesztést céloz meg. Ugyanakkor a tervezési felhívásra beérkezett program- és projektjavaslatok több mint fele az önkormányzatoktól érkezett. A további kommunikációban erősíteni kell a szemléletváltás szükségességét, sürgetve a helyi fejlesztő közösségek mielőbbi formálását. Pozitív kivételt jelentenek a tervezésben azok az önkormányzatok, akik jól értik és alkalmazzák a helyi közösségvezérelt fejlesztések logikáját a LEADER rendszerben. A kisvárosokban nem könnyű megtalálni azokat a vezetők bizalmát élvező és véleményformáló szakembereket, akik a fejlesztési folyamatok élére állhatnak az adott városi térségben.

2.2. cc) a térség társadalmi szervezetei fejlesztési elképzeléseinek áttekintése

A társadalmi szervezetek 2012 júniusában ismerkedhettek meg első ízben a tervezési folyamattal a Környezetvédelmi Világnap alkalmából szervezett konferencián. Mindemellett aktivitásuk a workshopokon, a projektjavaslatok beküldésében a vállalkozókhöz hasonlóan még visszafogott. Legaktívabbnak a programok megfogalmazásában – a várakozásoknak megfelelően – a LEADER egyesületek voltak. A Nógrád Megyei Civil Szolgáltató Központ feljánlotta együttműködését a civil szervezetek mozgósítására a tervezési folyamatban, melyet a javaslattevő fázisban felerősíteni szükséges.

2.3. A területfejlesztés eszköz- és intézményrendszerének elemzése

2.3. a) a területfejlesztés forrásainak elemzése (nemzetközi, központi költségvetési, önkormányzati források, a gazdasági egységek beruházásai, a különféle szervezetek fejlesztései, a háztartások)

Felzárkóztatást szolgáló decentralizált program Nógrád megyében.

Nógrád megyében 1997-2003. között, az Országgyűlés döntése alapján, felzárkóztatást segítő program került lebonyolításra. A program keretében nyújtott támogatások jelentős hatással voltak a megye gazdaságára, a foglalkoztatottságra és az infrastrukturális ellátottságra.

Az egyes évekre vonatkozó operatív programok megvalósításához, a nemzeti költségvetés decentralizált forrásokat rendelt, melyeket pályázat útján lehetett odaítélni. A források nagy része felett a megyei területfejlesztési tanács, egyeseknél a szaktárca, illetve dekoncentrált szervezete rendelkezett, bár ez utóbbiaknál is ki kellett kérni a tanács véleményét.

A felzárkóztató program során összesen 16 390 millió Ft támogatási keret került elkülönítésre (ez az összeg tartalmazza a minden megyének biztosított alaptámogatást is). Az egyes projektek megvalósítására több forrásból is lehetett támogatást adni, ún. „kapcsolt” pályázat formájában. Sajnálatos körülmény, hogy a program nem tette lehetővé a források integrált felhasználását, mivel az egyes tárcák ragaszkodtak ahhoz, hogy saját rendeleteik szerint történjen a megyei pályázatok kiírása és elbírálása.

A megítélt támogatások 7,5%-a visszatérítendő kamatmentes kölcsön, 92,5%-a végleges tőkejuttatásként került megítélésre.

A program első éveiben, a megyei területfejlesztési tanács többször élt a visszatérítendő támogatás nyújtásával, mivel a visszafizetett pénzeszköz növelte a későbbi decentralizált keretet. Ez a szabály később, – nemzetgazdasági takarékosági indokok alapján – megváltozott és a visszafizetett támogatás a központi költségvetés bevételeit képezi. A szabályok változása, a tanács döntéshozó gyakorlatát is ennek megfelelően változtatta.

Nem került elvonásra a TEKI és CÉDE, valamint 2002-ig a TFC kereteknél a lemondásból (esetleg visszavonásból) származó maradvány, továbbá a tárgyévben megítélt, de valamely okból szerződéssel alá nem támasztott támogatás, így a vizsgált időszakban összesen: **17 104 millió Ft** értékben született támogatási határozat.

A döntésre jogosultak **3688 db pályázatot támogattak**, melyek együttesen **85 966,3 millió Ft fejlesztési értéket** kívántak megvalósítani (a fejlesztési érték összegénél a halmozódás kiszűrésre került, a pályázatok száma viszont a fentiek szerint jelentősen meghaladja a projektek számát).

A kistérségek közül a legtöbb pályázatot a vizsgált időszakban a **salgótarjáni 767 db**, legkevesebbet a **szécsényi 268 db** kistérségből nyújtották be.

A legtöbb támogatott projekt szintén a **salgótarjáni (629 db)**, a legkevesebb a **szécsényi (216 db)** kistérségből származik.

A legnagyobb összegű támogatás a **salgótarjáni (4964 millió Ft)**, a legkisebb összegű a **szécsényi (1144 millió Ft)** kistérségbe került megítélésre.

Mivel a kistérségek mérete, településszáma eltérő, ezért pontosabb képet ad az 1 lakosra jutó megítélt támogatás, ami a támogatott beruházások értéke alapján évenként jelentős eltérést mutat. A vizsgált időszak egészét tekintve az 1 lakosra vetített legmagasabb megítélt támogatás a **rétsági 84,85 ezer Ft/fő**, a legalacsonyabb **50,85 ezer Ft/fő a bátonyterenyei kistérségbe** került.

A hétéves program hosszú távú fő célkitűzése volt: „a megye gazdaságának, a lakosság életkörülményeinek az ország fejlettebb régióihoz való felzárkóztatása”.

Középtávú célként: „a megye gazdasági pozíciójának jelentős növelése, a munkanélküliség csökkenése” került megfogalmazásra.

A teljes decentralizált keret odaitélése ágazatonként:

ipar, építőipar, kereskedelem, vendéglátás együtt	40,79%
agrárgazdaság	5,95%
non-profit szféra (önkormányzatok, egyházak, társadalmi szervezetek, stb)	53,26%

Fejlesztési célként

gazdaságfejlesztés	34,6%
agrárfejlesztés ¹	5,28%
műszaki infrastruktúra	37,0%
humán infrastruktúra	9,69%
minden más cél együtt	13,43%

¹ Megjegyzés: nem tartalmazza a megyei földművelésügyi hivatal lebonyolításába tartozó agrár többlettámogatások adatait, mely a vizsgált időszakban **1728,68 millió Ft**. Ha ezt is figyelembe vesszük, úgy agrárfejlesztésre a teljes keret 15,78%-a, illetve agrár ágazatba 16,38%-a került odaitélésre.

A felzárkóztatási program keretében kiemelt cél volt a foglalkoztatás javítása, új munkahelyek létesítése, kedvezőbb piaci pozíciójú termékek előállítására.

A cél érdekében, a döntéshozatalnál megkülönböztetett súlya volt a munkahelyteremtésnek, illetve a versenyképesség javítását szolgáló munkahely megőrzésnek.

A megítélt támogatásokkal tervezett új munkahelyek száma: **4764**, a megőrzött munkahelyeké: **2851**.

26. táblázat: Új és megőrzött munkahelyek tervezett, illetve megvalósult száma és aránya kistérségenként

	Tervezett	Megvalósult	Megvalósulás aránya
Salgótarjáni kistérség	3343	2441	73,0%
Rétsági kistérség	1086	965	88,9%
Balassagyarmati kistérség	1241	998	80,4%
Pásztói kistérség	856	634	74,1%
Bátonyterenyei kistérség	614	386	62,9%
Szécsényi kistérség	475	407	85,7%

Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: a meg nem valósultak között szerepeltetjük a lemondott, illetve szerződésesség miatt visszavont támogatású munkahelyeket.

2004. december 31-i időpontig a megye pályázóihoz került – befejezett projekt – támogatás, összege (figyelembe véve a lemondásokat és visszavonásokat is):

a területfejlesztési tanácson keresztül:	11 219 millió Ft
<u>más szervezeteken keresztül:</u>	<u>3 042 millió Ft</u>
együttesen:	14 261 millió Ft

Mivel a kifizetett támogatások mintegy 9%-a visszatérítendő kamatmentes kölcsön volt, megállapítható, hogy a nemzeti költségvetésből **Nógrád megye az 1997–2004. években 12 977,5 millió Ft vissza nem térítendő támogatást vett igénybe.**

Ez az összeg viszonyítható azokhoz a statisztikai számokhoz, amelyek a megye program zárásakor tapasztalt helyzetét mutatják, összehasonlítva a kiinduló állapottal.

(Megjegyzendő: az állami támogatást növelték, a központilag megítélt források pld.: cél- és címzett támogatás, központi környezet- és vízügyi alap.)

27. táblázat:Néhány összehasonlító adat:

	1996.	2004.	%
GDP (eFt/fő)	387	983 ¹	254
1 főre jutó beruházások értéke (eFt)	57	134,5	236
1 főre jutó külföldi tőke (eFt)	35,6	163,6	459
ipari termelés (Md Ft)	42	170	405
munkanélküliségi ráta	17,0%	16,2% ²	95
vezetékes ivóvízzel ellátott települések aránya	97,6%	100%	102
csatornázott települések aránya	14,7%	64%	435
gázhálózattal rendelkező települések aránya	52,8%	95,3%	180

¹ 2003. évi adat

² 2005. évi adat

Forrás: saját szerkesztés

A fenti adatok jelzik, hogy az életminőségre ható tényezők közül, a műszaki infrastruktúra jelentősen fejlődött.

A gazdaság fejlődési mutatóját negatívan befolyásolták az ipari szerkezetváltással együtt járó üzembeszárások, illetve az agrárágazat tartós teljesítménycsökkenése.

A létrehozott új munkahelyek száma csupán ellensúlyozni tudta a termelő helyek megszűnésével járó munkaerő kibocsátást.

Összegezve a felzárkóztató program keretében támogatott projektek vállalt kötelezettségeit:

- A kedvezményezett vállalkozások együttesen **151 421 millió Ft** árbevétel növelést és mintegy **5300 db gép** beszerzését és üzembe helyezését vállalták.
- Vállalták:
 - **60 hektár ipari terület** (ipari park) kialakítását
 - **520 tonna hűtőkapacitás** létesítését
 - **477 ezer m³ többfunkciós tározó** megvalósítását
 - **69 hektár ültetvény** telepítését
- A pályázók vállalták:
 - **18 km út, 2 km kerékpárút, 27 km járda, 18 db műtárgy (híd) építését, 24 db buszöböl és buszmegálló kialakítását, valamint 236 km út felújítását**
 - **1015 km csatorna, 40 km ivóvíz-, 149 km gáz-, 26 km közvilágító hálózat és 14 205 m³/nap szennyvíztisztító kapacitás** megépítését, **27 km patak vízvezető árok** jó karba helyezését
 - **68 ezer m² épület** (csarnok), **47 tanterem** építését, **177 ezer m² épület felújítását**
- Támogatásban részesült: **111 pályázat**, mely koncepciók, tanulmányok, programok, rendezési tervek készítésére és **30 projekt**, mely kiadványok megjelentetésére vonatkoztak.

A statisztikai mutatók alapján is egyértelmű, hogy program eredményes volt, a megye teljesítménye, – önmagához viszonyítva – jelentősen javult. Mértéke megfelel az országos átlagnak. Ugyanakkor, mivel a kiinduló bázis nagyon alacsony volt, mindez a felzárkózáshoz kevésnek bizonyul.

A jövőre nézve kedvező, hogy az ipar szerkezete alapvetően változott, a nagyobb hatékonyságú ágazatok irányába. A külföldi tőke részvétele közel ötszörösére nőtt.

A foglalkoztatottság csak nagyon szerény mértékben bővült, de ez a mutató reálisan csak az egyéb körülmények figyelembe vételével értékelhető.

A legvitathatatlanabb fejlődés a műszaki infrastruktúra kiépítettségénél érzékelhető. Vezetékes ivóvízzel a program indításánál gyakorlatilag minden település rendelkezett. Vezetékes gázhálózatba kapcsolt települések száma 43% ponttal nőtt és megközelíti a 96%-ot. A telefonszolgáltatást tekintve kialakult a kínálati piac.

A csatornázott települések aránya 14,7%-ról, 64%-ra nőtt és további kiépítések vannak folyamatban. Ezzel párhuzamosan a tisztító kapacitás 19,4 ezer m³/d-ről 33,3 ezer m³/d-ra nőtt.

A területfejlesztési támogatási rendszer, alapvetően az önkormányzati utak, járdák felújítását és fejlesztését támogatta, de bizonyos mértékig hozzájárult az állami közútfejlesztési feladatokhoz is.

A környezet védelmét szolgálta a gázhálózat fejlesztése, a csatornázás és tisztítókapacitás bővítése mellett, a szilárd hulladék ártalmatlanítását szolgáló nógrádmarcali és salgótarjáni regionális hulladéklerakó megépítése. Számos településen megvalósult az energiatakarékos közvilágítás.

Épített kulturális örökségünk jelentős hányadát sikerült részben vagy egészben felújítani. Ezek között különösen magas a szakrális emlékek száma.

Számottevően nőtt az idősek elhelyezését szolgáló férőhelyek száma. A kistérségi szociális ellátás intézményhálózatát bővítette, illetve színvonalát javította a minden kistérséget érintő egy éves, a pásztoi esetében hároméves program.

A program tapasztalatai:

A támogatási források decentralizálása bizonyítottan jól működött. Az a gyakorlat, hogy a megítelt támogatások általánosan alacsonyabbak voltak a jogszerűen igényelttől, többségében eredményt hozott – hiszen az adott keretből több projektet lehetett támogatni –, kisebb hányadnál azonban részben hozzájárult ahhoz, hogy a pályázó vagy lemondta a támogatást, vagy nem tudta teljesíteni vállalt kötelezettségét.

Utólag is egyértelmű, hogy **a program sikeresebb lett volna, a különböző források integrált felhasználásának engedélyezésével.**

A felzárkóztatást szolgáló decentralizált program először három megyét érintett, melyek száma először 5-re, majd végül hét megyére terjedt ki. E megyék támogatása eltért a versenyképes megyék támogatásától, ezért tartottuk szükségesnek a Nógrád megyei program egyedi, részletesebb kifejlesztését.

A regionalizáció, a regionális és központi támogatási rendszer 2002. évi beindítását követően a támogatások rendszere jobban összevethető az általános országos gyakorlattal. Ezen összevetést, a hatékonyság, forrásszerzési aktivitás fejezetben részletezzük, itt csak rövid összegző utalást teszünk a fő forráscsoportokra, az elért eredmények mértékére és arányára.

A Nemzeti Fejlesztési Terv keretében Nógrád megyéből 726 db pályázat érkezett be, amelyből 305 db (42%) volt sikeres. Nógrádi projekthelyszínekre 258 db támogatási szerződés született 14 523 mFt értékben.

Az Új Magyarország Fejlesztési Tervben Nógrád megyéből 1451 db pályázat érkezett be, amely az országos megyei átlagnak (3.097 db) 46,8%-a. A beadott pályázatoknak kevesebb, mint fele nyert el összesen 49 777 mFt támogatást. A megyének megítelt összeg az országos megyei átlagnak mindössze 22,5%-át éri el.

Hazai forrásokból Nógrád megyében 2002-2011 között a TEIR támogatási alrendszerének adatai szerint 2991 db projektet valósítottak meg 83 868 mFt hazai forrás felhasználásával.

Az EMVA III. tengelyét alkotó vidékfejlesztési pályázati rendszerben összesen 231 db támogatási kérelem érkezett be Nógrád megyéből, melyből 143 nyert támogatást. A megyében megítelt összes EMVA III. tengely vidékfejlesztési támogatás összege 2981 millió Ft.

2.3. b) a területfejlesztés intézményrendszere (szervezet, működés, együttműködés)

Az 1996. június 4-ei születése óta egyszer helyesbített és hússzor módosított, a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény rögzíti – mindenkor a hatályos módon – a területfejlesztés szereplőit és azok mozgásterét.

A területfejlesztés első, fogalmi meghatározása ma is változatlanul helytálló: „az országra, valamint térségeire kiterjedő társadalmi, gazdasági és környezeti területi folyamatok figyelése, értékelése, a szükséges tervszerű beavatkozási irányok meghatározása, a rövid, közép- és hosszú távú átfogó fejlesztési célok, koncepciók és intézkedések meghatározása, összehangolása és megvalósítása a fejlesztési programok keretében, érvényesítése az egyéb ágazati döntésekben”.

A területfejlesztés intézményrendszerének négy fő szintje – az országos, a regionális, a megyei és a kistérségi szint – ugyan végig jelen volt a törvény változásai során, azonban eltérő súllyal és jelentőséggel bírt a regionális a megyei és a kistérségi szint egyaránt.

Magyarország uniós csatlakozásának előkészítése idején, a közigazgatási egységnek nem nevezhető, önkormányzattal nem rendelkező tervezési-statisztikai régiók létrehozásával a regionális szint megerősödött, majd meghatározóvá vált. A hazai forrású pályázatok kezelése 2003-tól gyors ütemben terelődött át a megyéktől a régióhoz, s 2005-re teljes lett e téren a regionalizáció. Sajnálatos, hogy e források 2010-től itt is teljesen megszűntek. A kistérségek önkéntes területfejlesztési társulásain alapulva, – néhány esetben azok mellett – jogszabályok alapján többcélú társulások jöttek létre, s képviselőjük mind a régióban, mind a megyénél biztosított volt, azonban szerepük formai maradt, s igazi hatással nem bírtak sem a folyamatokra, sem a források pályázati

rendszerére. A saját illetékességi területükre fejlesztési terveket, koncepciókat, programokat készítettek, s változó eredményességgel igyekeztek azokat – pályázati forrásfüggő szemlélettel – megvalósítani.

A regionális szerep megerősödésével – függetlenül attól, hogy a mindenkor hatályos területfejlesztési törvény a megyei önkormányzatot és a megyei területfejlesztési tanácsot is a fejlesztési politika meghatározó szereplőjeként tartotta nyilván – a megyei szint kiüresedett.

Sajátos módon a területfejlesztés egyéb szereplőitől szinte függetlenül alakult ki a vidékfejlesztési támogatási rendszer, szervezet és hálózat, mely – határozatban kihirdetett döntéseken alapuló – egyedi pályázatási rendszert alakított ki. Ennek megítélésében a támogatni kívánt vidéki szereplők megosztottak. Sajátos ága ennek a szubszidiaritás, a decentralizáció és a partnerség elvét leginkább magában hordozó, negyedik tengelyként aposztrofált LEADER helyi akciócsoportok rendszere.

A területfejlesztési döntések – időtálló módon, működési mechanizmusoktól függetlenül – nem nélkülözhetik a partnerséget a szereplők között, ezért a mindenkori kormányzat, az önkormányzatok, a területfejlesztési tanácsok és társulások igyekeztek bevonni a döntéshozatalba a kamarák és a munkavállalók képviselőit is. A területfejlesztésben – elsősorban és természetesen saját jól felfogott érdeke érvényesítési lehetősége miatt, s különösképp a támogatási döntés, a forráselosztás mindenkori szintjén – örömmel vállalt részt a társadalmi és gazdasági szereplők széles köre.

Megyei szinten rendre két letéteményese volt a területfejlesztésnek: a megyei önkormányzat, illetve a megyei területfejlesztési tanács.

A megyei önkormányzatnak a területfejlesztési törvény alapján közel 15 évig elsősorban csak együttműködő, véleményező, állást foglалó szerepe volt, illetve a települési önkormányzatok kérésére elősegíthette a területfejlesztési társulások szerveződését.

Nógrád megyében – a többi megyéhez hasonlóan – a területfejlesztési törvény alapján létrejött a megyei területfejlesztési tanács. E sajátos, törvény által alapított „kvázi” költségvetési szerv működéséhez központi támogatást kapott, illetve a tanács tagjaitól tagdíjnak nevezett költség hozzájárulást szedett be. A megyei területfejlesztés működtetéséhez forrást biztosított a forrásgazda minisztériumokkal kötött szerződések alapján a meghirdetett pályázati felhívásokhoz kapcsolódó forrás 1,5-3%-a között mozgó, technikai asszisztencia díja.

A Tanács maga alakíthatta ki munkaszervezetét. E téren az országban többféle rendszer alakult ki. A Nógrád Megyei Területfejlesztési Tanács elsők között (ha nem elsőként), 1996. szeptember 11-én alapította meg munkaszervezetét közhasznú társaság formában. Volt megye, ahol e feladatot a tanács alkalmazottjaiként működtetett titkársággal oldották meg, volt ahol kiszervezték a feladatot a megyei önkormányzat hivatalába, de nem volt ritka a vegyes rendszerű feladatellátás sem.

2012. január 1-jétől az új Alaptörvény, az új önkormányzati törvény, a módosított területfejlesztési törvény alapján határozott változás következett be a területfejlesztésben. Megszűntek a regionális, a megyei és a kistérségi tanácsok, a fejlesztés területi centrumaivá a megyei önkormányzatok váltak. Új intézményként jöttek létre a regionális és a megyei területfejlesztési konzultációs fórumok.

A kht.-ből 2009. március 20-án nonprofit kft.-vé alakult munkaszervezet, a Nógrádi Fejlesztési Ügynökség fő tulajdonosa 2012. január 1. napjától – a Nógrád Megyei Területfejlesztési Tanács jogutódja – Nógrád Megye Önkormányzata lett.

A területfejlesztési feladatokat ellátó szervek Nógrád megyében:

A települési önkormányzatok képviselő-testületei a közös területfejlesztési célok kidolgozására és megvalósítására jogi személyiséggel rendelkező területfejlesztési társulást hozhatnak létre.

A megyében a korábbi hat kistérség társulásai – területfejlesztési céllal is bíró önkormányzati társulásként – megmaradtak, mindegyike önálló munkaszervezettel rendelkezik. Bár alapfeladataikat nem befolyásolja, de az együttműködésben mégis kérdés lehet, hogy az ettől kissé eltérő, azonos központú és darabszámú járási településcsoport rendszert követi e majd e társulások tagjainak átrendeződése is.

Nógrád Megye Önkormányzata területfejlesztési és az önkormányzati törvényben foglaltaknak megfelelően átalakította szervezeti és működési szabályzatát, ügyrendjét, bizottsági munkamegosztását, s végzi tevékenységét. A területfejlesztési és területrendezési feladatokat a közgyűlés hivatala és a tulajdonolt Nógrádi Fejlesztési Ügynökség Nonprofit Kft. látja el.

Az Észak-magyarországi régió területén működő Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád megyei közgyűlések elnökei megalakították és működtetik a regionális területfejlesztési konzultációs fórumot. Nógrád megye Közgyűlése e mellett megyei területfejlesztési konzultációs fórumot is létrehozott.

A területfejlesztés megyei együttműködési rendszerének részét képezi – a hatályos törvénynek megfelelően – a megyei kormányhivattal, a megyében működő kamarákkal, a KRF Észak-magyarországi Regionális Fejlesztési Zrt.-vel, a Magyar Közút Nonprofit Zrt. megyei igazgatóságával, az ipari parkokat működtető szervezetekkel, a megyei vállalkozásfejlesztési alapítvánnyal, a területi vízügyi igazgatóságokkal, állami erdészetekkel, területfejlesztési célú egyéb szervezetekkel, egyesületekkel kialakított együttműködés.

Nógrád megye a NORDA Észak-magyarországi Regionális Fejlesztési Ügynökség illetékességi és működési területén fekszik, így Nógrád Megye Önkormányzata – különösen a megyébe kihelyezett támogatási források és a területi, területfejlesztési tervezés, programozás terén – velük szoros együttműködést alakított ki.

A megye városaiban hat kistérségi szerepet is ellátó helyi vidékfejlesztési irodát alakítottak ki, s négy Helyi Leader Akciócsoport és annak munkaszervezete (a 36 Jó Palóc Közhasznú Egyesülete, a Cserhátalja LEADER Nonprofit Kft. és a Ipoly-menti Palócok Térségfejlesztő Egyesülete, DIPO HACCS) tevékenykedik.

A területfejlesztéshez kapcsolódik a megyében működő turisztikai desztináció menedzsment szervezetek tevékenysége is: Nógrád Turisztikai Közhasznú Nonprofit Kft. (térségi), Salgótarján Helyi TDM Közhasznú Egyesület, Nyugat-Nógrád Megyei TDM Nonprofit Kft. (Bánk).

A 2014-20-as tervezési munka több olyan területre is rávilágíthat, melyek alapján – a változó, kiegészülő jogszabályok figyelembevételével – a területfejlesztési feladatokat, szerepeket és munkamegosztásokat a megye, a megyei jogú város, a térségi önkormányzati társulások szintjén újra kell gondolni.

2.3.c) a területfejlesztés hatékonysága (eddigi eredmények, forrás-aktivitás, az intézmények hatása, hiányosságok)

Nógrád megye forrásszerzési aktivitása és sikeressége (2012. december)

A fejezet elemzéseinek elkészítéséhez az NFÜ nyilvános, interneten elérhető statisztikáit használtuk fel. Az Új Széchenyi Terv pályázataira esetén a beérkezett illetve IH által támogatott pályázatok, megkötött szerződések, az igényelt, megítélt és leszerződött támogatás adatainak vonatkozásában a megfelelő értelmezés néhány OP esetén csak feltételezhető, mivel az NFÜ – kérésünk ellenére – nem volt hajlandó értelmezési módszertani segítséget nyújtani.

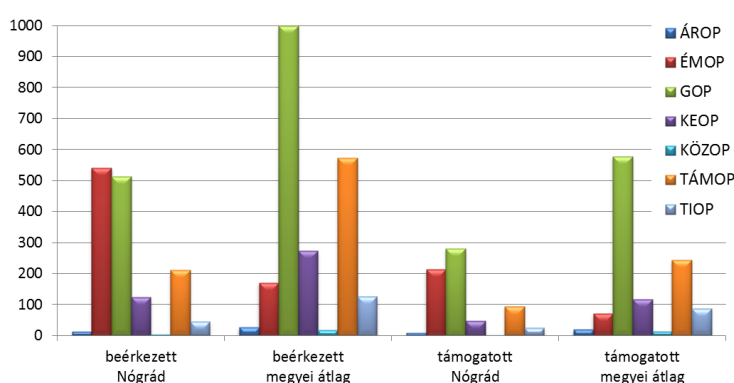
A **Nemzeti Fejlesztési Terv** keretében Nógrád megyéből 726 db pályázat érkezett be, amelyből 305 db (42%) volt sikeres. A támogatott pályázatok országos szintű megyei átlagszáma ugyanebben az időszakban 937 db volt.

Az Operatív Programokat áttekintve megállapítható, hogy Nógrád megye rendkívül gyengén szerepelt a GVOP pályázatain, mivel míg országos szinten a megyék átlagosan 413 db projektre kaptak támogatást, Nógrádból mindössze 63 db a nyertes pályázatok száma. A támogatott pályázatok értéke ebben az Operatív Programban a legalacsonyabb, 1105 mFt, ami az országos megyei átlagnak mindössze 15%-át teszi ki. Ez a gyenge teljesítmény a gazdasági mutatók alakulásában is jól tükröződik. A HEFOP esetén 5 db nyertes pályázattal Nógrád a megyei átlagnak mindössze 32,7%-át tudta teljesíteni. A megyei aktivitás legjobbnak a ROP esetén mondható, viszont a 93 db beadott pályázatból mindössze 21 db (22,5%) tudott nyerni.

Ha a nyertes pályázatokat benyújtó szervezet szerint vizsgáljuk, megállapítható, hogy míg országosan a mikrovállalkozások adták be a pályázatok 30%-át, addig Nógrád megyében ennél magasabb aránnyal (33%) az államháztartáson belüli nonprofit szervezetek állnak az élen.

A 10 legnagyobb támogatott projektben egyetlen egy vállalati munkahelyteremtő fejlesztés sem szerepel, azok – egy turisztikai pályázat és egy munkaerőpiaci program kivételével – mind infrastrukturális beruházások. A projektek nagyságára és az elnyert támogatások összegére nézve meglepő, hogy a toplistára kerülhetett már 319 mFt-os támogatást nyert projekt is!

46. ábra: Pályázatok száma operatív programonként

Forrás: NFÜ

Az Új Magyarország Fejlesztési Tervben

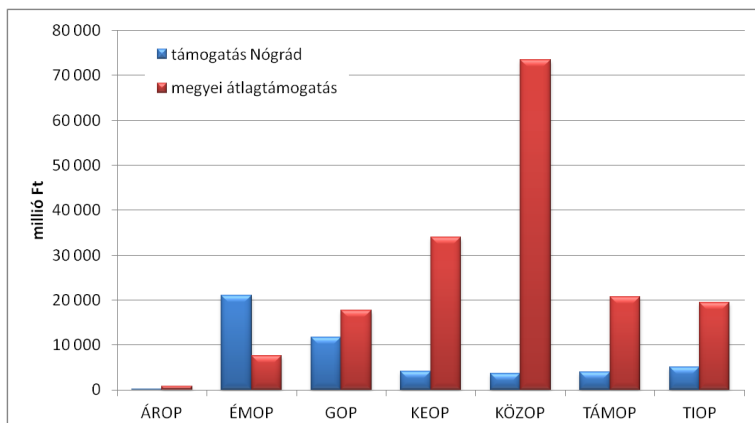
Nógrád megyéből 2411 db pályázat érkezett be, amely az országos megyei átlagnak (5243 db) 46%-a. A beadott pályázatoknak kevesebb, mint fele nyert el 81 376 mFt támogatást. A megyének megítélt összeg az országos megyei átlagnak mindössze 25,16%-át éri el.

Nógrád rendkívül gyenge teljesítményt nyújtott a KÖZOP-ban, ahol 5 benyújtott pályázatból 4 nyert. Ugyanebben az OP-ban az országos megyei átlag ennek az ötszöröse. Az 5 pályázatban kért 31 171 mFt támogatásból mindössze annak 11,9%-át ítélték oda. Ha összegszerűen vizsgáljuk, közlekedésfejlesztésre Nógrád megye így mindössze 3732 mFt támogatást nyert, ami az országos megyei átlag 5%-át sem éri el! Mivel a megyében sem villamosított vasút, sem

autópálya, sem autótút nincs, ez a szám azt tükrözi, hogy a döntéshozatalban a rászorultság semmilyen szerepet nem játszik.

Javult valamelyest a gazdaságfejlesztési pályázatok aránya, bár a Nógrádban támogatott GOP projektek száma még mindig kevesebb, mint fele az országos átlagnak. Az országos átlagos pályázati aktivitásnak szintén közel felét teszi ki csak a nógrádi pályázatok száma a KEOP és ÁROP esetén, ennél rosszabb az arány a TÁMOP és TIOP kiírásoknál. A kért összegekhez képest nagyon gyenge a támogatási arány a KEOP esetén, ahol a megye mindössze 13 037 mFt támogatást kapott az országos megyei átlag 55 311 mFt-tal szemben.

47. ábra: Támogatások összege operatív programonként

Forrás: NFÜ

célkitűzései, miszerint nem a felzárkóztatás a cél, hanem a kitörési pontokat jelentő potenciálok megerősítése. A pályázatok – az adott térség helyzetét minimális mértékben figyelembe véve – minden régióra azonos feltételekkel jelennek meg. Ezzel térségünk a tőkésért folytatott versenyben – két kivétellel – a többi konvergencia régióval azonos feltételekkel indul, elveszítette előnyeit. A társadalmisítási folyamatokban kezdenek megjelenni a nógrádi vélemények, a helyzet kikényszeríti a területi lobby erősödését.

2012. decemberéig Nógrád megyéből – itteni projekthelyszínnel – 1596 db ÚSZT pályázat érkezett be, aktivitását tekintve ezzel utolsó a megyék sorában. Aktivitásunk az utóbbi másfél évben semmit sem változott.

Az 1596 db pályázatra a nógrádiak 91 373 mFt támogatást igényeltek, e tekintetben szintén az utolsó helyen állunk a megyék sorában. A Nemzeti Fejlesztési Ügynökség ezidáig 319 db pályázatot támogatott 38 916 mFt értékben. Nógrádi projekthelyszínekre 368 db támogatási szerződés született már meg 24 181 mFt értékben. A kifizetések összege nem éri el a megítélt támogatások 10%-át sem.

Hazai források felhasználása Nógrád megyében

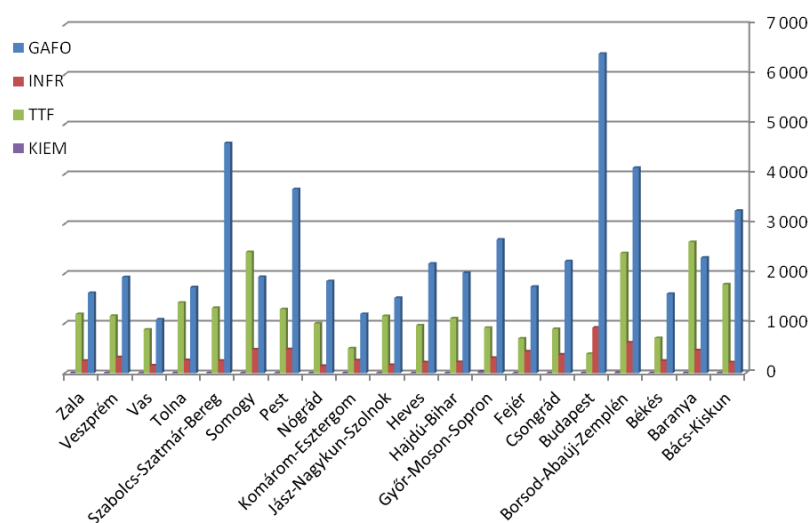
A TEIR támogatási alrendszerének adatai szerint 2002-2011 között Nógrád megye kistérségeiben 2991 db projektet valósítottak meg 83 868 mFt hazai forrás felhasználásával.

Megmaradt a bizalom a regionális források iránt, mert a megye messze a legnagyobb aktivitást mutatta az ÉMOP kiírásainál. A beérkezett 739 pályázatból 327 nyerni is tudott.

A támogatott szervezet típusa szerinti megoszlásnál tovább nőtt az államháztartáson belüli nonprofit szervezetek aránya (40%), a vállalkozások részvétele pedig valamelyest javult az előző időszakhoz képest.

Az **Új Széchenyi Terv** több vonatkozásban is változásokat hozott. Sok tekintetben átláthatóbbá vált a pályázati rendszer, a GOP és néhány egyéb (pl. ÉMOP telephelyfejlesztés) pályázata esetén már előre kiszámíthatók a kapható pontszámok. Növekszik a gyorsított elbírálású (automatikus) pályázatok száma. A regionális pályázatok esetén már érvényesülnek a 2014–20-as időszak

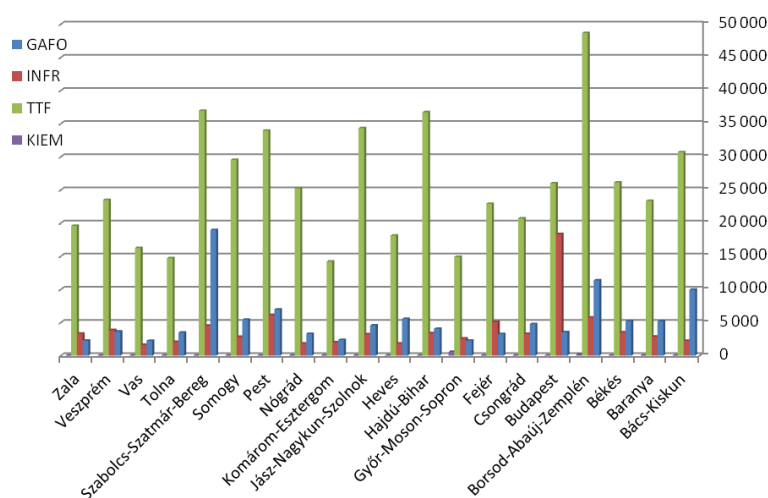
48. ábra: Projektek száma (db) összetétel – Év/Időszak: 2002-2011

[GAFO] Gazdasági élet fejlődését, foglalkoztatást ösztönző beruházások
 [INFR] Infrastrukturális, környezetvédelmi, műszaki és kulturális célokat szolgáló fejlesztések
 [KIEM] Kiemelt térségek támogatása Nem csoportosított hazai támogatások
 [TTF] Terület- és településfejlesztési támogatások

Forrás: NFÜ, saját szerkesztés

49. ábra: Támogatás értéke (mFt) összetétel – Év/Időszak: 2002-2011

[GAFO] Gazdasági élet fejlődését, foglalkoztatást ösztönző beruházások
 [INFR] Infrastrukturális, környezetvédelmi, műszaki és kulturális célokat szolgáló fejlesztések
 [KIEM] Kiemelt térségek támogatása Nem csoportosított hazai támogatások
 [TTF] Terület- és településfejlesztési támogatások

Forrás: NFÜ, saját szerkesztés

volumenét vizsgálva az a kép rajzolódik ki, hogy a források jelentős részét infrastrukturális beruházásokra fordították. Ezek közül kiemelkednek a város- és település rekonstrukciós projektek, a sálgótarjáni elkerülő út, illetve a 21. sz. főút előzési sávjainak építése, valamint néhány kisebb köz- és összekötő út fejlesztés. Csatornaépítés Drégelypalánkon és Honton volt folyamatban, egészségügyi fejlesztés pedig Rétságon és Szécsényben valósult meg. Értékben kiemelkedik a Nógrád megyei TISZK infrastruktúra fejlesztési projektje is. Mindezen toplistás projekteknek munkahely teremtő hatása csak közvetetten érvényesül, vagyis **hatékonyan nem kezelik a térség legnagyobb problémáját**. A foglalkoztatás elősegítését az NFT-ben mindössze a munkaügyi központ 941 milliós HEFOP projektje szolgálta jelentősebb mértékben, ezt követően csak 2011. áprilisában született döntés olyan nagyobb

Az vizsgált időszakban (2002-2011) beérkezett összes hazai pályázatnak Nógrád megye 3,67%-át nyújtotta be. Az országos megyei átlaghoz képest a beadott pályázatok számának tekintetében Nógrád megye 73,5%-os arányt képvisel, ami egyértelműen azt jelzi, hogy a megye pályázói aktivitása a hazai pályázati rendszerben jóval magasabb az Európai Unió forrásainál tapasztaltánál. A gazdasági élet fejlődését, foglalkoztatást ösztönző beruházások kedvező adata főleg arra az időszakra vezethető vissza, amikor még rendelkezésre álltak decentralizált források a vállalkozások beruházásainak támogatására. Ugyanez mondható el a terület- és településfejlesztési támogatásokról. A korábbi elemzésben látható gyenge infrastrukturális és környezetvédelmi forrásszerzési teljesítmény oka nem abban áll, hogy hazai források finanszírozták volna a fejlesztéseket. Ezen a téren Nógrád a hazai pályázatok tekintetében sem élt nagy igénytel (országos átlag 42%-a), bár az arány sokkal jobb az Európai Unió aktivitásánál.

Ha érték szerint vizsgáljuk a Nógrádba érkezett hazai támogatásokat, a megyei rangsorban még feljebb ugorhatunk, illetve megfordul a területfejlesztési és gazdaságfejlesztési támogatások aránya. Ez nyilván a területfejlesztési támogatások projektenkénti nagyobb összegével magyarázható. Az infrastrukturális és környezetvédelmi támogatásokat vizsgálva érték szerint Nógrád már nem az utolsó a rangsorban, megelőzi Heves és Vas megyét.

A jobb teljesítményből arra következtethetünk, hogy a potenciális pályázók elérhetőbbnek tartották a decentralizált forrásokat, illetve nem volt nagy visszatartó ereje a többségében kevésbé bürokratikus hazai pályázati eljárásrendeknek. A Nógrád Megyei Területfejlesztési Tanács 1997-2003 között 3700 db projekthez nyújtott 14,6 milliárd Ft támogatást.

Az Európai Unió pályázati forrásainak hatásának átfogó értékelése Nógrád fejlesztésében

Az Európai Unió forrásokból az NFT és az ÚMFT által finanszírozott projektek értékét,

volumenű projektről, amelynek munkahelyteremtő hatása van, ha az elnyert egymilliárdos nagyságrendű támogatáshoz képest szerényebb mértékben is.

Az **Új Széchenyi Terv** pályázatainak ismeretében elmondható, hogy **a támogatási lehetőségeknek alig érezhető hatása lesz arra, hogy meginduljon a fejletlenebb térségekbe a működő-tőke áramlása.** Ebből a pályázati rendszerből **hiányoznak a területi kohéziót érvényesítő megkülönböztetett feltételek.**

A Gazdaságfejlesztési Operatív Program mikro-, kis- és középvállalkozásoknak szóló pályázati kiírásai – a Nyugat-Dunántúli Régió kivételével – minden konvergencia régió számára ugyanazokat a támogatási feltételeket kínálják, a kötelező vállalatok tekintetében pedig semmilyen különbséget nem tesznek az ország különböző területein működő vállalkozások között. Létezik olyan komplex technológiai innovációra vonatkozó GOP és KMOP kiírás is, amely ugyanolyan támogatási intenzitást biztosít a pest megyei, mint a nógrádi vállalkozások számára. Az új, nagyobb méretű beruházásokat támogatni hivatott „Technológia és foglalkoztatás” konstrukció max. 35%-os támogatást biztosító értékelő függvénye **semmilyen súllyal sem vette figyelembe azt, ha a beruházás hátrányos helyzetű térségben valósul meg.** A Regionális Operatív Programok ipartelepítés és telephelyfejlesztés pályázatai úgy jelentek meg, hogy **a nógrádi vállalkozásoknak ugyanolyan szakmai értékelési, illetve vállalási feltételeknek kell megfelelniük, mint a Nyugat-Dunántúliaknak!** Ugyanolyan pontrendszer alapján értékeli egy győri és egy bátonyterenyi vállalkozás korrigált eredmény mutatóját, eladósodottságát, egyéb üzleti mutatóit. 2009-ben a nógrádi vállalkozások jövedelmezőségi szintje az országos tendenciával ellentétben drasztikus visszaesést mutatott: a jövedelmezőségi szint indexe 2008. és 2009. évek tekintetében országos szinten 5,1% volt, míg Nógrádban -0,3%. A potenciális vállalati pályázókkal folytatott konzultáció azt az eredményt hozta, hogy a támogatáshoz szükséges minimális pontszámok elérése nehézségeket okoz, vagy idealisztikussá teszi az elviekben elérhető maximális támogatási mértéket.

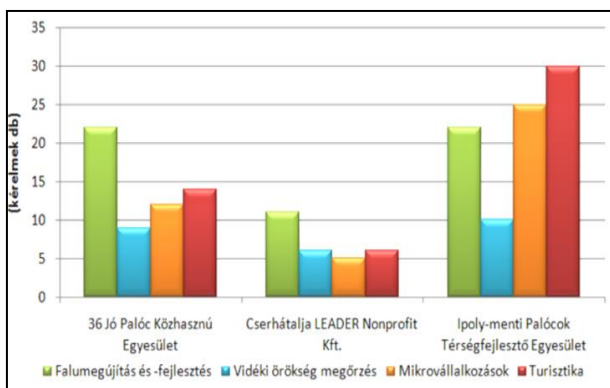
A pályázati támogatás lehetne az egyik eszköz, amely egy befektetői döntés során képes ellensúlyozni a hátrányos helyzetből adódó visszatartó erőt, melyet a munkaerő kedvezőtlen összetétele, a rossz megközelíthetőség, vagy a magasan képzettek elvándorlása okoz. Ha megnézzük a komolyabb munkahelyteremtést elváró GOP, EMOP pályázati konstrukciókat, látható, hogy elsősorban a már korábban betelepült és bővíteni szándékozó vállalkozások adtak be pályázatokat. **A pályázati preferenciák és forráselosztási rendszer átalakítása nélkül aligha számíthatunk nagy számú új munkahelyre az elkövetkező években Nógrád megyében.**

Vidékfejlesztési támogatások Nógrád megyében

A Magyar Vidékfejlesztési Hivatal salgótarjáni irodájától 2011. augusztusában kapott adatok szerint az EMVA III. tengelyét alkotó vidékfejlesztési pályázati rendszerben összesen 231 db támogatási kérelem érkezett be Nógrád megyéből, melyből 143 nyert támogatást. Legtöbb pályázat turisztikai témában érkezett (61), a megítélt támogatások értéke tekintetében viszont az integrált közösségi és szolgáltató tér (IKSZT) pályázatok vezetnek 926,5 millió Ft megítélt összeggel. A megyében megítélt összes EMVA III. tengely vidékfejlesztési támogatás összege 2981 millió Ft. Meglepő, hogy ebből 2011. március közepéig mindössze 199,8 millió Ft-ot fizettek ki (6,7%)!

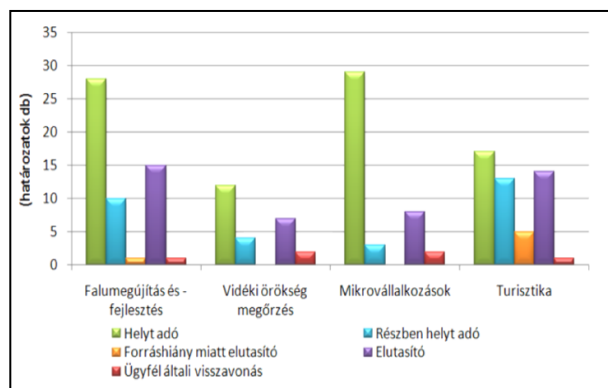
Megegyező akciócsoportok vonatkozásában a pályázati aktivitás az alábbiak szerint alakult:

50. ábra: Kérelmek

Forrás: MVH

51. ábra: Határozatok

Forrás: MVH

Legnagyobb érdeklődést minden jogcím esetén a nyugat-nógrádi térség mutatta. Ott kiemelkedően magas volt a turisztikai témájú kérelmek száma.

Ami a nyertes pályázók számát illeti, a mikro-vállalkozások vannak túlsúlyban a támogatottak között. Meglepő, hogy a turisztikai témájú kérelmeknél a pályázatok közel felének csak részben adtak helyt.

A vidékfejlesztési támogatások esetén sajnos nem tudunk országos, illetve megyei összehasonlítást végezni, mivel az MVH elzárkózott az adatszolgáltatástól.

Az EMVA pályázatokon támogatást nyert önkormányzatok, vállalkozások kivétel nélkül mind túlzott bürokráciáról, rendkívül elhúzódozó kifizetésekről számoltak be személyes konzultációnk alkalmával. Rendkívüli hátrányba hozza az **5000 fő alatti települések**

mikrovállalkozóit a városiakkal szemben, hogy a vidékfejlesztési pályázatok rendkívül rövid időre nyílnak meg (1-2 hónap), az igényekhez képest kevés a forrás, és az MVH „sajátos” rendszerében rendkívül nehéz hozzájutni a támogatáshoz. Kizárásra kerülnek a GOP-ból, ROP-ból, ahol viszonylag bőséges a forrás, folyamatos a beadás, és léteznek automatikus elbírálású pályázatok is. Ez a lehatárolás különösen sújtja Nógrád megyét aprófalvas településszerkezete miatt.

A gyenge forrásszerzési aktivitás és sikeresség okai

A 2011-ben Nógrád megye hat kistérségében tartott önkormányzati konzultáció, illetve a tanácsadási tevékenység során a vállalkozásokkal és nonprofit szervezetekkel folytatott rendszeres megbeszélések alapján a gyenge megyei pályázati aktivitásokat az alábbiak szerint összegezhettük:

Nagyfokú tökeszegénység

- nincs meg a pályázáshoz szükséges önerő
- az intézményfenntartás és kötelező feladatellátás az önkormányzatoknál a fejlesztésektől von el forrást („sokba kerül a szegénység”)
- a bankok kockázatvállalási hajlandósága a pályázati önerő és támogatás megelőlegezés tekintetében is nagyon alacsony, különösen hátrányban vannak a kistételepülések és a turisztikai projektgazdák (pozitív vélemény néhány takarékszövetkezetről hangzott csak el)
- ha elérhető a hitel, akkor drága, illetve kiszámíthatatlan, hogy az elhúzódó elszámolási folyamatok miatt meddig kell a kamatot fizetni
- nincs forrás tervezésre, bizonytalan, hogy az előkészítésbe investált többmillió költséget majd nyertes pályázaton támogatásból visszatérül-e; egyre több ilyen kötelezettség jelenik meg (hatástanulmány, értékbecslés, stb.)
- kérdéses a projektek eredményeinek pénzügyi fenntarthatósága

Átláthatatlan pályázati rendszer

- hosszabb tervezési folyamatú projektek esetén időközben változnak a támogatási prioritások (kerékpárút)
- megkérdőjelezhető indokoltságú sokszoros hiánypótlások, bürokratikus, lassú eljárás
- bürokraták által íróasztal mellett készített kiírások nem adnak megfelelő keretet a problémák komplex kezelését szolgáló megoldásokra

Saját belső gyengeségek

- hiányoznak a jó ötletek, alacsony fokú az innovativitás
- a települések pontszerű fejlesztésekben gondolkodnak, hiányoznak az integrált projektek, alacsony az együttműködés foka
- a fejlesztések – helyi stratégiák hiányában és forrásvezéreltség okán – ad hoc jellegűek, nem épülnek egymásra, sokszor megalapozatlanok
- a pályázatok társadalmisításában alacsony a részvétel, nincs szervezett véleménygyűjtés, szakmai lobby
- gyenge az érdekérvényesítő képesség a projektek előkészítését elhúzó állami szervezetek irányába (tipikusan NFA)

2.4. Helyzetértékelés

2.4. a) a térség erősségeinek, gyengeségeinek, lehetőségeinek és a térséget fenyegető veszélyek azonosítása

ERŐSSÉGEK	GYENGESÉGEK
<ul style="list-style-type: none"> • kedvező földrajzi elhelyezkedés Budapesthez, mint nemzetközi gazdasági centrumhoz képest • önfenntartó képességet magában hordozó településszerkezet • környezetet intenzíven terhelő megavállalatok és környezeti katasztrófák kockázatát hordozó veszélyes üzemek nem működnek • Kelet- és Nyugat-Nógrádot a megyehatárhoz közel lévő tranzitútvonalak kötik be a közép-európai nagytérség gazdasági vérkeringésébe • a megye minden térségi központjában létezik az iparszerű termelés vállalati kultúrája • a térségben létezik világszínvonalú tudás az itt működő magyar és multinacionális cégeknél • gazdag történelmi, kulturális, építészeti örökség, néphagyományok • világörökségi helyszín és egyre jelentősebbé váló turisztikai attrakciók • Magyarország egyik legerdősültebb megyéje egyedülálló geológiai értékekkel • gyógyulást segítő klimatikus környezet és kiváló infrastruktúra az egészségipari fejlesztésekhez • a szolgáltató szektor továbbfejlesztésének alapjai megvannak: jó minőségű és méretű ingatlanállomány, képezhető közép- és felsőfokú végzettségűek • széles szakmakultúrát lefedni képes, fejleszhető szakképző intézményrendszer 	<ul style="list-style-type: none"> • tervszerű fejlesztés koordináció hiányában uralkodóvá vált a pontszerű, összehangolatlan fejlesztés • a fejlődést visszafogó, a kor színvonalának nem megfelelő megyén belüli közúti és vasúti hálózat és rácsatlakozás a környező fő közlekedési korridorokra • rossz minőségű településközi úthálózat • városképet rontó, a település és a helyi közösség számára veszteségtermelő barnamezős területek • a tradicionális iparágak többsége nem tudott megújulni, alkalmazkodni az új piaci elvárásokhoz • a KKV szektor innovációs potenciálja rendkívül alacsony • a megye meglévő turisztikai vonzerói nem tudtak erős, tartózkodási idővel és költséssel párosuló kínálattá formálódni • elszegényedő, depressziós társadalom • magas munkanélküliség, alacsony szintű foglalkoztatás, drasztikus elvándorlás és népességfogyás, rohamos elöregedés • halmozottan hátrányos helyzetű népesség számának és arányának folyamatos növekedése • a fiatalok intenzív elvándorlása miatt alacsony szintű a nyelvismeret és piacképes tudás • alacsony együttműködési készség és képesség, gyenge belső kohézió szétforgácsolt kapacitásokkal • alacsony forrásfelvevő képesség, nagyfokú tőkehiány • beszűkült belső piac • rossz gazdálkodás a meglévő erőforrásokkal (föld, ipari ingatlan, tudás) • karakter nélküli imázs
LEHETŐSÉGEK	VESZÉLYEK
<ul style="list-style-type: none"> • megváltozott fejlesztési jogi környezet: a tervezés területi bázisai 2014-2020 között a megyék, ami lehetővé teszi egy helyiek által elfogadott, tudatos tervezésen alapuló fejlesztési koncepció és program megvalósítását, illetve emellett preferenciák biztosíthatók kiemelt térségek fejlesztéséhez (pl. szabad vállalkozási övezet) • változó geopolitika: a főváros tágabb térsége erőteljesebb rácsatlakozási lehetőséget kap a központi régió fejlesztési folyamataira, szerepet vállalhat a főváros tehermentesítésében (közlekedés, intézmények) • a területi együttműködésben 2014-2020 között kiemelt támogatást élvez a Duna Stratégia, melyre Nógrád megye a vidékfejlesztésen, táj- és vízgazdálkodáson keresztül rácsatlakozhat • a határon átnyúló együttműködések számára biztosított 	<ul style="list-style-type: none"> • negatív globális és hazai gazdasági forgatókönyvek bekövetkezése miatt a megye társadalmi-gazdasági leszakadási folyamata állandósul, elveszítve fejlődési potenciálját • a megye életében meghatározó helyi értelmiség elveszíti hitét a jövőben, és csökkenő társadalmi cselekvőképességével nem tud egy megújulási folyamat élére állni • Nógrád továbbra is kimarad a működő tőke-befektetési helyszínek közül, mivel a multinacionális cégek egyre inkább a feltörekvő országokba áramlanak majd • a megye déli és nyugati részének erőteljesebb hozzárendelése a fővárosi agglomerációhoz a megye egyik felének jelent csak előnyöket, tovább erősítve polarizáltságát • a megye elszegényedési folyamata vonzerőként jelentkezik a tágabb térség halmozottan hátrányos

<p>uniós források kibővülnek 2014-2020 között, amely – megfelelő tervezési és intézményi háttérrel – új perspektívát ad a Besztercebánya megyével kialakult együttműködésnek</p> <ul style="list-style-type: none"> • a 2030-ra szóló globális előrejelzések szerint* fokozódik a világban a víz- és élelmiszerhiány, ami felértékeli Nógrád megye adottságait, megerősíti ebbéli potenciáljait, még a globális felmelegedés felgyorsulása esetén is • még inkább felértékelődik az információs technológia szerepe, amely segítheti közösségek, hálózatok önszerveződését, az együttműködés fokozódását, a főváros közeli kedvező életterek térbeli kiterjedését • 2030-ig tovább nő az energiaszükséglet a világon, felértékelődnek a jelenleg ki nem használt, régi vagy új energiaforrások, így akár a nógrádi szén, megújuló energiaforrás is • 2030-ra a globális társadalmon belül a középosztály növekszik leggyorsabban, amely bővülő igényt támaszt a fejlett technológiákkal, egészségügyi ellátással szemben, lehetőséget teremtve az ilyen szolgáltató ágazatok fejlesztéséhez • Kína gazdasági befolyása tovább növekszik (akár megelőzve az USA-t), amelynek jobb kihasználásához kedvező alapot jelenthetnek az elindult megyei kapcsolatok 	<p>helyzetű csoportjai számára</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nógrád megye végképp perifériára kerül a nemzeti fejlesztéspolitikában, és hasonló sorsú észak-magyarországi, valamint dél-szlovákiai határtérségeivel együtt Közép-Európa „szegénynegyedének” részévé válik • a városba áramlás fokozódását előrejelző trendek bekövetkezése miatt a nógrádi vidék fokozottan elnéptelenedik
--	---

* *Global Trends 2030: Alternative Worlds – National Intelligence Council (USA, 2012. december)*

Erre a dokumentumra hivatkoznak a következő bekezdések is.

2.4. b) a térség lehetséges fejlesztési irányainak bemutatása, és ezek alapján a lehetséges cselekvési területek azonosítása

A 2011-ben az Észak-Magyarországi Regionális Fejlesztési Tanács megrendelésére készült helyzetelemzés és javaslat tartalmából kiindulva foglaltuk össze az alábbi táblázatban a lehetséges fejlesztési irányokat. Ennek tartalma az országos tervdokumentumok és megállapodások létrejöttének és változásának megfelelően a későbbiekben módosítást igényel.

1. FEJLŐDŐ GAZDASÁG	
Munkahelyteremtés	Kis- és középvállalkozások munkahelyteremtő beruházásai Új termelőkapacitások létrehozása Nógrád megyében Munkahelyteremtő beruházások a szolgáltató szektorban Tudatosan fejlesztett szociális, közösségi vállalkozások
Tőkevonó képesség javítása	Új zöldmezős iparterületek kialakítása Ipari parkok bővítése, termelői inkubátorok fejlesztése Barnamezős területek alkalmassá tétele beruházások fogadására Kiemelt fejlesztési területek közötti elérhetőségének javítása Komplex befektetés-ösztönzési akciók
Vállalkozás-élénkítés	Újszerű, eddig nem alkalmazott modellek bevezetése a vállalkozás-élénkítésben Megyei vállalkozási tanácsadó- és mentorhálózat felépítése és működtetése Vállalkozások menedzsment és szakmai ismereteit javító gyakorlatorientált képzések Megyei KKV együttműködési hálózatok létrejöttének elősegítése Fiatal gazdák támogatása
Helyi hozzáadott érték növelése	Csúcstechnológiák bevezetése, új, fejlett munkakultúrák elterjesztése a vállalkozásoknál Termékek feldolgozottságának fokát növelő beruházások

	Minőségbiztosítási rendszerek bevezetése és megfelelőségi feltételek biztosítása a piacbővítéshez Modern menedzsment alkalmazását elősegítő informatikai megoldások elterjesztése
Tartózkodási időt meghosszabbító turisztikai fejlesztések	Megyei, vagy térségi jelentőségű desztináció létrehozása, komplex turisztikai beruházások indukálása A megye meglévő, meghatározó, jelenleg szegmentált, különálló kínálati elemeit egységes kínálati rendszerré fejlesztése Szálláshelyek minőségi fejlesztése Turisztikai szolgáltatások fejlesztése, illetve professzionális termékfejlesztés Mikrotérségi, települési szintű, vidéki turizmust kiszolgáló komplex szolgáltató központok létrehozása Megyei turisztikai marketing akciók Új célcsoport szegmensek bevonását megalapozó akciók, beruházások hálózatépítéssel
Helyi termék előállítás és értékesítés ösztönzése	Helyi termék feldolgozó kisüzemet, műhelyt létrehozó beruházások Háziipar fejlesztését szolgáló modellek Helyi termék alapú marketing akciók, országos vonzerejű rendezvények Legjobb gyakorlatok szerzése helyi termék alapú gazdaságfejlesztésben Helyi termék előállító és értékesítő hálózatok létrehozásának ösztönzése
Hatékony gazdálkodás a korlátos erőforrásokkal, alternatív megoldások elterjedésének elősegítése	Új modellek az önfenntartó helyi gazdaság területén Korszerűtlen középületek költséghatékony fenntartásának elősegítése Vállalkozások energia-racionalizálása Hulladék újrahasznosító beruházások Környezeti kármentesítés a veszélyeztetett területeken Lakossági öko-szemléletet elősegítő komplex programok
Piacbővítés elősegítése	Mikro- és kisvállalkozások marketing tevékenységét erősítő gyakorlók program Elektronikus kereskedelem elterjesztése Beszállítói inkubáció KKV export inkubáció és tanácsadás Magyar-szlovák határmenti kereskedelmi kapcsolatok bővítése Komplex külpiazi akciók
2. AKTÍV, KREATÍV, EGYÜTTMŰKÖDŐ TÁRSADALOM	
Foglalkoztatathóság javítása	Széleskörű pszichoszociális alapú mentális felkészítő programok és mentorálás a hátrányos helyzetűek számára Új felnőttképzési modellek a munkaerőpiaci igények hatékony kielégítésére Értékteremtő közmunka, képességekkel összekapcsolva Speciális munkaerőpiaci felkészítés foglalkoztatott célcsoportoknak
Kompetencia és tudás növelése	Kompetencia alapú képzések a munkaerőpiac igénye alapján Komplex megoldások hiányszakmák megszüntetésére Alkalmazottak szakmaspecifikus nyelvi ismereteinek fejlesztése Alkalmazottak képzettségi szintjének növelése Felsőfokú intézménystruktúra újra fogalmazása Kistérségi tanulóközpontok kiépítése felnőttképzési céljából
Innovációt elősegítő kezdeményezések	Innovációs központ létrehozása <ul style="list-style-type: none"> • Piacépes fejlesztési eredmények bevezetésének, piacra jutásának segítése • Első innovációs lépések a mikro- és kisvállalkozásoknál • KKV-k innovációs tevékenységének támogatása Kreativitás fejlesztés az általános iskolától a munkahelyekig
Komplex programok a szegénység és kirekesztettség kezelésére	A probléma komplexitásának megfelelő megyei szintű módszertani szakértői támogatás kialakítása Néhány települési mintaprogram elindítása, menedzselése, eljárások terjesztése
A helyi társadalom vitalitásának növelése	Települési, térségi egészségmegőrző programok A helyi társadalom depressziós állapotát kezelő programok bevezetése Települési, mikrotérségi orvosi rendelők felújítása, akadálymentesítése, felszereltségének növelése Kórházak összehangolt, egymást kiegészítő fejlesztése. Az új járó beteg központok fokozott bevonása az „egynapos” beavatkozásoknál Multidiszciplináris Rehabilitációs központ fejlesztés, szolgáltatások Egészségipari fejlesztések
Nógrád megye helyzetét javító	Hálózatok, együttműködések létrejöttének elősegítése

civil kezdeményezések	Tehetségfeltáró, gondozó és támogató programok Energiaracionálizálási bemutatók, programok, hatékonysági szemléletformálás Civil szervezetekre alapozott szociális ellátási formák kialakítása és terjesztése
3. MARASZTALÓ ÉLETTÉR	
Vonzó településkép kialakítása és fenntartása	Városrehabilitációs, szociális célú városrehabilitációs programok Komplex település rehabilitáció Kiemelt turisztikai attrakciók környezetének rendezése, biztonságának növelése
Modern oktatás-nevelés értékmegőréssel	Szociális és gyermekjóléti alapellátás fejlesztése Tehetséggondozó fejlesztő programok Szociális alapú, bentlakásos oktatási intézmények létrehozása mélyszegénységben élő, hátrányos helyzetű gyermekeknek
Tartalmas szabadidő minden korosztálynak	Tömegsport feltételeinek megteremtése Természeti környezeti fejlesztések, szabadterei programok, rendezvények
Biztonságos és kényelmes közlekedés	Fenntartható közösségi közlekedés fejlesztése, színvonalának növelése Kombinált helyi és távolsági rendszer Parkolók kialakítása Helyi kerékpárutak fejlesztése
Infrastrukturális hálózatfejlesztés	Közút és kerékpárút fejlesztések Kommunális közműfejlesztések Informatikai és szórakoztató elektronikai hálózatfejlesztések Megújuló energiaforrásokra alapuló helyi, mikrotérségi rendszerek
Környezetbiztonság növelése Nógrád megyében	Többfunkciós víztározók kialakítása Megfelelő, talajfogó növénykultúrák telepítése Energiahatékonyság növelés a környezet megóvásáért
Fiatalok elvándorlását megakadályozó modell értékű programok	Helyi foglalkoztatás elősegítése Táv munkaprogramok kialakítása Bedolgozói hálózatok kialakítása Gyermekek és családbarát munkahelyek kialakítása

1.2. ad) számú melléklet

TERMÉSZET ÉS TÁJVÉDELEM

Duna-Ipoly Nemzeti Park

A Duna-Ipoly Nemzeti Park 1997-ben alakult, területe 60 676 hektár. A Börzsöny igen változatos táji, geomorfológiai, geológiai, hidrológiai, botanikai, zoológiai és kultúrtörténeti értékekben bővelkedő védett területéből Nógrád megyéhez csak a hegység keleti pereme tartozik. A Nemzeti parknak része az Ipolyszögi Égerláp 106 hektárnyi területtel.

Hollókői Tájvédelmi Körzet

A 141 hektár területű TK a Cserhát dombjai közé zárt Hollókő község és környéke építészeti, gazdálkodási és kulturális hagyományainak megővésére 1977-ben alakult. A tájvédelmi körzet a Cserhát élő falumúzeumát, természeti környezetét: a hagyásfás legelőt, a középkori vármaradvánnyal és a keskenyparcellás öreg szőlőket foglalja magába.

A hollókői Várhegy alatt elterülő Ófalu megőrizte egykori településszerkezetét és a műemléki védettség következtében a régi palóc házak sora élő „falumúzeumot” alkot. A szépségekben gazdag tájba települt kisközség szerkezete speciális észak-magyarországi, nem található hasonló a Kárpát-medencében.

A falu fölé magasodó várrom Nógrád megye számos középkori vára közül a legkisebb, de a legépebben megmaradt. Az Ófalu helyreállítása alapján a települést 1987-ben felvették az UNESCO „Világ Kulturális Öröksége” listájára.

Kelet-cserhádi Tájvédelmi Körzet

A Kelet-Cserhát Tájvédelmi Körzet nagyrészt a Központi-Cserhát, kisebb részben a Cserhátalja és a Zagyvavölgy területén fekszik, Nógrád megye délkeleti részén. A 7425 hektár kiterjedésű védett természeti terület alacsony hegyvidéki, illetve dombsági táj, illetve a hegylábakon lefutó néhány patak völgy. A tájvédelmi körzet felszíni vizekben nem túl gazdag. Vízüjtője a Zagyva, patakjai szélsőséges vízjárásúak. A területen számos, de kis vízhozamú forrás fakad. A természetvédelmi szempontból legértékesebb élőhelytípusok a természetközeli erdők, a természetközeli gyepek, valamint féltermészetes gyepek. A déli oldalak mészköves területein hagyományos szőlőművelés folyt, melynek felhagyása után a természetes szukcesszió félszáraz gyepeket hozott létre. Ezek a gyepek a tájvédelmi körzet talán legértékesebb növényzeti típusai. Több nemzetközi szinten is jelentős, fokozottan védett állatfaj él a területen.

Karancs-Medves Tájvédelmi Körzet

Az országhatár mellett, Salgótarjánt északi irányból körülölelő Karancs-Medves Tájvédelmi Körzet 1989-ben létesült. A területbe akkor olvadt be az országos jelentőségű Salgó-vár, a Szilváskő, a Kercseg-völgy, a zagyvarónai Várhegy, a Gortva-völgy, a Bárnapatak és a Zagyva-folyó eredő forrása, mint helyi jelentőségű védett terület. Területe 6619 ha, ebből 519 ha fokozottan védett. A Nógrádi-medence legszebb formájú vulkáni képződményét meredek gerincek és mély völgyek tagolják.

A területen 67 védett növényfajt, 247 védett állatfajt tartanak nyilván. Természetközeli élőhelynek minősíthető a terület közel 65%-a. A növénytársulások közül különösen értékesek a szubmontán bükkösök és tölgyesek, a molyhostölgyes bokorerdők, és a sziklagyepek még megmaradt foltjai. A geológiai értékek közül a Salgó, a Kis-Salgó vagy Boszorkánykő, a Szilváskő környéki bányák feltárásai és másodlagos barlangrendszere, valamint az eresztvényi bányák feltárásai feltétlenül kiemelésre érdemesek. A terület eszmei értékét növeli, hogy itt található a Zagyva-folyó eredő forrása.

A történeti múlt emlékeinek ápolása és az értékek bemutatása jól társul az oktató, nevelő munkával. Ehhez kapcsolódik a somoskői Magyarbányán kialakított kőtár; a Boszorkánykőn és a Szilváskőn található geológiai tanösvény.

Mátrai Tájvédelmi Körzet

A tájvédelmi körzet Nógrád megyébe 693 hektáron nyúlik át Pásztó és Bátonyterenye közigazgatási területén.

Az Ágasvár északi oldalán Bec-kútig elnyúló területen értékes középhegységi bükkösök és gyertyános-tölgyesek találhatók. A patakok mentén és az összefutó vizekből létrejövő kis tavak mellett égerligetek és magas kőrissálmányok élnek. Ezekben néhány védett növényfaj találja meg életfeltételeit.

Ipolytarnóci Ősmaradványok Természetvédelmi Terület

A védett terület Ipolytarnóc község határában helyezkedik el. A miocén földtörténeti korból származó, mintegy 22 millió évvel ezelőtti életeret bizonyító, az őselet számos emlékével rendelkezik (kőült fatörzs, ősemelők lábnyomai, cápafogak).

A terület egy részét 1954-ben nyilvánították védetté, 1995-ben az Európa Tanács szakértői csoportja Európa Diplomával jutalmazta. Jelenleg kedvező körülmények között, a védelem teljes biztosításával, tanösvényeken látogatható szakvezetéssel a terület.

Sóshartyáni Hencse-hegy Természetvédelmi Terület

A Salgótarján környéki homokkőterületek természetvédelmi szempontból egyik legértékesebb területe. A védettség célja a homokkő sziklagyepek, sztyepprétek és pusztai cserjések és a hozzájuk kötődő életközösségek fenntartása, megőrzése. A terület flórája és növényzete az alföldi homokpuszta-gyepekkel mutat nagyfokú rokonságot, amit a szubmediterrán eredetű növényfajok jelenléte bizonyít. A terület állatvilága – a növényzethez hasonlóan – védett fajokban bővelkedik.

Márkházapusztai fás legelő Természetvédelmi Terület

A 273 hektáros területen a természetvédelmi kezelési cél az erdők – fás legelők – gyepek mozaikjának megőrzése, visszaállítása. Az 53 hektár erdő részben természetközeli cseres-tölgyes, gyertyános-tölgyes és patakparti ligeterdő állomány, valamint másik részében tájidegen akácos. A gyepterületek részben a korábbi fás legelők különböző szukcessziós állapotban lévő maradványai, illetve felhagyott legelők, parlagterületek.

Maconkai-rét Természetvédelmi Terület

Bátonyterenyén, 6 hektár nagyságú területen található. Létrehozatalát a Zagyva-völgy kis területen fennmaradt élőlény-közösségeinek, különösen a mocsárrét, zombékoló magassásos és nem zombékoló magassásos által alkotott élőhely komplex megőrzése, a területen található védett növény- és állatfajok populációinak védelme, állományuk növelése az élettehetségeiket javító természetvédelmi kezelés indokolta.

Folyamatban lévő és tervezett védetté nyilvánítások

A Bükk Nemzeti Park Igazgatóság működési területén jelenleg öt védetté nyilvánítási eljárás (országos jelentőségű) van folyamatban. Ezek közül egy meglévő országos jelentőségű védett természeti terület bővítésére, négy pedig új természetvédelmi terület kialakítására irányul. Közülük legjelentősebb területnövekménnyel a Kelet-cserháti TK bővítése, és az Ipoly menti TK létrehozása jár.

Ex lege védett természeti területek

Lápok

A megyében védett lápok Etes, Ipolytarnóc, Karancslapujtó, Litke, Nógrádszakál, Pásztó, Patvarc, Zabar településeken fordulnak elő

Ex lege védett természeti emlékek

Barlangok

A megyében lévő természetes és a fontosabb mesterséges üregek száma a barlangkataszter alapján 104 db. A barlangok felmérését és dokumentálását a KvVM Barlangtani és Földtani Osztálya végezte el.

Víznyelők

A Bükk Nemzeti Park Igazgatósága megyét érintő területén fordulnak elő víznyelők, digitálisan viszont még nem kerültek azonosításra.

Források

az előzetes adatok alapján (VUTUKI Kft.) a DINPI megyét érintő működési területén 56 db ex lege védett forrás található.

Földvárak

Jelenleg 53 földvárat azonosítottak.

Helyi jelentőségű védett természeti területek és emlékek

Nógrád megyében jelenleg 77 helyi jelentőségű védett természeti terület és természeti emlék található.

Erdőrezervátum

A megyében a 14/2000. (VI.26.) KöM rendelet szerint erdőrezervátumnak minősül a Duna-Ipoly Nemzeti Park területéhez tartozó Diósjenő közigazgatási területén a Pogány rózsás területe. Kemence közigazgatási területére eső résszel együtt területe 396,4 hektár. Ebből magterület Diósjenőn 91,3 hektár.

Európai közösségi jelentőségű területek (Natura 2000 területek)

A Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság működési területén 3 különleges madárvédelmi terület és 3 kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület található, míg a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság területén 2 ill. 15. A Natura 2000 területek művelési ág szerinti megoszlása nagyon vegyes képet mutat. A legtöbb terület esetében magas az erdők aránya, ugyanakkor van olyan terület, ami szinte teljes egészében szántó, gyeper, vagy kivett terület.

Egyéb nemzetközi jogi védelem alatt álló területek

Ramsari területek

Ramsari területek a megyében a 8001/1997.(K. É. Ért. 4.) KTM tájékoztató szerint a Duna-Ipoly Nemzeti Park területéből az Ipoly-völgy, melynek kiterjedése 2248 hektár. Érintett települések: Hont, Drégelypalánk, Ipolyvece, Dejtár, Ipolyszög, Balassagyarmat.

1.2. ah) számú melléklet

ENERGIAFORRÁSOK

400 kV-os átviteli hálózat távvezeték elemei:

- Rétság térségében a Göd-Bánk-Hont- (Léva, Szlovákia) 400 kV-os vezeték halad át (megye villamosenergia-ellátásában nem vesz részt)

Az átvitelt befolyásoló 120 kV-os elosztó hálózat elemei:

- Detk – Nagybátony I.
- Detk – Nagybátony II.
- Lőrinci – Nagybátony
- Lőrinci – Nógrádkövesd
- Nagybátony – Balassagyarmat
- Nagybátony – Borsodnádásd
- Nagybátony – Salgótarján ÉMÁSZ
- Nagybátony – SKÜ
- Nógrádkövesd – Balassagyarmat
- Nógrádkövesd – Rétság
- Salgótarján ÉMÁSZ – SKÜ
- Vác – Rétság

120 kV-os alállomások:

- Nagybátony 120/20 kV-os alállomás (NBAT);
- Balassagyarmat 120/20 kV-os alállomás (BGYA);
- Nógrádkövesd 120/20 kV-os alállomás (NOGR);
- Rétság 120/20 kV-os alállomás (RETS);
- Lőrinci 120/20 kV-os alállomás (LORI);
- St.Acélgyár 120/10 kV-os alállomás (SKÜ);
- Salgótarján ÉMÁSZ 120/20/10 kV-os alállomás (STAR)

1.2. ca) számú melléklet

FŐBB GAZDASÁGI ÁGAZATOK, AZOK FEJLŐDÉSI IRÁNYAI

A GAZDASÁGI SZERKEZET IRÁNY ÉS ARÁNYVÁLTOZÁSAI

Mezőgazdaság

28. táblázat: A földterület művelési ág szerint, május 31. (hektár)

Művelési ág	2000.	2011.	2011. év a 2000. évi %-ában
Szántó	81 539	62 078	76,1
Konyhakert	3 913	2 920	74,6
Gyümölcsös	2 029	2 263	111,5
Szőlő	1 206	635	52,7
Gyep	33 051	23 321	70,6
Mezőgazdasági terület	121 738	91 217	74,9
Erdő	103 841	98 620	95,0
Nádas	199	193	97,0
Halastó	1	1	100,0
Termőterület	225 779	190 031	84,2
Művelés alól kivett terület	28 451	62 340	219,1
Összesen	254 230	252 371	99,3

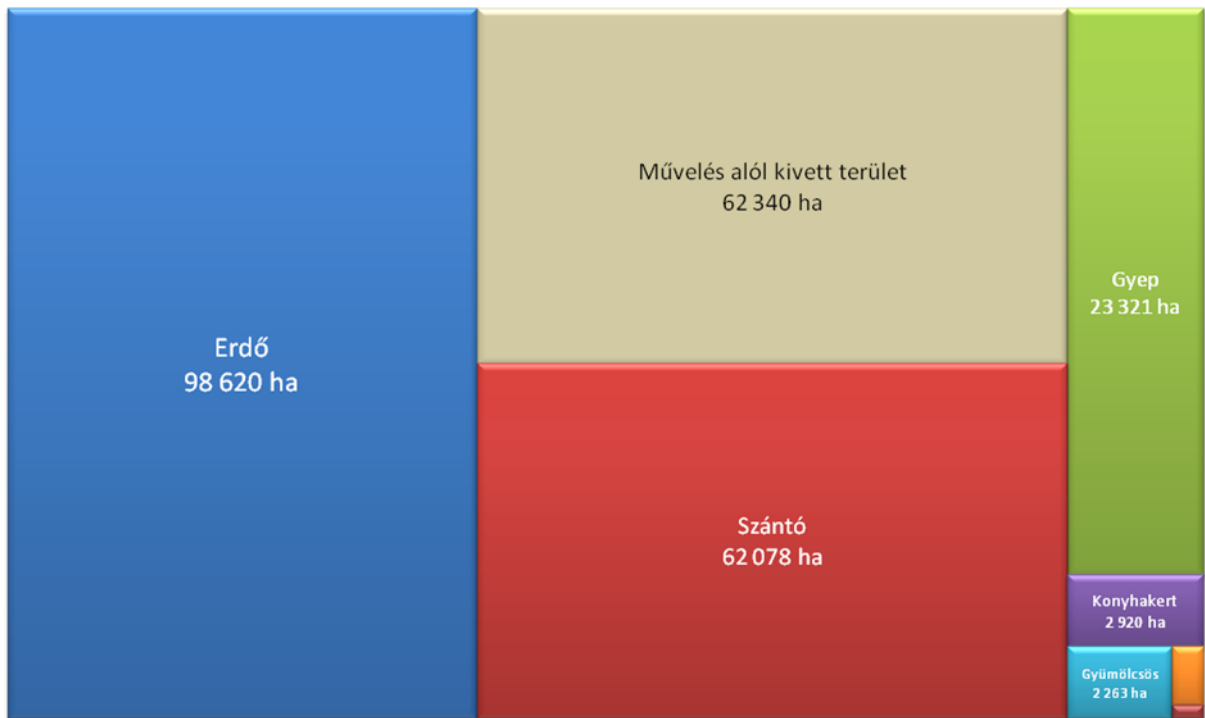
Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyvei. Saját szerkesztés és számítás

29. táblázat: A szántóföldi növények termésátlaga [kg/ha]

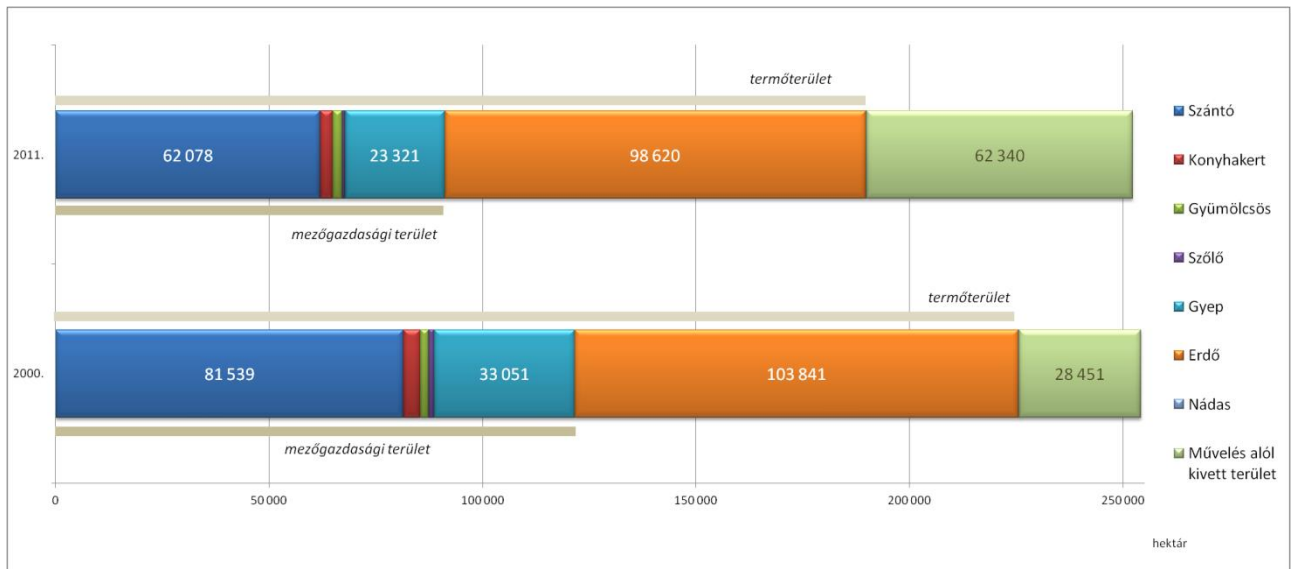
Megnevezés	2001–2005	2006–2010	2006–2010 2001–2005 %-ában	2011.
	évek átlaga			
Búza	3 390	3 540	104,4	3 550
Kukorica	4 300	4 530	105,3	5 640
Őszi árpa	2 610	3 210	123,0	3 270
Tavaszi árpa	2 270	2 580	113,7	2 820
Rozs	2 110	2 140	101,4	2 610
Zab	1 930	1 960	101,6	2 250
Triticale	2 820	2 920	103,5	2 960
Burgonya	13 870	12 700	91,6	16 590
Borsó	1 270	1 570	123,6	1 280
Szójabab	400	970	242,5	1 070
Napraforgómag	1 730	2 110	122,0	1 680
Repce	1 710	1 740	101,8	1 520
Dohány	–	–	–	–
Cukorrépa	32 220	44 700	138,7	–
Silókukorica	17 820	19 220	107,9	17 270
Csalamádé	12 330	10 000	81,1	–
Lucernaszéna	3 130	4 980	159,1	4 920
Vöröshere-széna	2 200	3 230	146,8	3 060

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyvei. Saját szerkesztés és számítás

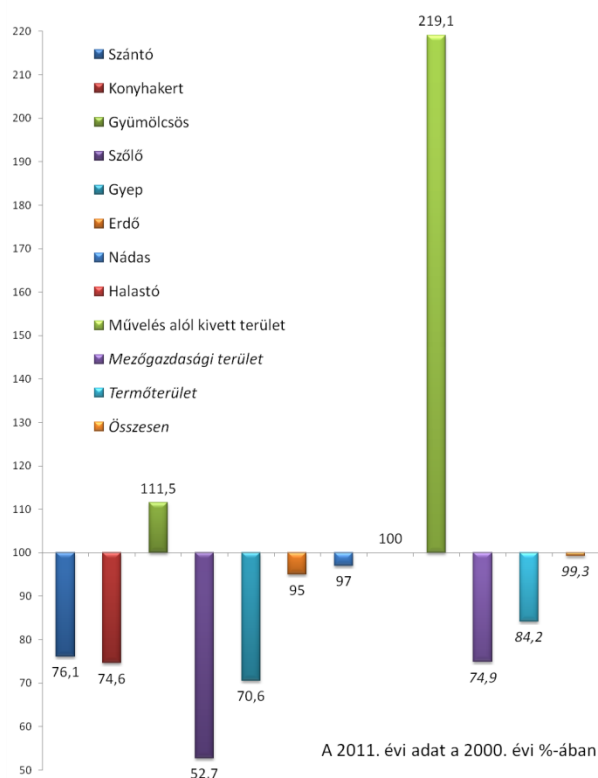
52. ábra: Földhasználat

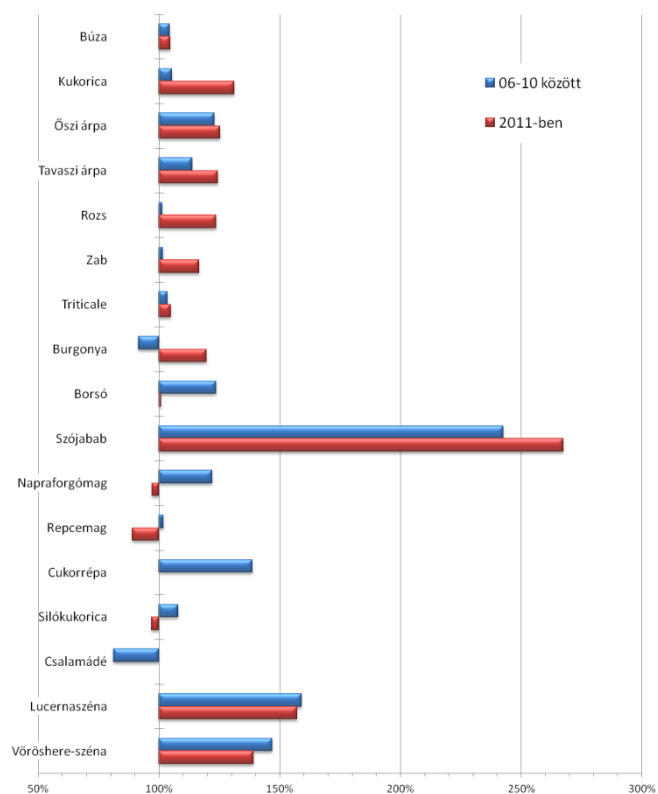
53. ábra: A földterület művelési ág szerint, május 31.

54. ábra: A földterület változása művelési ág szerint [%]

55. ábra: A főbb szántóföldi növények termésátlaga [kg/ha]

30. táblázat: Gyümölcsstermés [tonna]

Megnevezés	2001-2005	2006-2010	2006-2010 évek átlaga 2001-2005 %-ában	2011.
	évek átlaga			
Alma	2 342	2 042	87,2	756
Körte	487	221	45,4	88
Cseresznye	130	66	50,8	30
Meggy	624	337	54,0	241
Szilva és ringlőszilva	1 674	808	48,3	794
Kajszi	112	101	90,2	181
Őszibarack	134	102	76,1	44
Ribiszke	2 156	1 290	59,8	458
Dió	406	25	6,2	41
Egyéb	5 325	2 322	43,6	1 529
Összesen	13 390	7 313	54,6	4 162

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyvei. Saját szerkesztés és számítás

31. táblázat: A mezőgazdaság néhány összehasonlító mutatója, 2011

Megnevezés	Nógrád megye	Észak-Magyarország	Ország	Nógrád az ország %-ában
Földterület május 31-én, ezer ha	252,4	1315,0	9303,4	2,71
Ebből: szántó	62,1	459,9	4322,3	1,44
Állatállomány XII. 1-jén, ezer db				
szarvasmarha	12	59	694	1,73
sertés	24	148	3 025	0,79
Száz hektár mg-i területre jutó				
szarvasmarha	14	10	13	107,7
sertés	26	24	57	45,6
Termésmennyiség, ezer tonna				
búza	55,2	471,3	4106,6	1,34
kukorica	21,1	405,6	7992,4	0,26

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyve, 2011. Saját szerkesztés és számítás

Ipar

32. táblázat: Az ipari termelés volumenindexe Nógrád megyében

Év	Telephely szerint megfigyelt adatok (A 4 főnél többet foglalkoztató vállalkozások adatai)		Székhely szerint megfigyelt adatok (A 49 főnél többet foglalkoztató vállalkozások adatai, 2011-ben víz- és hulladékgazdálkodás nélkül)	
	Előző év = 100,0	2000 = 100,0	Előző év = 100,0	2000 = 100,0
2001.	102,9	102,9	93,5	93,5
2002.	98,1	100,9	88,5	82,7
2003.	105,6	106,6	126,6	104,8
2004.	107,6	114,7	107,7	112,8
2005.	91,2	104,6	90,6	102,2
2006.	94,4	98,7	101,7	104,0
2007.	105,9	104,6	117,1	121,7
2008.	103,9	108,7	103,8	126,4
2009.	75,0	81,5	77,8	98,3
2010.	110,3	89,9	112,7	110,8
2011.	105,2	94,6	104,9	116,2

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyvei. Saját szerkesztés és számítás

56. ábra: Telephely szerint megfigyelt adatok (a 4 főnél többet foglalkoztató vállalkozások adatai)

33. táblázat: Az ipari termelés volumenindexe Magyarországon

Év	Az 5 főnél kevesebbet foglalkoztató vállalkozásoknál		A legalább 5 főt foglalkoztató vállalkozásoknál	
	Előző év = 100,0	2000 = 100,0	Előző év = 100,0	2000 = 100,0
2001.	103,7	103,7	104,0	104,0
2002.	103,2	107,0	103,8	108,0
2003.	106,9	114,4	107,2	115,7
2004.	107,8	123,3	107,9	124,9
2005.	106,8	131,7	106,9	133,5
2006.	109,9	144,8	110,2	147,1
2007.	107,9	156,2	107,9	158,7
2008.	100,0	156,2	99,9	158,6
2009.	82,2	128,4	82,1	130,2
2010.	110,6	142,0	110,8	144,2
2011.	105,4	149,7	105,3	151,9

Forrás: Magyar statisztikai évkönyv, 2011 KSH, 2012. Saját szerkesztés és számítás

34. táblázat: Az ipari termelés és termelékenység, 2011

Megye, főváros, régió	Termelési érték, milliárd forint	Alkalmazásban állók száma, fő	Egy alkalmazásban állóra jutó termelés	
			ezer forint	alapján hely megyék, ill. régiók rangsorában
Borsod-Abaúj-Zemplén	1 592,1	31 379	50 739	4.
Heves	671,2	15 527	43 226	5.
Nógrád	143,0	6 555	21 817	15.
Észak-Magyarország	2 406,3	53 460	45 011	3.
Összesen	20 486,6	481 622	42 537	-
Ebből:				
megyék	15 304,8	397 390	38 513	-

Forrás: Területi statisztika, 2011 Saját szerkesztés

35. táblázat: Az élelmiszeripari termelés értéke és aránya (Székhely szerint megfigyelt adatok, millió Ft)

Megnevezés	2000.	2010.	2010. év a 2000. évi %-ában
1. Élelmiszer, ital és dohány gyártás	12 516	4 560	36,4
2. Feldolgozóipar	88 306	130 004	147,2
Az 1. ágazat részaránya a 2. ágazaton belül, százalék	14,2	3,5	-
Alkalmazásban állók száma	1 111	724*	65,2

* Teljes munkaidőben foglalkoztatottak

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyvei, KSH. Saját szerkesztés

36. táblázat: Az értékesítés értéke és aránya ágazat szerint (Székhely szerint megfigyelt adatok, millió Ft)

Megnevezés	2000	2010	2010. év a 2000. évi %-ában
1. Élelmiszer, ital és dohány gyárt.	6 003	4 351	72,5
2. Feldolgozóipar	97 248	129 532	133,2
Az 1. ágazat a 2. ágazat százalékában	6,8	3,4	-

49 főnél, többet foglalkoztató vállalkozások adatai

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyvei, KSH. Saját szerkesztés

37. táblázat: Az alkalmazásban állók száma és aránya ágazat szerint (Telephely szerint megfigyelt adatok, millió Ft)

Megnevezés	2000.	2011.	2011. év a 2000. évi %-ában
1. Élelm., ital és dohány gyárt.	1 309	1 347	102,9
2. Feldolgozóipar	18 363	10 230	55,7
Az 1. ágazat részaránya a 2. ágazaton belül, %	7,1	13,2	-

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyvei, KSH. Saját szerkesztés

Építőipar

38. táblázat: Az építőipari termelés [folyó áron] és a foglalkoztatottak – Székhely szerint megfigyelt adatok [millió Ft]

Megnevezés	2000	2011	2011. év a 2000. évi %-ában
Építőipari termelés	6 505	5 142	79,1
Építőipari termelésen foglalkoztatottak	1 280	561	43,8

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyve, 2011 Saját szerkesztés és számítás

39. táblázat: Az építőipari termelés volumenindexei Nógrád megyében

Év	Telephely szerint megfigyelt adatok*		Székhely szerint megfigyelt adatok**	
	Előző év = 100,0	2000 = 100,0	Előző év = 100,0	2000 = 100,0
2001	130,3	130,3	104,1	104,1
2002	71,2	92,8	96,5	100,5
2003	110,9	102,9	98,7	99,2
2004	92,5	95,2	71,3	70,7
2005	91,2	86,8	109,3	77,3
2006	157,0	136,3	114,8	88,7
2007	64,4	87,8	88,5	78,5
2008	90,8	79,7	87,4	68,6
2009	112,9	90,0	90,5	62,1
2010	70,3	63,2	77,7	48,2
2011	73,9	46,7	95,0	45,8

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyvei, KSH Saját szerkesztés és számítás

Kereskedelem

40. táblázat: Egyéni vállalkozók által működtetett kiskereskedelmi üzletek

Üzlettypus	Üzletek száma összesen		2011. év a 2000. évi %-ában
	2000	2011	
Élelmiszerüzletek és áruházak	731	413	56,5
Iparikküzletek és áruházak	876	609	69,5
Üzemanyagtöltő állomás	3	-	-
Összesen	1 610	1 022	63,5
Gépjárműüzletek összesen	57	54	94,7
MINDÖSSZESEN	1 667	1 076	64,5
Gyógyszertárak	-

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyvei. Saját szerkesztés és számítás

Turizmus, vendéglátás

41. táblázat: A szállodák főbb mutatói a kereskedelmi szálláshelyekből

Megnevezés	2000	2011	2011. év a 2000. évi %-ában
Szoba	206	329	159,7
Férőhely	483	819	169,6
Vendég	13 704	25 669	187,3
Ebből: külföldi	1 667	1 688	101,3
Vendégéjszaka	35 200	56 393	160,2
Ebből: külföldiek	5 966	3 852	64,6
Átl. tartózkodási idő, éjszaka	2,6	2,2	84,6
Ebből: külföldi	3,6	2,3	63,9

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyvei. Saját szerkesztés és számítás

42. táblázat: Kereskedelmi szállások férőhelyei, július 31.

Megye, régió	Kereskedelmi szállások férőhelyei összesen			Ebből: szállodában		
	2000	2011	2011.év adata a 2000. évi %-ában	2000	2011	2011.év a 2000. évi %-ában
Borsod-Abaúj-Zemplén	16 405	20 528	125,1	2 455	4 984	203,0
Heves	12 425	13 674	110,1	3 104	4 639	149,5
Nógrád	4 592	3 477	75,7	483	819	169,6
Észak-Magyarország	33 422	37 679	112,7	6 042	10 442	172,8
Összesen	312 714	340 402	108,9	100 604	135 970	135,2
Ebből:						
megyék	272 453	292 394	107,3	71 844	94 966	132,2

Forrás: Területi statisztikai évkönyv, 2011 Saját szerkesztés és számítás

43. táblázat: A kereskedelmi szálláshelyek kapacitásának és vendégforgalmának alakulása, 2011 [2000 = 100,0]

Megye, főváros, régió	Férőhely		Vendég		Vendégéjszaka		Átlagos tartózkodási idő
	összesen	ebből: szállodában	összesen	ebből: külföldi	összesen	ebből: külföldi	
Borsod-Abaúj-Zemplén	114,4	119,3	101,9	107,3	104,1	111,7	102,0
Heves	100,4	121,1	118,0	115,1	117,9	119,8	85,3
Nógrád	109,1	127,6	102,3	98,4	100,0	98,6	74,3
Észak-Magyarország	108,4	120,7	109,4	109,9	110,2	114,4	92,9
Összesen	109,3	110,1	107,3	110,4	105,4	108,3	91,8

Forrás: Területi statisztikai évkönyv, 2011 Saját szerkesztés és számítás

44. táblázat: Egyéb szálláshelyek mutatói

Megnevezés	2000	2011	2011. év a 2000. évi %-ában
Szállásadó	92	259	281,5
Szoba	210	692	329,5
Férőhely	588	2 025	344,4
Vendég	3 866	13 937	360,5
Ebből: külföldi	395	519	131,4
Vendégéjszaka	24 037	39 049	162,4
Ebből: külföldi	2 004	1 502	75,0
Átl. tartózkodási idő, éjszaka	6,2	2,8	45,2
Ebből: külföldi	5,1	2,9	56,9

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyvei. Saját szerkesztés és számítás

45. táblázat: Egyéb szálláshelyekből falusi szállásadás

Megnevezés	2000.	2011.	2011. év a 2000. évi %-ában
Szállásadó	71	141	198,6
Szoba	164	369	225,0
Férőhely	477	1 128	236,5
Vendég	3 257	6 632	203,6
Ebből: külföldi	377	136	36,1
Vendégéjszaka	19 927	20 019	100,5
Ebből: külföldi	1 973	459	23,3
Átl. tartózkodási idő, éjszaka	6,1	3,0	49,2
Ebből: külföldi	5,2	3,4	65,4

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyvei. Saját szerkesztés és számítás

46. táblázat: A vendéglátóhelyek száma üzlettypus szerint

Üzlettypus	Vendéglátóhely			Ebből: egyéni vállalkozók által működtetett		
	2000.	2011.	2011.év adata a 2000. évi %-ában	2000.	2011.	2011.év adata a 2000. évi %-ában
Éttermek, büfék és cukrászdák	551	383	69,5	385	173	44,9
Italüzletek és zenés szórakozóhelyek	357	453	126,9	295	263	89,2
Munkahelyi, rendezvényi és ... vendéglátóhelyek	107	150	140,2	28	18	64,3
Összesen	1 015	986	97,1	708	454	64,1

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyvei. Saját szerkesztés és számítás

57. ábra: Üdülőkörzetek

Forrás: Perczel György, szerk.: Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2003., 554. oldal.

47. táblázat: Kommunális ellátás összehasonlító mutatói, 2011

Megnevezés	Nógrád megye	Észak-Magyarország	Ország	A Nógrád megyei adat eltérése az országostól, százalékpontban
A közüzemi ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások aránya, %	89,4	89,7	95,1	- 5,7
A közüzemi szennyvízgyűjtő-hálózatba bekapcsolt lakások aránya, %	67,5	65,1	72,8	- 5,3

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyve, 2011 Saját szerkesztés és számítás

Nógrád megye szennyvízhálózata (2013. januári állapotok szerint)

1. Salgótarján és környezete

1.1 Települések hálózati bekötése (vastagon szedve a szennyvíztisztítómű helye)

Salgótarján – Mátraszele – Kazár – Vizslás - Somoskőújfalu

Szilaspogony – Cered - Zabar

Karancslapujtő – Karancsalja – Karancskeszti – Karancsberény -Etes

Litke –Ipolytarnóc – Egyházassgerge - Mihálygerge

Sóshartyán –Kishartyán - Ságújfalu

Egyedi szennyvíztisztítók (kistelepülésenként egy-egy): **Márkháza, Nagykeresztúr, Lucfalva, Kisbárcány, Nagybárcány**

1.2 Ellátatlan település, illetve településrészek

Bárna településen nincs kiépített szennyvíz közműhálózat. Nincs bekötve Salgótarján közigazgatási területén belül Kotyháza, Somlyóbánya és Rónabánya településrész, azonban itt a domborzati viszonyok és az alacsony rákötési szám miatt nem gazdaságos az elvezető rendszer kiépítése.

2. Bátorterenye és környezete

2.1 Települések hálózati bekötése (vastagon szedve a szennyvíztisztítómű helye)

Bátorterenye (Kisterenye, Nagybátony) – Mátraverebély – Nempti – Dorogháza - Szuha –Mátramindszent

Mátraterenye - Mátranovák

2.2 Ellátatlan település

Rákócziabánya, Sámsonháza

3. Pásztó és környezete (inf.: Dél-Nógrád vízmű Kft. - 06.32.460.061)

3.1 Települések hálózati bekötése (vastagon szedve a szennyvíztisztítómű helye)

Pásztó (Mátrakeresztés, Hasznos)

Tar - Mátraszőlős

Egyedi szennyvíztisztítók (kistelepülésenként egy-egy): **Kozárd, Garáb, Kutasó**

3.2 Ellátatlan települések

Alsótold, Felsőtold, Csécse, Ecseg, Szurdokpüspöki, Cserhátszentiván, Bokor, Szarvasgede, Bér, Buják, Erdőkürt, Erdőtarcsa, Kálló, Jobbágyi 85 %-a (Honvédség üzemeltetésben a lakótelep van bekötve)

3.3 Folyamatban lévő beruházás: Héhalom, Szirák, Kisbágyon, Palotás, Egyházassdengeleg – átadás várható határideje 2014. szeptember

4. Szécsény és környezete

4.1 Települések hálózati bekötése (vastagon szedve a szennyvíztisztítómű helye)

Szécsény (Benczúrfalva, Pósténypuszta) – Nógrádszakál – Ludányhalászi – Varsány – Hollókő – Nagylóc – Rimóc – Nógrádsipek – Nógrádmegyer – Magyargéc – Karancsság – Szalmatercs – Piliny – Szécsényfelfalu - Endrefalva

4.2 Ellátatlan település: Zsúnypuszta bekötése a hálózatba a domborzati viszonyok és az alacsony rákötési szám miatt nem gazdaságos.

5. Balassagyarmat és Rétság környezete

5.1 Települések hálózati bekötése (vastagon szedve a szennyvíztisztítómű helye)

Balassagyarmat – Ipolyszög – Patvarc – Nógrádmarcal - Csitár (Nógrádgárdony) –Iliny – Órhalom - Hugyag

Cserháthaláp – Cserhátsurány – Magyarándor – Mohora – Debercsény - Csesztve

Galgaguta – Bercel – Becske – Nógrádkövesd – Nógrádsáp – Legénd – Szécsénke

Dejtár – Patak – Ipolyvece – Drégelypalánk - Hont

Érsekvadkert – Tereske - Szátok

Horpács – Nagyoroszi –Borsosberény - Pusztaberki

Nőtincs – Alsópetény – Felsőpetény – Keszeg - Ósagárd

Nógrád – Berkenye - Diósjenő

Egyedi szennyvíztisztítók (településenként egy-egy):**Szűgy, Rétság, Szendehely** (szennyvíztisztító a Pest megyei Verőcén), **Romhány, Bánk (kazettás lerakó),**

5.2 Ellátatlan település

Herencsény, Terény, Szanda (Szandaváralja), Vanyarc, Nézsa, Kétbodony, Kiseccset, Tolmács

5.3 Folyamatban lévő beruházás: Sente – átadás várható határideje 2013. május

A gazdaság teljesítménye, szerkezetének változásai

48. táblázat: Bruttó hozzáadott érték a nemzetgazdasági ágak főbb csoportjai szerint, 2010 [folyó alapon, millió forint

Megye, főváros, régió	Mezőgazdaság, erdőgazd., halászat	Ipar	Építőipar	Szolgáltatások	Összesen
	A	B-E	F	G-U	A-U
Borsod-Abaúj-Zemplén	35 631	330 956	49 979	544 063	960 629
Heves	21 398	181 583	24 451	254 910	482 342
Nógrád	8 038	54 001	11 674	132 382	206 095
Észak-Magyarország	65 067	566 540	86 104	931 355	1 649 066
Magyarország	791 137	5 947 916	954 762	14 780 749	22 474 564
Ebből: megyék	779 964	4 579 886	702 843	7 892 013	13 954 706

Forrás: Területi statisztikai évkönyv, 2011 Saját szerkesztés és számítás

49. táblázat: Az alkalmazásban állók számának szektoronkénti megoszlása, százalékban

Nemzetgazdasági ág	2000.	2011.	2011.év eltérése a 2000.évitől százalékpontban
Mezőgazdaság	2,7	2,7	0,0
Ipar	44,2	28,1	- 16,1
Építőipar	2,0	4,4	2,4
Termelő ágak összesen	48,9	35,2	- 13,7
Szolgáltatások összesen	51,1	64,8	13,7
MINDÖSSZESEN	100,0	100,0	0,0

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyvei. Saját szerkesztés és számítás

50. táblázat: Az alkalmazásban állók számának változása és aránya gazdasági áganként*

Ágazati kód	Gazdasági ág	2000, fő	2011.		
			fő	a 2000. évi %-ában	megoszlás %--a
A	Mezőgazdaság, erdőgazd., halászat	1 073	1 093	101,9	2,7
B	Bányászat, kőfejtés	167	63	37,7	0,2
C	Feldolgozóipar	16 482	10 230	62,1	25,4
D	Villamosenergia-, gáz-, gőzellátás...	1 235	160	13,0	0,4
B+C+D	Ipar, víz- és hulladékgazd.nélkül	17 884	10 453	58,4	25,9
E	Vízellátás, szennyvíz gyűjtése	..	899	-	2,2
B+C+D+E	Ipar	17 884	11 352	63,5	28,1
F	Építőipar	832	1 777	213,6	4,4
	TERMELŐ (primer+szekunder) ÁGAK	19789	14 222	71,9	35,2
G	Kereskedelem, gépjárműjavítás	2 080	5 113	245,8	12,7
H	Szállítás, raktározás	2 955	2 214	74,9	5,5
I	Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	777	1 381	177,7	3,4
J	Információ, kommunikáció		234	-	0,6
K	Pénzügyi, biztosítási tevékenység	638	614	96,2	1,5
L	Ingatlanügyletek	494	285	57,7	0,7
M	Szakmai, tudományos, műszaki tev.	..	682	-	1,7
N	Adminisztratív és szolg. tám. tev	..	1 711	-	4,2
O	Közigazgatás, védelem; köt. társ. bizt.	4 635	3 693	79,7	9,2
P	Oktatás	4 072	3 684	90,5	9,1
Q	Humán-egészségügyi, szociális ellátás	4 209	5 857	139,2	14,5
R	Művészet, szórakoztatás, szabad idő		355	-	0,9
S	Egyéb szolgáltatás	837	306	36,6	0,8
	SZOLGÁLTATÓ (tercier) ÁGAK	20 697	26129	126,2	64,8
A-S	ÖSSZESEN	40 486	40 351	99,7	100,0

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyve, 2000, 2011. Saját szerkesztés és számítás

* A gazdasági ágak struktúrája és megnevezése (rövidített formában) a TEÁOR 08, az adattartalom a bázis és tárgyévben hatályos rendszer szerint került összeállításra. Ezért – és a KSH változó megfigyelési és számbavételi eljárása miatt is – az adatok gazdasági ág szintű összehasonlíthatósága korlátozott. Értelmezéséhez a megjelölt forrás ágazati módszertana ad segítséget.

51. táblázat: Gazdasági ágak az alkalmazásban állók* száma és aránya alapján, 2011

Ágazati kód	Gazdasági ág	Létszám,fő	Megoszlás %-a	
			Nógrád megye	Magyarország
B-E	Ipar	11 352	28,1	25,7
Q	Humán-egészségügyi, szociális ellátás	5 857	14,5	9,1
G	Kereskedelem, gépjárműjavítás	5 113	12,7	12,6
O	Közigazgatás, védelem; köt. társ. bizt.	3 693	9,2	9,2
P	Oktatás	3 684	9,1	9,7
H	Szállítás, raktározás	2 214	5,5	6,8
F	Építőipar	1 777	4,4	4,3
N	Adminisztratív és szolg. támogató tev	1 711	4,3	5,4
I	Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	1 381	3,4	3,1
A	Mezőgazdaság	1 093	2,7	2,8
	Összesen:	37 875	93,9	88,7
	Egyéb gazdasági ágak	2476	6,1	11,3
-	Összesen	40 351	100,0	100,0-

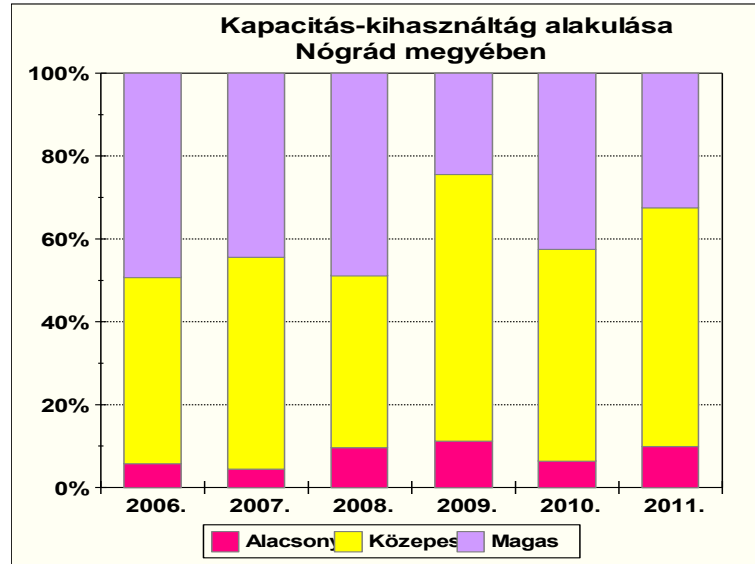
Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyve, Magyar statisztikai évkönyv, 2011. Saját szerkesztés és számítás

* Nógrádban az 1000 főnél többet foglalkoztató gazdasági ágak nagyság szerint csökkenő sorrendjében

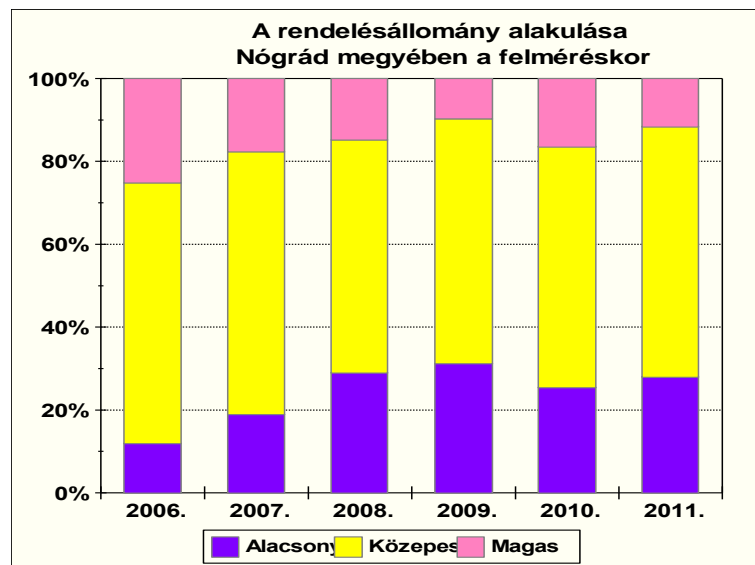
1.2. cc) számú melléklet

A TERMELÉSI INFRASTRUKTÚRA ÁLLAPOTA

58. ábra: Kapacitás-kihasználtság alakulása

59. ábra: A rendelésállomány alakulása

1.2. da) számú melléklet

KULTURÁLIS ADOTTSÁGOK, ÉRTÉKEK

52. táblázat: A közművelődés néhány mutatója

Megnevezés	2000.	2010.	2010. év a 2000. évi %-ában
Intézmények száma	112	91	81,3
Alkotó műv. közösségek száma	148	251	169,6
Alkotó műv. köz. tagjai száma	3 488	2 893	82,9

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyvei. Saját szerkesztés és számítás

53. táblázat: A mozik főbb mutatói

Megnevezés	2000.	2010.	2010. év a 2000. évi %-ában
Moziterem	..	3	-
Befogadóképesség, fő	..	360	-
Előadás	3 888	1 842	47,4
Látogató, ezer	130	19	14,6
Ezer lakosra jutó látogató	586	90	15,4

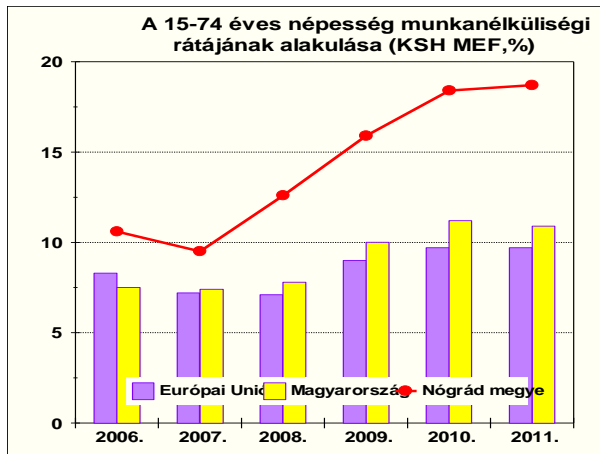
Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyvei. Saját szerkesztés és számítás

1.2. dc) számú melléklet

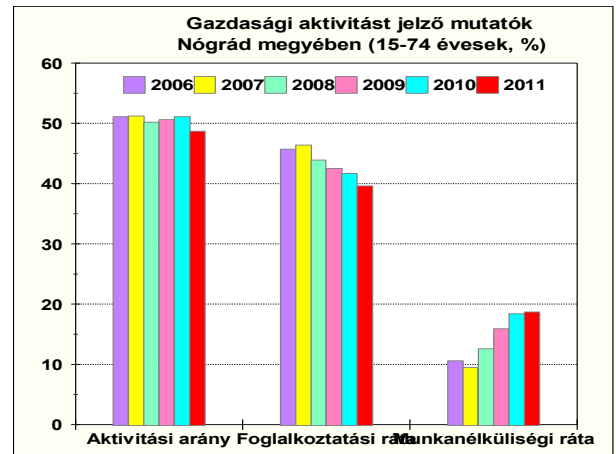
HUMÁN ERŐFORRÁSOK: DEMOGRÁFIAI SZERKEZET ÉS PROGNÓZIS, FOGLALKOZTATÁSI VISZONYOK, HUMÁNKAPACITÁSOK, JÖVEDELMI VISZONYOK, KISEBBSÉGEK HELYZETE

Foglalkoztatási viszonyok

60. ábra: Munkanélküliségi ráta alakulása

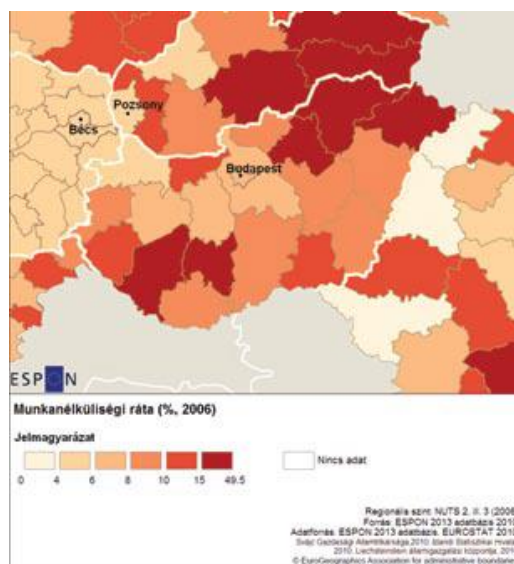
61. ábra: Gazdasági aktivitási mutatók

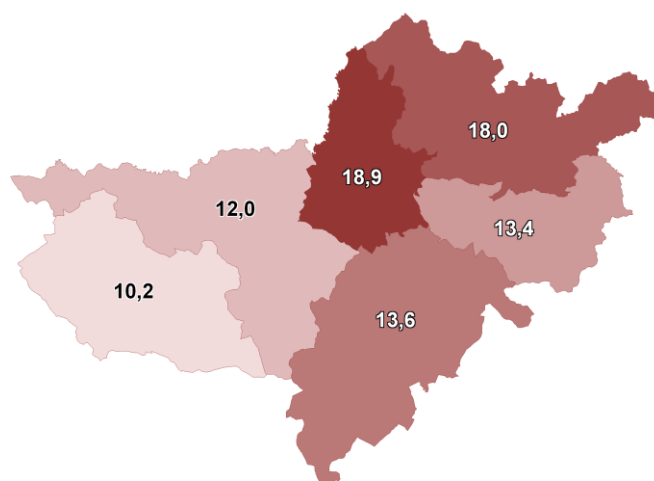
62. ábra: Foglalkoztatottsági ráta

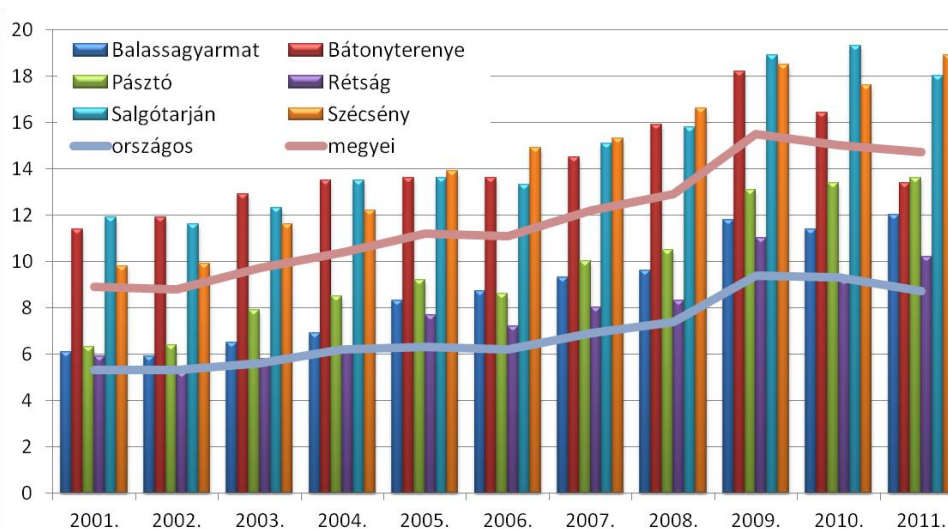
63. ábra: Munkanélküliségi ráta 2006-ban

64. ábra: Munkanélküliségi ráta Nógrád megyében [2011; %]

65. ábra: Munkanélküliségi ráta alakulása kistérségenként [2011; %]

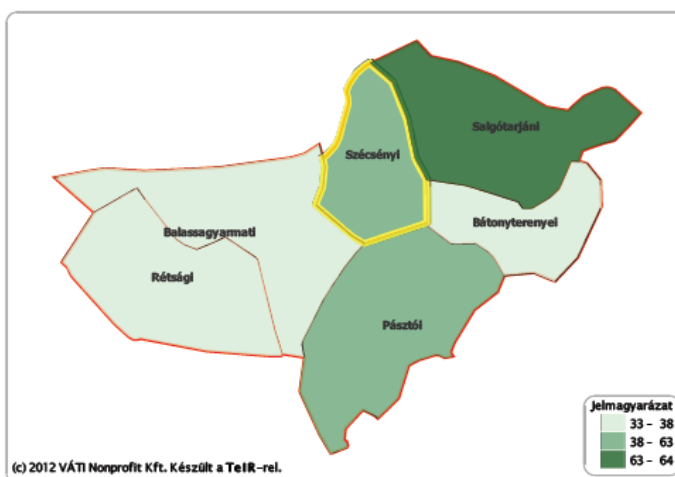

Forrás: TeIR Megyei tervezést támogató alkalmazás

66. ábra: Ezer lakosra jutó 180 napnál hosszabb ideje regisztrált munkanélküliek száma országosan

67. ábra Ezer lakosra jutó 180 napnál hosszabb ideje regisztrált munkanélküliek száma

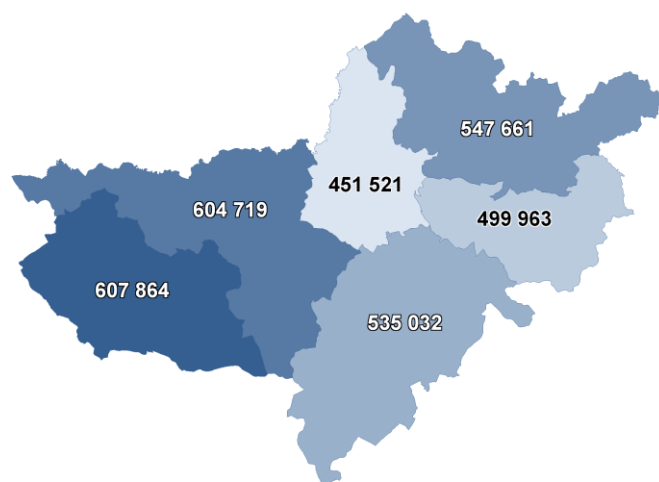

Jövedelmi viszonyok

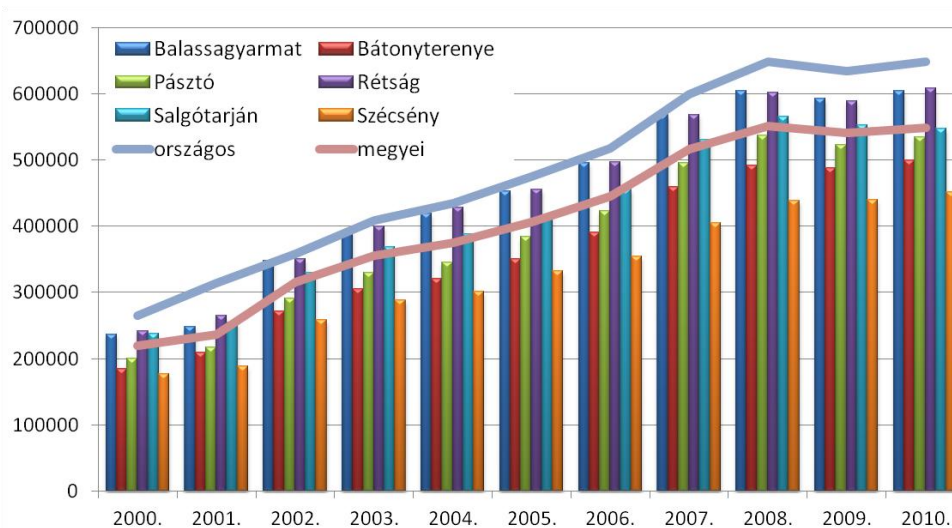
68. ábra: Egy lakosra jutó összes nettó jövedelem

69. ábra Egy lakosra jutó összes nettó jövedelem Nógrád megyében

70. ábra: Egy lakosra jutó összes nettó jövedelem kistérségenként

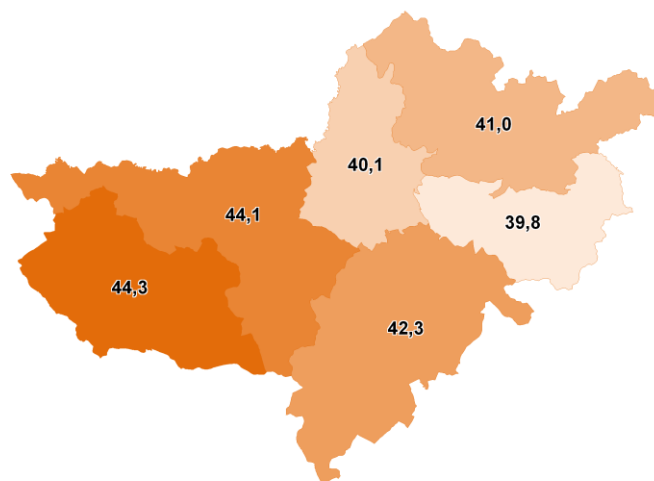

Forrás: TeIR Megyei tervezést támogató alkalmazás

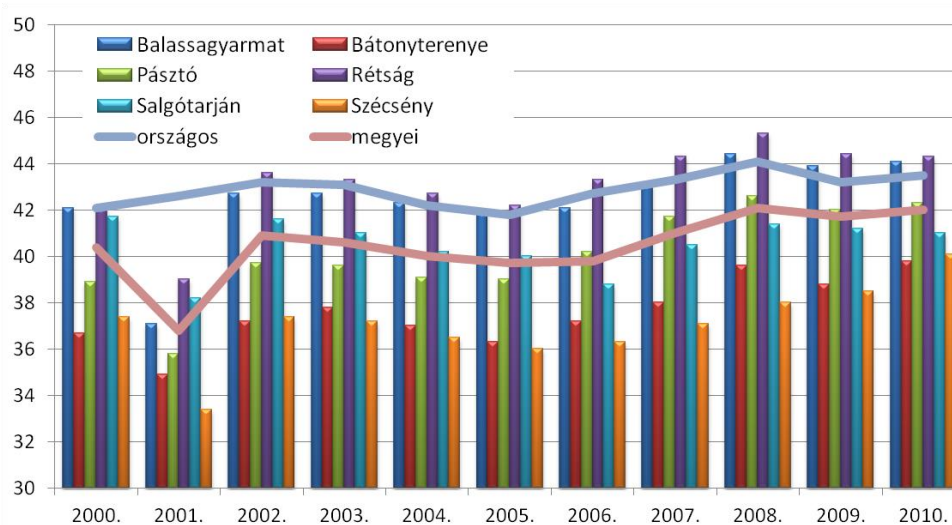
71. ábra: Az adófizetők aránya országosan

72. ábra: Az adófizetők aránya Nógrád megyében

73. ábra: Az adófizetők aránya kistérségenként

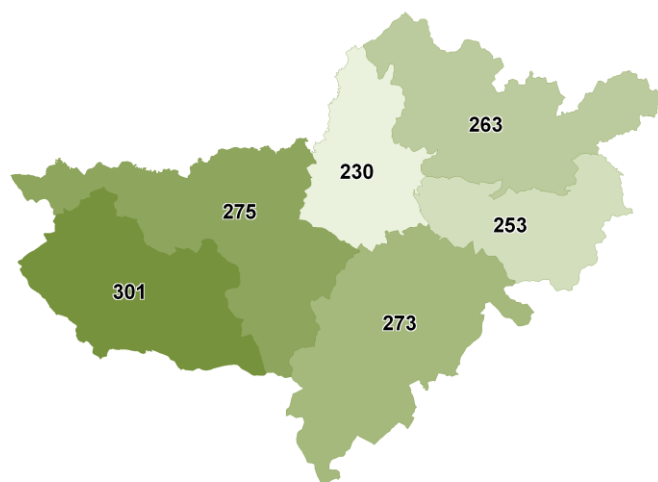
Forrás: TeIR Megyei tervezést támogató alkalmazás

54. táblázat: A nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságban részesülők száma és átlagos ellátása

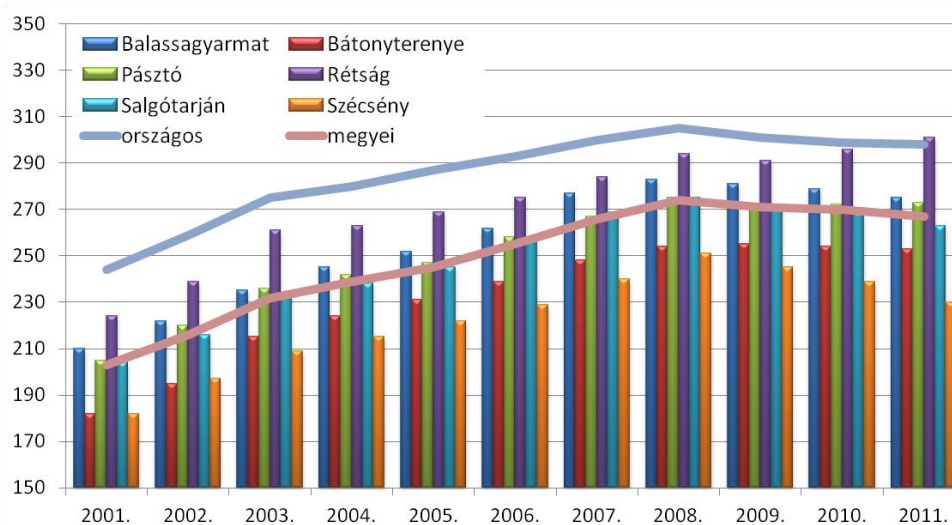
Megnevezés	Ellátottak száma, fő			Az ellátás összege, Ft/ fő		
	2001.	2012.	2012. év a 2000. évi %-ában	2001.	2012.	2012. év a 2000. évi %-ában
Öregségi nyugdíj	46 153	42 611	92,3	39 517	99 808	252,6
Saját jogon járó nyugdíj	55 925	57 206	102,3	38 479	94 123	244,6
Hozzá tartozói nyugellátás	5 326	2 637	49,5	28 302	64 688	228,6
Árvaellátás	2 556	1 961	76,7	20 834	37 183	178,5
Nyugdíjban, ellátásban részesülők	63 807	61 804	96,9	36 923	91 061	246,6
Járadékban részesülők	7 705	1 607	20,9			
Összesen	71 512	63 411	88,7	34 569	89 431	258,7

Forrás: Nógrád megye statisztikai évkönyve, 2000, 2011. Saját szerkesztés és számítás

74. ábra: Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma

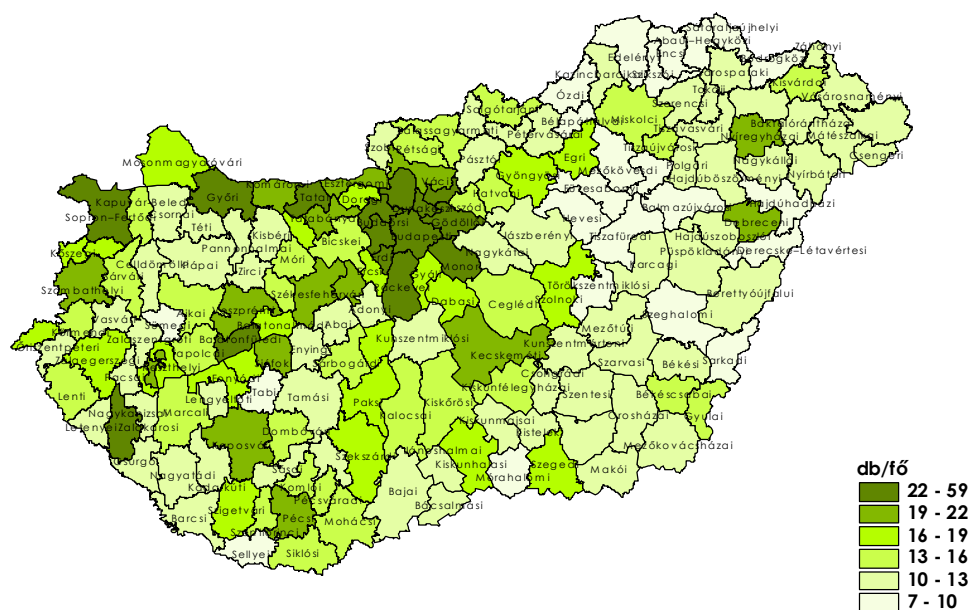
75. ábra: Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma kistérségenként

Forrás: TelR Megyei tervezést támogató alkalmazás

76. ábra: Magyarországon forgalomba helyezett személygépkocsik száma

Száz lakosra jutó Magyarországon 2001 és 2008 között első alkalommal forgalomba helyezett személygépkocsik száma összesen

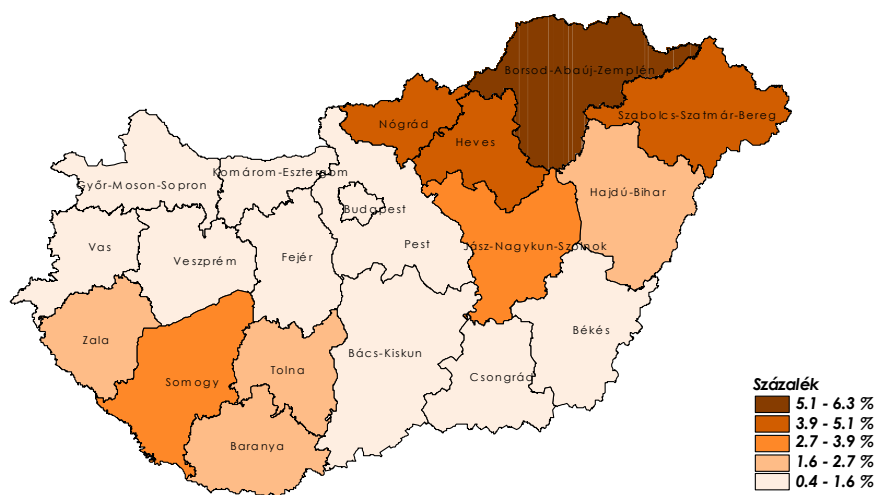
A feldolgozást készítette: dr. Vécsei Pál
 Adatok elsődleges forrása: KSH TSTAR
 Másodlagos adatforrás: VÁTI TeIR

77. ábra: Cigány, romani, beás népcsoportba tartozók aránya régióként, 2001

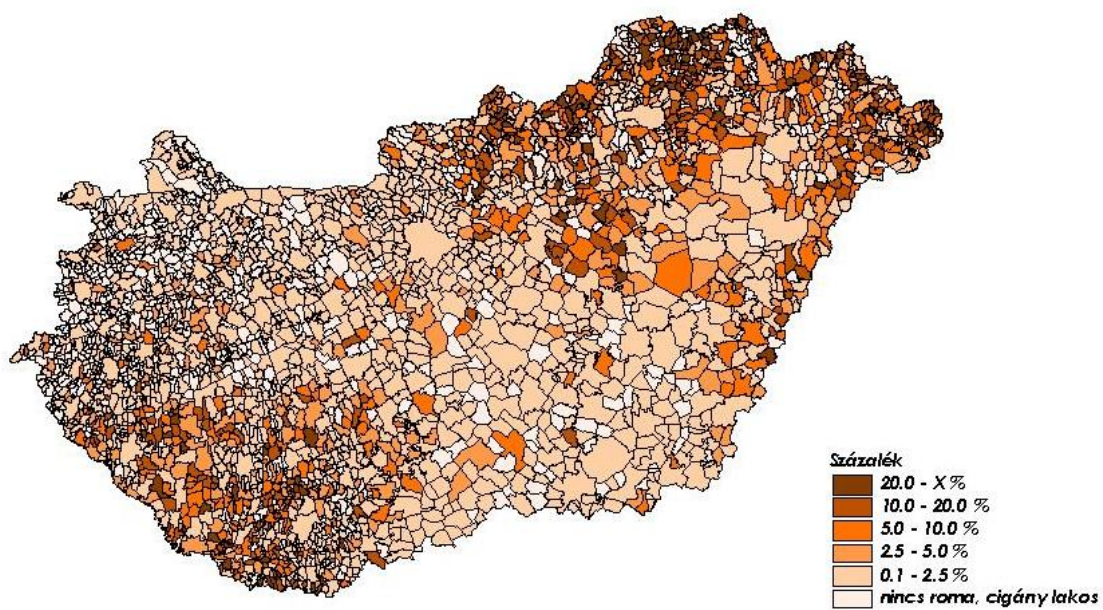
Adatok forrása: Népszámlálás 2001, KSH
 Feldolgozást és elemzést készítette: dr. Vécsei Pál

78. ábra: Cigány, romani, beás népcsoportba tartozók aránya megyénként, 2001

Adatok forrása: Népszámlálás 2001, KSH
Feldolgozást és elemzést készítette: dr Vécsei Pál

79. ábra: Cigány, romani, beás népcsoportba tartozók aránya településenként, 2001

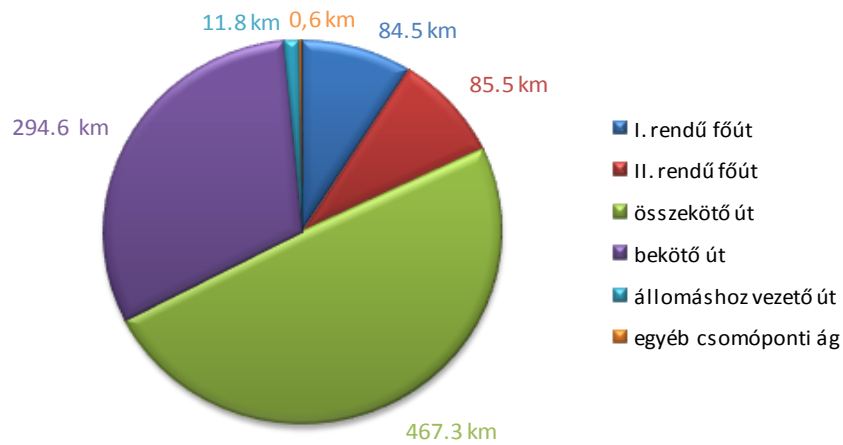

Adatok forrása: Népszámlálás 2001, KSH
Feldolgozást és elemzést készítette: dr Vécsei Pál

1.2. e) számú melléklet

KÖZUTAK

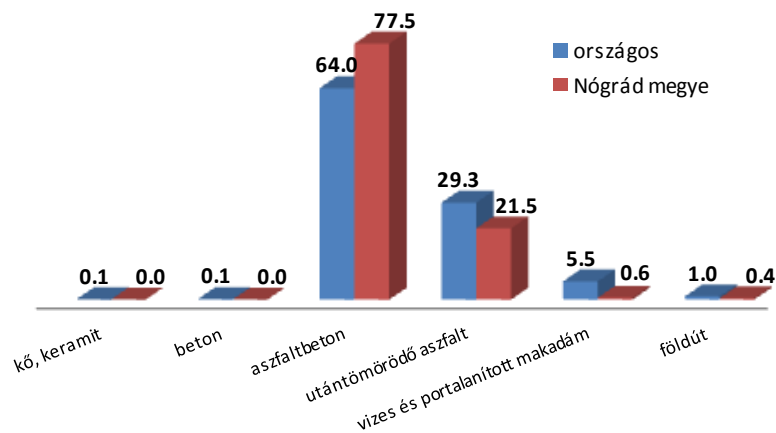
80. ábra: Nógrád megye országos közúthálózatának útkategóriánkénti megoszlása

A Nógrád megyei országos közúthálózat 63,4%-a külsőségi, 36,4%-a átkelési szakaszokon vezet át. A főútvonalak döntő többsége – 72,4% – települések között található, a mellékúthálózat tekintetében ez az érték 61,5%.

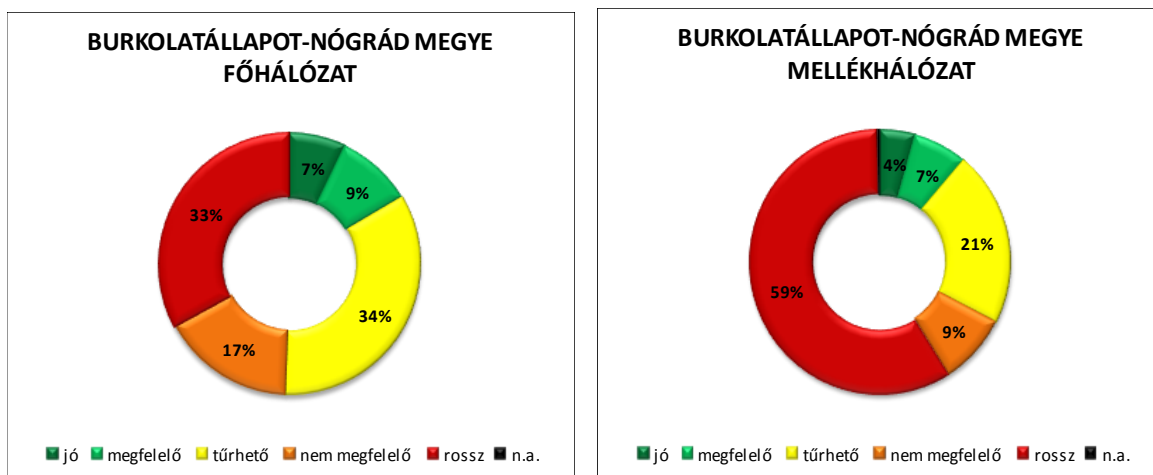
A megyei országos közúthálózat 77,5%-a aszfaltbeton, 21,5%-a utántömörödő aszfalt, 0,6%-a vizes és portalanított makadám burkolatú, míg 0,4%-a földút.

81. ábra: Országos közutak burkolattípus szerinti százalékos megoszlása

Az országos közutak burkolatállapotának %-os megoszlását az alábbi diagram ábrázolja fő- és mellékúthálózatra megbontva.

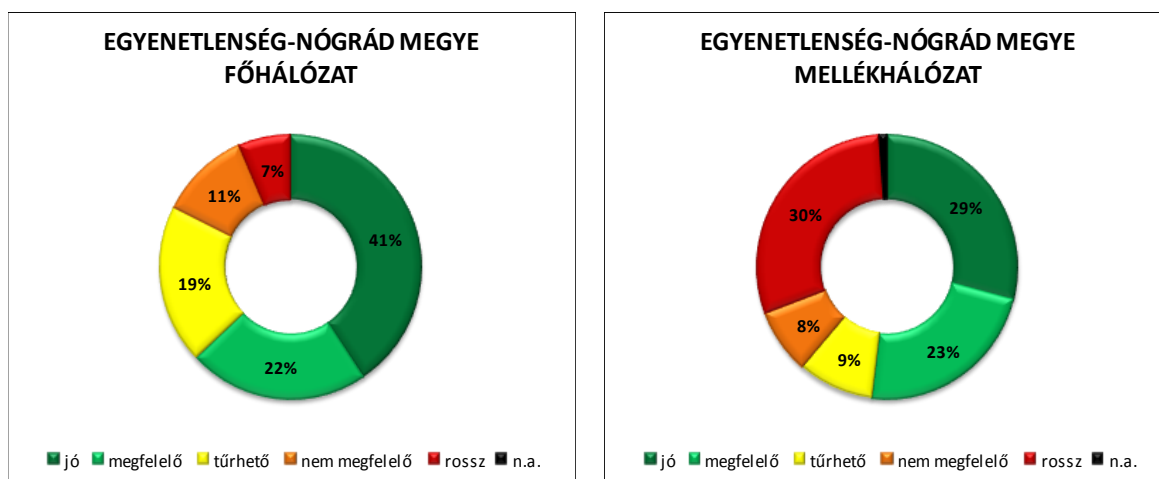
82. ábra: Megyei országos közutak burkolatállapota a fő- és mellékúthálózaton

A diagramokból látszik, hogy a „rossz” burkolat állapotú utak aránya drasztikusan magasabb a mellékúthálózaton, mint a főutak esetében.

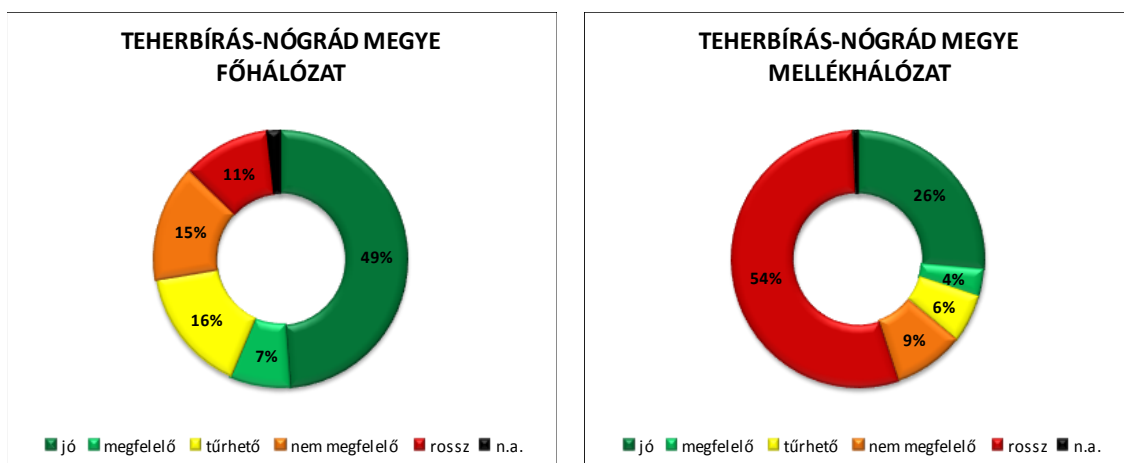
Az egyenetlenség osztályzatra vonatkozóan a következő diagramok szerint ismét a mellékutak mutatnak sokkal rosszabb értéket.

83. ábra: Megyei országos közutak egyenetlensége a fő- és mellékúthálózaton

A burkolatállapot és egyenetlenség értékekhez hasonlóan a Nógrád megyei teherbírás értékek a fő- és mellékúthálózatra megbontva a mellékutak esetében lényegesen rosszabbak.

84. ábra: Megyei országos közutak teherbírása a fő- és mellékhalózaton

Fenti burkolatállapot és szélesség adatokból kiolvasható, hogy alapvetően a burkolatállapot következtében nem kielégítő a megközelíthetőségi és elérhetőségi színvonal, különösen a mellékutak esetében, vagyis kimondható, hogy a kistelepülések közlekedési kapcsolata, kistérségek elérhetősége és a főútvonalakra jutás helyzete nem megfelelő. A főutak is javításra szorulnak, de a mellékutak állapota tarthatatlan. Keresztmetszeti, szélességi nem megfelelőség sokkal kevesebb, egyes utaknál merül fel, nem alapvető probléma.

1.2. ea) számú melléklet

NÓGRÁD MEGYE VASÚTVONALAI 2012-BEN

A megye területén lévő vasútvonalak megnyitási ideje:

Hatvan –Salgótarján	1867. május 9.
Salgótarján – Losonc	1871. május 3
Kisterenye-Kál-Kápolna- Kisújszállás	1887. július 31.
Mátranovák - Homokterenye	1887. június 31.
Ipolyság – Balassagyarmat	1891. augusztus 15.
Aszód – Balassagyarmat	1896. szeptember 13.
Balassagyarmat - Losonc	1896. december 1.
Vác – Ipolyság	1909. július 11.
Diósjenő – Romhány	1909 július 11.

Nógrádszakál–Ipolytarnóc között 1951-től csehszlovák, majd 1993-tól szlovák átmenő – peage – teherforgalom pályahasználati díj ellenében.

A Trianonban csonkolt, jelenleg működő vonalak. Menetrendi szám és vonalhossz.

81. Hatvan –Salgótarján - Somoskőújfalu	65 km
78. Aszód - Balassagyarmat – Ipolytarnóc	100 km
75. Vác – Drégelypalánk – Balassagyarmat	70 km

Forgalomszüneteltetett vonalak:

83. Mátranovák – Homokterenye

1993-ben a személyszállítás, 1995-ben a teherszállítás is megszűnt a vonalon.

Kisterenye – Kál-Kápolna

2007. március 3-ától a személyszállítás megszűnt. Eseti teherszállítás van a vonalon.

76. Diósjenő-Romhány

2007. március 3-tól a személyszállítás, 2008-tól fuvaroztató hiányában a teherszállítás is megszűnt.

Tengelyterhelések

Hatvan –Salgótarján – Somoskőújfalu	20 t
Aszód – Balassagyarmat – Ipolytarnóc	
Aszód-Nógrádkövesd	20 t
Nógrádkövesd – Nógrádszakál	18,5 t
Nógrádszakál – Ipolytarnóc	20 t (A szlovák átmenő – peage – forgalom miatt.)
Vác Drégelypalánk	14,5 t
Drégelypalánk – Balassagyarmat	16,5 t

Az átlagosan Európában ma elfogadott tengelynyomás 20 tonna. A Vác–Balassagyarmat vonalon a megfelelő mértékű teherszállítás fő korlátja az alacsony tengelynyomás. Kisebb mértékben, de probléma a 18,5 tonnás korlátozás Nógrádkövesd és Nógrádszakál között is.

Személyvonatra alkalmazható legnagyobb sebességek:

Hatvan – Salgótarján –Somoskőújfalu	
Hatvan – Selyp	100 Km/h

Selyp – Salgótarján	80 Km/h
Salgótarján – Somoskőújfalu	40 Km/h
Aszód – Balassagyarmat – Ipolytarnóc	
Aszód – Galgamácsa	80 Km/h
Galgamácsa – Nógrádkövesd	60 Km/h
Nógrádkövesd – Balassagyarmat	50 Km/h
Balassagyarmat – Ipolytarnóc	40 Km/h
Vác – Drégelypalánk – Balassagyarmat	
Vác – Magyarkút t- Verőce	60 km/h
Magyarkút – Verőce - Drégelypalánk	40 km/h
Drégelypalánk – Balassagyarmat	60 km/h

Az alkalmazható sebesség értékek csalósak. A Hatvan és Salgótarján között több km hosszban van 60 és 40 km/h sebességkorlátozás a pálya állapota miatt. A Vác- Balassagyarmat vonal Balassagyarmat- Drégelypalánk szakaszán hosszabb 40 és 20 km/h sebességkorlátozások vannak érvényben, a Vác–Magyarkút–Verőce szakaszán 40 km/h sebességkorlátozások vannak szintén pályaállapot romlás miatt. A Nógrádszakál –Ipolytarnóc vonalon több helyen 20 km/h. A peage forgalomban közlekedő szlovák tehervonatok engedélyezett sebessége eleve csak 30 km/h. A 20 km/h sebességkorlátozás egy jelentős része a közös használatú szakaszra esik.

A 2012. április 15-i menetrend csonkítás a 75-78 számú vonalakon a vonatok 47%-át törölte úgy, hogy gyakorlatilag a megmaradókon sem érdemes utazni a hiányzó vonatpárok miatt. A 81-esen is több mint 10%-os járatcsökkenés történt, főképp a diák, és hivatásforgalomban érintett járatok közül történtek a törlések. Indoklás nélkül megszüntették a sikeres Balassagyarmat-Budapest járatokat is. A Kisterenye-Kál-Kápolna és Diósjenő-Romhány vonalak hiánya a térség személyszállításában folyamatosan érezhető. A felépítményi anyagot, és a biztosító berendezéseket a fosztogatók folyamatosan dézsmálják.

1.2. hb) számú melléklet

A TELEPÜLÉSHÁLÓZAT TERÜLETEN BELÜLI ÉS KÍVÜLI KAPCSOLATAI

A transzeurópai folyosók (TEN-T) közül a Budapestről induló, Zólyomon és Zsolnán keresztül Krakkó és Katowice felé haladó közúti tengely a megye nyugati oldalán halad el., Ez a TEN-T tengely fontos összeköttetést jelent majd az északkelet- európai és délkelet-európai főtengelek között.

85. ábra: TEN-T közúthálózat

Forrás: Csatlakozási szerződés

vasúti összeköttetés csak Somoskőújfalun keresztül működik, de csak Fülekig. Salgótarjánból Losoncra (40 km) két átszállással, 1,5–2,5 óra alatt lehet eljutni.

A Nógrádszakál – Ipolytarnóc vonalat Szlovákia peage teherszállításra használja.

Jelenleg Szlovákiával 6 közúti (Parassapuszta és Somoskőújfalu főúton, Balassagyarmat és Ipolytarnóc mellékúton, valamint az újonnan elkészült pöstyénpusztai és rárópusztai Ipoly-hidak), és két vasúti (Ipolytarnóc és Somoskőújfalu) határátlépési pont jelent kapcsolatot.

Az Észak-Magyarországi Régió domborzat által determinált közlekedési hálózatai nem indukálják a szoros kapcsolatot a régió megyéi között. A Nógrád megyével szomszédos magyarországi megyékkel – Pest, Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén – főként az M3 autópályán és a hozzá kapcsolódó főúton történik a kapcsolódás. Bár a régióközpont Miskolc és Eger felé a 23. sz. főúton indulva közvetlenül is el lehet jutni, a megye nagyobb részéből mégis gyorsabb a megyét észak-déli irányban átszelő legfőbb két útján – a 2. sz. és 21. sz. főúton – keresztül az M3 autópályán megközelíteni.

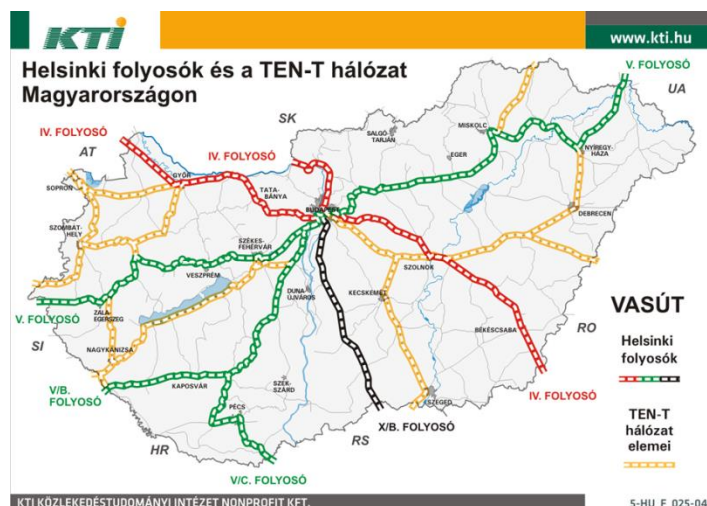
Szintén ezen a tengelyen meghatározott az E77 Budapest – Parassapuszta – Besztercebánya – Krakkó – Varsó – Gdansk európai közútvonal. E tengely által lehatárolt regionális városi rendszer együttműködését perspektivikusan minősítette az a kutatás is (Regionális Többközpontú Városhálózati Rendszer – RePus), melynek célja a közép- és kelet-európai városrendszerek, azok funkcionális kapcsolatának kutatása, valamint a kis- és középvárosok hálózati együttműködési lehetőségeinek és regionális szerepük feltárása volt. A transzeurópai vasúti hálózat fent említett Budapest – Hatvan – Miskolc – Nyíregyháza – Ukrajna vonalán kívül Nógrád megyéhez közel fut a Budapest – Szob – Szlovákia nyomvonal. Utóbbihoz a Vác – Ipolyvece mellékvonalon csatlakozik a megye.

A megye regionális kapcsolatait meghatározza, hogy Nógrád megye északon, szlovák területen Besztercebánya és Nyitra megyével, országon belül északkeleten Borsod-Abaúj-Zemplén, keleten és délkeleten Heves, nyugaton és délnyugaton pedig Pest megyével határos.

Nógrád megyét közlekedési szempontból jelenleg a Szlovákiát kelet-nyugati irányban átszelő Pozsony – Kassa európai E571 jelű út Losoncnál közelíti meg, a 21. sz. főút somoskőújfalui határátlépési pontjától az 585. sz., majd 571. sz. szlovák főút 26 km-re csatlakozik a fent nevezett viszonylat 50. sz. szlovák főúti szakaszához.

Az ipolytarnóci határátlépési pont még közelebb, 10 km-re található az úttól. A parassapuszta határátlépési pontnál a 2. sz. főút a 66. sz. szlovák főútban folytatódik, amely a Selmeci-hegység és a Korponai-erdő – Jávoros között haladva éri el a fent nevezett utat Zólyomnál. A balassagyarmati határátlépési pont szlovák oldalon a Nagykürtösi járás első másodrendű főútjaihoz csatlakozik. A szomszédos szlovák megyékkel a

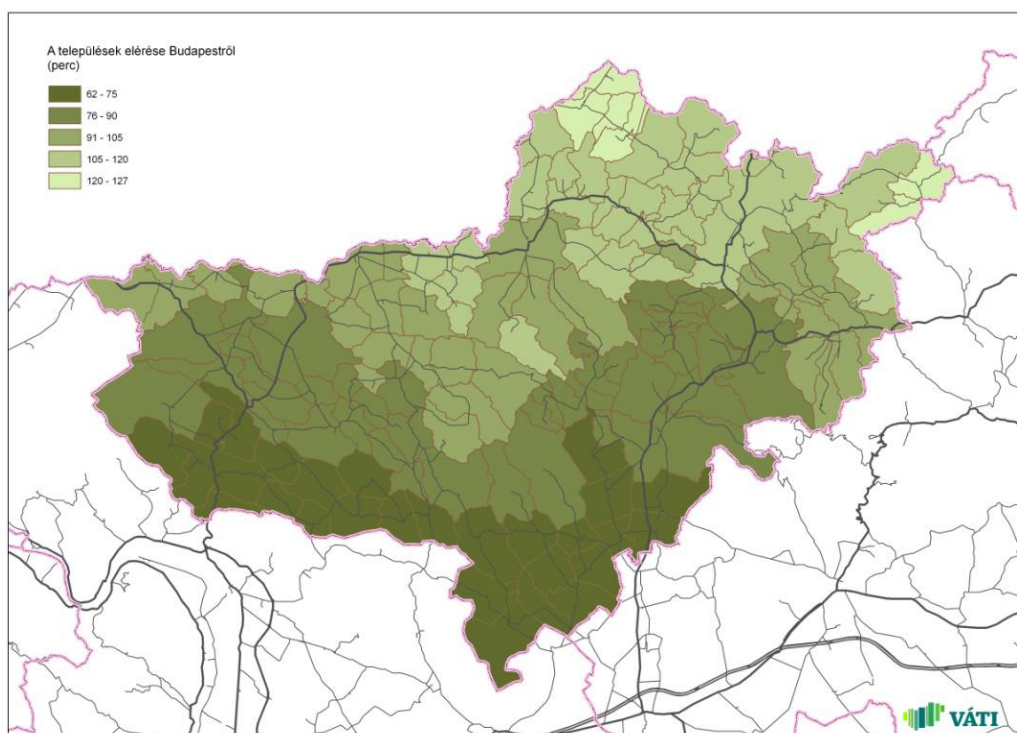
86. ábra: TEN-T vasúthálózat

Forrás: KTI

A Pest megyéhez közeli települések relatív jobb helyzetben vannak Budapest közelsége miatt, de a sajátos belső (északnyugat – délkelet) közlekedési szerkezet ezt a kapcsolatot is megnehezíti, miután a Budapesthez legközelebbi nógrádi településekről is több mint egy óra a főváros elérése.

87. ábra: Nógrád megye településeinek elérése Budapestről

Forrás: TeIR, GeoX, 2008

A közút és vasút mellett Nógrád megyében egyéb közlekedési ágak közvetlenül nem játszanak szerepet a nagytárségi kapcsolatokban. Hajózást a megyéhez legközelebb a Dunán biztosít a Budapesten működő nemzetközi kikötő, országos jelentőségű polgári repülőtér pedig szintén a fővárosban – Liszt Ferenc repülőtér – érhető el.

Felhasznált irodalom:

- **Bánfalvi József (1998):** Magyarország idegenforgalmi földrajza, Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző Kft., Budapest, pp. 253-264
- **Pannon Enciklopédia- Magyarország földje, (1997). Szerk: Karátson Dávid,** Kertek Kiadó, Budapest, pp.365-368.
- **Martonné Erdős Katalin (2005):** Magyarország tájföldrajza, Debreceni Kossuth Egyetemi Kiadója, Debrecen, pp.146-149.
- **Dr. Hír János és Pászti Andrea:** Vezető az „Évmilliók üzenete Nógrádban” c. állandó természettudományi kiállításához és a sámsónházi terepbejáráshoz
- **Magyarország falutípusai az 1980-as évek elején** - Szerk.: Beluszky P. és Sikos T. T. nyomán Berényi I. és Dövényi Z.
- **Nógrád Megye Területrendezési Tervének Módosítása (2011),** VÁTI Magyar regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Kft., Térségi tervezési és Területrendezési Iroda
- **Nógrád megye statisztikai évkönyve 2011 (2012):** Központi Statisztikai Hivatal Miskolci főosztálya
- **Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza** - egyetemi tankönyv, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2003
- **Urbanisztikai tanulmányterv Losonc és Salgótarján térségének fejlesztésére** – SCET Magyarország Rt., 2001
- **Global Trends 2030: Alternative Worlds** – National Intelligence Council (USA, 2012. december)

Internetes források:

- <http://www.nograd.net/nmk/nograd/foldrajz.html>
- <http://www.norda.hu/nograd-megye-bemutatas/>
- <http://www.terport.hu/megyek/magyarország-megyei/nograd-megye>
- <http://www.aureus.hu/hu/kornyezet/nograd-megye-essalgotarjan?start=1>
- www.ksh.hu
- www.nfu.hu
- <https://teir.vati.hu>
- <http://www.afsz.hu/>

Ábrajegyzék:

1. ábra: Közlekedési hálózat	1
2. ábra: Fejlődési tengelyek, metropoliszok	2
3. ábra: Az urbanizálódás területi különbségei Magyarországon	3
4. ábra: Mezőgazdasági terület megoszlása – Nógrád megye, 2011	4
5. ábra: Mezőgazdasági terület megoszlása – megyék átlaga, 2011	4
6. ábra: Védett természeti területek	5
7. ábra: Építészeti és kulturális örökség	11
8. ábra: Az ipari termelés értéke Nógrád megyében, folyó áron	13
9. ábra: Kereskedelmi hálózatok és hipermarketek	16
10. ábra: A vendégéjszakák aránya a kereskedelmi szálláshelyeken, 2011. év	17
11. ábra: A külföldiek által eltöltött vendégéjszakák aránya a kereskedelmi szálláshelyeken, 2011. év	17
12. ábra: A beruházási szándékok alakulása adott évben Nógrád megyében	21
13. ábra: Az üzleti helyzet megítélése adott év őszén	21
14. ábra: Címmel rendelkező ipari parkok	23
15. ábra: K+F+I tevékenységek	25
16. ábra: Egy főre jutó GDP	26
17. ábra: Foglalkoztatási ráta	27
18. ábra: Munkanélküliségi ráta	27
19. ábra: Közlekedési kapcsolati hiányok	39
20. ábra: 50 év feletti házi orvosok és házi gyermekorvosok aránya kistérségenként	44
21. ábra: 60 év feletti házi orvosok aránya kistérségenként	44
22. ábra: 60 év feletti házi gyermekorvosok aránya kistérségenként	44
23. ábra: Egyes szociális intézmények alakulása Nógrád megyében 2007–2010	45
24. ábra: Óvodás gyermekek és férőhelyek számának alakulása 2007–2011	45
25. ábra: Gimnáziumi és szakközépiskolai létszám	46
26. ábra: Színházi előadások és látogatók száma	47
27. ábra: A múzeumi látogatók és a kiállítások számának alakulása Nógrád megyében	47
28. ábra: Épített lakások számának alakulása Nógrád megyében 2000-2011, db	48
29. ábra: A településrendszer gravitációs központjai és fejlődési perspektívái	49
30. ábra: A jelenlegi településstruktúra Urbanisztikai tanulmányterv	49
31. ábra: Magyarország falutípusai az 1980-as évek elején	50
32. ábra: Településtípusok	51
33. ábra: Kistérségi központok elérése	51
34. ábra: Nógrád megye térszerkezete a térszerkezeti elemek, a területfelhasználás és átalakulási folyamatok tükrében	53
35. ábra: Nógrád megye térszerkezete a határon átnyúló területfejlesztési perspektívák tükrében	54
36. ábra: Térségi területfelhasználási kategóriák területe, Nógrád megye, (terület%)	54
37. ábra: Nógrád megye tájterhelése	55
38. ábra: Nógrád megye tájterhelhetősége	55
39. ábra: Borsod-Abaúj-Zemplén megye térségi szerkezeti terve, 2009 (részlet)	60
40. ábra: Heves megye térségi szerkezeti terve, 2010 (részlet)	60
41. ábra: Erdőgazdasági térség változása	61
42. ábra: Az OTrT gyorsforgalmú úthálózatának változása	62
43. ábra: Az OTrT főúthálózatának változása	62
44. ábra: Az OTrT kerékpárút hálózatának változása	63
45. ábra: Úthálózat fejlesztései	66
46. ábra: Pályázatok száma operatív programonként	76
47. ábra: Támogatások összege operatív programonként	77
48. ábra: Projektek száma (db) összetétel – Év/Időszak: 2002-2011	78
49. ábra: Támogatás értéke (mFt) összetétel – Év/Időszak: 2002-2011	78
50. ábra: Kérelmek	79
51. ábra: Határozatok	79
52. ábra: Földhasználat	90
53. ábra: A földterület művelési ág szerint, május 31.	90
54. ábra: A földterület változása művelési ág szerint [%]	91
55. ábra: A főbb szántóföldi növények termésátlaga [kg/ha]	91
56. ábra: Telephely szerint megfigyelt adatok (a 4 főnél többet foglalkoztató vállalkozások adatai)	93
57. ábra: Üdülőkörzetek	97
58. ábra: Kapacitás-kihasználtság alakulása	101
59. ábra: A rendelésállomány alakulása	101
60. ábra: Munkanélküliségi ráta alakulása	103
61. ábra: Gazdasági aktivitási mutatók	103
62. ábra: Foglalkoztatottsági ráta	103

63. ábra: Munkanélküliségi ráta 2006-ban	104
64. ábra: Munkanélküliségi ráta Nógrád megyében	104
65. ábra: Munkanélküliségi ráta alakulása kistérségenként	104
66. ábra: Ezer lakosra jutó 180 napnál hosszabb ideje regisztrált munkanélküliek száma országosan	105
67. ábra Ezer lakosra jutó 180 napnál hosszabb ideje regisztrált munkanélküliek száma	105
68. ábra: Egy lakosra jutó összes nettó jövedelem	105
69. ábra Egy lakosra jutó összes nettó jövedelem Nógrád megyében	106
70. ábra: Egy lakosra jutó összes nettó jövedelem kistérségenként	106
71. ábra: Az adófizetők aránya országosan	107
72. ábra: Az adófizetők aránya Nógrád megyében	107
73. ábra: Az adófizetők aránya kistérségenként	107
74. ábra: Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma	108
75. ábra: Ezer lakosra jutó személygépkocsik száma kistérségenként	108
76. ábra: Magyarországon forgalomba helyezett személygépkocsik száma	109
77. ábra: Cigány, romani, beás népcsoportba tartozók aránya régióként, 2001	109
78. ábra: Cigány, romani, beás népcsoportba tartozók aránya megyéenként, 2001	110
79. ábra: Cigány, romani, beás népcsoportba tartozók aránya településenként, 2001	110
80. ábra: Nógrád megye országos közúthálózatának útkategóriánkénti megoszlása	111
81. ábra: Országos közutak burkolattípus szerinti százalékos megoszlása	111
82. ábra: Megyei országos közutak burkolatállapota a fő- és mellékúthálózaton	112
83. ábra: Megyei országos közutak egyenetlensége a fő- és mellékúthálózaton	112
84. ábra: Megyei országos közutak teherbírása a fő- és mellékúthálózaton	113
85. ábra: TEN-T közúthálózat	116
86. ábra: TEN-T vasúthálózat	117
87. ábra: Nógrád megye településeinek elérése Budapestről	117

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat: Az állatállomány, december 31. [ezer db].....	12
2. táblázat: A termelés*, a létszám és az export indexe [előző év = 100,0].....	13
3. táblázat: Az ipar értékesítésének megoszlása (Székhely szerint megfigyelt adatok).....	13
4. táblázat: Az építőipari termelés [folyó áron] és a foglalkoztatottak* [millió Ft].....	14
5. táblázat: A kiskereskedelmi üzletek számának alakulása*.....	15
6. táblázat: Kiskereskedelmi üzletek üzlettypus szerint az év végén.....	15
7. táblázat: Kereskedelmi szálláshelyek főbb mutatói.....	16
8. táblázat: Kommunális mutatók.....	18
9. táblázat: Az alkalmazásban állók számának szektoronkénti megoszlása, százalékban.....	19
10. táblázat: A regisztrált álláskeresők száma és aránya körzetenként.....	22
11. táblázat: Színházi mutatók.....	28
12. táblázat: Könyvtári, múzeumi mutatók.....	28
13. táblázat: A demográfiai adatok alakulása Nógrád megyében, fő.....	30
14. táblázat: A korösszetétel, az eltartottsági ráta és az öregedési index alakulása, %.....	30
15. táblázat: A gazdasági aktivitás alakulása a 15-74 éves népesség körében Nógrád megyében.....	31
16. táblázat: A 15 éves és idősebb népesség legmagasabb befejezett iskolai végzettség szerint Nógrád megyében, %.....	32
17. táblázat: Az első alkalommal regisztrációt kérő szakképzett pályakezdő álláskeresők száma és megoszlása Nógrád megyében.....	33
18. táblázat: Az alkalmazásban állók havi átlagkeresete, forint.....	34
19. táblázat: Személyi jövedelemadó, 2011.....	34
20. táblázat: Nemzetiségi önkormányzatok számának alakulása.....	36
21. táblázat: Hulladék gyűjtése, ártalmatlanítása.....	41
22. táblázat: Kórházi ágyak, db.....	43
23. táblázat: Házi orvosi ellátás.....	43
24. táblázat: Általános iskolások száma.....	46
25. táblázat: Óvodai nevelésben, iskolai oktatásban részesülők a nappali oktatásban.....	46
26. táblázat: Új és megőrzött munkahelyek tervezett, illetve megvalósult száma és aránya kistérségenként.....	72
27. táblázat: Néhány összehasonlító adat.....	73
28. táblázat: A földterület művelési ág szerint, május 31. (hektár).....	89
29. táblázat: A szántóföldi növények termésátlaga [kg/ha].....	89
30. táblázat: Gyümölcsstermés [tonna].....	91
31. táblázat: A mezőgazdaság néhány összehasonlító mutatója, 2011.....	92
32. táblázat: Az ipari termelés volumenindexe Nógrád megyében.....	92
33. táblázat: Az ipari termelés volumenindexe Magyarországon.....	93
34. táblázat: Az ipari termelés és termelékenység, 2011.....	93
35. táblázat: Az élelmiszeripari termelés értéke és aránya (Székhely szerint megfigyelt adatok, millió Ft).....	94
36. táblázat: Az értékesítés értéke és aránya ágazat szerint (Székhely szerint megfigyelt adatok, millió Ft).....	94
37. táblázat: Az alkalmazásban állók száma és aránya ágazat szerint (Telephely szerint megfigyelt adatok, millió Ft).....	94
38. táblázat: Az építőipari termelés [folyó áron] és a foglalkoztatottak – Székhely szerint megfigyelt adatok [millió Ft].....	94
39. táblázat: Az építőipari termelés volumenindexei Nógrád megyében.....	95
40. táblázat: Egyéni vállalkozók által működtetett kiskereskedelmi üzletek.....	95
41. táblázat: A szállodák főbb mutatói a kereskedelmi szálláshelyekből.....	95
42. táblázat: Kereskedelmi szállások férőhelyei, július 31.	96
43. táblázat: A kereskedelmi szálláshelyek kapacitásának és vendégforgalmának alakulása, 2011 [2000 = 100,0].....	96
44. táblázat: Egyéb szálláshelyek mutatói.....	96
45. táblázat: Egyéb szálláshelyekből falusi szállásadás.....	97
46. táblázat: A vendéglátóhelyek száma üzlettypus szerint.....	97
47. táblázat: Kommunális ellátás összehasonlító mutatói, 2011.....	98
48. táblázat: Bruttó hozzáadott érték a nemzetgazdasági ágak főbb csoportjai szerint, 2010 [folyó alapáron, millió forint].....	99
49. táblázat: Az alkalmazásban állók számának szektoronkénti megoszlása, százalékban.....	99
50. táblázat: Az alkalmazásban állók számának változása és aránya gazdasági áganként*.....	100
51. táblázat: Gazdasági ágak az alkalmazásban állók* száma és aránya alapján, 2011.....	100
52. táblázat: A közművelődés néhány mutatója.....	102
53. táblázat: A mozik főbb mutatói.....	102
54. táblázat: A nyugdíjban, ellátásban, járadékban és egyéb járandóságban részesülők száma és átlagos ellátása.....	108